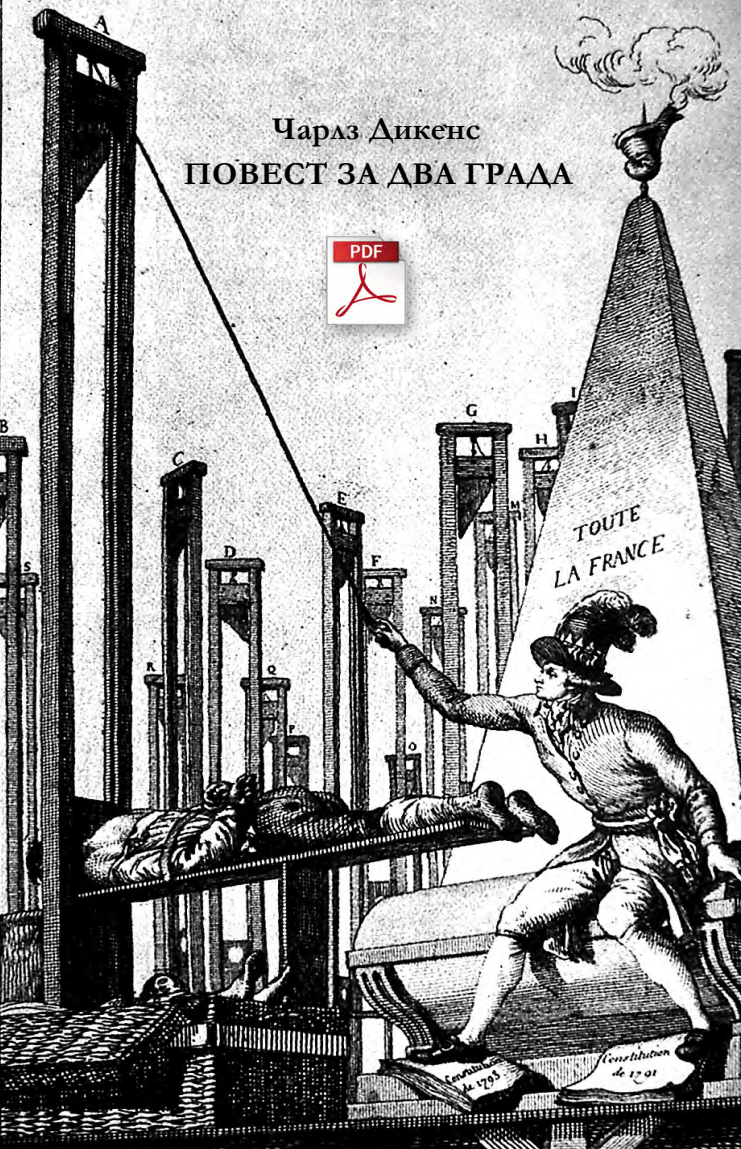

Чарлз Дикенс
ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА

NON COMMERCIAL EDITION, e-book (PDF)
E-BIBLIOTEQUE - TO READ ONLY

Е-БИЛИОТЕКА - САМО ЗА ЧЕТЕНЕ
НЕКОМЕРСИАЛНО ИЗДАНИЕ, e-book (PDF)

Чарлз Дикенс
ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА

© Charles Dickens 1859

A TALE OF TWO CITIES

NON COMMERCIAL EDITION, e-book (PDF)

©Димитър Стефанов, превод от английски, 1984

Е-библиотека, dbook

НЕКОМЕРСИАЛНО ИЗДАНИЕ, e-book (PDF)

Чарлз Дикенс
ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА

ПРЕДИСЛОВИЕ

Основният замисъл на тази история за пръв път се зароди у мен, докато играех заедно с децата си и свои приятели в пиесата на мистър Уилки Колинс¹ „Замръзналата бездна“. Тогава ме обзе силно желание да я въплътя в собствената си личност; с особено внимание и интерес търсех във въображението си онова състояние на ума, което беше необходимо, за да я изразя пред един наблюдателен зрител.

Идеята ми ставаше все по-близка и постепенно прие сегашната си форма. Бях изцяло погълнат от нея, докато я пресъздавах: изживявах събитията и страданията от тия страници като свои собствени преживелици и прежеждия.

Там, където се спирам макар и бегло на положението на френския народ преди и по време на Революцията², аз правя това, позовавайки се на заслужаващи доверие свидетели.

Едно от нещата, които се надявах да постигна, бе да добавя частица към множеството популярни и художествени средства за разбиране на онова ужасно

¹Колинс, Уилки (Уилям) (1824–1889) — английски писател, близък приятел на Дикенс — б. р.

²Книгата му „Френската революция. История“ излиза през 1837 г. — б. р.

време, макар че никой не би могъл да се надява да добави каквото и да било към философията на прекрасната книга на мистър Карлайл³.

Тависток Хаус, Лондон

Ноември 1859 г.

³Карлайл, Томас (1795–1881) — шотландски историк и есеист. Книгата му „Френската революция. История“ излиза през 1837 г — б. р.

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА

СИДНИ КАРТЪН, лондонски адвокат, способен, но ленив човек, чакал на мистър Страйвъър

РОДЖЪР КЛАЙ, шпионин от Олд Бейли

ДЖЕРИ КРЪНЧЪР, разсилен при банката „Телсън“, а също и крадец на трупове (ресурекционист)

МАЛКИЯТ (МЛАДИЯТ) ДЖЕРИ КРЪНЧЪР, син на горния

Мосю **ЕРНЕСТ ДЕФАРЖ**, съдържател на кръчма в Париж и водач на революционерите от предградиято Сен Антоан⁴

Мосю **ТЕОФИЛ ГАБЕЛ**, началник на сменна станция

ГАСПАР, убиец

ЖАК⁵ **ПЪРВИ** — революционери, сподвижници на Дефарж

⁴Предградиято Сен Антоан — район в Париж, населен със занаятчии и работници, играл много активна роля по време на революцията — б. р.

⁵Жак — прозвище на френските селяни — б. р.

ЖАК ВТОРИ

ЖАК ТРЕТИ

ЖАК ЧЕТВЪРТИ, име, приемано от Дефарж

ЖАК ПЕТИ, сподвижник на Дефарж, работник по пътищата, по-късно дърворезач

Мистър **ДЖАРВИС ЛОРИ**, конфиденциален служител в банката „Телсън“ и приятел на семейство Манет

Доктор **АЛЕКСАНДЪР МАНЕТ**, парижки лекар, затворен в продължение на много години в Бастилията⁶

СОЛОМОН ПРОС същия **ДЖОН БАРСАД**, шпионин и таен доносник, по-късно тъмничар в „Консиержери“⁷ в Париж

Маркиз **СЕН ЕВРЕМОНД (I)**, горд и деспотичен благородник, брат-близък на следващия, сънаследник и приемник на по-възрастния маркиз, чичо на

⁶Бастилия — крепост-затвор в Париж от XIV в. В края на XVI в. става политически затвор. Превземането на Бастилията от въстаналия народ е начало на революцията — б. р.

⁷Консиержери — едно от главните места, където са били държани политическите затворници по време на Френската революция — б. р.

Шарл Сен Евремонд

Маркиз **СЕН ЕВРЕМОНД (II)**, брат-близък на предходния, баща на Шарл Сен Евремонд

ШАРЛ СЕН ЕВРЕМОНД, френски емигрант, наричан Чарлс Дарней, син на предишния

Мистър **СТРАЙВЪР**, лондонски адвокат

ТОМ, кочияш на пощенската кола за Дувър

Мисис **КРЪНЧЪР**, съпруга на Джери Крънчър

Мадам **ТЕРЕЗ ДЕФАРЖ**, съпруга на мосю Дефарж и водачка на тълпата жени от Сен Антоан

ЛУСИ МАНЕТ, дъщеря на доктор Манет

Мис **ПРОС**, прислужничка на Луси Манет

Маркиза **СЕН ЕВРЕМОНД**, съпруга на маркиз Сен Евремонд (II)

ЛУСИ СЕН ЕВРЕМОНД, дъщеря на Шарл Сен Евремонд

ОТМЪЩЕНИЕТО, видна революционерка сред жените от Сен Антоан

СЪДЪРЖАНИЕ

ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА

ПРЕДИСЛОВИЕ

ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА

ВЪЗВЪРНАТ КЪМ ЖИВОТ

Глава I/Периодът	16
Глава II/Пощенската кола	23
Глава III/Нощните сенки	36
Глава IV/Приготовлението	47
Глава V/Кръчмата	76
Глава VI/Обущарят	102

ЗЛАТНАТА НИШКА

Глава I/След пет години	131
Глава II/Зрелището	147
Глава III/Разочарованието	163
Глава IV/Поздравления	196
Глава V/Чакалът	212
Глава VI/Стотици хора	227
Глава VII/Монсеньор в града	257
Глава VIII/Монсеньор в провинцията	279
Глава IX/Главата на Горгоната	292
Глава X/Две обещания	320
Глава XI/Още един кандидат	338
Глава XII/Мъжът с финес	347
Глава XIII/Мъжът без финес	365
Глава XIV/Човекът на честния занаят	377
Глава XV/Плетенето	403
Глава XVI/Плетенето продължава	429
Глава XVII/Една нощ	455

Глава XVIII/Девет дни	467
Глава XIX/Едно мнение	482
Глава XX/Молбата	500
Глава XXI/Отекващи стъпки	508
Глава XXII/Морето още бушува	536
Глава XXIII/Огънят се разгаря	548
Глава XXIV/Притеглен от магнитната скала.	564

СЛЕДАТА НА БУРЯТА

Глава I/Тайно	595
Глава II/Точилото.	623
Глава III/Сянката	638
Глава IV/Затишие сред бурята	650
Глава V/Дърворезачът	663
Глава VI/Победа	677
Глава VII/Почукване на вратата.	693
Глава VIII/Игра на карти.	705
Глава IX/Играта започва.	736
Глава X/Сянката добива плът	766
Глава XI/Сумрак	799
Глава XII/Мрак	809
Глава XIII/Петдесет и двама	829
Глава XIV/Край на плетенето	857
Глава XV/Стъпките заглъхват завинаги	885

ЗА АВТОРА

PUFFIN CLASSICS

CHARLES DICKENS

A Tale of Two Cities

INTRODUCED BY RODDY DOYLE

Корица на едно от най-популярните английски издания
на романа

ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА
роман

Книга първа
ВЪЗВЪРНАТ КЪМ ЖИВОТ

Глава I
ПЕРИОДЪТ

*Това беше най-хубавото време,
това беше най-лошото време,
това беше векът на мъдростта,
това беше векът на глупостта,
епоха на вяра, епоха на безверие,
години на светлина,
години на мрак,
пролетта на надеждата
и зимата на отчаянието,*

всичко беше пред нас, пред нас нямаше нищо, всички вървахме право към небето, всички вървахме право в обратната посока — казано с две думи, периодът толкова много приличаше на сегашния, че някои от най-разпалените специалисти настояват, че той трябва да се описва само с превъзходна степен на сравнение — и в положителния, и в отрицателния смисъл.

На английския престол седяха крал с голяма челюст и кралица с обикновено лице⁸, на френския престол седяха крал с голяма челюст и кралица с хубаво лице⁹. И в двете страни на Главните пазители на хлебните и рибните запаси беше по-ясно от ден, че нещата са установени веднъж за винаги в един неизменен порядък.

Беше през лето господне хилядо седемстотин и седемдесет и пето. В онова благословено време, както и в настоящето, Англия биваше удостоявана с мистични откровения. Мисис Сауткът¹⁰ неотдавна бе навършила блажената си двадесет и пет годишнина. Събитието беше предизвестено от един надарен с пророческа дарба редник-гвардеец, който

⁸Английският крал Джордж III (1738–1820) и жена му Шарлота — б.р.

⁹Френският крал Луи (Людовик) XVI (1754–1793) и жена му Мария-Антоанета. По присъда на Конвента били гилотинирани през 1793 г. — б. р.

¹⁰Мисис Сауткът — религиозна фанатичка, която смятала, че е „жената, облечена в слънце“ от Апокалипсиса — б. р.

обяви, че се подготвя сливането на Лондон и Уестминстър. Бяха изминали само дванадесет години, откакто Призракът от Кок Лейн¹¹ се бе излюпил, след като предаде с хлопане своите послания, точно както постъпиха и миналогодишните призраци (проявявайки свръхестествена липса на оригиналност). По-обикновени съобщения, отнасящи се до земния ред на нещата, бяха стигнали наскоро до английската корона и народ от един конгрес¹² на британски поданици в Америка и колкото и странно да изглежда, те се оказаха по-важни за човечеството от всяка друга информация, получена досега чрез издънките на Коклейнския род.

Франция, общо взето, по-слабо облагодетелствувана в духовната област от своята

¹¹История с някакъв призрак на улица Кок Лейн в Лондон вдигнала много шум през 1762 г. — б. р.

¹²Става дума за конгреса на 13-те колонии във Филадельфия, които през януари 1775 г. изпратили до краля списък с оплаквания. С това започнала Войната за независимост — б. р.

сестра с щита и тризъбеца¹³, се плъзгаше с изумителна лекота надолу към пропастта, като печаташе книжни пари и ги харчеше. Под напътствията на своите християнски пастири тя между другото се забавляваше и с такива постижения на човеколюбието като например осъждането на един младеж¹⁴ да му бъдат отрязани ръцете, езикът изтръгнат с клещи, а тялото изгорено живо, задето не коленичил в дъжда да почете някакво шествие от мръсни монаси, които минавали на петдесетина метра от него. Твърде вероятно е, когато този нещастник е бил екзекутиран, някъде в горите на Франция и Норвегия вече да са били пуснали корени и да са растели дърветата, белязани от онзи дървар — Съдбата — да бъдат отсечени и разбичени на дъски, за да се скове подвижна рамка с

¹³Емблемата на Англия е женска фигура с щит и тризъбец — б. р.

¹⁴Става дума за протестанта Лабар, обвинен в непочитание на разпятието, осъден на мъчителна смърт през 1766 г. — б. р.

прикрепен към нея нож и чувал, която е оставила ужасни следи в историята¹⁵. Твърде възможно е под грубите сайванти на някои труженици на коравата земя около Париж в същия този ден да са били подслонени от лошото време грубите каруци, опръскани от селска кал, душени от свине и с накацали по тях кокошки, които Стопанинът-Смърт вече бил заделил, за да станат зловещите коли на Революцията. Но този Дървар и този Стопанин, макар да работят непрестанно, не вдигат шум и никой не ги чу, когато ходеха насам-натам с приглушени стъпки — още повече, да се съмняваш, че те са будни, означаваше да си безбожник и предател.

В Англия редът и закрилата на закона бяха толкова незначителни, че едва ли можеха да предизвикат национална гордост. По улиците на самата столица всяка нощ ставаха дръзки въоръжени грабежи и оби-

¹⁵Гилотината, създадена по предложение на френския лекар Гилотен — б. р.

ри; официално съветваха семействата да не напускат града, без да са закарали мебелите си на сигурно място в някой склад; нощният разбойник ставаше търговец през деня и когато негов събрат-търговец разпозна един такъв и го разобличи като грабителя, който го беше спирал в качеството си на „капитан“, последният храбро стреля в главата му и отмина, без да слиза от коня си; пощенската кола бе нападната от седем души, като охраняващият застреля трима, но след това сам бе застрелян от останалите четирима „вследствие на повреда на оръжието му“, след което обирът бе извършен на спокойствие; този достолепен властник, кметът на Лондон, веднаж в Търнъм Грийн бе принуден от един разбойник да застане, без да мърда, и да му предаде скъпоценностите, които имаше у себе си, и тази знаменита личност бе ограбена пред очите на цялата си свита; затворниците в лондонските затвори водеха битки с надзирателите си и Законът

изстрелваше по тях шрапнели от картеч и кръгли едри сачми; крадци отрязваха диамантени кръстове от шиите на благородници в дворцови приемни салони; в черквата „Свети Джайлс“ влязоха мускетари да търсят контрабандни стоки и тълпата стреля по мускетарите и мускетарите стреляха по тълпата и никой не считаше тия случки за нещо необикновено. Всичко това непрестанно създаваше на палача работа, която е нещо много по-лошо от излишна, и той непрестанно изпълняваше службата си: сковаваше дълги редици от различни престъпници, бе сеше в събота заловения във вторник крадец, жигосваше дузини ръце в Нюгейт, изгаряше брошури пред входа на Уестминстър Хол, днес отнемаше живота на свиреп убиец, а утре — на окаян джебчия, откраднал шест пенса от някое селянче. Всички тези неща и хиляди като тях се случиха малко преди и през самата добра и стара хиляда седемстотин и седемдесет и пета година. Сред тях

Дърварят и Стопанинът работеха незабелязани, а другите двама с големите челюсти и другите две с грозното и хубавото лице се движеха с доста шум и изпълняваха божествените си права с височайш произвол. Така годината хиляда седемстотин и седемдесет и пета водеше техни величества, а заедно с тях и хиляди други хора — между които и героите на този летопис — по пътищата, които се простираха пред тях.

Глава II

ПОЩЕНСКАТА КОЛА

През тази нощ, към края на ноември, пред първия от героите на тази история се простираше пътят към Дувър. За него Дувърският път се простираше пред пощенската кола за Дувър, която се мъкнеше тежко нагоре по Шутърс Хил. Заедно с другите пътници този човек вървеше покрай колата по хълма

сред калта; не, защото изпитваше и най-малко удоволствие от ходенето при такива условия, а понеже хълмът и хомотът, и калта, и колата бяха толкова тежки, че конете вече се бяха спирали три пъти, освен това веднаж се разбунтуваха и извъртяха колата напърно на пътя с намерението да я върнат обратно в Блекхил. Обаче и юздите, и камшикът, и кочияшът, и охраняващият бяха чели онзи член от военния устав, който забранява да се смята, че животните са надарени с разум, и убедително доказаха противното; конете капитулираха и се върнаха към дълга си.

С провесени глави и разтреперани опашки конете газеха из гъстата кал и от време на време затъваха и се препъваха, като че ли се разпадаха на части. Всеки път, когато кочияшът ги спираше с едно предпазливо „тпру-у, стой“, задният десен кон разтърсваше силно глава и всичко върху нея сякаш настояваше по необикновено категоричен начин, че колата няма да може да се изкачи по хълма.

Всеки път при този шум нашият пътник се сепваше и разтревожваше, както се сепва неспокоен пътник.

Във всички долчини димеше мъгла, пропълзяла в самотата си нагоре по хълма като някой зъл дух, който търси покой и не го намира. Лепкава и много студена, мъглата прииждаше във въздуха на бавни вълни, които следваха и се разливаха една върху друга като вълните на някакво гибелно море. Тя беше толкова гъста, че скриваше от светлините на колата всичко освен собственото си движение и няколко ярда от пътя, а парата от уморените коне струеше и се сливаше с нея, като че ли те я бяха създали.

Още двама пътници, освен споменатия, пъшкаха нагоре по хълма наред с пощенската кола. И тримата бяха загърнати до очите и до над ушите и носеха ботуши. От това, което виждаше, нито един от тях не би могъл да каже как изглеждат другите двама; всеки беше се скрил под почти еднакъв брой

завивки от очите на ума и очите на тялото на другите си двама спътници. В ония дни пътниците никак не бяха склонни да се доверяват бързо един другиму, тъй като всеки пътуващ можеше да бъде разбойник или съучастник на разбойници. Последното беше много вероятно, тъй като във всяка сменна станция или кръчма можеше да има някой, който получава заплата от „Капитана“ — като се започне от съдържателя и се свърши с последния коняр от обора. Тъй си мислеше стражът на дувърската поща в тая нощ през ноември хиляда седемстотин седемдесет и пета година, докато колата тромаво се катереше по Шутърс Хил, а той самият стоеше на специалната си седалка горе отзад и потропваше с крака, без да изпуска от очите и от ръката си оръжейният сандък пред себе си, където върху цял пласт саби бяха наредени шест или седем заредени едрокалибрени пистолета, а най-отгоре лежеше зареден мускет.

В дувърската пощенска кола цареше обичайната задушевност, при която стражът дозираше пътниците, пътниците се подозираха един друг, а също и стража; всичките заедно подозираха всеки друг, а кочияшът беше сигурен единствено в конете, за които с чиста съвест би могъл да се закълне върху Стария и Новия завет, че са негодни за това пътуване.

— О-хо! — подвикна кочияшът. — Хайде, дръпнете още веднаж и сте на върха и тогава вече дяволите да ви вземат, щото ми взехте здравето, докато ви накарам да го изкачите! Джо!

— Тук съм! — отвърна стражът.

— Колко ти е часът, Джо?

— Единайсе и десет вече.

— По дяволите! — възкликна ядосаният кочияш. — И още не сме качили Шутърс! Хайде! Дий! Вървете!

Камшикът пресече едно от най-решителните отрицания на категоричния кон и той

се втурна нагоре, а трите останали животни го последваха. И отново дувърската поща се затътрузи нагоре, а ботушите на нейните пътници зацопаха в калта край нея. Те бяха спрели заедно с колата и не се бяха отделили от нея. Ако някой от тримата бе дръзнал да предложи на друг да продължат да вървят в мъглата и мрака напред, той би се изложил в много голяма степен на риска да бъде застрелян на място като разбойник.

Последният порив на конете закара колата на върха на хълма. Конете пак спряха да си поемат дъх, а стражът слезе да застопори колата за спускането и отвори вратата, за да се качат пътниците.

— Хей, Джо! — извика кочияшът предупредително, поглеждайки надолу от кабинката си.

— Какво има, Том?

И двамата се послушаха.

— Чува ми се, че насам препуска кон, Джо.

— А на мен ми се чува кон в галоп, Том — отвърна стражът, като пушна вратата и чевръсто се качи на мястото си. — Господа! В името на краля, говоря на всички ви!

С тази набързо изречена молба, прозвучала като заклинание, той свали предпазителя на блъндърбъса си и зае отбранителна позиция.

Пътникът, когото вече познаваме, беше на стъпалото на дилижанса и тъкмо се канеше да влезе, а другите двама бяха зад него и се готвеха да го последват. Той остана на стъпалото, наполовина вътре, наполовина отвън. Всички гледаха от кочияша към стража и от стража към кочияша и се ослушваха. Кочияшът погледна назад и стражът се взря в същата посока и дори категоричният кон наостри уши и се извърна, без да противоречи.

Тишината, последвала след спирането на тропота и клатушкането на колата, правеше нощната тишина още по-дълбока. Запъхтя-

ното дишане на конете предаваше на колата едно трептене като че ли от възбуда. Сърцата на пътниците биеха толкова силно, че може би се чуваха; но във всеки случай в насталата тишина се усещаше присъствието на задъхани и затаили дъх хора с учестен в очакване пулс.

Тропотът на галопиращ кон се изкачваше бързо и бясно по хълма.

— Ей, там! — извика стражът с всичката сила на гласа си. — Ей, там! Стой! Ще стрелям!

Тропотът изведнаж секна и сред плясък и блъскане из мъглата се чу глас:

— Това дувърската поща ли е?

— Няма значение какво е! — отвърна стражът. — А ти кой си?

— Кажете това ли е колата за Дувър?

— Защо ви е да знаете?

— Ако е тя, трябва ми един от пътниците.

— Кой пътник?

— Мистър Джарвис Лори.

Нашият пътник показва, че това е неговото име. Стражът, кочияшът и другите двама пътници го следяха с недоверчиви погледи.

— Не мърдайте от мястото си — извика стражът на гласа в мъглата, — защото, ако направя грешка, за вас тя ще бъде непоправима. Господинът на име Лори да отговори.

— Какво има? — попита тогава пътникът с леко разтреперан глас. — Кой ме търси? Ти ли си, Джери?

— Да, мистър Лори.

— Какво има?

— Съобщение за вас с нареждане да ви последва. Оттам е. „Телсън и с-ие“.

— Познавам този вестносец — каза мистър Лори на стража и скочи обратно на пътя. Отзад му помогнаха по-скоро бързо, отколкото учтиво, другите двама пътници, които незабавно се покатериха в колата, затвориха вратата и вдигнаха прозореца.

— Може да приближи, няма нищо опасно.

— Надявам се да е тъй, но не мога да бъда чак толкова дяволски сигурен — произнесе стражът в груб монолог. — Хей, ти!

— Хей и ти! — каза Джери, с глас по-дрезгав отпреди.

— Приблужи се ходом! Разбра ли ме добре? И ако на седлото ти има кобури, внимавай да не бъде ръката ти близо до тях, че много често правя някоя бърза грешка с оловото. Хайде сега ела да те видим.

Из въртопите мъгла бавно се появиха фигурите на кон и ездач, които приближиха до дилижанса и застаналия край него пътник. Ездачът се наведе и като не сваляше очи от стража, подаде на пътника малка сгъната бележка. Конят на ездача беше запъхтян, а и ездачът и конят бяха целите покрити с кал, от копитата на коня до шапката на човека.

— Стража! — каза пътникът със спокойна и делова увереност.

Зоркият страж, който с дясната си ръка държеше приклада на вдигнатия си мускет,

а с лявата — цевта му и не изпускаше от очи конника, отговори кратко.

— Сър?

— Няма от какво да се опасявате. Работя в банката „Телсън“ в Лондон. Сигурно знаете банката „Телсън“ в Лондон. Отивам в Париж по служба. Ето ти една крона да се почерпиш. Може ли да прочета бележката?

— Ако го направите бързо, сър.

Той я разгърна на светлината от лампата на дилижанса и прочете — първо наум, а после гласно: „Чакайте Дувър, мамзел.“

— Не е дълго, както виждате. Джери, кажи че отговорът ми е „ВЪЗВЪРНАТ КЪМ ЖИВОТ“.

Джери трепна на седлото си.

— Ама това е дяволски странен отговор — каза той с най-дрезгав глас.

— Предай го и те ще разберат, че съм получил бележката, все едно, че съм им го написал. Добър път! Лека нощ!

С тези думи пътникът отвори вратата на

дилижанса и се качи в него, без да получи каквато и да било помощ от спътниците си, които бяха скрили бързо часовниците и ке-сиите си в ботушите и сега се преструваха, че спят. Без определена цел, а просто за да избягнат риска да предприемат други действия.

Колата пак се затътри напред и започна да се спуска, а гъстите облаци мъгла около нея ставаха по-тежки. Стражът прибра мускета си обратно в оръжейния сандък и след като погледна към другите неща в него и към допълнителните пистолети, които носеше на колана си, хвърли поглед и към едно по-малко сандъче под седалката си, в което имаше няколко железарски инструмента, две факли и кутийка с огниво. Той се беше запасил и с тези неща, та в случай че вятър или буря угаси лампите на дилижанса, което от време на време се случваше, можеше да се затвори вътре и като внимава искрите от кремъка и стоманата да са далеч от сламата, да получи

светлина доста лесно и безопасно (ако има късмет) за пет минути.

— Том — чу се тихо над покрива.

— Да, Джо.

— Чу ли отговора му?

— Чух го, Джо.

— Разбра ли нещо?

— Съвсем нищо, Джо.

— Ето ти съвпадение — промърмори стражът, — понеже и аз толкова разбрах.

В това време Джери, останал сам в мъглата и мрака, слезе от коня си, не само за да облекчи измореното животно, а и за да изтрие калта от лицето си и да излее водата от периферията на шапката си, която можеше да поеме около половин галон. Той остана с юзда, увита около силно изкаляната си ръка, докато шумът от колелата на пощенската кола заглъхна и отново се възцари нощната тишина; след това се обърна и тръгна надолу по хълма.

— След този ми ти галоп от Темпъл Бар,

стара госпожо, нямам вяра на предните ти крака, докато не излезем на равно — каза този дрезгав вестоносец на кобилата си. — „Възвърнат към живот.“ Дяволски странно съобщение. Джери, това едва ли ще е добре за тебе. Да, Джери! Тежко ти и горко, Джери, ако възвръщането към живот вземе да стане на мода.

Глава III

НОЩНИТЕ СЕНКИ

Колко чудно е, като си помисли човек, че всеки един от нас представлява такава дълбока тайна за другия. Когато нощем влизам в някой голям град, със страхопочитание си мисля, че всяка една от тези скупчени на тъмни гроздове къщи крие своя собствена тайна; че всяка стая във всяка една от тези къщи крие собствена тайна; че всяко сърце, биещо в стотиците хиляди гърди там, е в някои свои възжеления и представи тайна за най-близкото до него сърце. В това като че

има нещо от страховитостта дори и на самата Смърт. Никога вече няма да мога да разгърна страниците на тази скъпа книга, която някога тъй обичах и напразно се надявах, че ще мога да изчета докрай. Никога вече няма да мога да надзърна в неизмеримите дълбини на тези води, в които, озарени от внезапни светлини, съм зървал закопани съкровища и други потънали неща. Отредено било книгата да се затвори рязко, и то винаги и винаги, когато едва бях прочел една страница от нея. Отредено било водата да бъде скована във вечен лед в момента, когато светлината играеше по повърхността ѝ, а аз стоях на брега в неведение. Умря приятелят ми, умря съседът ми, моят любим, най-скъпото същество на душата ми умря; неумолимо се затвърди и увековечи тайната, която тази личност винаги криеше у себе си и която аз ще нося до края на дните си. Дали сред гробищата на този град, през който аз минавам, спи някой, който да е по-непроницаем

за мен, отколкото са живите му обитатели в най-съкровената им същност, или пък аз за тях в моята?

Що се отнася до това, до естественото и неотменимото наследство на всеки човек, пратеникът на кон притежаваше съвършено същата лична собственост както кралят, първият министър и най-богатият търговец в Лондон. Така беше и с тримата пътника, затворени в тясното пространство на кладушката се стара кола; те бяха загадка един за друг, така дълбока, както и ако всеки един от тях пътуваше в собствена карета с впряг от шест или шестдесет коня и ги разделяха цели страни.

Вестоносецът яздеше по обратния път в лек тръс и доста често спираше в крайпътните кръчми да пийне по нещо, но не проявяваше охота да завързва разговори, нито повдигаше нахлупената си над очите шапка. Очите му бяха много подходящи за това украшение, тъй като бяха черни, в цвета и

формата им нямаше дълбочина и бяха разположени извънредно близко едно до друго — като че се бояха да не ги заловят в нещо самостоятелно, ако се раздалечат твърде много едно от друго. Имаха зловещ израз под тази стара нахлупена шапка, прилична на триъгълен плювалник, и над големия шал, който скриваше шията и брадата и стигаше почти до коленете на собственика си. Когато спираше в някоя кръчма, той отместваше този шал с лявата си ръка само докато с дясната изливаше питието в гърлото си; веднага след това отново се загръщаше.

— Не, Джери, не! — каза вестоносецът, който си тананикаше по пътя същата песен. — Това не може да се каже за тебе, Джери. Джери, ти си честен човек и това не се отнася за твоята професия. „Възвърнат...“ Да ме вземат дяволите, но според мене той е бил пиян!

Отговорът, който носеше, до такава степен озадачаваше ума му, че бе принуден на

няколко пъти да сваля шапка, за да се почеше по главата. Освен на върха, където беше оплешивяла, той имаше твърда черна коса, неравномерно щръкнала по цялата му глава и пораснала почти до самия му широк и тъп нос. Тази глава като че ли беше изработена от ковач — толкова приличаше на остриите шипове по върха на някоя стена, че и най-добрите на прескочикобила сигурно биха отказали да се прехвърлят през него като най-опасния човек за прескачане в света.

Докато яздеше обратно със съобщението, което трябваше да предаде на нощния пазач в караулката му при входа на банката „Телсън“ край Темпъл Бар и който на свой ред щеше да го предаде на по-важни лица вътре, нощните сенки вземаха образи, породени от съобщението, а за кобилата му те се превръщаха в подобие на собствените ѝ причини за безпокойство. Изглежда, че те бяха многобройни, защото тя се стряскаше от всяка сянка по пътя.

По същото време пощенската кола се клатушкаше, друсаше, трополеше и подскачаше по тягостния си път с тримата непроницаеми спътници вътре. Нощните сенки се представяха и на тях във форми, подсказани от дремеците им очи и блуждаещи мисли.

Банката „Телсън“ се възползва от това положение на нещата в дилижанса. Нейният пътник беше пъхнал ръце в кожения ремък, който не позволяваше да се блъска много силно в съседния пътник или в насрещния ъгъл при резките сътресения на колата; той клюмаше с полупритворени очи и малките прозорчета на пощенската кола, процеждащата се през тях слаба светлина на фенера отвън и масивната фигура на отсрещния пътник се превърнаха в банката, която свърши невероятна работа. Дрънкането на поводите стана звън на пари и за пет минути се изплатиха повече менителници, отколкото дори в „Телсън“, с всичките ѝ връзки в страната и в чужбина, не бяха плащали за три

пъти по-дълго време. След това пред него се разтвориха хранилищата долу, с онези свои авоари и тайни, които бяха известни на пътника (а на него му беше известно доста много), и той влезе и тръгна сред тях с големите ключове и слабата свещ и всички неща си бяха на мястото, непокътнати, в безопасност и сигурност, точно както ги беше оставил.

Но макар че банката не го напускаше и макар че дилижансът (някак смътно, като болка, усещана през опиат) също не го напускаше, през съзнанието му протичаше и друг поток усещания, който не секваше през цялата нощ. Той отиваше да изкопае един човек от гроба.

Нощните сенки не показваха кое измежду множеството лица пред него беше истинското лице на погребания; всичките бяха на мъже на около 45 години и се различаваха главно по страстите, които изразяваха, както и по ужасния си измъчен и изтощен вид. Гордост, презрение, предизвикателство, упо-

ритост, покорство, страдалчество следваха едно подир друго заедно с хлътнали бузи, мъртвешка бледност, съсухрени ръце и тела. Но, общо взето, лицето беше едно и също, всички глави бяха преждевременно побелели. За стотен път дремещият пътник питаше този призрак:

— Откога сте погребан?

Отговорът беше винаги един и същ:

— Почти осемнайсет години.

— И бяхте изоставили всяка надежда да ви изкопаят?

— Отдавна.

— Знаете ли, че сте възвърнат към живот?

— Казаха ми.

— Надявам се, че искате да живеете.

— Не знам.

— Да ви я покажа ли? Ще дойдете ли да я видите?

Отговорите на този въпрос бяха различни и противоречиви. Понякога призракът отвръщаше зададено: „Почакайте! Ще ме

убиете, ако ми я покажете толкова скоро.“
Понякога гласът идваше сред нежен дъждец от сълзи и тогава казваше: „Заведете ме при нея.“ Друг път човекът гледаше вторачен и смутен и тогава заявяваше: „Не я познавам. Не разбирам.“

След такива въображаеми разговори пътникът започваше да копае и копаеше ли, копаеше — ту с лопата, ту с голям ключ, ту с ръце, — за да изрови това нещастно същество. След като най-после го измъкнеше с полепналата по лицето и ръцете пръст, то изведнъж се разпадаше на прах. Тогава пътникът се сепваше в дрямката си и посмъкваше прозореца, за да почувствува по страните си реалността на дъжда и мъглата.

Но дори когато отворените му очи виждаха мъглата и дъжда, подвижното светло петно на фенерите и крайпътната канавка, която рязко се отдалечаваше или приближаваше, външните нощни сенки падаха върху нощните сенки в дилижанса. В него изплу-

ваха истинската банка край Темпъл Бар, истинските делови работи от изминалия ден, истинските хранилища, истинският вестоносец, изпратен след него, и истинското съобщение, което беше изпратено обратно. Сред тях се надигаше призрачното лице и той отново го заговаряше.

— Откога сте погребан?

— Почти осемнайсет години.

— Надявам се, искате да живеете.

— Не зная.

И той копаеше, копаеше, копаеше, докато нетърпеливото движение на един от двамата пътници го караше да вдигне прозореца, да пхне по-здраво ръката си в кожения ремък и да се загледа в двамата спящи, после умът му се откъсваше от тях и отново се плъзваше към банката и гроба.

— Откога сте погребан?

— Почти осемнайсет години.

— И бяхте изоставили всякаква надежда да ви изкопаят?

— Отдавна.

Думите все още звучаха ясно в ушите му, като че току-що са били произнесени, по-ясно от всички думи, които беше чул през живота си, когато умореният пътник се сепна от светлината на настъпващия ден и нощните сенки се стопиха. Той отвори прозореца и погледна навън към изгряващото слънце. Минаваха край една разорана бразда; плугът беше оставен там, където са били разпрегнати конете предната вечер; отвъд се простираше тиха горичка, по чиито дървета все още имаше много огненочервени и златножълти листа. Макар че земята беше студена и мокра, небето беше чисто и изгревът беше ясен, спокоен и красив.

— Осемнайсет години — каза пътникът, загледан в слънцето. — Милостиви създателю на деня! Да бъдеш погребан жив цели осемнайсет години!

ПРИГОТОВЛЕНИЕТО

Когато същия предобед пощенската кола пристигна благополучно в Дувър, главният келнер в хотела „Крал Джордж“ отвори вратата на дилижанса според обичая си. Той извърши това с известна церемониална тържественост, тъй като пътуване от Лондон през зимата с пощенска кола беше постижение, за което смелите пътници заслужаваха да бъдат поздравени.

По това време беше останал за поздравяване само един смел пътник, тъй като другите двама бяха слезли на по-раншни станции по пътя. Плесенясалата вътрешност на дилижанса, с влажната си мръсна слама, неприятна миризма и мрачност по-скоро приличаше на кучешка колиба. Пътникът мистър Лори, който се измъкваше отвътре с верига от сламки, увит в одърпано покривало и с шапка с клюмнала периферия, прили-

чаше по-скоро на голямо куче.

— Ще има ли утре пощенски кораб за Кале?

— Да, сър, ако времето се задържи и при хубав вятър. Отливът ще е много удобен към два часа следобед, сър. Легло, сър?

— Няма да лягам преди вечерта, но искам стая и бръснар.

— И след това закуска ли, сър? Да, сър. Отгук, сър, моля. Заведете го в стая „Съгласие“! Куфарът на господина и топла вода в „Съгласие“. Свалете ботушите на господина в „Съгласие“! (Там ще намерите хубав огън, сър.) Пратете в „Съгласие“ бръснар. Хайде, размърдайте се, по-бързо в „Съгласие“!

Спалнята „Съгласие“ винаги се даваше на някой пътник от дилижанса и тъй като пътниците от дилижанса винаги бяха загърнати от глава до пети, в хотела „Крал Джордж“ стаята беше любопитството с тази своя странност, че макар в нея да влизаха все един и същ тип посетители, от нея излизаха

всякакви и най-различни хора. Вследствие на това друг един келнер, двама носачи, няколко прислужнички и съдържателката се шляеха случайно на разни места по пътя от спалнята „Съгласие“ към трапезарията, когато оттам мина, отивайки да закуси, едни шестдесетгодишен джентълмен, облечен официално в кафяв костюм, доста износен, но много добре запазен, с големи правоъгълни маншети и големи капаци на джобовете.

Този предобед в трапезарията нямаше никой друг освен господина в кафяво. Масата му беше преместена до камината и той седеше в очакване на закуската си, огрян от светлината на огъня, но така неподвижно, сякаш позираше за портрет.

Изглеждаше много спретнат и методичен, с длани на коленете и часовник, който със силното си тиктакане изпод жилетката му с капаци на джобовете произнасяше звучна проповед, сякаш противопоставяйки своята сериозност и непреходност на лекомислие-

то и мимолетността на огъня. Имаше хубави крака и се гордееше малко с това, както личеше от гладко изпънатите му кафяви чорапи от фина материя; обувките и токите му, макар и обикновени, също бяха прилични. Носеше чудновата, малка, лъскава и накъдрена светложълта перука, прилепнала плътно на главата му; перуката, изглежда, беше направена от истинска коса, но космите много повече приличаха на влакна, изпредени от коприна или стъкло. Бельото му, макар и не така изящно като чорапите, не отстъпваше по белота на гребените на разбиващите се в недалечния бряг вълни, нито на блесналите на слънцето бели петънца на платноходките далеч навътре в морето. Под странната перука две светнали влажни очи все още осветяваха обикновено сдържаното му и спокойно лице; преди години на собственика им сигурно е струвало много усилия, докато ги приучи на хладния и необщителен израз на човек от банката „Телсън“. Лицето му има-

ше здрав цвят и въпреки бръчките, не носеше много следи от грижи. Може би ергените — конфиденциални служители на банката „Телсън“, се занимаваха главно с грижите на други хора и вероятно чуждите грижи, както и купените на втора ръка: чужди дрехи, лесно се обличат и свалят.

За да завърши приликата с човек, който позира за портрета си, мистър Лори задрямна. Пристигането на закуската му го сепна и като приближаваше стола към масата, той каза на келнера:

— Искам да се приготви стая за една млада дама, която вероятно днес ще пристигне тук. Тя може би ще потърси мистър Джарвис Лори или само ще попита за един господин от банката „Телсън“. Моля да бъда уведомен.

— Да, сър. Банката „Телсън“ в Лондон ли, сър?

— Да.

— Да, сър. Често имаме честта да приемаме вашите господа при пътуванията им

между Париж и Лондон, сър. Вие, сър, откъщата „Телсън и с-ие“, извънредно много пътувате.

— Да, може да се каже, че банката е и френска, и английска.

— Да, сър. Вие самият не пътувате толкова често, струва ми се, сър?

— Напоследък не. Има петнайсет години, откак за последен път минахме — минах от тук на връщане от Франция.

— Толкова отдавна, сър? Тогава аз още не съм бил тук. Никой от нас не е бил. По това време други хора са държали хотела, сър.

— Май че така беше.

— Но аз бих се обзаложил, сър, че банка като „Телсън и с-ие“ е била в цветущо положение още преди петдесет, та камо ли петнайсет години.

— Можете да кажете три пъти по-дълъг срок, да речем сто и петдесет години, и пак няма много да сбъркате.

— Наистина ли, сър!

Със закръглени устни и ококорени очи келнерът се отдръпна от масата, премести салфетката си от лявата ръка в дясната, отпусна се в удобна поза и започна да наблюдава как гостът яде и пие, като че ли от някаква наблюдателна кула. Така правят всички келнери от незапомнени времена.

Мистър Лори привърши закуската си и излезе да се поразходи край брега. Малкият, тесен и извит градец Дувър се бе скрил от брега и като някакъв морски щраус подаваше само главата си на белите варовикови скали. Брегът представляваше пустош от купища вода и камъни, които се блъскаха бясно насам-натам, а морето вършеше каквото си поиска и това, което му се искаше, беше да руши. То тътнеше гръмовно към града, сред скалите и с ярост сригваше брега. Въздухът между къщите бе така силно напоен с миризма на риба, че човек би могъл да помисли, че болните риби са излезли да се потопят в него, тъй както болни хора отиват

да се потопят в морето. На пристанището се занимаваха с малко риболов, а вечер някои хора се разхождаха край брега и гледаха морето особено при прилив. Дребни търговци, които всъщност не вършеха никаква търговия, понякога по необясним начин натрупваха големи състояния и беше забележително, че никой не искаше обяснение за тая работа.

На няколко пъти въздухът се бе избистрил дотолкова, че се виждаше френският бряг, но следобед отново го заля мъгла и пара и върху мислите на мистър Лори, изглежда, също легна облак. Когато се стъмни и той седна да чака вечерята си, също както бе очаквал и своята закуска, умът му все ровеше и разравяше горещите червени въглени.

Бутилка добър „Кларет“ с нищо не би навредила на един копач сред червени въглени, освен може би, като намали работоспособността му. В продължение на доста време мистър Лори нямаше никаква работа и тъкмо бе налял последната си чаша вино с израз

на най-пълното задоволство, което може да се срещне у джентълмен със свеж цвят на лицето, току-що довършил бутилка вино, когато от тясната улица се донесе тропот на приближаващи колела, който скоро заглъхна в двора на странноприемницата.

Той остави чашата си, без да е пил от нея, и каза:

— Това е мамзел!

Само след няколко минути келнерът дойде да съобщи, че мис Манет е пристигнала от Лондон и че много ще се радва да види господина от банката „Телсън“.

— Толкова скоро? Веднага ли?

Мис Манет била хапнала нещо по пътя и в момента не желала храна и много искала веднага да се срещне с господина от банката „Телсън“, ако той обичал и му било удобно.

На господина от банката „Телсън“ не му оставаше нищо друго, освен да изпразни чашата си с флегматично и отчаяно изражение, да намести жълтата си перука над ушите и

да последва келнера към апартамента на мис Манет. Това бе обширна мрачна стая, траурно обзаведена с черни тапицирани мебели и претрупана с тежки дъбови маси. Последните бяха така напоени с безир, че във всяка полирана плоскост се отразяваха двете високи свещи, поставени върху средната маса, като че ли самите свещи бяха погребани в тъмни дълбоки махагонови гробове и никаква що-годе светлина не можеше да се очаква от тях, докато не бъдат изровени.

Тъмнината беше почти непрогледна и мистър Лори, който внимателно вървеше по доста износения персийски килим, предположи в момента, че мис Манет е в някоя съседна стая, но след като мина край двете високи свещи, видя между себе си и камината едно младо момиче, което едва ли имаше седемнадесет години; то стоеше изправено до масата, за да го посрещне, без още да е свалило наметалото, а в ръката държеше за панделката сламената си пътна шапка. По-

гледът му се спря на дребната ѝ, нежна и хубава фигура, златистата ѝ коса и сините ѝ очи, които срещнаха неговите с въпросителен поглед, на челото ѝ, надарено с необикновената способност (като се има пред вид колко младо и гладко бе то) да се повдига и сключва в израз, който не беше нито смут, нито почуда, нито тревога, нито умна средоточеност, макар че включваше всички тези изражения. И тъй както бе спрял поглед на всичко това, изведнъж пред очите му мина живият образ на детето, което бе държал в ръце при преминаването на същия този Ламанш в едно много студено време, когато валеше силен град и морето бушуваше. Образът се стопи като дъх по огледалото на високия свод зад нея, по чиято рамка шествие от негри купидони, някои от които без глави и до един сакати, поднасяха черни кошници с плодове от Мъртво море на черни богини — и той направи официален поклон пред мис Манет.

— Моля, седнете, сър — каза тя с много ясният си приятен младежки глас; в него се долавяше слаб, наистина съвсем слаб, чужд акцент.

— Целувам ви ръка, госпожице — каза мистър Лори със старомоден маниер, отново се поклони официално и седна.

— Вчера получих писмо от банката, сър, в което ми съобщават за някаква новина... или откритие...

— Няма значение как ще го наречете, госпожице. И едната, и другата дума са верни.

— ...относно малкото състояние на бедния ми баща, когото не съм виждала никога... той отдавна е починал...

Мистър Лори се поразмърда на стола си и хвърли угрижен поглед към процесията от сакати негри купидони. Като че ли можеха да помогнат някому с нелепите си кошници!

— ...което налагало да замина за Париж и там да се свържа с човек от банката, който бил така вещ по въпроса, че бил изпратен в

Париж специално по този случай.

— Това съм аз.

— Което и очаквах да чуя, сър.

Тя направи реверанс (в ония дни младите момичета правеха реверанси) с милото намерение да му покаже, че разбира колко по-възрастен и мъдър е от нея. Той отново ѝ се поклони.

— Отговорих на банката, сър, че след като онези, които ме познават и имат добрината да ми помагат със съветите си, считат за необходимо да замина за Франция и тъй като съм сирак и нямам приятели, които биха ме придружили, бих била много признателна, ако ми бъде разрешено по време на пътуването да се намирам под закрилата на този достоен джентълмен. Джентълменът беше вече напуснал Лондон, но, струва ми се, след него изпратиха куриер да го помоли да бъде любезен да ме почака тук,

— За мен беше щастие да ми възложат тази задача — отговори мистър Лори — и

ще бъда още по-щастлив да я изпълня.

— Благодаря ви, сър. Много ви благодаря. От банката ми казаха, че джентълменът ще ми обясни подробностите на цялата работа и че трябва да бъда готова да науча изненадващи неща. Всячески се постарях да се подготвя, доколкото можах, и сега горя от силно нетърпение да науча какви са те.

— Естествено — каза мистър Лори. — Да, и аз...

След известно мълчание, през което още веднъж намести накъдрената си перука над ушите, той добави:

— Много ми е трудно да започна.

Той не започна, но в своята неувереност срещна погледа ѝ. Младото чело се вдигна в онова характерно изражение, което описахме, но освен характерно, то беше и красиво — и тя повдигна ръка, като че с неволно движение се опитваше да улови или задържи някаква мимолетна сянка.

— Наистина ли не ви познавам, сър?

— Струва ми се, че не. — Мистър Лори разтвори ръце и ги протегна с убедителна усмивка.

Между веждите точно над малкото ѝ женствено носле, чиято линия беше извънредно нежна и тънка, изразът ѝ стана строг и тя замислено седна на стола, край който досега бе стояла изправена. Той я наблюдаваше как размишлява и в момента, когато тя отново повдигна очи, продължи:

— Във второто ви отечество най-уместно е да се обръщам към вас като към млада англичанка, ако разрешите, мис Манет?

— Да, сър, ако обичате.

— Мис Манет, аз съм делови човек. Възложена ми е задача, която трябва да изпълня. Докато ме слушате, считайте, че не съм нищо повече от една говореща машина и наистина аз не се различавам много от нея. С ваше позволение, госпожице, ще ви разкажа историята на един от нашите клиенти.

— История!

Той като че ли нарочно се престори, че не е разбрал какво каза тя, защото добави бързо:

— Да, клиенти; в банковото дело обикновено наричаме хората, с които работим, „клиенти“. Той беше френски джентълмен; учен човек; човек с голяма ерудиция. Доктор.

— Не беше ли от Бове?

— Ами да, от Бове. Както баща ви, мосю Манет, този джентълмен беше от Бове. Както баща ви, този човек беше уважаван в Париж. Имах честта да се познавам с него там. Нашите отношения бяха делови, но поверителни. По това време работех във Френския клон на банката и бях — о! Двадесет години!

— По това време — мога ли да запитам кое беше това време, сър?

— Аз говоря за преди двадесет години, госпожице. Той се ожени за англичанка и аз бях един от неговите доверители. Неговите работи, както и работите на много други

френски семейства, бяха изцяло поверени на банката „Телсън“. По същия начин съм бил доверител в една или друга степен на десетки наши клиенти. Това бяха чисто служебни отношения, госпожице; в тях нямаше приятелски чувства, нито някакъв по-специален интерес, никаква сантименталност. В своя живот на бизнесмен преминавах от един клиент към друг; с други думи, у мен няма чувства, аз съм просто машина. Но да продължа...

— Но това е историята на моя баща, сър, и аз започвам да мисля — странно смръщеното ѝ и съсредоточено чело като че се обръщаше към него, — че когато съм останала сирак, след като майка ми преживяла баща ми само с две години, именно вие сте ме довели в Англия. Почти съм сигурна, че сте били вие.

Мистър Лори пое колебливата малка ръка, която доверчиво се протягаше към неговата, и с известна церемониалност я приближи до

устните си. След това отново отведе младото момиче до стола ѝ, като го държеше с лявата си ръка, а с дясната ту потриваше брадичката си, ту наместваше перуката над ушите си или подчертаваше думите си с жест, остана прав и я гледаше в лицето, докато тя, седнала, гледаше неговото.

— Мис Манет, това наистина бях аз. И вие ще видите, че говорех истината, когато току-що ви уверих, че у мен няма чувства и че единственият вид отношения, които поддържам със себеподобните си, са деловите отношения, като си припомните, че оттогава не съм ви виждал. Не, оттогава вие сте под настойничеството на банката „Телсън“, а аз се занимавам с други дела на банката „Телсън“. Чувства? Нямам време за такива работи, нямам и възможност да се занимавам с тях. Моят живот, госпожице, преминава в това, да въртя една огромна машина за пари.

След това чудновато описание на ежедневните си задължения мистър Лори приг-

лади жълтата си перука с две ръце (което беше във висша степен излишно, тъй като нищо не би могло да бъде по-гладко от нейната блестяща повърхност) и зае предишното си положение.

— Дотук, госпожице, както забелязахте, това е историята на клетия ви баща, бог да го прости. Но отсега нататък става различно. Ако баща ви не беше умрял именно тогава... Не се плашете! Как трепнахте!

Тя наистина трепна. И улови китката на ръката му с двете си ръце.

— Моля ви — каза мистър Лори утешително и вдигна лявата си ръка от облегалката на стола, за да я сложи върху умоляващите пръсти, които го стискаха с такъв силен трепет; — моля ви да сдържате вълнението си — въпросът е делови. Както казах...

Погледът ѝ така го смути, че той спря, поизгубил нишката на мисълта си, после започна отново:

— Както казах; ако мосю Манет не бе

умрял; ако не беше изчезнал внезапно и безследно; ако не се бе изпарил като дух, без да може да се разбере в кое ужасно място е станало това, тъй като и най-щателните търсения не доведоха до нищо; ако той е бил враг на някой свой съотечественик, който е разполагал с някаква привилегия, за каквито по мое време съм чувал и най-смелите да говорят само шепнешком ей там отвъд морето; например привилегията да попълва имената в готови заповеди за изпращането на когото и да било в забвението на затвора за всякакъв период от време; ако жена му беше помолила краля, кралицата, придворните, духовенството да ѝ съобщят нещо за него и всичко бе останало напразно; тогава историята на вашия баща би била историята на този злощастен джентълмен, доктора от Бове.

— Умолявам ви, господине, продължавайте.

— Ще продължа, точно това смятам да

направя. Ще можете ли да го понесете?

— Мога да понеса всичко, с изключение на тази несигурност, в която ме оставяте в този момент.

— Говорите по-спокойно и наистина сте поуспокоена. Това е добре. (Макар че не изглеждаше толкова доволен, колкото казахте.) Въпросът е делови. Гледайте на това като на делови въпрос — работа, която трябва да се свърши. И така, ако жената на този доктор, макар и дама с голяма смелост и дух, е изстрадала толкова много, преди да се роди тяхното дете...

— Това дете дъщеря ли беше, господине?

— Дъщеря. Де... де... делови въпрос — не се вълнувайте. Госпожице, ако горката жена е страдала толкова много преди раждането на детето си, че е взела решение да спести на бедното дете наследството на каквато и да било част от мъките, които тя преживяла, като го възпита с вярата, че баща му

е мъртъв... не, не падайте на колене! За бога, защо коленичите пред мен?

— За да ми кажете истината. О, мили, добри, състрадателни господине, кажете ми истината!

— Въпросът е делови. Смущавате ме, а как мога да се занимавам с делови въпроси, когато съм смутен. Нека не разбъркваме умовете си. Ако сега например бъдете любезна да ми кажете колко прави девет пъти по девет пенса или колко шилинга има в двадесет гвинеи¹⁶, много ще ме успокоите. Няма да се тревожа за психическото ви състояние.

Без да отговаря пряко на молбата му, тя не се възпротиви, когато той нежно я привдигна, а ръцете ѝ, които продължаваха да стискат китките му, бяха престанали да треперят и това поуспокои мистър Лори.

— Така трябва, така трябва! Кураж! На

¹⁶ Сметката не е толкова проста, колкото изглежда. До 1971 година един шилинг съдържаше 12 пенса, така че 9 по 9 пенса бяха равни на 6 шилинга и 9 пенса. Една гвинея съдържаше 21 шилинга, а лирата — 20 шилинга — б. р.

работа! Имате да вършите работа, полезна работа. Мис Манет, майка ви възприе тази линия с вас. И когато тя умря — бездруго съсипана от скръб, — без да изостави ни за миг безполезните търсения на баща ви, вие останахте сама едва двегодишна, за да пораснете и да станете красива, цъфтяща и щастлива, без да ви засенчва мрачният облак на несигурността, дали сърцето на баща ви е угаснало в затвора, или все още страда там от толкова много години.

Докато говореше тези думи, той гледаше с възхищение и жалост буйните ѝ златисти коси, като че ли си ги представяше вече про-шарени.

— Знаете, че родителите ви не са имали голямо състояние и че всичко, което са при-тежавали, е било на името на майка ви и на вас самата. Не са открити никакви нови пари или друго имущество, но...

Той почувствува, че пръстите ѝ стиснаха китката му по-силно, и спря. Изразът на че-

лото ѝ, което така бе привлякло вниманието му, сега бе застинало неподвижно в болка и ужас.

— Но той е бил... бил намерен. Той е жив. Много вероятно да е страшно променен; възможно е да е почти развалина, макар че ние ще се надяваме на най-доброто. Все пак той е жив. Баща ви е бил отведен в дома на един негов бивш слуга в Париж и ние с вас ще отидем там; аз — за да го идентифицирам, ако мога; вие — за да го възвърнете към живота, дълга му, към почести и уют.

През тялото ѝ премина трепет, който се предаде и на него. Тя промълви с нисък, отчетлив, изпълнен със страхопочитание глас, като че ли говореше насън:

— Ще видя неговия призрак! Това ще бъде призракът му, не той!

Мистър Лори погали ръцете ѝ, които стискаха неговата.

— Хайде, хайде, хайде! Стига де, недейте сега! Сега знаете и най-хубавото, и

най-лошото. Ето ви вече на път към бедния, онеправдан джентълмен и ако се случи да пътуваме добре по море и по суша, скоро ще сте до него.

Със същата интонация, но с глас, угаснал в шепот, тя повтори:

— Аз бях свободна, бях щастлива и призрактът му не ми се е явявал нито веднаж.

— Само едно нещо още — каза мистър Лори, наблягайки на думите си като на благотворно средство да привлече вниманието ѝ, — той е бил намерен под друго име; неговото собствено е отдавна забравено или скрито. Да се опитваме сега да разберем какво точно е станало, би било не само безполезно, но и опасно; опасно е да искаме да узнаем дали е бил забравен в течение на много години, или през цялото време нарочно са го държали в затвора. Не само безполезно, но и опасно би било сега да се правят каквито и да било издирвания. Най-добре по този въпрос да не се говори никъде и по никакъв

начин и да го изведем от Франция — поне за известно време. Дори аз, бидейки в безопасност като англичанин, и дори банката „Телсън“, която има важно влияние във Франция, се въздържахме напълно да споменаваме тази афера. Аз нямам у себе си никакво, дори най-малкото листче хартия, което явно да се отнася до нея. Това е една напълно секретна операция. Всички описания на самоличността на човека, всички вписвания и забележки по въпроса се състоят в думите „Възвърнат към живот“; което може да означава всичко. Но какво има? Тя не чува нито дума! Мис Манет!

Съвършено неподвижна и в пълно мълчание, без дори да се отпусне назад в стола си, тя седеше в ръцете му, напълно безчувствена; очите ѝ бяха отворени и втренчени в него, а на челото ѝ като че ли беше жигосано или издълбано последното ѝ изражение. Беше го стиснала така здраво, че той се боеше да не я нарани, ако се опита да се освободи, и зато-

ва, без да се помръдва от мястото си, повика високо за помощ.

Една жена с много странен вид, цялата червена, както мистър Лори успя да забележи въпреки вълнението си, с червена коса и облечена в извънредно прилепнали дрехи, и с невероятно боне на главата, подобно на дървено войнишко канче, и то доста голямо, или пък на голяма пита стилтънско сирене, дотича в стаята преди прислужниците от хотела и скоро разреши въпроса, като го отдели от бедната девойка, поставяйки мускулестата си ръка на гърдите му и запращайки го към най-близката стена.

(„Това сигурно е мъж!“ — помисли си със секнал дъх мистър Лори в момента, в който се удряше в стената.)

— Гледай какви хора сте вие, бе — изрева тая особа на слугите. — Защо не отидете да донесете нещо, ами стоите тук и сте ме зяпнали? У мене няма нищо за гледане, нали така! Хайде отивайте, че ще ви науча аз, ако

не ми донесете бързо амоняк, студена вода и оцет, така да знаете.

Слугите моментално се пръснаха, за да донесат тези средства за свестяване, а тя внимателно постави пациентката си на едно канапе, като се отнасяше с нея с голямо умение и нежност: наричаше я „скъпата ми“ и „птиченцето ми“ и отмяташе златистите ѝ коси над раменете с голяма гордост и внимание.

— А вие там, с кафявите дрехи — обърна се тя възмутено към мистър Лори, — не можахте ли да ѝ кажете каквото имахте да ѝ казвате, без да я стряскате до смърт? Погледнете я, колко е бледо хубавото ѝ лице и колко са ѝ студени ръцете! Това ли наричате вие банкер?

Мистър Лори така дълбоко се смути от този тъй труден за отговор въпрос, че само наблюдаваше отдалеч и с много по-слабо съчувствие и умиление как силната жена пропъди слугите с тайнствената заплаха, че

щяла да „ги научи“ нещо — не каза какво, — ако продължавали да стоят и да я гледат, и възобнови грижите си за момичето, като изрече серия ласкателни обръщения и намести отпуснатата ѝ глава на рамото си.

— Надявам се, че сега ще ѝ мине — каза мистър Лори.

— Но няма да е благодарение на вас с кафявите дрехи, Миличката ми, хубавичката ми тя!

— Надявам се — каза мистър Лори след друга пауза на слабо съчувствие и смиреност, — че вие придружавате мис Манет до Франция.

— Не е трудно да се досетите, нали? — отвърна силната жена. — Ако ми е било писано да пътувам по море, мислите ли, че провидението щеше да ми отреди да се родя на остров?

Това беше втори труден за отговор въпрос и мистър Джарвис Лори се оттегли да го обмисли.

Глава V
КРЪЧМАТА

Голяма бъчва вино бе паднала на улицата и се бе счупила. Това стана при свалянето ѝ от една кола. Бъчвата се бе изтърколила рязко навън, обръчите ѝ се бяха скъсали и сега лежеше на камъните точно пред вратата на кръчмата, разпукана като орехова черупка.

Всички хора наоколо бяха изоставили работата си или безделието си и се бяха завтекли към това място, за да пият вино. Грубите и безформени камъни на улицата, разкривени на всички посоки и специално предназначени, както би могло да се помисли, за да осакавят всяко живо същество, което се доближи до тях, бяха задържали виното и го разделяха на малки локви, всяка от които бе заобиколена от своя собствена група или тълпа според големината си. Някои мъже коленичеха, събираха шепите си като черпаци и пиеха или се опитваха да помогнат на наведените над

раменете им жени да сърбат, преди виното да изтече между дланите им. Други, мъже и жени, гребяха в локвите с малки изпочупени глинени канчета или дори потапяха женските забрадки, които после изстискваха в устата на децата; други правеха малки диги от кал, за да попречат на виното да изтича; трети, насочвани от зрители, които гледаха от горните прозорци на околните къщи, се втурваха ту тук, ту там, за да пресекат малките поточета, които тръгваха в нови посоки; други пък се бяха посветили на прогизналите и оцветени от винената утайка парчета от бъчвата, като ближеха и дори хрускаха мокрите, прогнили от виното дъски с настървение и наслада. Нямаше канализация, по която виното да се оттече, и хората не само успяха да го изгребат всичкото, но заедно с него изгребаха и толкова много кал, та би могло да се помисли, че е минавал уличен чистач, ако някой, който познаваше това място, би могъл да повярва на такова чудо.

Пронизителни смехове и весели гласове — гласове на мъже, жени и деца — ехтяха по улицата, докато траеше тази игра. В забавата почти нямаше грубости и веселието бе голямо. Чувствувахе се някаква особена задружност, явното желание всеки един да се присъедини към някой друг, ксето се проявяваше, особено у по-веселите и безгрижните, в спонтанни прегръдки, наздравници, ръкостискания, а някои дори танцуваха, уловени за ръце по десетина души. Когато виното свърши и местата, където то беше в най-голямо изобилие, бяха разорани от човешки пръсти, тези прояви престанаха също тъй внезапно, както бяха започнали. Човекът, който беше оставил триона си да стърчи в дървото, което бе рязал, отново се залови за работа; жената, оставила на прага малко гърне с гореща пепел, в която се мъчеше да облекчи болката на премръзналите си пръсти на ръцете и краката или пръстчетата на детето си, се върна на мястото си; мъже

със запретнати ръкави, сплъстени къдри и мъртвешки бледи лица, които бяха изпълзели сред зимния привечерен здрач от разни изби, се отдалечиха, за да се спуснат отново в тях; на сцената падна мрак, който изглеждаше там много по-естествен от слънчевата светлина.

Виното беше червено и обагри тясната уличка в парижкото предградие Сен Антоан, където го бяха разлели. То обагри също така много ръце и много лица, много боси нозе и много дървени обувки. Ръцете на човека, който режеше дърва с триона, оставиха червени следи по цепениците, а челото на жената, която кърмеше детето си, се оцвети от обагрения парцал, който тя отново уви около главата си. Ония, които се бяха полакомили да гризат дъските на бъчвата, бяха се изцапали около устата и имаха вид на тигри; един весел шегобиец, изцапан по същия начин и чиято глава бе по-скоро извън, отколкото вътре в една дълга, мръсна, торбеста нощна

шапка, потопи пръст в гъстата винена утайка и издраска на една стена — КРЪВ.

Щеше да дойде време, когато и това вино щеше да се лее по уличната настилка и багрите му щяха да червенее по камъните.

Мракът, който един мимолетен лъч бе прогонил от светото лице на Сен Антоан, сега отново го обгърна и този път тъматата беше дълбока — студът, мръсотията, болестите, невежеството и недоимъкът бяха благородниците, които прислужваха на светеца — все велможи с голяма власт, особено последният от тях. Хора зъзнеха на всеки ъгъл, влизаха и излизаха от всеки вход, трепереха в останки от дрипи, развени от вятъра — това бяха представителите на един народ, подлаган на ужасно смилане и премилане, и то съвсем не в приказната мелница, от която старите излизали млади. Те бяха преминали през мелницата, която смилала младите на старци; децата имаха старчески лица и сериозни гласове; върху тях, както и върху

лицата на възрастните, във всяка бразда на възрастта кълнеше знакът ГЛАД. Той преобладаваше навсякъде. Глад беше провиснал от високите къщи в жалките дрехи, окачени на прътове и въжета; Глад беше вграден в тях със сламата, парцалите, дъските и хартията, с които кърпеха дупките по къщите, пак от Глад беше пропито всяко късче от нищожния запас дърва за огрев, които човекът режеше; Глад бе втренчил очи от бездимните комини и вонеше от мръсната улица, из чиито нечистотии нямаше нищо, което би могло да послужи за ядене. Глад бе изписан по рафтовете на хлебарницата върху всяко малко хлебче от оскъдната лошокачествена стока, както и в колбасарницата — по всеки приготвен от месо на престарели кучета салам, който се предлагаше за продан. Глад тракаше със сухите си кости сред кестените, които се печеха във въртящия се цилиндър, Глад бе накъсан на микроскопични парченца във всяка паница каша от картофени обрез-

ки, изпържени с няколко едва капнати капки олио, която се продаваше за половин грош.

Неговото обиталище му отговаряше във всяко отношение. Тясна, извита улица, пълна с низост и смрад, от която се разклоняваха други тесни, извити улички, всичките населени с дрипи и нощни шапчици, всичко, което погледът виждаше, носеше отпечатъка на една мрачност, вещаеща зло. Хората имаха изражение на преследвани зверове, но в тях все още се четеше дивата надежда да пропъдят преследвачите си. Макар подтиснати и угнетени, сред тях не липсваха нито огнени погледи, нито стиснати устни, побледнели от усилието да премълчават; нито пък чела с бръчки, сплетени като клупа на бесилката, който бяха готови да изтърпят на шиите си или сами да надянат на някого. Фирмените надписи (а те бяха почти така многобройни, както и дюкянчетата) до един представляваха мрачни илюстрации на Нуждата. Месарят изобразяваше на фирмата си само най-мър-

шави ребра, хлебарят—най-долнопробен постен хляб. Над кръчмите бяха грубо нарисувани пиещи хора, гракнали зловещо над чашите разрежено вино и слаба бира, смръщени в застрашително единомислие. Нищо не се изобразяваше в цветущ вид освен сечивата и оръжията; но ножовете и секирите на ножаря бяха остри и лъщяха, чуковете на ковача бяха тежки и изделията на оръжейния майстор изглеждаха опасни. Осакатяващите камъни на настилката, с много локви, вода и кал помежду им, не образуваха прагове, а просто изчезваха пред къщните врати. В замяна на това помийният улей течеше по сред улицата, стига изобщо да течеше, а това се случваше само след проливни дъждове, когато след много причудливи изблици се изливаше в къщите. Над улиците, на голямо разстояние, груби лампи бяха окачени на въжета и макари; нощно време, след като фенерджията ги смъкнеше, запалеше и вдигнеше, отново над главите на хората се

разлюляваше една отвратителна рядка гора от мъждеещи фитили, които като че плуваха по море. И това наистина беше море, а буря, застрашаваше кораба и екипажа.

Защото щеше да дойде време, когато мършавите плашила от този квартал щяха в гланда и безделието си да се нагледат на работата на фенерджията и щеше да им хрумне да подобрят метода му и да издигнат с възетата и макарите му хора, за да огреят тъмнината на живота си. Но това време още не беше дошло и всички ветрове, които духаха над Франция, напразно развяваха дрипите на плашилата, тъй като красивите сладкопойни птички никак не се смущаваха от това.

Кръчмата беше на ъгъл, по-добра от много други по вида и нивото си, и собственикът ѝ, застанал пред нея в жълта жилетка и зелен панталон, бе наблюдавал борбата за разлятото вино.

— Това не е моя работа — каза той най-после, свивайки рамене. — Хората на винарите

я счупиха — да донесат друга.

Погледът му се спря на високия шегобиец, които изписваше шегата си, и му подвикна през улицата.

— Хей, Гаспар, какво правиш там?

Човекът му посочи многозначително изписаната дума, както често правят подобни хора. Шегата не бе улучила целта си и напълно се беше провалила, което също така често се случва на подобни хора.

— А бе ти да не си кандидат за лудницата? — каза кръчмарят, пресече улицата и заличи написаното, като размаза върху него шепа кал, която бе загребал за целта. — Защо пишеш по улиците? Няма ли други места, кажи ми, няма ли други места, дето да пишеш такива думи?

Упреквайки го, той отпусна по-чистата си ръка (може би случайно, а може би не) върху сърцето на шегобиеца. Шегобиецът я удари със своята, подскочи пъргаво нагоре и се приземи в чудновата танцова поза, като

държеше в ръка едната си изцапана обувка, която бе изул с ритник и уловил във въздуха. При тези обстоятелства той имаше вид на един безкрайно, да не кажем дяволски, мръсен шегобиец.

— Обуй я, обуй я — каза другият. — Наричай виното вино и си гледай кефа. — С този съвет той избърса мръсната си ръка направо в дрехата на шегобиеца — и то съвсем умишлено, тъй като я беше изцапал заради него, — след което прекоси обратно улицата и влезе в кръчмата.

Този кръчмар беше около тридесетгодишен човек с врат на бивол и войнствен вид и вероятно имаше горещ темперамент, тъй като въпреки студения ден не беше облякъл палтото си, а го беше метнал на рамо. Освен това ръкавите му бяха навити и кафявите му ръце бяха голи до лактите. На главата си нямаше нищо друго освен собствената си ситно къдрава къса тъмна коса. Той изобщо беше мургав човек, с добри очи, мал-

ко раздалечени едно от друго — признак на смелост. Правеше впечатление на човек с добър, но и неумолим характер; очевидно много решителен и с твърда воля — човек, с когото да не ти се прииска да се срещнеш на тясна пътека с пропасти от двете страни, защото нищо не би го накарало да се върне. Когато той влезе в кръчмата, съпругата му, мадам Дефарж, седеше зад тезгяха. Тя беше едра жена, приблизително на неговата възраст, със зорки очи, които като че никога не спираха погледа си на нищо, големи ръце с много пръстени и гривни по тях, неподвижно лице, изразителни черти и много спокойно държане. Имаше нещо у мадам Дефарж, което караше човек да предположи, че тя едва ли често греши в своя вреда в сметките. Тъй като беше чувствителна към студа, мадам Дефарж беше увита в кожи, а около главата си бе омотала доста голям светъл шал, който обаче не скриваше големите ѝ обеци. Плетивото ѝ беше пред нея, беше го

оставила, за да почисти зъбите си с клечка. Погълната от това занимание, опряла десния си лакът на лявата длан, мадам Дефарж не каза нищо при влизането на повелителя ѝ, само съвсем леко се покашля. Това, заедно с повдигането на тъмноочертаните ѝ вежди над клечката за зъби, от което те се заключиха в една широка линия, подсказа на съпруга ѝ, че няма да е зле да поогледа кръчмата и види дали някой нов посетител не е влязъл, докато той е бил навън.

И тъй, кръчмарят се заоглежда, докато погледът му се спря на възрастен господин и младо момиче, седнали в един ъгъл. Имаше и други посетители — двама играеха на карти, двама на домино, а на тезгяха трима бавно допиваха малките си чаши вино. Докато минаваше зад тезгяха, той забеляза, че възрастният господин каза с поглед на младото момиче: „Това е нашият човек.“

— А ти пък, да те дявол вземе, какво правиш в тази кръчма? — каза мосю Дефарж на

себе си. — Не те познавам.

Но се престори, че не е забелязал двамата непознати и завърза разговор с триумвирата на тезгяха.

— Какво става, Жак? — каза единият от тримата на мосю Дефарж. — Изпиха ли всичкото разлято вино?

— До капка, Жак — отвърна мосю Дефарж.

След като тази размяна на малки имена завърши, мадам Дефарж, както чистеше зъбите си с клечката, се покашля отново и малко повдигна сключените си вежди.

— Не им се случва често — каза вторият, обръщайки се към мосю Дефарж — на тия нещастни животни да опитат вкуса на виното или на каквото и да е друго освен на черния хляб и смъртта. Нали така, Жак?

— Така е, Жак — отвърна мосю Дефарж.

При тази втора размяна на малки имена мадам Дефарж, която все още работеше с клечката си с най-дълбоко спокойствие, се

покашля отново и още малко повдигна съединените си вежди.

Сега и последният от тримата остави празната си чаша, облиза устни и каза:

— А! Толкова по-зле! Тези добичета имат все горчив вкус в устата и живеят тежък живот, Жак. Прав ли съм, Жак?

— Прав си, Жак — отвърна мосю Дефарж.

Тази трета размяна на малки имена завърша в момента, когато мадам Дефарж остави клечката и без да сваля вежди, се размърда леко на мястото си.

— Я чакай, вярно бе! — промърмори съпругът ѝ. — Господа, да ви представя жена си.

Тримата клиенти свалиха шапки на мадам Дефарж с три церемониални жеста. Тя отвърна на тяхната проява на уважение, като изви глава и им хвърли кратък поглед. След това небрежно огледа кръчмата, взе си плетивото и с вид на пълно спокойствие и душевно равновесие се залови за него.

— Господа — каза съпругът ѝ, който зорко я наблюдаваше, — довиждане. Ергенската стая, която искахте да видите и за която питахте, когато излязох, е на петия етаж. Вратата на стълбището извежда в един малък двор съвсем близо тук вляво — и посочи с ръка, — до прозореца на моето заведение. Но сега си спомням, че един от вас вече е бил тук и може да показва пътя. Господа, лека нощ!

Те платиха виното си и излязоха. Очите на мосю Дефарж изучаваха жена му, която плетеше, когато възрастният господин стана от мястото си в ъгъла, приближи и запита дали може да поговори с него.

— С удоволствие, господине — каза мосю Дефарж и спокойно тръгна с него към вратата.

Разговорът им бе кратък, но много решителен. Почти при първата дума мосю Дефарж трепна и заслуша с дълбоко внимание. Преди да мине и минута, той кимна и излезе.

Тогава господинът направи знак на младото момиче да приближи и те също излязоха. Мадам Дефарж плетеше с ловки пръсти и неподвижни вежди и нищо не забеляза.

Като напуснаха по този начин кръчмата, мистър Джарвис Лори и мис Манет се присъединиха към мосю Дефарж пред прага, към който той току-що бе напътил тримата си приятели. Прагът водеше в един вонящ малък черен двор и беше общ вход за голям брой къщи, населени от голям брой хора. В мрачния, застлан с плочи вход към мрачното, застлано с плочи стълбище мосю Дефарж коленичи на едното си коляно пред дъщерята на бившия си господар и приближи ръката ѝ до устните си. Това изискано действие съвсем не бе извършено изискано; през последните няколко секунди той се бе преобразил забележително. По лицето му не се четеше нито добър характер, нито пък беше останала следа от откритост; той се бе превърнал в потаен, гневен и опасен човек.

— Много е нависоко, трудничко е. По-добре да започнем по-бавно — каза мосю Дефарж на мистър Лори със строг глас, когато започнаха да се изкачват по стълбата.

— Сам ли е? — попита вторият,

— Дали е сам? Бог да му е на помощ, че кой ще е с него? — отвърна другият със същия нисък глас.

— Значи, тогава винаги е сам, така ли?

— Да.

— Това негово желание ли е?

— Необходимост. Какъвто беше, когато го видях за пръв път, след като ме намериха и искаха да знаят дали съм съгласен да го прибера, и то без да приказвам много, ако не искам да си изпатя — какъвто беше тогава, такъв е и сега.

— Променен ли е много?

— Променен!

Съдържателят на кръчмата спря, опипа стената и избълва тежка ругатня. Никакъв пряк отговор не би бил и наполовина така

изразителен. Докато се изкачваше по стълбите с двамата си спътника, настроението на мистър Лори ставаше все по-мрачно и по-мрачно.

Такова едно стълбище, с прилежащите към него части, в някоя по-стара и гъсто населена част на Париж и сега би било доста неприятно място; но по онова време то беше наистина погнусяващо за непривикналия човек с незакоравели сетива. Всеки малък дом в огромния мръсен кошер на една висока сграда, сиреч стаята или стаите, които имаха вход откъм общото стълбище, изнасяха на площадката си своя собствена купчина смет, освен боклука, който изхвърляха през прозорците. Нищо не можеше да попречи на трупащата се гниеща маса нечистотии, които биха замърсявали въздуха дори ако бедността и лишенията не го зареждаха със собствената си неуловима за обонянието нечистотия; съчетанието на двата източника обаче го правеше почти непоносим. Сред

такава атмосфера водеше пътят към една стръмна тъмна шахта, пълна с мръсотии и отрова. Под влияние на собственото си безпокойство и вълнението на младата си спътница, което нарастваше с всеки миг, мистър Джарвис Лори на два пъти се спря, за да си поотдъхне. И двата пъти той спираше край печални решетъчни прозорци, от които като че ли излизаше и последният останал чист въздух, а се вмъкваха всякакви гнили и отвратителни изпарения. През тези ръждиви отворстия човек не виждаше, а по-скоро вкусваше хаоса от коптори навсякъде наоколо и нищо по-близко или по-ниско от двете големи кули на Нотр Дам не вдъхваше никаква надежда за здравословен живот или чисти стремления.

Най-после стигнаха до върха на стълбището и там спряха за трети път. За таванския етаж трябваше да се изкачат по още една стълба, по-стръмна и по-тясна. Съдържателят на кръчмата, който през целия път върве-

ше малко напред и все гледаше да е по-близо до мистър Лори, като че ли се боеше да не би младото момиче да му зададе някой въпрос, сега се обърна кръгом и след щателно търсене из джобовете на палтото, което носеше на рамо, извади един ключ.

— Значи, вратата е заключена, приятелю?
— каза мистър Лори изненадано.

— Ами да — беше мрачният отговор на мосю Дефарж.

— Считате за необходимо да държите зловещия човек така изолиран?

— Считам за необходимо да щракна ключа — прошепна по-близо до ухото му мосю Дефарж и силно се намръщи.

— Защо?

— Защо ли! Защото е живял толкова дълго заключен, че ще се уплаши — ще побеснее — ще се разкъса на парчета — ще умре — не знам каква друга беда би извършил — ако тази врата остане отключена.

— Възможно ли е? — възкликна мистър Лори.

— Дали е възможно? — повтори горчиво мосю Дефарж. — Да. В прекрасен свят живеем, щом това е възможно и щом много други подобни неща са възможни, и не само са възможни, но и стават — стават, разбирате ли! — под ей това небе, всеки божи ден. Да живее дяволът! Да вървим!

Този диалог се водеше с такъв приглушен шепот, че нито дума от него не достигна ушите на младото момиче. Но тя вече трепереше от такова силно вълнение, лицето ѝ изразяваше такава дълбока загриженост, а най-вече такъв ужас и страх, че мистър Лори се почувства длъжен да ѝ каже няколко успокоителни думи:

— Смелост, драга госпожице! Кураж! Не забравяйте, че сме дошли по работа! След миг най-лошото ще е вече отминало; трябва само да прекрачим прага и най-лошото ще е отминало. След това започва всичко хубаво, което му носите — облекчението, щастието. Нека нашият добър приятел бъде любезен да

ви помогне по тая стълба. Добре, благодаря, приятелю Дефарж. Хайде сега, че имаме да вършим работа, работа!

Те тръгнаха нагоре бавно и внимателно. Стълбата беше къса и скоро я изкачиха. Най-горе тя рязко извиваше и когато стигнаха там, изведнаж видяха трима души, които, наведени до една врата, със събрани глави, напрегнато гледаха в стаята през процепи или дупки в стената. Когато чуха приближаващите стъпки, тримата мъже се обърнаха и се изправиха и се оказа, че това са тримата съименници, които до преди малко пиеха в кръчмата.

— Вашето посещение така ме изненада, че ги забравих — обясни мосю Дефарж. — Оставете ни, момчета, имаме работа тук.

Тримата се изнизаха покрай тях и мълчаливо тръгнаха надолу.

Тъй като на този етаж нямаше друга врата и тъй като, щом останаха сами, съдържателят на кръчмата се насочи право към нея,

мистър Лори го запита шепнешком и малко гневно:

— Да не би да показвате мосю Манет като на панаир?

— Показвам го, както видяхте, на неколцина избрани.

— Е, хубаво ли е това?

— Аз смятам, че е хубаво.

— Кои са тези неколцина? Как ги избирате?

— Избирам ги като истински мъже и мои съименници — аз се казвам Жак, — на които тази гледка може да донесе полза. Това за вас е достатъчно: вие сте англичанин. Почакайте тук, ако обичате, за момент.

Задържайки ги с предупредително движение, той спря и погледна през един процеп в стената. Скоро вдигна глава и чукна два-три пъти по вратата — очевидно единствено с намерението да вдигне шум. Със същата цел той драсна по нея три или четири пъти с ключа, след това го пъкна шумно

в ключалката и го превъртя колкото можеше по-бавно.

Под натиска на ръката му вратата бавно се отвори навътре, той надзърна в стаята и каза нещо. Слаб глас му отговори. И двете реплики бяха почти едносрични.

Той погледна назад през рамо и им кимна да влязат. Мистър Лори здраво прихвана дъщерята през кръста, тъй като усещаше, че тя едва се държи на краката си.

— На работа, на работа! — подкани я той, а по бузата му проблесна влага, която никак не беше делова. — Влезте, влезте!

— Страх ме е — отвърна тя разтреперана.

— Страх ви е? От какво?

— От него. От баща ми.

В известен смисъл, поставен в отчаяно положение от нейното състояние и кимането на водача им, той издърпа треперещата ѝ ръка през раменете си, приповдигна я и бързо я въведе в стаята. Остави я до самата врата; тя се бе вкопчила в него и той я придържаше.

Дефарж извади ключа, затвори вратата, заключи я отвътре, отново извади ключа и го задържа в ръка. Той извърши всичко това методично, придружавайки действията си с колкото бе възможно по-резки и високи шумове. Най-после прекоси стаята с отмерени крачки и приближи до прозореца. Там спря и се извърна.

Таванското помещение, построено за склад на дърва и на трупи, беше мрачно и тъмно: отворът във форма на капандура всъщност не беше прозорец, а една врата към покрива, над която имаше малка макара за издигане на товари от улицата; вратата не беше остъклена и се състоеше от две крила, които се затваряха по средата, както всички френски врати. За да не влиза студ, едното крило на тази врата беше здраво затворено, а другото съвсем малко откренато. По такъв начин в стаята се процеждаше толкова малко светлина, че като влезеше човек, най-напред не виждаше почти нищо и в този мрак

единствено дългият навик можеше да развие у някого способността да извършва работа, изискваща прецизност. И все пак именно такава работа се вършеше в това таванче: гърбом към вратата и с лице към прозорците, където съдържателят на кръчмата беше застанал и го гледаше, дребен беловлас човек седеше на ниска скамейка, приведен напред, и бе погълнат от работата си — той майстореше обувки.

Глава VI

ОБУЩАРЯТ

— Добър ден! — каза мосю Дефарж, като гледаше надолу към бялата глава, наведена над обувката.

Главата се повдигна за миг и един много слаб, сякаш идещ отдалеч глас отвърна на поздрава.

— Добър ден!

— Както виждам, още работите усилено!

След дълго мълчание главата отново се повдигна за миг и гласът отговори.

— Да... работя. — Този път, преди лицето да се отпусне отново, две измъчени очи погледнаха задаващия въпросите.

Жал и ужас будеше този немощен глас. Това не бе немощта на физическата слабост, макар че липсата на движения и лошата храна несъмнено си бяха казали думата. В него се долавяше една печална особеност — той бе отслабнал от самота и мълчание. Приличаше на последно заглъхващо ехо на много отдавнашен звук. В него до такава степен липсваха животът и тембърът на човешки глас, че въздействаше като жалък избледнял оттенък на някогашен пищен цвят. Така глух и подтиснат бе той, сякаш идеше изпод земята. Това бе глас на същество, изгубило всяка надежда; глас, с който умиращ от глад пътник, изтощен от самотно скитане из някоя пустош, би зовал дом и приятели, преди

да легне да умре.

Изминаха няколко минути в мълчание; човекът продължаваше да работи; измъчените очи отново погледнаха нагоре — не от интерес или любопитство, а просто вследствие на механичното отчитане на факта, че мястото, където бе стоял единственият посетител, когото бяха забелязали, все още не бе празно.

— Искам да отворя малко, за да влезе тук повече светлина — каза Дефарж, който не бе отместил поглед от обущаря. — Ще можете ли да понесете малко повече светлина?

Обущарят прекъсна работата си и с празното изражение на заслушал се човек погледна към пода най-напред от едната си страна, а след това от другата; после вдигна очи към говорещия:

— Какво казахте?

— Ще можете ли да понесете още малко светлина?

— Ще трябва да я понеса, ако отворите.

Втората дума бе произнесена със съвсем лека сянка на ударение.

Открехнатото крило на вратата бе отворено още малко и закрепено временно в това положение. В помещението влезе широк лъч светлина и озари обущаря, спрял да работи, с недовършена обувка в скута си. Около краката му и на скамейката лежаха няколко прости инструмента и разни парчета кожа. Имаше бяла брада, неравномерно подрязана, не много дълга, хлътнало лице и необикновено светли очи. Дори и да не бяха големи, изпитото му и слабо лице би ги правило да изглеждат огромни под още тъмните вежди и несресани бели коси; очите обаче бяха естествено големи и сега изглеждаха даже неестествени. Жълтите дрипи на ризата му бяха разтворени на врата и показваха изсъхналото му и изтощено тяло. Самият човек, както и старата му брезентова роба, размъкнатите му чорапи и жалките му дрипави дрехи толкова дълго не бяха виждали пряка

светлина и чист въздух, че бяха избледнели до някакво подобие на убито пергаментово жълто и беше трудно да се различат едно от друго.

Той засенчи очите си от светлината с ръка, самите кости на която изглеждаха прозрачни. Тъй седеше той, с неподвижен и празен поглед, прекъснал работата си. Не вдигаше очи към човека пред себе си, без най-напред да погледне към пода от едната и от другата си страна, като че ли беше загубил навика да различава откъде идва звукът; ни веднъж не проговори, без да се разсее някак си още преди да си е отворил устата и в края на краищата да забрави, че е щял да казва нещо.

— Ще свършите ли днес този чифт обуща? — попита Дефарж, като направи знак на мистър Лори да пристъпи напред.

— Какво казахте?

— Възнамерявате ли да свършите тези обуща днес?

— Не мога да кажа, че възнамерявам.

Предполагам, че ще ги свърша. Не знам.

Но въпросът му напомни за работата му и той отново се наведе над нея.

Мистър Лори тихо пристъпи напред, като остави дъщерята до вратата. След като постоя една-две минути край Дефарж, обущарят вдигна поглед. Не се показва никак изненадан, че вижда още един човек, но докато гледаше към него, несигурните пръсти на едната му ръка докоснаха устните му (и устните, и ноктите му имаха един и същ избледнял оловен цвят), след което ръката се отпусна над работата си и той пак се наведе над обувката. Погледът и движението траеха само миг.

— Имате посетител — каза мосю Дефарж.

— Какво казахте?

— Един посетител е дошъл при вас.

Обущарят пак повдигна очи, но без да вдига ръка от работата си.

— Вижте! — каза Дефарж. — Ето един

господин, който разбира от добра изработка на обувки. Покажете му тази, над която работите. Вземете я, мося.

Мистър Лори я взе в ръката си.

— Кажете на господина каква обувка е това и как се казва майсторът.

Последва пауза, по-дълга от обичайната, и накрая obuцарят отвърна:

— Забравих какво ме попитахте. Какво казахте?

— Помолих ви да обясните каква е тази обувка, за да знае господинът.

— Дамска обувка. Обувка за ходене из града; за млада жена. По сегашната мода е. Не познавам модата. Имах модел. — Той погледна обувката с известна искрица гордост.

— А името на майстора? — каза Дефарж.

Сега ръцете му бяха празни и той постави свитите пръсти на дясната си ръка в шепата на лявата, а после пръстите на лявата в шепата на дясната, след това прекара длан

през брадата си и продължи непрестанно да повтаря тези действия, без да спре нито за секунда. Задачата да бъде изтръгнат от разсеяността, в която винаги изпадаше, след като беше говорил, приличаше на свестяването на някой много отслабнал човек от премаляване или на опит да се задържи за малко душата на умиращ, от когото се надяваме да чуем някакво разкритие.

— Как се казвам ли ме попитахте?

— Точно така.

— Сто и пет, Северна кула.

— Това ли е всичко?

— Сто и пет, Северна кула.

Той издаде някакъв звук на умора — нито въздишка, нито стенание — и пак се наведе над работата си, докато мълчанието отново не бе нарушено.

— Но не сте обуцар по професия? — каза мистър Лори, като го гледаше с прикован поглед.

— Дали съм обуцар по професия? Не, не

бях обуцар по професия. Тук... се научих. Сам се научих. Помолих за разрешение да...

Той отново се унесе, като през цялото време не преставаше да извършва описаните движения с ръцете си. Най-после очите му бавно се върнаха върху лицето, от което се бяха отместили; и когато погледът му спря, той се сепна и като човек, който се е пробудил в този миг, продължи разговора от предната нощ.

— Помолих за разрешение да се науча, но много трудно го получих, мина дълго време и оттогава работя обувки.

Той протегна ръка за обувката, която му бяха взели, а мистър Лори, който не сваляше поглед от него, попита:

— Мосю Манет, съвсем ли не ме помните?

Обувката падна на пода и очите му се втренчиха в човека, задал този въпрос.

— Мосю Манет — мистър Лори сложи длан върху ръката на Дефарж, — не си ли

спомняте този човек? Погледнете го. Погледнете и мен. Не изплуват ли в съзнанието ви някакъв стар банкер, някакъв стар слуга, стари работи, минали времена, мосю Манет?

Докато този дългогодишен затворник гледаше втренчено ту мистър Лори, ту Дефарж през обгърналата го черна мъгла, по челото му започнаха постепенно да прозират някои отдавна изтрити белези на буден и съсредоточен ум. След миг облак ги забули отново, те отслабнаха, изчезнаха: но те се бяха появили. А този израз така точно се повтори върху хубавото младо лице на онази, която се беше придвижила, опирайки се в стената, до място, откъдето можеше да го вижда и където сега бе застанала и го гледаше, с ръце, отначало само вдигнати в уплаха и състрадание, а може би дори и за да я предпазят от него и да го прогонят от очите ѝ, но които сега бяха протегнати към него и трепереха от желание да положат призрачното лице върху топлата ѝ млада гръд и с любов да му

възвърнат живота и надеждата — така точно това лице повтори този израз (макар и още по-отчетливо), че сякаш беше преминал, подобно на подвижна светлина, от него у нея.

У него той бе заменен от здрач. Гледаше към двамата с все по-отслабващо внимание, а накрая очите му в мрачна разсеяност потърсиха пода и се заоглеждаха по старому. Най-после с дълбока дълга въздишка той вдигна обувката и пак се залови за работа.

— Познахте ли го, мосю? — попита Дефарж шепнешком.

— Да, за миг. Най-напред ми се стори съвсем безнадеждно, но после несъмнено видях, за един-единствен миг, лицето, което някога така добре познавах. Шт! Нека се дръпнем още назад. Шт.

Тя се бе придвижила от стената много близо до скамейката, на която той седеше. Имаше нещо ужасно в тази машинална фигура, която можеше да протегне ръка и да го докосне, както се бе навел над работата си.

Не се чу никакъв глас, никакъв звук. Тя стоеше край него като някое привидение, а той се бе навел над работата си.

Най-после му се наложи да смени инструмента, който държеше в ръка, и да вземе общарския си нож, който лежеше до него, не от нейната страна. Той го бе взел и се навеждаше отново над работата си, когато очите му зърнаха полата на роклята ѝ. Повдигна ги и видя лицето ѝ. Двамата зрители понечиха да се втурнат напред, но тя ги спря с движение на ръката си. Не се страхуваше, че той може да я удари с ножа си, но те не бяха така сигурни.

Той я гледаше втренчено с ужасен поглед и не след дълго устните му започнаха да изричат някакви думи, макар че не издаваха никакъв звук. Постепенно в паузите между бързото му и тежко дишане го чува да казва:

— Какво е това?

С рукнали по лицето ѝ сълзи тя вдигна ръце към устните си и ги целуна; след това

ги събра върху гърдите си, като че ли полагаше там измъчената му глава.

— Да не сте дъщерята на тъмничаря?

Тя въздъхна:

— Не.

— Коя сте вие?

Тя още нямаше доверие в гласа си и седна на скамейката до него. Той се отдръпна, но тя сложи ръката си върху неговата. При това нейно движение го обзе странен трепет, който видимо разтърси тялото му; без да сваля очи от нея, той остави ножа.

Тя бе отметнала набързо дългите къдри на златистите си коси, които сега падаха върху шията ѝ. Съвсем бавно той приближи ръка до тях, повдигна ги и ги погледна. Изведнъж умът му отново се залута и с друга дълбока въздишка той се залови за работата си над обувката.

Но не за дълго. Тя вдигна ръката си от неговата и я постави на рамото му. След като погледна недоверчиво към ръката ѝ два или

три пъти, като че ли, за да се увери, че е наистина там, той остави работата си, вдигна ръка към шията си и измъкна една почерняла връв, чийто край бе увит около някакво сгънато парцалче. Той внимателно го разтвори на коляното си: в него имаше съвсем малко коса — не повече от един-два дълги златисти косъма, които някога, през един отдавнашен ден, бе развил от пръста си.

Той отново взе косата ѝ в ръката си и я разгледа внимателно.

— Същата е. Как е възможно! Кога беше това! Как беше това!

Докато съсредоточеното изражение се връщаше на челото му, той изглежда схвана, че то се появява и на нейното чело. Извърна я към светлината и я погледна.

— Тя беше сложила глава на рамото ми през онази нощ, когато ме извикаха — страхуваше се, че излизам, макар че аз не се уплаших — и когато ме отведоха в Северната кула, ги намериха на ръкава ми. „Ще ми ги

оставите ли? Не могат да ми помогнат да избягам тялом, а само духом.“ Това бяха думите, които казах. Помня ги много добре.

Движенията на устните му изрекоха много пъти тази реч, преди той да може да я произнесе гласно. Но когато проговори, думите му бяха свързани, макар че ги намираше бавно.

— Как беше това? Вие ли бяхте това?

Той се обърна към нея така внезапно, че двамата зрители отново понечиха да се втурнат към тях. Но тя остана съвършено неподвижна и спокойна в ръцете му и само тихо промълви:

— Моля ви, любезни господа, не се доближавайте до нас, не говорете и не се движете!

— Я чуй! — възкликна той. — Чий глас беше това?

При този вик ръцете му я пуснаха и заскубаха бялата му коса в лудешки унес. Той скоро стихна, както стихваше всичко у него, с

изключение на усърдието към работата му, и той отново сгъна малкото си пакетче и се опита да го завърже в пазвата си; но все още я гледаше и унило и недоверчиво клатеше глава.

— Не, не, не. Вие сте прекалено млада, прекалено разцъфнала. Не може да бъде. Виж какъв е затворникът. Това не са ръцете, които тя познаваше, това не е лицето, което тя познаваше, този глас тя никога не е чувала. Не, не. Тя беше — и той беше... преди бавните години в Северната кула... преди страшно много години. Как се казвате, мой нежен ангел?

Зарадвана от омекналия му глас и държане, дъщеря му падна на колене пред него и сложи умолително ръце на гърдите му.

— О, господине, друг път ще узнаете името ми, както и кои бяха майка ми и баща ми и как аз не знаех за тяхната тежка, тежка съдба. Но не мога да ви кажа това сега и не мога да ви го кажа тук. Единственото, което

мога да ви кажа тук сега, е, че ви моля да ме докоснете и благословите. Целунете ме, целунете ме! О, мили, мили мой!

Студената му бяла коса се смеси с лъчиситите ѝ коси, които я стопляха и озаряваха, като че ли го бе огряла светлината на Свободата.

— Ако в моя глас чувате — не зная дали е така, но се надявам да е, — ако чувате в гласа ми някаква прилика с глас, който някога е бил сладка музика за ушите ви, плачете, плачете за него! Ако докосвайки моята коса, докосвате нещо, което ви напомня любима глава, почивала на гърдите ви, когато сте били млад и свободен, плачете за нея, плачете! Ако, когато ви говоря за Дома, който е пред нас и където аз ще ви служа вярно с целия си дълг, у вас се връща спомена за един Дом, който отдавна е опустял, докато бедното ви сърце е гаснело в страдание, плачете за всичко това, плачете!

Тя обгърна по-здраво шията му и го за-

люля на гърдите си като дете.

— Ако, когато ви говоря, най-скъпи мой, че мъките ви са свършили и че съм дошла тук, за да ви взема, и че ние ще заминем за Англия, където ще намерим мир и покой, ви карам да мислите за опустошения си полезен живот и за това, че родната ни Франция бе така зла към вас, плачете за това, плачете! И ако когато ви кажа името си и кой е баща ми, който е още жив, и за покойната ми майка, вие разберете, че аз трябва да коленича пред любимия си баща, задето не съм се терзала по цял ден заради него и не съм плакала и будувала по цяла нощ, защото любовта на бедната ми майка бе скрила от мен неговите мъки, плачете за това, плачете! След това плачете за нея и за мен! Любезни господа, слава на бога! Чувствувам светите му сълзи по лицето си и хлиповете му блъскат в сърцето ми. О, вижте! Благодарете на бога заради нас, благодарете на бога!

Той се бе отпуснал в ръцете ѝ, склонил

лице върху нейната гръд: една толкова вълнуваща гледка и в същото време така ужасна с нечуваното зло и страданията, които я предшестваха, че двамата наблюдатели на сцената скриха лица.

Дълго време нищо не нарушаваше тишината на таванската стая; развълнуваната му гръд и разтреперано тяло отдавна се отпуснаха в покоя, който следва всяка буря — светски предобраз на покоя и тишината, в който най-после трябва да стихне и бурята, наречена Живот; те пристъпиха, за да вдигнат бащата и дъщерята от пода. Той постепенно се беше свлякъл там и лежеше безчувствен. Тя се беше сгушила до него, за да лежи главата му върху нейната ръка, а падналите ѝ върху лицето му коси го скриваха от светлината.

— Ако е възможно, без да го тревожим — каза тя, повдигайки ръка към мистър Лори, който се бе навел над тях, след като многократно бе издухал носа си, — да се уреди да напуснем веднага Париж, така че да го отве-

дем направо от вратата...

— Но помислете. В състояние ли е той да понесе пътуването? — попита мистър Лори.

— По-зле би понесъл оставането си в този град, така ужасен за него.

— Вярно е — каза Дефарж, който беше коленичил, за да гледа и чува какво става. — Дори нещо повече; от всяка гледна точка за мосю Манет е по-добре да е извън Франция. Да наема ли карета и пощенски коне?

— Това е делови въпрос — каза мистър Лори, който с най-голяма бързина си възвърна методичното държане, — а щом ще вършим работа, да я вършим.

— Тогава бъдете така добри — настоя мис Манет, — да ни оставите тук. Виждате как се е успокоил и не можете да се боите да ме оставите с него сега. И каква опасност има? Ако заключите вратата, за да е сигурно, че няма да ни безпокоят, не се съмнявам, че като се върнете, ще го намерите така спокоен, както го оставяте. Във всеки случай аз

ще се грижа за него до завръщането ви и след това направо ще го отведем.

Нито мистър Лори, нито Дефарж бяха склонни на това и предпочитаха единият от тях да остане. Ала тъй като трябваше да се осигурят не само кола и коне, но и документи за пътуването, и тъй като нямаше много време, защото денят преваляше, най-после те набързо си разпределиха работите, които имаше да се вършат, и незабавно тръгнаха по тях.

Тогава, със спускането на мрака, дъщерята сложи глава на твърдия под до баща си и се загледа в него. Мракът все повече се сгъстяваше и двамата останаха да лежат неподвижно, докато през пролуките на стената проблесна светлина.

Мистър Лори и мосю Дефарж бяха осигурили всичко за пътуването и бяха донесли със себе си освен пътни плащове и завивки, още хляб, месо, вино и горещо кафе. Мосю Дефарж остави провизиите и лампата, които

носеше, на скамейката на обущаря (в стаичката нямаше нищо друго освен едно дъсчено легло) и заедно с мистър Лори разбудиха затворника и му помогнаха да се изправи на крака.

Лицето му изразяваше уплаха и почуда — под тях никой не би могъл да прочете тайните на мисълта му. Дали знаеше какво се бе случило, дали си спомняше какво му бяха казали, знаеше ли, че е свободен — това бяха загадки, които ничий ум не би могъл да разреши. Опитаха се да го заговорят, но той беше тъй объркан, толкова бавно намираще отговорите си, че те се уплашиха от вцепенението му и решиха засега да не го закачат повече. От време на време той стискаше глава в ръцете си като обезумял нещастник — не го бяха виждали да прави това преди; и все пак дори самият глас на дъщеря му му доставяше известно удоволствие: когато тя говореше, той винаги се извъръщаше към нея.

Изяде и изпи каквото му дадоха с покор-

ството на човек, отдавна свикнал да се подчинява на принуда; после по същия начин наметна плаща и другите завивки, които му бяха донесли. Дъщеря му го хвана под ръка и той с готовност отвърна на това движение, като хвана — и задържа — ръката ѝ в своята.

Започнаха да слизат; най-напред вървеше мосю Дефарж с лампата, а мистър Лори завършваше малката процесия. Не бяха изменили много от стъпалата на дългата главна стълба, когато той се спря и се загледа в тавана и стените.

— Помниш ли това място, татко? Помниш ли как си дошъл тук?

— Какво каза?

Но преди тя да успее да повтори въпроса си, той промърмори отговора, като че ли тя го бе питала отново.

— Дали си спомням? Не, не си спомням. Толкова отдавна беше.

Явно той изобщо нямаше никакъв спомен как е бил доведен от затвора в тази къща.

Чуха го да промърморва „Сто и пет, Северната кула“ и когато се огледа наоколо, очевидно търсеше здравите стени на крепостта, които толкова дълго го бяха ограждали. Когато стигнаха двора, той инстинктивно промени походката си, като че ли очакваше вдигащ се мост и като не видя никакъв мост, а само каретата, спряла на улицата, пусна ръката на дъщеря си и отново се хвана за главата.

Край вратата нямаше тълпа, не се забелязваха хора по никой от многото прозорци, по улицата нямаше дори и един минувач. Царяха неестествена тишина и пустота. Виждаше се само една жива душа — това беше мадам Дефарж, която плетеше, облегната на рамката на вратата, и нищо не виждаше.

Затворникът влезе в каретата, последван от дъщеря си, но кракът на мистър Лори остана на стъпалото, задържан от плахата молба на пътника да му дадат инструментите и недовършените обувки. Мадам Дефарж незабавно подвижна на съпруга си, че ще ги до-

несе и продължавайки да плете, тръгна през двора и се изгуби от светлината на лампата. Донесе ги доста бързо и ги подаде в каретата, след което незабавно се облегна на вратата и продължи да плете, без да вижда нищо.

Дефарж се качи на капрата и даде нареждането: „Към бариерата.“ Кочияшът изплющя с камшика си и те затрополиха под слабата светлина на разлюлените над улицата фенери. и

Под разлюлените фенери — ярки из хубавите улици и мъждиви из бедните, покрай осветени магазини, весели тълпи, блеснали кафенета и театри — стигнаха до една от вратите на града. В караулката войници с фенери „Вашите документи, пътници!“ — „Вижте какво, господин офицер — отвърна Дефарж, — това са документите на господина вътре, с бялата глава. Повериха ми ги, заедно с него самия в...“ Той сниши глас. Пламъчетата на казионните фенери трепнаха и една ръка в униформа пъкна един от

тях в каретата, а очите на човека с тази ръка огледаха господина с бялата коса с поглед, който се различаваше от ежедневната или еженощна рутина. „Всичко е наред, карайте!“ — каза униформата. „Сбогом!“ — отвърна Дефарж. И тъй по една къса улица с надвиснали все по-слаби и по-слаби фенери най-последно излязоха на големия път, осветен от звезди.

Под този свод от неподвижни и вечни светлини, някои от които са толкова отдалечени от нашата земя, че учените ни казват, че не се знае дори дали лъчите им са открили вече тази точка във вселената, където се страда и се вършат разни неща; под този свод нощните сенки бяха големи и черни. През цялото време до съмване, през студената и безпокойна нощ, те пак шепнеха в ушите на мистър Джарвис Лори — който седеше срещу погребания човек, когото бяха изкопали от гроба, и се чудеше какви ли негови способности са загубени завинаги и кои ще

могат да се възстановят, — нашепвайки все същия въпрос:

— Радвате ли се, че сте възвърнат към живот?

И все същия отговор:

— Не знам.

Книга втора
ЗЛАТНАТА НИШКА

СЛЕД ПЕТ ГОДИНИ

Банката „Телсън“ край Темпъл Бар изглеждаше старомодна сграда дори през хиляда седемстотин и осемдесета година. Беше много малка, много мрачна, много грозна, много неудобна и тясна. Тя беше старомодна още и с това, че съдружниците в банката се гордееха, задето е толкова малка, гордееха се с нейната мрачност, грозота и теснотия. Дори се хвалеха именно с тези ѝ особености и у тях гореше изричното убеждение, че ако беше по-привлекателна, щеше да бъде по-малко порядъчна. Това не беше само пасивна вяра, а активно оръжие, което те използваха срещу по-добре уредени банки. В „Телсън“, казваха те, нямаме нужда от простор, „Телсън“ няма нужда от светлина, „Телсън“ няма нужда от украса. „Ноукс и с-ие“ може да имат, също и „Братя Снукс“, но „Телсън“, слава богу!...

Всеки от съдружниците би лишил сина си от наследство, ако последният би настоявал да се построи нова сграда на „Телсън“. В това отношение банката много приличаше на самата Страна, която твърде често обезнаследяваше синовете си, задето са предлагали подобрения на закони и обичаи, които от дълго време са били подложени на остра критика, но от това само са ставали още по-внушителни.

Ето как банката „Телсън“ се бе превърнала в едно триумфално съвършенство на неудобството. След като най-после успееше да отвори една идиотски неподатлива, скърцаща и трополяща врата, човек падаше в банката „Телсън“ по две стъпала и идваше на себе си в окаяно помещение с две малки гишета, където хора в дълбока старост караха подадения им чек така да трепери, сякаш го вееше вятър, докато идентифицираха подписа на възможно най-мрачните прозорчета, вечно подложени на кална баня откъм

Флийт Стрийт и които още повече тъмнееха от солидните си железни решетки и тежката сянка на Темпъл Бар. Ако естеството на работата налагаше човек да се срещне с директора, въвеждаха го в нещо като килия за осъдени на смърт, където размишляваше върху пропиления си живот, докато се появяше директорът с ръце в джобове и посетителят едва успяваше да премигне срещу него в зловещия полумрак. Парите ви влизаха и излизаха от стари проядени от червеи дървени чекмеджета, при отварянето и затварянето на които частици от тях влизаха в носа и гърлото ви. Банкнотите ви миришеха на мухъл, като че бързо се разлагаха отново на парцали. Златните ви и сребърни съдове се складираха в съседство с помийни ями, където зловонни изпарения след ден-два отнемаха блясъка им. Нотариалните ви актове отиваха в импровизирани хранилища, пригодени от кухни и перални и всичката мазнина от пергаментата се изпаряваше

във въздуха на банката. По-леките кутии със семейните ви документи отиваха на горния етаж в една Бармекидова (В една от приказките на „Хиляда и една нощ“ богатият Бармекид поканил на обяд един беден човек и заповядал да сервира само празни блюда, като се преструвал, че ястията са чудесни) трапезария, на чиято огромна маса никога не се поднасяше обяд и където, дори през хиляда седемстотин и осемдесета година, първите писма, написани от вече остарялата ви любима или от малките ви деца, току-що бяха освободени от ужаса (Обичаят да се излагат главите на екзекутираните на оградата на Темпъл Бар бил отменен едва през 1772 г.) да бъдат гледани нежно през прозорците от главите, излагани на Темпъл Бар с безчувствена жестокост и свирепост, достойни за Абисиния или Ашанти.

Но наистина по онова време умъртвяването беше много модна рецепта във всички занаяти и професии и не на последно място в

банката „Телсън“. Природата лекува всичко със Смъртта, защо и Законът да не постъпва така? Фалшификаторите биваха осъждани на смърт, за незаконно отваряне на писмо осъждаха на смърт; за кражба на четиридесет шилинга и шест пенса наказанието бе смърт; един човек, който пазел кон пред вратата на „Телсън“ и избягал с него, бе осъден на смърт; за един подправен шилинг осъждаха на смърт; три четвърти от всички регистрирани престъпления се наказваха със смърт. Не че това играеше някаква дори най-малка превантивна роля — почти си струва да се отбележи, че всъщност ставаше точно обратното, — но така се разчистваха (поне на този свят) неприятностите по всеки отделен случай и след него не оставаше нищо, което да изисква полагането на грижи. Така че банката „Телсън“, на своето време, както и другите по-големи банки, беше отнела толкова много човешки живота, че ако наредяха отсечените заради нея глави на Темпъл Бар,

вместо да ги погребват тихомълком, те вероятно по един многозначителен начин, биха преградили пътя и на малкото светлина, която проникваше в приземния етаж.

Затрупани от всевъзможни стари шкафове и сандъни, старците мрачно и сериозно вършеха банкерския бизнес. Ако в Лондонския клон на „Телсън“ приемеха някой млад човек, скриваха го някъде, докато остарее. Държаха го на тъмно, като сирене, докато получи типичната Телсънова миризма и синкав мухал. Едва тогава го изваждаха на показ, за да го покажат важно заровен в големи книги и с външен вид и облекло изцяло в тон с общата атмосфера на банката.

Пред банката — но никога и в никой случай вътре в нея, освен ако не го повикаха — стоеше един човек за всичко, ту портиер, ту приносител на съобщения, който изпълняваше и ролята на жива фирмена табела. През работно време той винаги бе на мястото си, освен когато биваше изпращан с поръчка,

и тогава го заместваше синът му: един зъл дванадесетгодишен хлапак, който бе одрал кожата на баща си. Хората разбираха, че банката „Телсън“ великодушно търпи този човек за всичко. Банката винаги бе търпяла някого за тая работа и сега, по стечение на времето и обстоятелствата, този пост се заемаше от именно този човек. Презимето му беше Крънчър и когато в детинството си се бе отрекъл чрез посредник от силите на мрака в източната енорийска църква „Хаундсдич“, той бе получил и добавъчното прозвище Джери.

Сцена на действието беше домът на мистър Крънчър на улица „Увиснала сабя“ в Уайтфрайърс; часът — седем и половина сутринта през един ветровит мартенски ден, лето господне хилядо седемстотин и осемдесето. Самият мистър Крънчър винаги наричаше летото господне „Ана Доминоус“, очевидно под впечатлението, че християнското летоброене започва от годината, кога-

то тази популярна игра е била измислена от дамата, която ѝ дала и името си.

Жилището на мистър Крънчър не се намираше в цветущ квартал и се състоеше от две единствени стаи дори ако преброим килера с малко единично прозорче. То обаче беше поддържано много прилично. Макар и още рано, стаята, където спеше, беше вече грижливо почистена и грубата чамова маса, върху която бяха наредени чашите и чинийките за закуска, беше застлана с много чиста бяла покривка.

Мистър Крънчър си почиваше под завивка от разноцветни парчета плат като някакъв Арлекин у дома си. Отначало спеше дълбоко, но постепенно започна да се върти и мърда в леглото, докато се измъкна над повърхността; шипестата му коса като че ли се канеше да накъса чаршафите на лентички. В този момент той възкликна с глас на страховотно раздражение:

— Да ме вземат мътните, ако тая пак не се

е фанала с ония неща!

Приличната и трудолюбива на вид жена, коленичила в един ъгъл, се изправи така бързо и с такъв трепет, че очевидно горните думи се отнасяха за нея.

— Нали! — каза мистър Крънчър, като надзърташе от леглото, търсейки единия си ботуш. — Пак си се фанала с твоите щуротии, нали?

След като приветствува утрото с този втори поздрав, той замери жената с един ботуш вместо трети салют. Ботушът беше много кален и това обстоятелство може да разкрие една много странна особеност на домашната икономика на мистър Крънчър: той често се прибираше у дома си след работното време на банката с чисти ботуши, но също така често, когато ставаше на следващата сутрин, ботушите му бяха покрити с глинеста кал.

— Какво ма — каза мистър Крънчър, сменяйки обръщението, след като не бе улучил целта си, — какво си намислила пак,

проклетнице?

— Само си казвах молитвите.

— Казвала си молитвите! Каква сваятна жена! Защо се плъосваш на земята и се молиш против мен?

— Не се молах против теб. Молах се за теб.

— Не си се молила. А ако е вярно, аз не позволявам такива своеволия с мен. Ей, Джери, момчето ми, майка ти си я бива, взела да се моли против благополучието на баща ти. Добре си изпълнява дълга, няма що, мойто момче. Майка ти е религиозна, синко: плъосва се на земята и се моли да грабнат филията с масло от устата на единственото ѝ дете.

Младият мистър Крънчър (който беше по риза) много се ядоса на това и като се обърна към майка си, остро възрази на лишаването му от прехрана чрез молитви.

— Какво си мислиш ти ма, фукло — каза мистър Крънчър, без да съзнава, че е непослователен, — колко струват твоите мо-

литви? Каква цена им даваш?

— Те идват от сърцето, Джери. Това им е единствената стойност.

— Единствената им стойност — повтори мистър Крънчър. — Тогава, значи, не струват много. Струват, не струват, няма да позволя да се молиш против мен, да знаеш. Не мога да си го позволя. Не мога да допусна да ме сполети нещастие заради подлите ти номера. Щом толкова не можеш, без да се плъосваш да се молиш, моли се в полза на мъжа си и на детето си, не против тях. Ако нямах такава безсърдечна жена и ако горкото момче нямаше такава безсърдечна майка, миналата седмица може би щях да спечеля малко пари, вместо чрез враждебни молитви и религиозни противодействия да ми се стовари на главата възможният най-лош късмет. Да ме вземат мътните — каза мистър Крънчър, който през цялото това време се обличаше, — ако миналата седмица тия непрекъснати молитви и проклетии не ме подведоха в

най-лошите нещастия, които са сполетявали някога човек на честния занаят! Джери, облечи се, момчето ми, и докато си чистя ботушите, хвърляй по едно око на майка си, а ако видиш някакви признаци на ново плъосване, викни ме. Защото, казвам ти — той отново се обърна към жена си, — няма да се оставя да ми пречат по такъв начин. Раздрънкан съм като стар файтон, спи ми се, та две не виждам, ръцете и краката ми са така съсипани, че ако не ме боляха, нямаше да знам дали са мои или на някой, друг, а от всичко това в джоба ми не влезе нищо; подозирам, че от сутрин до вечер си се грижела да попречиш нещо да ми влезе в джоба, а с това няма да се съглася, проклетнице, чуваш ли!

В добавка той изръмжаваше изрази като: „А, да, ти си религиозна, нали! Няма да действуваш против интересите на мъжа си и детето си, нали? Дума да не става!“, и изтръгваше други саркастични искри от точилото на възмущението си. Междувременно

мистър Крънчър се зае да чисти ботушите си и се заприготвя за работа. А синът му, чиято глава бе украсена с по-безопасни шипове и чиито млади очи бяха близо едно до друго като бащините му, пое исканата от него стража над майка си. От време на време той силно стряскаше бедната жена, като изскачаше от стаичката, където спеше, а сега приготвяше тоалета си, и викаше: „Май ще се плъсваш, мамо. Ей, татко!“ И след като вдигаше тази фалшива тревога, се втурваше обратно, ухилен непочтително.

Когато мистър Крънчър се залови със закуската си, настроението му съвсем не се бе подобрило. С особена враждебност той се възпротиви на молитвата на мисис Крънчър.

— Какво, проклетнице? Какво си се накарала да правиш? Пак ли твоите номера?

Жена му обясни, че просто е „помолила да бъде благословена трапезата им“.

— Да не си посмяла! — каза мистър Крънчър, като се оглеждаше, сякаш очак-

вайки да види как хлябът изчезва вследствие молебствията на жена му. — Не желая от благословии да остана без къща и дом. Няма да допусна от благословии да нямам храна да сложа на масата си. Да не си гъкнала!

С необикновено червени очи и мрачен, като че цяла нощ е бил на увеселение, което съвсем не е преминало весело, Джери Крънчър не ядеше, а по-скоро късаше със зъби закуската си, ръмжейки над нея като някое животно от менажерия. Към девет часа той поприглади размъкнатия си вид и налагайки върху истинската си природа почтителен и делови вид, доколкото това бе възможно, пое към дневните си задължения.

Те едва ли биха могли да бъдат назовани занаят, макар че той бе нарекъл себе си „човек на почтения занаят“. Инвентарът му се състоеше от дървена табуретка, направена от стар счупен стол, чиято облегалка бе отрязана. Тази табуретка младият Джери носеше всяка сутрин, крачейки до баща си, и

я оставяше под най-близкия до Темпъл Бар прозорец на банката; тук, с допълнителната помощ на първия наръч слама, който можеше да се докопа от някоя минаваща кола и който се поставяше под краката на човека за всичко, за да ги предпазват от студа, се установяваше лагерът за деня. На този свой пост мистър Крънчър беше добре познат с лошия си вид както по Флийт Стрийт и Темпъл, така и в самия Темпъл Бар.

В тази ветровита мартенска утрин Джери се установи на своя пост в девет без четвърт — навреме, за да може да докосне с ръка триъгълната си шапка към старците, които идваха на работа в банката. Младият Джери стоеше до него, когато не беше зает с набези по улицата и с нанасяне на страшни телесни и умствени повреди на минаващите момченца, които изглеждаха достатъчно малки за добронамерената му цел. Бащата и синът, които неимоверно си приличаха, мълчаливо наблюдаваха утринното движение по Флийт

Стрийт. Главите им бяха така доближени, както и очите на всеки един от тях, и двамата приличаха на две маймуни. Тази прилика никак не се намаляваше от случайното обстоятелство, че възрастният Джери дъвчеше и плюеше слама, а очите на младия Джери го наблюдаваха с неспокоен поглед, зорко следящ всичко, което ставаше на улицата.

През вратата се подаде главата на един от постоянните вътрешни разсилни на „Телсън“ и извика:

— Търсят куриер.

— Ура, татко! Денят отрано започва с работа!

Като се сбогува с баща си по този начин, младият Джери седна на столчето и влезе във владение на законно полагащата му се по наследство слама, която баща му бе дъвкал.

— Все в ръжда! Пръстите му са винаги изцапани с ръжда! — промърмори младият Джери. — Къде се изцапва така с ръжда

баща ми? Тук няма ръжда!

Глава II

ЗРЕЛИЩЕТО

— Познавате добре Олд Бейли, нали? — попита куриера Джери един от най-старите служители.

— Да, сър — отвърна Джери с известна упоритост в тона. — Разбира се, че познавам Бейли.

— Точно така. Познавате и мистър Лори.

— Познавам Лори много по-добре, отколкото познавам Бейли. Много по-добре — каза Джери, като някой свидетел, който неохотно доуточнява отговора си, — отколкото на мен, човек на честния занаят, ми се иска да познавам Бейли.

— Много добре. Намерете вратата, през която влизат свидетелите, и покажете на паза-ча тази бележка за мистър Лори. Ще ви пусне.

— В съдебната зала ли, сър?

— В съдебната зала.

Очите на мистър Крънчър сякаш се събраха още по-близо едно до друго и си разменяха въпроса: „Какво ще кажеш за тая работа?“

— В съдебната зала ли трябва да чакам, сър? — попита той в резултат на това съвещание.

— Ще ви кажа. Вратарят ще предаде бележката на мистър Лори, а вие направете някакво движение, с което да привлечете вниманието на мистър Лори и му покажете къде сте. След това трябва само да стоите там, докато му потрябвате.

— Това ли е всичко, сър?

— Това е всичко. Той иска да има куриер подръка. В тази бележка пише, че сте там.

Старият служител внимателно сгъна и надписа бележката, мистър Крънчър го наблюдаваше мълчаливо, докато стигна до попивателната хартия и тогава забележа:

— Тази сутрин май гледат дела по подравяне на документи?

— Държавна измяна!

— Ама това е насичане на четири — каза Джери. — Варварщина!

— Такъв е законът — забеляза старият служител, като изненадано обърна очи към него. — Такъв е законът.

— Струва ми се жестоко да разкъсват човек на парчета. Достатъчно жестоко е да го убият, но да го разкъсат на парчета, е много жестоко.

— Съвсем не — отвърна старият служител. — Не критикувайте закона. Погрижете се за гърдите и гласа си, приятелю, и оставете закона сам да се грижи за себе си. Приемете този съвет от мен.

— От влагата е, сър, заседнала ми е в гърдите и гласа — каза Джери. — Оставям на вас да прецените по колко влажен начин си изкарвам прехраната.

— Е, всеки от нас си изкарва прехраната

различно. Някои по влажен начин, някои по сух. Ето писмото. Вървете.

Джери взе писмото и като си рече наум с много по-малко почитателност, отколкото външно прояви: „Ти си един мършав старец“ — се поклони, вървешком съобщи на сина си къде го пращат и тръгна по пътя си.

По онова време обесванията се извършваха в Тайбърн, тъй че улицата отвъд Нюгейт още не беше спечелила печалната си слава, която по-късно щеше да придобие. Но затворът беше отвратително място, където се вършеха всякакви злодейства и разврат и където върлуваха ужасни болести, които затворниците донасяха в съда и които понякога прескачаха от подсъдимата скамейка направо у негово превъзходителство председателя на съда и го поваляха от креслото му. Неведнъж се бе случвало съдията с черната шапка да произнесе и собствената си смъртна присъда заедно с тази на подсъдимия и дори да умре преди него. На оста-

налите Олд Бейли беше известен като някакъв смъртоносен хан, от който непрестанно бледни пътници в коли и карети потегляха на страшното си пътешествие към оня свят; преминаваха около две и половина мили по улиците, където сред тълпите зрители едва ли се срещаха неколцина добри граждани, които се погнусяваха от зрелището. Толкова силно нещо е навикът и така силно желанието той да е полезен. Беше известен също и с позорния стълб, стара мъдра институция, налагаща наказания, чиито размери никой не можеше да предвиди; също така стълбът за бичуване, друга мила стара институция, чието въздействие върху зрителите бе много очовечаващо и разнежващо; също така тук се плащаха големи възнаграждения за разкриване на престъпници, друг остатък от мъдростта на предците ни, който системно водеше до най-ужасните престъпления, които могат да се извършат за пари. Общо взето, Олд Бейли беше по това време великолепно

иллюстрация на схващането, че „Каквото съществува у човека е правилно“¹⁷, сентенция, която би била толкова категорична, колкото и примирителна, ако от нея не следваше обезпокоителното заключение, че нищо, което е съществувало, не е било погрешно.

Сред покварената тълпа, разпръснатата нагоре-надолу из тази отвратителна сцена на действия, пратеникът си пробиваше път като човек, навикнал да се промъква без много шум. Скоро той намери вратата, която търсеше, и подаде писмото през едно прозорче в нея. Защото хората по онова време плащаха, за да гледат представлението в Олд Бейли, също както се плащаше и за да се погледат лудите в Бедлъм (Болница за душевноболни, построена през 1402 г. През XVII — XVIII век срещу заплащане разрешавали да наблюдават болните за забавление) — с тази разлика, че първото от тези развлечения

17Стих от поемата „Есевър“ на английския поет Александър Поуп (1688–1744) — б. р.

беше много по-скъпо. Поради това вратите към Олд Бейли се пазеха зорко — с изключение само на онази обществена порта, през която престъпниците попадаха тук; тези врати бяха винаги широко отворени.

След известно забавяне и колебание вратата неохотно се откряна съвсем малко, колкото мистър Крънчър да може да се провре в съдебната зала.

— Какво дело се гледа? — попита той шепнешком човека до себе си.

— Още никакво.

— А какво предстои?

— Делото за държавна измяна.

— Дето разкъсват на четири, а?

— Аха! — отвърна човекът с наслада. — Ще го влачат на леса и после, полуобесен, ще го свалят и ще го разпорят пред собствените му очи. След това ще му изтръгнат вътрешностите и ще ги изгорят, докато той още гледа, а после ще му отсекаат главата, а тялото му ще нарежат на четири. Това е присъдата.

— Ако го признаят за виновен, искате да кажете? — добави Джери, като че поставяше условие.

— О, ще го признаят — отвърна другият.
— За това хич не се бой.

В този момент вниманието на мистър Крънчър се насочи към вратаря, който с бележката в ръка си проправяше път към мистър Лори. Последният седеше на една маса сред господата с перуки, недалеч от адвокатата на подсъдимия — един господин с перука, пред когото имаше голям куп книжа, и почти точно срещу друг господин с перука и с ръце в джобовете, който бе съсредоточил цялото си внимание върху тавана на залата. Джери доста време кашляше дрезгаво, потриваше брада и правеше знаци с ръка, докато накрая привлече вниманието на мистър Лори, който се беше изправил, за да го открие с поглед; той кимна спокойно и отново седна на мястото си.

— Той пък какво общо има с това дело?

— попита го човекът, с когото бе говорил.

— Да ме вземат дяволите, ако знам — отвърна Джери.

— Ами ти какво общо имаш с делото тогава, ако може да те попита човек?

— Да ме вземат дяволите, ако знам и това — отвърна Джери.

Диалогът им беше прекъснат от влизането на съдията, голямото раздвижване и шума, последвал от заемането на местата в залата. Скоро подсъдимата скамейка прикова интереса на всички. Двама стражари, които стояха там, излязоха и доведоха подсъдимия.

Всички присъстващи, с изключение на загледания в тавана господин с перуката, отправиха очи към него. Дъхът на присъстващите се понесе към него като море или вятър, или огън. Жадни лица с усилие надничаха иззад колони и ъгли, за да го зърнат; зрители от задните редове се изправяха, за да не пропуснат нито един косъм от него; хора в залата се опираха с две ръце на ра-

менете на стоящите пред тях и се повдигаха, за да го видят на всяка цена — изправяха се на пръсти, качваха се на первази, качваха се върху всичко, за да видят всеки инч от него. Измежду последните, като оживял къс от шипестата стена на Нюгейт, се открояваше Джери, насочил към подсъдимия дъх на бира, с която бе наточил любопитството си, докато идваше насам. Този дъх се смесваше с други вълни на бира, джин, чай, кафе и какво ли не, които струяха към него и вече обливаха големите прозорци зад гърба му с облаци мръсна мъгла и дъжд.

Обектът на целия този интерес и втренчени погледи беше един млад човек, около двадесет и пет годишен, доста висок и с приятен външен вид, с обгоряло от слънцето лице и тъмни очи. Видът му беше на млад джентълмен. Беше облечен просто в черни или много тъмносиви дрехи, а дългата му тъмна коса беше прибрана на врата с панделка; по-скоро за да не му пречи, отколко-

то за украса. Както вълнението на чувствата прозира през всяко покритие на тялото, тъй и бледността, предизвикана от сегашното му положение, прозираше през кафявите му страни и показваше, че душата е по-силна от слънцето. Иначе той се владееше доста добре, поклони се на съдията и остана неподвижен.

Интересът, с който гледаха този човек и дишаха в лицето му, не правеше чест на човечеството. Ако го застрашаваше по-малко ужасна присъда — ако имаше доза вероятност да му се спести някоя от жестоките ѝ подробности, — в същата степен би намаляло и неговото очарование. Човешкото тяло, което щеше да бъде обречено на такова позорно насичане — това беше зрелището; безсмъртното създание, което така касапски щяха да разкъсат на парчета, предизвикваше възбуда. С каквото и лустро отделните зрители да покриваха интереса си според различните си способности в изкуството на

самоизмамата, в корените на този интерес беше людоедът.

Тишина в залата! Вчера Чарлс Дарней не се признал за виновен по обвинение, разобличаващо го (с безкрайно красноречиви фрази) в безчестно предателство към нашия сияен, несравним, светъл и така нататък суверен, нашия господар краля, което извършил, като по различни начини и в различни случаи помагал на Луи, френския крал, във войната му срещу упоменатия наш светъл, сияен, несравним и така нататък; тоест, като пътувал често между владенията на споменатия наш светъл, сияен, несравним и т.н. и тези на гореспоменатия Луи Французки, като нечестиво, безчестно, предателски и как ли не още разкривал на упоменатия Луи Французки какви сили готвел за изпращане в Канада и Северна Америка (От 1775 до 1783 г. Англия водила война против въстаналите колонии в Северна Америка) нашият светъл, сияен, несравним и така нататък. Всичко

това Джери успя да разбере с огромно удовлетворение; докато главата му все повече настръхваше и ставаше все по-шипеста под влиянието на юридическите термини, топ постепенно схвана, че упоменатият и прежде и прежде упоменатият Чарлс Дарней, когото виждаше пред себе си, е изправен на съд, че съдебните заседатели полагат клетва и че г-н главният прокурор се приготвя да говори.

Обвиняемият, когото всички присъстващи мислено обесваха, обезглавяваха и разсичаха (и той знаеше това), не трепваше, нито бе възприел някаква театрална поза в тази ситуация. Стоеше спокойно и слушаше внимателно. Наблюдаваше церемониите по откриването на заседанието с мрачен интерес. Ръцете му, положени върху един дървен парапет пред него, бяха така спокойни, че не помръднаха нито лист от пръснатата по него трева. Навсякъде в залата бяха нахвърляли треви и напръскали с оцет, като предпазна

мярка против въздуха и заразите на затвора.

Над главата на обвиняемия имаше огледало, за да хвърля светлина върху него. То бе отразявало огромен брой най-зли и нещастни хора, които бяха изчезвали почти едновременно от неговата и земната повърхност. Тази зала би се изпълнила с най-ужасни привидения, ако огледалото можеше да върне отразените в него, както океанът ще върне един ден жертвите си. Може би през ума на подсъдимия пробягна мисълта за безчестията и позора, който е запазило. Във всеки случай една лека промяна в позата му го накара да почувствува лъч светлина върху лицето си и той повдигна поглед. Когато видя огледалото, лицето му се изчерви и дясната му ръка бутна настрани тревите.

Случи се така, че това движение извърна лицето му към онази част от залата, която беше от лявата му страна. Почти на едно ниво с очите му, на края на скамейката на съдията, седяха две лица, които веднага при-

коваха погледа му, и то така бързо и последвано от такава промяна на изражението му, че всички вперени в него погледи се извърнаха към тях.

В тези двама души зрителите видяха млада дама, на малко повече от двадесет години, и един господин, който очевидно бе неин баща: човек с много забележителна външност, с напълно бяла коса и една неописуема напрегнатост на лицето — не активна, а замислена и самовгълбена. Когато добиваше това изражение, изглеждаше стар, но щом то изчезнеше, както сега стана за миг, докато говореше на дъщеря си, той се превръщаше в хубав мъж в най-хубавите си години.

Седнала до него, дъщеря му го бе уловила под ръка с едната си ръка, а с другата стискаше неговата. В ужаса си от всичко, което виждаше около себе си, и в съжалението си към обвиняемия, тя се бе притиснала до баща си. Челото ѝ много красноречиво изразяваше дълбок ужас и състрадание, кои-

то не виждаха нищо друго освен заплахата, надвиснала над подсъдимия. Този израз се четеше тъй ясно, тъй силно и естествено бе отпечатан върху нея, че погледи, в които не бе имало никаква милост към обвиняемия, се трогнаха и наоколо се запитаха шепнешком: „Кои са тия?“

Куриерът Джери, който бе направил собствени наблюдения по свой собствен начин и който, погълнат от всичко наоколо, изсмукваше ръждата от пръстите си, протегна шия, за да чуе кои са. След като се бяха питали настойчиво един друг, хората около него бяха предали въпроса на най-близкия от служителите, от когото, макар и не така бързо, дойде и бе предаден назад отговорът:

— Свидетели.

— От чия страна?

— Против.

— Против коя страна?

— Против обвиняемия.

Съдията, чиито очи бяха последвали по-

гледите на останалите, се отпусна назад в креслото си и ги впери в човека, чийто живот бе в ръцете му, а г-н главният прокурор стана, за да изтъче въжето, да наточи секирата и да забие пироните в ешафода.

Глава III

РАЗОЧАРОВАНИЕТО

Г-н главният прокурор уведоми съдебните заседатели, че обвиняемият пред тях, макар и млад на години, е опитен и стар в предателската си дейност, заради която трябваше да заплати с живота си. Че връзките му с врага не датират от днес или вчера, от миналата година или дори от по-миналата. Че е сигурно, че обвиняемият от много по-рано е имал обичай да пътува непрекъснато между Франция и Англия по някаква тайна мисия, за която той не може да даде честно обяснение. Че ако предателствата успявали (което за щастие не

става), истинската нечестивост и вина на неговата дейност може би са щели да останат неразкрити. Че провидението обаче било вложило в сърцето на една особа, безстрашна и безукорна, да проникне в естеството на замислите на обвиняемия и поразена от ужас, да ги разкрие пред главния държавен секретар на негово величество и високопочитаемия Таен съвет. Че този патриот ще им бъде показан. Че възгледите и поведението му са възвишени. Че той бил приятел на обвиняемия, но веднъж, в един лош и същевременно добър час, открил неговото безчестие и решил да принесе в жертва пред светия олтар на отечеството предателя, когото сърцето му вече не можело да люби. Че ако в Англия, както в древния Рим или Гърция, се издигали статуи на обществените благодетели, този блестящ гражданин положително щял да бъде увековечен по този начин. Че тъй като в Англия това не се правело, вероятно негова статуя нямало да има. Че Добродетелта, както са отбелязали

поетите (в многобройни пасажи, които той бил сигурен, че съдебните заседатели може-ли да цитират веднага дума по дума, при кое-то на лицата на съдебните заседатели легнаха изражения на виновност, задето не познаваха пасажите), че Добродетелта била в известен смисъл заразителна и по-специално сияйната добродетел, наречена патриотизъм или любов към отечеството. Че възвишеният пример на този безупречен и съвършен свидетел по углавното обвинение, самото споменаване на чието име било една чест, за която той не бил достоен, се бил предал и на прислужника на обвиняемия, у когото породил праведно решение да претърси и прегледа съдържанието на чекмеджетата и джобовете на господаря си и да скрие книгата му. Че той (г-н главният прокурор) нямало да се изненада, ако някои бъдат склонни на презрително отношение към този достоен за възхищение прислужник, но че той (г-н главният прокурор) го предпочитал пред собствените си братя и

сестри и го почитал повече от собствените си баща и майка. Че той с увереност подканвал и съдебните заседатели да направят същото. Че показанията на тези двама свидетели, заедно с разкритите от тях документи, които щели да бъдат представени, щели да докажат, че обвиняемият е разполагал с описания на въоръжените сили на негово величество — сухопътни и морски — и техните местонахождения и приготовления и щели да развеят всякакви съмнения, че той систематично е предавал тази информация на вражеска страна. Че не можело да се докаже, че тези документи са писани от ръката на обвиняемия, но че това нямало значение, че всъщност даже така било по-добре за обвинението, тъй като доказвало колко хитри предпазни мерки е вземал подсъдимият. Че тези веществени доказателства датират от пет години и ще покажат, че няколко седмици преди датата на първото сражение между британските войски и американците, обвиняемият вече е вършел гибелната

си дейност. Че поради тези причини съдебните заседатели, бидейки лоялни (което той отлично знаел) и отговорни съдници (което те отлично знаели), обезателно ще признаят подсъдимия за виновен и ще го ликвидират, независимо дали това им харесва, или не. Че те никога нямало да могат да положат глави върху възглавниците си, че нямало да могат да допуснат жените им да положат глави на възглавниците си, че нямало да могат да понесат дори мисълта децата им да положат глави на възглавниците си; накратко, че за тях и близките им въпросът с полагане глави върху възглавниците щял да приключи завинаги, ако главата на обвиняемия не паднела. Господин главният прокурор завърши, като поиска от тях тази глава в името на всичко свято, което можа да измисли, и тържествено ги увери, че той вече счита подсъдимия за мъртъв.

Когато главният прокурор свърши речта си, в залата се надигна шум, като че рояк огромни конски мухи зажужаха около под-

съдимия в очакване на онова, което скоро щеше да се случи. След като шумът стихна, на свидетелската скамейка се появи безукорният патриот.

Тогава г-н заместник-главният прокурор, следвайки примера на своя началник, разпита патриота-благородник на име Джон Барсад. Оказа се, че г-н главният прокурор е дал толкова пълно описание на неговата честна душа, че ако то имаше някакъв недостатък, това бе само прекалената му точност. След като свали бремето от благородната си душа, той се канеше скромно да се оттегли, но джентълменът с перуката и многото документи пред себе си, който седеше недалеч от мистър Лори, помоли да му зададе няколко въпроса. Другият джентълмен с перука, който седеше срещу него, продължаваше да гледа тавана на залата.

Бил ли е самият той някога шпионин? Не, той с възмущение отхвърли такъв долен намек. От какво живеел? Имал имоти. Къде?

Не помнел точно. Какви по-точно? Това не влизало на никого в работата. Наследствени ли? Да. От кого ги е наследил? От далечен родственик. Много далечен ли? Доста. Бил ли е някога в затвора? Естествено не. Дори и в затвор за длъжници? Не виждал какво общо може да има това със случая. Никога ли не е бил в затвор за длъжници? — Хайде, отговорете отново. Никога ли? Бил е. Колко пъти? Два или три пъти. А не са ли пет-шест? Може би. Какъв е по професия? Джентълмен. Ритали ли са го някога? Може и да се е случвало. Често ли? Не. Да са го изритвали някога по стълбище? Решително не; веднъж го ритнали на едно стълбище и сам паднал надолу по него. В този случай ритникът не е ли бил заради измама в игра на зарове? Нещо в този смисъл било казано от пияния лъжец, който извършил нападението, но не било вярно. Би ли се заклел, че не е вярно? Да. Издържал ли се е някога с мошеничество при хазарт? Никога. Издържал ли

се е някога чрез хазарт? Не повече, отколкото другите джентълмени. Заемал ли е някога пари от обвиняемия? Да. Върнал ли му ги е? Не. Близостта му с подсъдимия не била ли всъщност доста далечна и натрапена на подсъдимия в дилижанси, странноприемници и пощенски кораби? Не. Уверен ли е, че е виждал подсъдимия с тези документи? Уверен. Нищо друго ли не е знаел за документите? Не. Не ги ли бил донесъл отнякъде сам той например? Не. Очаква ли да получи някакво възнаграждение за показанията си? Не. Не е ли на редовна държавна служба като провокатор? Боже господи, не. Или за някаква друга дейност? Боже господи, не! Заклева ли се в това? Хиляди пъти. Никакви други мотиви ли няма освен чист патриотизъм? Съвсем никакви.

Добродетелният прислужник Роджър Клай премина през процеса много бързо и с много клетви. Бил постъпил на служба при обвиняемия преди четири години най-до-

бросъвестно и доверчиво. На борда на пощенския кораб от Кале попитал подсъдимия дали не се нуждае от услугите на оправен човек и подсъдимият го наел. Не бил молил подсъдимият да го приеме от милосърдие — такова нещо никога не му било минавало през ум. Скоро след това започнал да подозира подсъдимия и да го наблюдава. Много пъти по време на път, докато подреждал дрехите му, бил виждал в джобовете на подсъдимия подобни списъци. Бил взел списъците от чекмеджето на писалището на подсъдимия. Не ги бил сложил сам той преди това там. Бил виждал подсъдимия да показва същите тези списъци на френски господа в Кале и подобни списъци на френски господа в Кале и Булон. Обичал отечеството си, не можал да понесе това и съобщил на властите. Никога не е бил заподозрян в кражбата на сребърен чайник: бил оклеветен за една каничка за горчица, но тя се оказала само посребрена. Познавал предишния свидетел

от седем или осем години; това било просто случайно съвпадение. Не го считал за особено чудно съвпадение. Повечето съвпадения били странни. Нито пък считал за странно съвпадение, че и неговият единствен мотив бил също чист патриотизъм. Бил истински британец и се надявал, че има много като него.

Мухите отново зажужаха и г-н главният прокурор призова мистър Джарвис Лори.

— Мистър Джарвис Лори, вие сте служител в банката „Телсън“, нали?

— Да.

— През нощта на един петък през ноември хиляда седемстотин седемдесет и пета година пътували ли сте по служба от Лондон за Дувър с дилижанса?

— Пътувах.

— Имаше ли други пътници в пощенската кола?

— Двама.

— Слязоха ли те през нощта по пътя?

— Да.

— Мистър Лори, погледнете подсъдимия. Беше ли той единият от тези двама пътници?

— Не мога да кажа със сигурност, че е бил.

— Прилича ли на някой от тези двама пътници?

— И двамата бяха така загърнати, нощта беше толкова тъмна и всички ние бяхме тъй необщителни един с друг, че дори това не бих могъл да кажа със сигурност.

— Мистър Лори, погледнете отново към подсъдимия. Представете си го загърнат, както са били онези пътници, има ли нещо във фигурата или стойката му, което да ви кара да мислите, че той не е бил един от тях?

— Не.

— Бихте ли се заклели, мистър Лори, че той не е бил един от тях?

— Не.

— Значи, поне казвате, че той може да е бил един от тях?

— Да. Само си спомням, че както те двамата, така и аз много се бояхме от разбойници, а обвиняемият не изглежда боязлив.

— Виждали ли сте някога престорена плахост, мистър Лори?

— Виждал съм, разбира се.

— Мистър Лори, погледнете пак подсъдимия. Можете ли да кажете със сигурност, че сте го виждали преди?

— Виждал съм го.

— Кога?

— Няколко дни по-късно се връщах от Франция и обвиняемият се качи в Кале на пощенския кораб, с който се върнах, и пътувахме заедно.

— В колко часа дойде той на кораба?

— Малко след полунощ.

— Посред нощ, значи. Той ли беше единственият пътник, който се качи на кораба толкова късно?

— Оказа се единственият.

— Оставете какво „се оказало“, мистър

Лори. Беше ли той единственият пътник, който се качи на борда посред нощ?

— Да.

— Сам ли пътувахте, мистър Лори, или имахте спътник?

— С двама спътници. Един господин и една госпожица. Те са тук.

— Тук са. Имахте ли някакъв разговор с обвиняемия?

— Почти никакъв. Времето беше лошо, пътувахме дълго в бурно море и почти от единия до другия бряг лежах на едно канапе.

— Мис Манет!

Младата дама, към която по-рано се бяха обърнали всички погледи и сега се обърнаха отново, се изправи на мястото си. Баща ѝ стана заедно с нея и задържа ръката и под своята.

— Мис Манет, погледнете подсъдимия.

Да се изправи пред такова състрадание и такава сериозна младост и красота, беше много по-мъчително за обвиняемия, откол-

кото да стои пред цялата тълпа. Той сякаш бе застанал заедно с нея на ръба на собствения си гроб и в момента дори съзнанието за втренчените в него любопитни погледи не можеше да го накара да остане неподвижен. Нервната му дясна ръка нареждаше тревите пред него на въображаеми цветни лехи в градина, а усилията да контролира и успокои дишането си разтрепераха устните му, от които кръвта се бе дръпнала в сърцето. Мухите отново зажужаха силно.

— Мис Манет, виждали ли сте обвиняемия преди?

— Да, сър.

— Къде?

— На борда на пощенския кораб, за който току-що стана дума, сър, и при същия случай.

— Вие ли сте младата дама, за която преди малко се говори?

— О, да, за съжаление аз съм.

Плачевният тон на състраданието ѝ се

смеси с по-малко мелодичния глас на съдията, който каза доста свирепо:

— Отговаряйте на зададените ви въпроси без коментари.

— Мис Манет, имахте ли някакъв разговор с подсъдимия по време на пътуването през Ла Манша.

— Да, сър.

— Възпроизведете го.

Сред пълна тишина тя започна с плах глас:

— Когато господинът се качи на борда...

— Подсъдимия ли имате пред вид? — запитва съдията и склучи вежди.

— Да, ваше превъзходителство.

— Тогава казвайте „подсъдимия“.

— Когато подсъдимият се качи на борда, той забеляза, че баща ми — тук тя с любов обърна очи към стоящия до нея — е много уморен и много слаб. Баща ми беше толкова изнемощял, че се страхувах да не му липсва чистият въздух и му бях приготвила легло

на палубата до стълбичката към кабините и аз седях на палубата, за да се грижа за него. Тази нощ нямаше други пътници освен нас четиримата. Подсъдимият беше тъй любезен да ме помоли за разрешение да ме посъветва как по-добре да подслоня баща си от вятъра и лошото време. Аз не бях успяла да направя добре това, тъй като не разбирах откъде ще идва вятърът, когато излезем от пристанището. Той ми помогна. Прояви голямо внимание и загриженост към състоянието на баща ми и съм сигурна, че беше искрен в това. Ето как се заговорихме.

— Позволете да ви прекъсна за момент. Сам ли се беше качил на кораба?

— Не.

— Колко души имаше с него?

— Двама французи.

— Разговаряха ли?

— Разговаряха до последния момент, когато французите трябваше да слязат в лодката си, за да се върнат на брега.

— Размениха ли си някакви книжа, подобни на тези списъци?

— Размениха си някакви книжа, но не знам какви.

— Приличаха ли на тези по форма и големина?

— Възможно е, но наистина не зная, макар че стояха и говореха шепнешком много близо до мен; бяха застанали най-горе на стълбата към кабините, за да им свети лампата, която висеше там; фенерът беше мъждив и те говореха много тихо, така че не чух какво си говореха и видях само, че гледат книжата.

— Сега по разговора ви с подсъдимия, мис Манет.

— Подсъдимият беше тъй откровен в доверието си към мен — което се дължеше на моята безпомощност, — както беше и мил, добър и услужлив към баща ми. Надявам се — тук тя избухна в сълзи — да не проявя днес неблагодарност, като му навредя.

Мухите пак бръмнаха.

— Мис Манет, ако подсъдимият не вижда, че вие крайно неохотно давате тези показания, които е ваш дълг да дадете, които трябва да дадете, които не можете да не дадете, то той е единственият тук, който не е наясно с това. Моля да продължите.

— Той ми каза, че пътувал по деликатна и трудна работа, която можела да вкара в беда много хора, и че поради това пътувал под друго име. Каза, че по тази работа бил дошъл във Франция няколко дни преди това и че може би дълго време ще му се налага често да пътува между Франция и Англия.

— Каза ли нещо за Америка, мис Манет? Бъдете точна.

— Опитва се да ми обясни как е започнал този спор и каза, че, доколкото той можел да прецени, Англия не била права и постъпвала глупаво. Той добави шеговито, че може би Джордж Уошингтън щял да си спечели в историята почти толкова велико име, колкото

и Джордж Трети. Но в начина по който го каза, нямаше нищо обидно; каза го на смях, просто тъй — за да минава времето.

При някоя много интересна сцена, когато към главния актьор са устремени много очи, зрителите несъзнателно имитират силно подчертаното му изражение. Докато даваше показанията си, лицето ѝ беше мъчително напрегнато и угрижено, а през интервалите, докато съдията записваше думите ѝ, тя наблюдаваше ефекта им върху защитника и обвинителите. Във всички кътчета на залата зрителите имаха същите изражения; голям брой чела като в огледало отразяваха челото на свидетелката, когато съдията вдигна глава от бележките си, изумен от ужасната еретическа забележка за Джордж Уошингтън.

Господин главният прокурор уведоми негово превъзходителство, че счита за необходимо, като предпазна мярка и от учтивост, да разпитат бащата на младата дама, доктор Манет. Призоваха последния.

— Доктор Манет, погледнете обвиняемия. Виждали ли сте го преди?

— Веднъж. Дойде в жилището ми в Лондон преди три или три и половина години.

— Познавате ли в него спътника си от пощенския кораб или можете ли да ни кажете, нещо за разговора му с дъщеря ви?

— Сър, не съм в състояние да направя нито едното, нито другото.

— Има ли някаква специална и особена причина да не можете да направите това?

— Има — отговори той глухо.

— Имали ли сте нещастieto да прекарате дълго време в затвора в родината си без присъда, без дори да сте били обвинен в нещо, доктор Манет?

Той отговори с глас, който проникна до всяко сърце:

— Прекарах дълго време в затвора.

— Бяхте ли току-що освободен по времето, за което става дума?

— Така ми казаха.

— Нищо ли не си спомняте от това?

— Нищо. В ума ми има една празнота — от момента не мога дори да кажа кога е било това, — от момента, когато започнах да правя обувки в затвора, до момента, когато разбрах, че живея в Лондон с любимата си дъщеря, която виждате тук. Запознах се с нея, когато милостивият бог ми възвърна умствените способности, но не мога дори да кажа как се опознахме. Нищо не си спомням от този процес.

Господин главният прокурор седна на мястото си и бащата и дъщерята също седнаха.

След това в хода на делото възникна едно странно обстоятелство. Трябваше да се докаже, че подсъдимият, заедно с някакъв свой неразкрит съучастник, е пътувал с дилижанса за Дувър в тази петъчна нощ през ноември преди пет години и е слязъл през нощта от колата за заблуждение на място, където не останал, а се върнал обратно дванайсет

мили до един гарнизон и корабостроителница и там събрал сведения. За тази цел призоваха един свидетел, който заяви, че подсъдимият е бил точно по това време в пушалнята на един хотел в този гарнизонен и корабостроителен град, където е очаквал някакво друго лице. Защитникът на обвиняемия разпитваше този свидетел, без да успее да изтръгне от него нищо друго, освен че не бил виждал подсъдимия никога преди това, когато джентълменът с перуката, който до този момент не бе свалил поглед от тавана на залита, написа няколко думи на къс хартия, сгъна го и го подхвърли на защитника. При следващата пауза последният разтвори бележката и се вгледа в обвиняемия с голямо внимание и любопитство.

— Твърдите ли отново, че сте напълно сигурен, че това наистина е обвиняемият?

Свидетелят беше напълно сигурен.

— Виждали ли сте някога човек, който много да прилича на обвиняемия?

Не чак с такава прилика (каза свидетелят), че да може да го припознае.

— Разгледайте внимателно онзи джентълмен, моя почитаем колега — и посочи хвърлилия бележката, — и след това разгледайте обвиняемия. Какво ще кажете? Приличат ли си много?

Ако не вземем под внимание, че видът на почитаемия му колега беше небрежен и разпасан, да не кажем разпуснат, приликата помежду им бе достатъчно голяма, за да поразии не само свидетеля, но и всички присъстващи, когато ги сравниха. След като замолиха негово превъзходителство да помоли почитаемия колега да свали перуката си, на което последният не особено любезно се съгласи, приликата стана много по-забележителна. Негово превъзходителство запита мистър Страйвър (защитника на подсъдимия) дали няма сега да се наложи да съдят мистър Картън (името на почитаемия колега) за държавна измяна. Не, разбира се,

отвърна мистър Страйвър на негово превъзходителство, не, но той би желал да помоли свидетеля да каже дали случилото се веднъж не би могло да се случи два пъти, дали е щял да бъде така уверен, ако бе видял по-рано това доказателство за своята привързаност и дали сега, след като го е видял, все още е тъй уверен и така нататък. Резултатът от това беше, че този свидетел бе смазан на пух и прах като глинена паница и той загуби всякакво значение за делото.

Заслушан в показанията на свидетелите, мистър Крънчър междувременно се беше почти наобядвал с ръждата, която изсмукваше от пръстите си. Сега трябваше да види и чуе как мистър Страйвър крои казуса за пред съдебните заседатели и им го надява като костюм: той им показва, че патриотът Барсад е наемен шпионин и предател, безсрамен търговец на кръв и един от най-големите негодници на света след проклетия Юда — на когото той много приличал. Как

добродетелният прислужник Клай е негов приятел и съучастник, за което бил и достоен; че тези фалшификатори и лъжесвидетели, хвърлили око на подсъдимия за своя жертва, защото някакви семейни работи във Франция (той бил от френско потекло) налагали той да пътува така често през Ла Манша — че заради други скъпи нему същества той не можел да разкрие естеството на тези работи дори когато от това зависел животът му. Че всички видели колко мъчително било за младата дама да даде показанията си, изтръгнати от нея в изопачен вид, които обаче не означавали нищо, тъй като били просто учтиви любезности, които млад джентълмен и млада дама, събрани при такива обстоятелства, било естествено да си разменят — с изключение на думите за Джордж Уошингтън, които били толкова прекалени, че не могли да се разглеждат в друга светлина освен като някаква чудовищна шега. Как, ако този опит на правителството да засили популярността

си, въздействайки върху най-ниските чувства на омраза и страх у населението, се провалял, това щяло да бъде признак за неговата слабост и затова господин главният прокурор го бил раздухал толкова; как въпреки всичко казусът не почивал на нищо освен на злодейските и безчестни показания, които твърде често опорочават подобни процеси, с каквито били пълни углавните дела в страната. Тук обаче негово превъзходителство се намеси и каза (с толкова мрачно лице, сякаш не говореше истината), че не можел да седи на мястото си и да допусне такива намеци.

След това мистър Страйвър повика малцината си свидетели и на мистър Крънчър се наложи да наблюдава как г-н главният прокурор обърна наопаки целия казус, който мистър Страйвър бе предложил на съдебните заседатели: той доказа, че Барсад и Клай били дори сто пъти по-добри, отколкото ги бил мислил, а обвиняемият — сто пъти по-лош. Най-накрая дойде ред на негово превъз-

ходителство и той обръща казуса ту налице, ту наопаки, но, общо взето, го поддържаше във вид, от който на обвиняемия можеше да се скрои хубав погребален костюм.

И ето че служебните заседатели се отдръпнаха встрани, за да обмислят решението си, а огромните мухи отново забръмчаха.

Дори сред това възбуждение мистър Картън, който бе седял така дълго загледан в тавана на залата, не промени нито мястото, нито позата си. Докато неговият почитаем колега мистър Страйвър събираше книжата пред себе си и си шепнеше със стоящите около него, а от време на време хвърляше тревожен поглед към съдебните заседатели; докато всички зрители се бяха пораздвижили и сега отново заемаха места; докато дори негово превъзходителство беше станал от мястото си и бавно крачеше напред-назад по своя подиум, оставяйки в залата подозрението, че има треска; единствено този човек седеше облегнат назад: скъсаната му роба

се бе почти свлякла от него, несресаната му перука стоеше на главата, както я бе поставил, след като я свали, с ръце в джобовете и устремен в тавана поглед, както бе седял цял ден. Нещо особено непочтително в държането му не само че му придаваше непочтен вид, но и така намаляваше силната му прилика с подсъдимия, която несъмнено съществуваше (тя се бе засилила за момент от сериозното му изражение, докато ги сравняваха), че много от зрителите, които сега му обърнаха внимание, си казаха, че не считат приликата за чак толкова голяма. Мистър Крънчър каза това на съседа си и добави:

— Държа бас за половин гвинея, че този няма много клиенти. Хич не ми мяза на човек, който има клиентела, кво ще кажеш?

Въпреки това мистър Картън отчиташе повече подробности от сцената, отколкото даваше вид, защото, когато главата на мис Манет клюмна върху гърдите на баща ѝ, той пръв забеляза това и каза високо: „Старши!

Погрижете се за младата дама. Помогнете на господина да я изведе. Не виждате ли, че ще падне!“

Тя предизвика много състрадание, а баща ѝ — съчувствие. Изведоха я навън. За баща ѝ положително е било много тежко да си припомни дните на своето затворничество. По време на разпита си той бе проявил голямо вътрешно вълнение и оттогава върху него като тежък облак бе легнал онзи израз на замисленост и отвлеченост, който го правеше да изглежда стар. В момента, когато той излизаше, председателят на съдебните заседатели, които се бяха върнали и седяха от известно време мълчаливо, заговори от тяхно име.

Не били постигнали съгласие и желяели да се оттеглят. Негово превъзходителство (мислейки може би за Джордж Уошингтън) прояви известна изненада, че не е било постигнато съгласие, но позволи да се оттеглят под охрана и наблюдение и сам се оттегли.

Процесът бе продължил цял ден и в залата вече палеха лампите. Пръсна се мътва, че съдебните заседатели ще се бавят дълго. Зрителите излязоха да се подкрепят с нещо, а обвиняемият се отдръпна при скамейката за подсъдими и седна.

Мистър Лори, който бе излязъл, когато излязоха младата дама и баща ѝ, сега се появи отново и кимна на Джери, който при отслабналия интерес в залата лесно се добра до него.

— Джери, ако искаш, можеш да отидеш да хапнеш нещо. Но не се отдалечавай много. Трябва непременно да чуеш, когато влязат съдебните заседатели. Не закъснявай нито миг след тях, тъй като искам веднага да отнесеш в банката съобщение с присъдата. Знам, че си най-бързият куриер и ще стигнеш в Темпъл Бар преди мене.

Челото на Джери бе широко точно толкова, колкото беше необходимо, за да може да го чукне с кокалчетата на пръстите си и той

го чукна в знак, че е приел тази информация заедно със съпътстващия я шилинг. В този момент мистър Картън приближи и докосна ръката на мистър Лори.

— Как е младата госпожица?

— Много е разстроена, но баща ѝ я утешава и вън от палата ѝ е по-добре.

— Ще кажа това на обвиняемия. Няма да е подходящо почтен банков служител като вас да говори с него пред публика, струва ми се.

Мистър Лори се изчерви, сякаш спомняйки си, че е обмислял този въпрос, а мистър Картън тръгна да обиколи преградата. От залата се излизаше в същата посока и Джери го последва, целият в слух, нащрек и настръхнал.

— Мистър Дарней!

Подсъдимият веднага се приближи.

— Положително се интересувате за свидетелката, госпожица Манет. Ще се оправи. Силното вълнение, което видяхте, беше

най-острата точка на кризата ѝ.

— Дълбоко съжалявам, че аз станах причината. Бихте ли ѝ предали това от мен заедно с най-горещата ми благодарност?

— Да, бих могъл. Ще го направя, щом искате.

Държането на мистър Картън бе толкова небрежно, че изглеждаше почти обидно. Застанал прав, полуизвърнат от затворника, той бе облегнал лакът на парапета.

— Наистина искам. Приемете сърдечната ми благодарност.

— Каква присъда очаквате, мистър Дарней? — попита Картън, все още полуизвърнат към него.

— Най-лошата.

— Това е най-разумното и най-вероятното, което можете да очаквате. Но аз мисля, че оттеглянето им е във ваша полза.

Тъй като не се разрешаваше човек да се помайва на излизане от съда, Джери не чу нищо повече и ги остави — толкова прилич-

ни един на друг външно и толкова различни по маниери — застанали един до друг и отразени в огледалото над тях.

Един час и половина се изниза бавно в коридорите на долния етаж, пълни с крадци и мошеници, макар че Джери помагаше на хода на времето с овнешко и ейл. След като се подкрепи, дрезгавият вестоносец седна неудобно на една скамейка и се отпусна в дрямка, когато се разнесе висок шепот и бърз поток хора го увлече към стълбите, водещи към съдебната зала.

— Джери, Джери! — викаше вече към вратата мистър Лори, когато той стигна там.

— Идвам, сър! Човек само с бой може да влезе обратно. Ето ме, сър!

Мистър Лори подаде къс хартия през навалищата.

— Бързо! Взе ли бележката?

— Да, сър!

На листа беше набързо написана думата „ОПРАВДАН“.

— Ако този път беше изпратил съобщението „Възвърнат към живот“, щях вече да разбера какво означава — промърмори Джери, докато се обръщаше.

Нямаше възможност да каже или даже да помисли нищо друго, докато не се измъкна от Олд Бейли, защото тълпата се изливаше навън така буйно, че почти го откъсна от земята и по улицата се разнесе силно бръмчене, сякаш разочарованите мухи се пръснаха да търсят друг леш.

Глава IV

ПОЗДРАВЛЕНИЯ

И последните утайки на гозбата от хора, вряла цял ден в съда, се изцеждаха от слабо осветените му коридори, когато доктор Манет, дъщеря му Луси Манет, ищецът на обвиняемия мистър Лори и защитникът му мистър Страйвър бяха наобиколили току-що

освобождения мистър Чарлс Дарней и го поздравяваха за избавлението му от смъртта.

Дори и при много по-силна светлина би било трудно да се разпознае в интелигентното лице и изправената стойка на доктор Манет онзи обушар от парижката мансарда. И всеки, който спреше поглед върху него веднаж, не можеше да не го погледне отново, макар случаят да не предлагаше за наблюдение тъжно глъхнещия му глас и разсеяността, която от време на време внезапно го обземаше без никаква видима причина. Една външна причина — споменаването на дългите му страдания — винаги извикваше това състояние от дълбините на душата му, както се бе случило и в съда, но то се появяваше и от само себе си и го обгръщаше с мрак, тъй неразбираем за ония, които не знаеха историята му, че сякаш виждаха лятното слънце да хвърля върху него сянката на Бастилията, когато тя самата се намираще на триста мили.

Само дъщеря му умееше да пропъжда от ума му тази мрачна меланхолия. Тя беше златната нишка, която го свързваше с онази част от миналото и с настоящето, които бяха извън периода на страданията му: звукът на нейния глас, озареното ѝ лице, докосването на ръката ѝ почти винаги имаха върху него силно благотворно въздействие. Не съвсем винаги, тъй като Луси помнеше и случаи, когато не бе успявала, но те бяха малко и незначителни и тя вярваше, че няма да се повторят.

Мистър Дарней целуна ръката ѝ с гореща благодарност и се обърна към мистър Страйвър, комуто също изрази топла признателност. Мистър Страйвър, човек на малко повече от тридесет години, но на вид двадесет години по-възрастен, едър, шумен, червендалест, безцеремонен, освободен от каквато и да било деликатност, имаше навик да се бута и да си пробива път (в преносен и буквален смисъл) в някоя компания или раз-

говор, което добре илюстрираше способността му да си пробива с лакти пътя и в живота.

Още не беше свалил перуката и тогата си и каза, като толкова приближи клиента си, че изтика горкият мистър Лори от групата:

— Радвам се, че ви измъкнах от тая работа с чест, мистър Дарней. Позорно обвинение, страшно позорно, но това не намаляваше шансовете му да успее.

— Ще ви бъда задължен до края на живота си, и то и двоен смисъл — каза доскорошният му клиент и стисна ръката му.

— Направих за вас всичко, което бе по силите ми, мистър Дарней, а това, което е по силите ми, е по силите и на всеки друг, струва ми се.

Понеже очевидно някой трябваше да каже: „Съвсем не на всеки!“ — каза го мистър Лори, може би не съвсем безкористно, а от желание пак да се вмъкне в групата.

— Така ли мислите? — каза мистър Страйвър. — Е, добре! Вие бяхте там през

целия ден и сигурно знаете. Освен това сте делови човек.

— И като такъв — рече мистър Лори, когото вещият в правото адвокат придърпа отново в групата, тъй както преди малко го бе избутал от нея, — и като такъв, ще помоля доктор Манет да разпусне събранието ни и ни нареди да се разотидем по домовете си. Мис Луси не изглежда добре, за мистър Дарней денят беше ужасен, а всички сме уморени.

— Говорете само от свое име, мистър Лори — каза Страйвър, — на мен ми предстои да работя и през нощта. Говорете само от свое име.

— Говоря от свое име и от името на мистър Дарней, и на мис Луси, и — мис Луси, не мислите ли, че мога да говоря от името на всички ни? — Той зададе въпроса си натъртено и погледна баща ѝ.

Последният се бе втренчил в Дарней и на лицето му като че застиваше много особено

напрегнато изражение, което се задълбочаваше в гримаса на неприязън и недоверие, примесено дори със страх. С появата на това странно изражение у него мислите му се разсеяха някъде.

— Татко — каза Луси, като нежно сложи ръка върху неговата.

Той бавно се отърси от сянката и се извърна към нея.

— Да си вървим ли у дома, татко?

Той отвърна с едно продължително „да-а“.

Приятелите на оправдания подсъдим се бяха разотишли, смятайки — както той самият им бе казал, — че няма да го освободят тази нощ. Почти всички лампи в коридорите бяха изгасени и вече със скърцане и дрънчене затваряха железните врати; грозното място опустя до следващата сутрин, когато отново щяха да го изпълнят хора, доведени тук от любопитството си към бесилките, позорния стълб, стълба за наказания с камшик и жига. Луси Манет излезе на чист въздух,

като вървеше между баща си и мистър Дарней. Спряха файтон и бащата и дъщерята се качиха в него.

Мистър Страйвър се бе разделил с тях в коридора, за да си пробие път до гардероба. Една друга личност, която не се бе присъединила към групата, нито бе разменила дума с някого от тях, а бе останала облежната на стената там, където сянката ѝ беше най-тъмна, сега мълчаливо и тръгна след останалите и изчака, докато файтонът тръгна. След това се приближи до мистър Лори и мистър Дарней, застанали на тротоара.

— Е, мистър Лори! Може ли вече деловите хора да разговарят с мистър Дарней?

Никой не бе благодарил на мистър Картън за участието му в днешния процес: никой не знаеше за неговата роля в него. Той бе свалил тогата си и външният му вид никак не бе спечелил от това.

— Сигурно би ви се сторило забавно, мистър Дарней, ако знаехте каква борба се

води в ума на деловия човек, когато деловият му ум е раздвоен между добродушен подтик и необходимостта да изглежда делови.

Мистър Лори се изчерви и каза топло:

— Вие споменахте това вече, сър. Ние, деловите хора, които служим на някоя фирма, не сме господари сами на себе си. Трябва да мислим повече за фирмата си, отколкото за самите нас.

— Зная, зная — отвърна небрежно мистър Картън. — Не се засягайте, мистър Лори. Вие не сте по-лош от другите, сигурен съм в това, дори смея да кажа, че сте по-добър.

— И наистина, господине — продължи мистър Лори, без да обръща внимание на думите му, — аз всъщност не зная какво общо имате вие с тези проблеми. Аз съм много по-възрастен от вас, затова ще ме извините, че ви го казвам, но аз наистина не зная да сте човек на бизнеса.

— Бизнес ли! Ама че го казахте, аз не съм от бизнеса.

— Това е жалко, господине.

— И аз така мисля.

— Ако работехте, щяхте може би да си вършите добре нещата.

— Господ да ви поживи, но не, нямаше да ги върша — отвърна мистър Картън.

— Вижте, господине! — извика мистър Лори, съвсем разгорещен от безразличието му. — Бизнесът е много хубаво нещо, много почтено нещо. И ако деловите работи налагат понякога сдържаност, мълчание и ограничения, мистър Дарней е добре възпитан млад човек и знае как да извини тези неща. Мистър Дарней, лека нощ; и бог да ни благослови! Надявам се, че днес животът ви бе спасен, за да живеете дълго и преуспеете... Ей, файтон!

Ядосан на адвоката, а може би малко и на себе си, мистър Лори се вмъкна във файтона, който го понесе към банката „Телсън“. Картън, който миришеше на портвайн и не изглеждаше съвсем трезв, се изсмя и се обърна

към Дарней:

— Странна случайност ни е събрала. Сигурно за вас това е особена нощ, да стоите сам с двойника си на улицата?

— Още едва ли мога да кажа — отвърна Чарлс Дарней, — че се чувствавам отново частица от този свят.

— Това не ме учудва. До съвсем неотдавна бяхте напреднали доста по пътя си към другия. Гласът ви е слаб.

— Аз самият почвам да усещам слабост.

— Защо тогава, по дяволите, не отидете да вечеряте? Самият аз вечерях, докато онези умници решаваха към кой свят следва да принадлежите — към този или към някой друг. Разрешете ми да ви покажа най-близката кръчма, в която може да се вечеря добре.

И той го хвана под ръка и го поведе по Лудгейт Стрийт, по Флийт Стрийт и след като минаха някакъв безистен, го въведе в една кръчма. Тук ги настаниха в малка стая, където хубавата здрава храна и доброто

вино скоро започнаха да възвръщат силите на Чарлс Дарней, а Картън седеше срещу него на масата пред отделната си бутилка порт, напълно обзет от полуарогантното си държане.

— Сега чувствувате ли, че отново принадлежите към нашия земен порядък, мистър Дарней?

— Посъвзех се достатъчно, за да мога да почувствувам това, но съм ужасно объркан по отношение на време и място.

— Сигурно чувствувате огромно удовлетворение!

Той изрече тези думи с горчивина и отново напълни чашата си; а тя бе голяма.

— Що се отнася до мен, най-голямото ми желание е да забравя, че принадлежа към него. Той не може да ми даде нищо хубаво — освен това вино, — нито пък аз на него. Така че в това отношение ние с вас не си приличаме много. Всъщност почвам да мисля, че изобщо не си приличаме в никакво отношение.

Объркан от преживяванията си през деня и с чувство, че този двойник с грубо държане и цялата тази вечер е някакъв сън, Чарлс Дарней не знаеше какво да отговори и най-после реши изобщо да не отговаря.

— Сега, след като вече привършихте вечерята си — каза след малко Картън, — защо не вдигнете наздравици, мистър Дарней, защо не предложите да пием за някого?

— Каква наздравица? За кого?

— Ами името е на върха на езика ви. Би трябвало да е там, обезателно трябва да е, кълна се, че е!

— Тогава за мис Манет!

— За мис Манет тогава!

Картън не свали поглед от събеседника си, докато пиеше наздравицата, а след това хвърли чашата през рамото си към стената, където тя се разби на парченца. После позвъни и поиска друга.

— Приятно е да подаваш ръка в тъмното на такова красиво момиче, за да му помог-

неш да се качи във файтона, мистър Дарней!
— каза той, като напълни новия си стакан.

Отговорът беше леко намръщване и едно лаконично: „Да.“

— Хубаво е да те съжالياва и плаче за теб
такова красиво момиче! Какво чувствува човек?
Струва ли си да те съдят и животът ти да е в опасност,
за да бъдеш обект на такова съчувствие и състрадание,
мистър Дарней?

Дарней пак не отговори нито дума.

— Тя страшно се зарадва на думите ви,
когато ѝ ги предадох. Не показва, че се радва,
но аз така предполагам.

Това напомни на Дарней, и то тъкмо на-
време, че този неприятен събеседник по своя
собствена воля му беше помогнал в тежкото
му положение през деня. Той обърна разго-
вора в тази посока и му благодари.

— Нито са ми нужни, нито заслужавам
благодарности — беше небрежният му отго-
вор. — Първо на първо, нищо не съм напра-
вил и, второ на второ, не зная защо го на-

правих. Господин Дарней, разрешете да ви задам едни въпрос.

— С удоволствие, една малка отплата за услугите ви.

— Смятате ли, че особено ми харесвате?

— Мистър Картън — отвърна другият странно смутен, — аз наистина не съм си задавал този въпрос.

— Тогава задайте си го сега.

— Постъпихте, като че ли ви харесвам, но не мисля, че е тъй.

— И аз не мисля, че е тъй — каза Картън. — Почвам да се възхищавам от проникателността ви.

— Все пак — рече Дарней, като стана, за да позвъни — това няма да попречи, надявам се, да поискам сметката, след което ще се разделим без лоши чувства.

— Съвсем не — отвърна Картън.

Дарней позвъни.

— Цялата сметка ли ще платите? — запита Картън и след като получи утвърдителен

отговор, поръча: — Келнер, тогава ми донеси още една пинта от същото вино и ела да ме събудиш в десет часа.

След като плати сметката, Чарлс Дарней стана и му пожела лека нощ. Без да отвърне на пожеланието, Картън също се изправи малко заплашително или предизвикателно и каза:

— Една последна дума, мистър Дарней: мислите ли, че съм пиян?

— Мисля, че сте пили, мистър Картън.

— Мислите? Вие знаете, че съм пил.

— Да, щом настоявате да го кажа, знам.

— Тогава трябва и да знаете защо. Аз съм един разочарован роб за черна работа, господине. Не обичам никого на този свят и никой не ме обича.

— Това е много жалко. Можели сте да използвате способностите си много по-добре.

— Може би да, мистър Дарней, а може би и не. Но не се възхищавайте толкова от трезвото си лице — не знаете какво може да ви

се случи един ден. Лека нощ!

Когато остана сам, това странно създание взе свещ, приближи се до едно огледало, окачено на стената, и се заразглежда най-подробно.

— Харесва ли ти особено този човек? — промърмори той на собственото си отражение. — Защо трябва да ти харесва особено някой си, който прилича на тебе? У теб няма нищо за харесване, знаеш това. А, върви по дяволите! Какво ти е станало! Ама че причина да ти хареса някой — това, че ти показвал какво си могъл да станеш и откъде си изпаднал дотук! Ако си смените местата с него, щяха ли онези сини очи да гледат тебе вместо него и щеше ли развълнуваното ѝ лице да съчувствува на тебе? Хайде, кажи си го с прости думи! Ти мразиш този човек.

За утеха той прибегна към виното си и го изпи за няколко минути, след което отпусна глава в ръцете си и заспа, а косата

му се разпиля по масата и свещта покапа върху него, сякаш покривайки го със саван.

Глава V
ЧАКАЛЪТ

През ония дни доста се пиеше и повечето мъже пиеха много. Времето толкова е оздравило тези навици, че ако приведем дори една умерена цифра за количеството вино и пунш, които един човек можеше да погълне за една нощ, без да навреди на репутацията си на съвършен джентълмен, днес тази цифра ще изглежда смешно преувеличена. Учените правници решително не оставаха назад от колегите си, от която и да е друга учена професия в тази склонност към вакханалии, и мистър Страйвър, който вече бързо си пробиваше пътя към голяма и доходна практика, никак не отстъпваше на събратята си в това

отношение, както не им отстъпваше и в други по-сухи области на юридическата практика.

Любимец на Олд Бейли, както и на редовните съдебни сесии, мистър Страйвър беше започнал предпазливо да отсича долните стъпала на стълбата, по която се изкачваше. Както на сесиите, така и в Олд Бейли канеха специално своя любимец и го приемаха с любещи обятия; всеки ден виждаха цветущата физиономия на мистър Страйвър да си пробива път към лицето на негово превъзходителство върховния съдия във Върховния кралски граждански съд, избуял от лехата перуники като скромен слънчоглед, който си пробива път към слънцето сред градината от ярко разцъфтели другари.

Веднъж в съда някой беше казал, че макар мистър Страйвър да е много гъвкав човек, а също така безскрупулен, бърз и дързък, той не притежавал онази способност да отдели най-същественото от купа показания и факти, което е едно от най-впечатляващите

и най-необходими редки умения на един адвокат. Но в това отношение той се поправи изумително. С колкото повече работа се заемаше, като че ли толкова повече нарастваше способността му да стига до сърцевината и същността ѝ; и колкото и до късно да гуляеше със Сидни Картън, на следващата сутрин знаеше доводите си като петте си пръста. Сидни Картън, най-мързеливият и най-необещаващият човек, беше големият съюзник на Страйвър. От края на лятната сесия до Архангеловден двамата изпиваха толкова количество, че в него можеше да се пусне да плува кораб. Винаги и навсякъде, където Страйвър се явяваше по някакво дело, там беше и Картън, загледан в тавана, с ръце в джобовете. В провинцията те имаха един и същ съдебен окръг и дори там продължаваха оргиите си до късно през нощта и се говореше, че виждали Картън посред бял ден, кладушайки се, да се промъква към квартирата си като котка след похождения. Най-последно

сред онези, които се интересуваха от въпроса, започна да се говори, че макар че Сидни Картън никога нямало да стане лъв, той бил изумително добър чакал и че в качеството си на такъв, изцяло разработвал делата на Страйвър.

— Десет часът, господине — каза човекът в кръчмата, когото бе помолил да го събуди, — десет часът е.

— Какво има?

— Десет часът е, господине.

— Как десет? През нощта?

— Да, господине. Ваше превъзходителство ме помолихте да ви събудя.

— О! Спомням си. Добре, добре.

След няколко унили опита да заспи отново, които келнерът ловко осуетяваше, като непрестанно разбъркваше огъня в продължение на пет минути, той стана, хвърли шапката си на главата и излезе. Зави по Темпъл и след като мина два пъти по Кингс Бенч Уок и покрай сградата на съдебния архив, за да се

поосвежи, позвъни в кантората на Страйвър.

Писарят на Страйвър, който не вземаше участие в тези обсъждания, си беше отишъл и самият Страйвър отвори вратата. Беше почехли и в широк халат, разтворен на врата, за да се чувствава по-свободно. В очите му се четеше онова диво, напрегнато и затъняло изражение, което се наблюдава у всички добре угаждащи си представители на неговото съсловие и може да се проследи от портрета на Джефрис¹⁸ насам, макар и прикрито с различни похвати на изкуството, в портретите на всяка пианска епоха.

— Малко закъсня, умнико — каза Страйвър.

— Идвам почти навреме, може да е четвърт час по-късно.

Влязоха в една доста тъмна стая, целите стени на която бяха покрити с книги, а подът беше осеян с разпръснати книжа; в камината

¹⁸ Джефрис (1648–1689) — върховен съдия в Англия, известен с жестоките си съдебни разправи — б. р.

гореше буен огън. Върху решетката вреше чайник и сред хаоса от книжа се виждаше маса, блеснала от множество бутилки вино, бренди, ром, захар и лимони.

— Изглежда, вече си пийнал една бутилка, Сидни.

— Тази вечер две, струва ми се. Вечерях с днешния клиент, по-точно го гледах как вечеря — все едно!

— Доводът, който измисли при идентифицирането, беше рядко удачен. Как ти дойде на ума? Кога ти хрумна?

— Помислих си, че е доста хубав момък и че аз сигурно щях много да приличам на него, ако бях имал късмет.

Мистър Страйвър се смя, докато преждевременно увисналият му корем се разтресе.

— Стига с твоя късмет, Сидни! На работа, на работа!

Доста намусено чакалът разкопча палто-то си и отиде в една съседна стая, откъдето се върна с голяма кана студена вода, леген и

няколко пешкира. После потопа пешкирите във водата, леко ги изстиска и ги уви около главата си, така че се превърна в отвратителна гледка, след което седна на масата и каза:

— Сега съм готов!

— Тая вечер нямаме много работа, умнико — каза весело мистър Страйвър, преглеждайки книжата.

— Колко?

— Само две дела.

— Дай първо по-трудното.

— Ето ги, Сидни. Започвай стрелбата!

След това лъвът се излегна удобно на едно канапе край масата с напитките, докато чакалът седна от другата ѝ страна на отделна, осеяна с книжа маса, където бутилките и чашите също му бяха подръка. И двамата непрестанно прибъгваха до питиетата на масата, но всеки го правеше по различен начин: лъвът почти през цялото време лежеше с ръце под колана си и гледаше огъня или от време на време хвърляше поглед на ня-

кой по-незначителен документ; чакалът, със сключени вежди и напрегнато лице, беше тъй погълнат от работата си, че очите му даже не проследяваха ръката, която протягаше към чашата си и често пипнешком я търсеше по цяла минута и повече, докато я намери и поднесе до устните си. На два-три пъти проблемът така се забъркваше, че чакалът ставаше и отново намокряше пешкирите. От тези странствувания до каната и легена той се връщаше с такива чудати мокри чалми, които думите не са в състояние да опишат, а неговата сериозност и угриженост ги правеха още по-смешни.

Най-последно чакалът стъкми пълно угощение за лъва и му го поднесе. Лъвът го разглеждаше внимателно и предпазливо, подбираше си това или онова, правеше тук-там някои забележки и чакалът му помагаше и в едното, и в другото. След като угощението бе напълно обсъдено, лъвът отново пъхна ръце под колана си и легна да размишлява.

Чакалът подкрепи гърлото си с чаша, а главата — с нов компрес и се зае с приготвянето на втория обяд; последният бе поднесен на лъва по същия начин и когато приключиха и с него, часовниците биеха три часа сутринта.

— Ето че свършихме, Сидни, налей си сега чаша пунш — каза мистър Страйвър.

Чакалът свали пешкирите от главата си, която отново се бе сгорещила, поразкърши се, прозя се, потрепера и си наля от пунша.

— Ти се оказа много прав днес, Сидни, по въпроса за тия свидетели по обвинението. Предвиди всички въпроси, които им зададоха.

— Не съм ли винаги прав?

— Не го отричам. Какво ти е развалило настроението? Я му налей малко пунш да го пооправиш.

Чакалът отново се подчини с неодобрително сумтене.

— Старият Сидни Картън от пансиона в

Щрусбъри — каза Страйвър, като клатеше глава при мисълта за миналото и настоящето му, — старата люлка Сидни. До преди секунда горе, сега долу; ту в настроение, ту унил.

— Да — въздъхна другият в отговор, — същият Сидни, със същия късмет. Още тогава пиших домашните на другите момчета и рядко приготвих собствените си.

— И защо?

— Бог знае. Предполагам, че изобщо съм си такъв.

Той седеше с ръце в джобовете и протегнати крака и гледаше в огъня.

— Картън — каза приятелят му, като застана срещу него със застрашителен вид, като че ли решетката на камината беше пещ, в която се нажежават усърдието и постоянството и единствената помощ, от която се нуждаеше старият Сидни Картън от пансиона в Щрусбъри, беше да го бутнат в нея, — у тебе винаги нещо е куцало. Не можеш да се мобилизираш, не си целенасочен. Виж мене.

— О, досада — отвърна Сидни, като се изсмя малко по-весело, — да не вземеш ти да ми даваш напътствия!

— Как съм постигнал това, което съм постигнал? — каза Страйвър. — Как си върша нещата?

— Отчасти като ми плащаш, за да ти помагам. Но не си струва да говориш на мен или на въздуха за тези неща; каквото решиш да постигнеш, ти го постигаш. Ти винаги си бил в челната редица, а аз съм бил винаги отзад.

— Но аз трябваше да си пробия път до първата редица, нали? Не съм се родил там.

— Не съм присъствувал на тази церемония, но моето мнение е, че там си роден — каза Картън.

Той отново се разсмя, а после и двамата се разсмяха.

— И преди Шрусбъри, и в Шрусбъри, и след Шрусбъри ти си се движел към своята редица, а аз към моята. Дори когато живеех-

ме заедно в студентския квартал в Париж и кълвяхме френски и френско право и други френски трохи, от които не видяхме кой знае каква полза, ти винаги знаеше към какво се стремиш, а аз не се стремях към нищо.

— И кой е виновен за това?

— Честна дума, не знам дали не си ти виновният. Ти винаги така напористо се тикаше и буташе, и натискаше, че ми отнемаше всички възможности и на мен ми оставаше само да ръждясвам в бездействие. Не е весело обаче да говориш за миналото си, когато се съмва. Дай някоя друга тема, преди да си тръгна.

— Добре тогава! Пий с мен тогава здравица за хубавата свидетелка — каза Страйвър, като вдигна чашата си. — Тази тема по-приятна ли ти е?

Очевидно не, защото той пак изпадна в мрачност.

— Хубава свидетелка — промърмори той, като се вгледа в чашата си. — До гуша ми

дойде и днес, и през деня, и тази нощ от свидетели; кого наричаш хубава свидетелка?

— Дъщерята на онзи чудака доктора, мис Манет.

— Че тя хубава ли е?

— Нима не е?

— Не.

— Хей, човече, ами че тя събра възхищението на всички в залата.

— Плюя аз на възхищението на всички в залата! Кой казва, че мнението на Олд Бейли може да бъде мерило за красота? Тя е една златокоса кукла!

— Знаеш ли, Сидни — каза мистър Страйвър, като го гледаше с остър поглед и бавно прекара ръка през червендалестото си лице, — знаеш ли, стори ми се, че ти съчувствува-ше на златокосата кукла и веднага видя какво става с нея.

— Веднага съм видял какво ставало с нея! Ако някое момиче, кукла или не, припадне на един или два ярда от носа на човек, той

може да види какво става и без увеличител-
но стъкло, нали? Пия с теб за нея, но не съм
съгласен, че е красива. А сега повече няма да
пия; отивам да си легна.

Когато домакинът му със свещ в ръка го
изпращаше по стълбището, денят вече хлад-
но надничаше през зацапаните прозорци.
Навън въздухът бе студен и тъжен, по сивото
небе бяха надвиснали ниски облаци, тъмната
река едва се виждаше и всичко наоколо при-
личаше на безжизнена пустиня. Утринният
вятър гонеше пред себе си венци от прашни
вихрушки, като че ли пясъците на пустинята
се бяха понесли някъде отдалеч и първите
им вълни вече заливаха града.

Пълен с неизползвани способности и за-
обиколен отвсякъде с пустиня, този човек се
спря за миг, докато минаваше по една тиха
стръмна улица, и за миг зърна сред разстла-
лата се пред него пустош един мираж на
почтени амбиции, себеотрицание и посто-
янство. В прекрасния град на това видение

имаше просторни балкони, от които го гледаха любовта и изяществото, градини, отрупани със зрелите плодове на живота, а в далечината блестяха фонтани на Надеждата. Това трая само миг, после изчезна. Той се качи в стаята си в една от къщите, оградили като кладенец един каменист двор, хвърли се облечен в неоправеното си легло и обля възглавницата с напусто пролени сълзи.

Тъжно, тъжно изгря слънцето; много тъжни гледки огря то тази сутрин, но измежду тях нямаше по-тъжна от този човек с добри способности и добра душа, който не бе способен да ги насочва към желана цел, не бе способен да постигне собственото си щастие, чувствуваше у себе си пагубната болест и я оставяше да го разяжда.

СТОТИЦИ ХОРА

Тихата квартира на доктор Манет се намираше на един от ъглите на тиха улица близо до площад Сохо. В следобедна на един хубав неделен ден, когато вълните на изминалите четири месеца бяха залели и отнесли далеч в морето процеса за държавна измяна, както и интереса и спомена за него, мистър Джарвис Лори вървеше по слънчевите улици на Кларкънуел, където живееше, на път към доктора, с когото щеше да вечеря. Мистър Лори бе станал приятел на доктора и тихата ъглова къща беше слънчевата страна от живота му.

Три привички караха мистър Лори да върви към Сохо в този хубав ранен неделен следобед. Първо, защото в хубави неделни дни той често излизаше да се разходи с доктора и Луси преди вечеря; второ, понеже бе свикнал да бъде с тях в неделни дни при лошо

време като домашен приятел и разговаряше, четеше, гледаше през прозореца и изобщо прекарваше там деня си; трето, защото имаше да разрешава в ума си някои собствени сложни въпроси и знаеше, че атмосферата в дома на доктора благоприятствува за това.

В Лондон не можеше да се намери по-чудновато кътче от ъгъла, на който живееше докторът. През него не минаваше път и предните прозорци на жилището гледаха към една приятна част от улицата, където цареше уютна усамотеност. По онова време на север от Оксфорд роуд нямаше много сгради и изливадите, които днес вече ги няма, растяха горски дървета, цъфтяха диви цветя и глогини. Ветровете от полето вееха из Сохо свободно и буйно, вместо да затихват в енорията като линеещи просяци, дошли отдругаде, на които отказват храна и нощуване; съвсем недалеч имаше и много хубави южни дворове, в които зрееха праскови, когато им идваше времето.

През ранната част на деня лятната свет-

лина ярко озаряваше този ъгъл, но когато над улицата легнеш зной, ъгълът оставаше в сянка, но не така дълбока, че в нея да не прозира злак. Беше хладно кътче, строго, но приветливо, с отекващо ехо, същински пристан, в който човек да се приюти от бурните градски улици.

В такова пристанище трябва непременно да има и някое спокойно корабче и — наистина имаше. Докторът заемаше два етажа от една голяма тиха къща, в която се упражняваха няколко различни занаята, свързани с много малко шум денем, а нощем тишината бе пълна. В двора зад къщата, където един чинар бе разлистил зелените си клони, имаше постройка, в която се изработваха църковни органи; също така един загадъчен великан ковеше злато и сребро. Фирмата му представляваше златна ръка, издадена от стената на преддверието — сякаш с чукането си бе превърнал сам себе си в скъпоценен метал и заплашваше със същото всички

посетители. Нито работещите тези занаяти, нито самотният наемател, за когото казваха, че живеел на горния етаж, нито невзрачният собственик на сарашко магазинче долу се чуваха или виждаха много. От време на време някой сбъркал пътя работник минаваше през антрето, надявайки палтото си, или някой непознат се случваше да надникне, друг път през двора се донасяше далечен звън на метал или звукът на удар с чук на златния великан. Тези неща обаче бяха само изключения, доказващи правилото, че от неделя сутрин до събота през нощта цялото място принадлежеше на ехото и на вработетата от чинара в задния двор.

Доктор Манет приемаше пациенти, привлечени от някогашната му репутация, която разнасяните шепнешком слухове за неговата история бяха съживили. Научните му познания, както и вниманието и вещината, с които провеждаше оригинални опити, също му осигуряваха известна клиентела и той пече-

леше достатъчно.

Мистър Лори знаеше и виждаше тези неща и мислеше именно за тях, когато дръпна звънеца на спокойната ъглова къща през този хубав неделен следобед,

— У дома ли си е доктор Манет?

Очаквали го.

— Мис Луси у дома ли си е?

Очаквали я.

— А мис Прос?

Може би била в къщи, но прислужничката положително не можела до такава степен да предугажда намеренията на мис Прос, че да се ангажира с отрицателен отговор.

— Тъй като самият аз съм в къщата, ще се кача горе — каза мистър Лори.

Въпреки че дъщерята на доктора дълго време изобщо не бе познавала родната си страна, тя сякаш по рождение бе получила от нея онази способност да прави много с малко средства, което е от най-полезните и най-приятни черти на францужойката. Ма-

кар и обикновена, мебелировката изпъкваше с толкова много малки украшения, чиято единствена стойност беше във вкуса и въображението, с които бяха подбрани, че общият ефект беше прекрасен. Подредбата на всички предмети в стаите, от най-големите до най-малките, съчетанието на цветовете, изисканото разнообразие и контрасти, постигнати чрез внимание към най-дребни подробности от нежни ръце, ясен поглед и добър усет, бяха така приятни сами по себе си и същевременно така добре говореха за автора си, че докато мистър Лори стоеше и гледаше наоколо, сякаш самите столове и маси го питаха с типичното си изражение, което той вече добре познаваше, дали му харесва.

На всеки от етажите имаше по три стаи и вратите, които ги свързваха, бяха оставени отворени, за да влиза свободно въздух; мистър Лори с усмивка забеляза приликата, която откриваше навсякъде около себе си,

докато минаваше от едно помещение в друго. Първата стая беше най-хубава и тук бяха Лусините птички, цветя, книги, писалищна и работна маса и кутия с водни бои. Втората беше приемният кабинет на доктора, който служеше също и за столова, а третата, където шумолящият чинар на двора хвърляше подвижна пъстра сянка, беше спалнята на доктора; тук в един ъгъл стояха неизползуваното му обущарско столче и инструменти, също както на петия етаж в онази ужасна къща до кръчмата в парижкото предградие Сен Антоан.

— Чудно ми е — каза мистър Лори, като спря да се оглежда, — че държи при себе си този спомен за своите страдания!

— И защо ви е толкова чудно? — сепна го рязък въпрос.

Беше го задала мис Прос, буйната червенокоса жена със силни ръце, с която се бе запознал в хотела „Крал Джордж“ в Дувър и отношенията му с която се бяха подобрили

след това.

— На мене ми се струва... — започна мистър Лори.

— Пфу! Струвало му се! — каза мис Прос и мистър Лори млъкна.

— Как сте? — запита след това тази дама доста остро и все пак сякаш искаше да покаже, че не му е сърдита.

— Доста добре, благодаря — отвърна благо мистър Лори. — А вие как сте?

— Не мога да се похваля особено — отвърна мис Прос.

— Така ли?

— Да, така — рече мис Прос, — много съм разтревожена за моята Птичка.

— Така ли?

— За бога, кажете нещо друго освен това „така ли“ или ще ме накарате да се пръсна от нерви — каза мис Прос, която, освен че бе ниска на ръст, обичаше краткостта.

— Наистина ли тогава! — поправи се мистър Лори.

— И „наистина ли“ е доста лошо — отвърна мис Прос, — но все пак е по-добре. Да, много съм разтревожена.

— Мога ли да ви попитам за причината?

— Не желая дузини хора, които изобщо не са достойни за Птичката, да идват тук и да се грижат за нея.

— Нима идват цели дузини?

— Стотици — отвърна мис Прос.

За тази дама беше характерно (както и за други хора преди и след нея), че когато се усъмняха в някое нейно твърдение, тя го преувеличаваше.

— Боже мой! — Мистър Лори изрече най-безопасната забележка, която успя да измисли.

— Живея с милото същество или пък то живее с мен и ми плаща за това, от което изобщо нямаше да има нужда, можете да се закълнете в това, ако можех да издържам сама себе си или двете, без да получавам някакъв доход — живеем заедно от десетгодишната

й възраст. Много е тежко, наистина — каза мис Прос.

Като не разбираше какво точно е много тежко, мистър Лори поклати глава, използвайки тази важна част от особата си като вълшебна мантия, която приляга на всичко.

— Непрестанно идват всевъзможни хора, които изобщо не са достойни за милото Птиченце — каза мис Прос. — Когато вие поставихте началото на това...

— Нима аз поставих началото, мис Прос?

— А не бяхте ли вие? Кой върна баща й към живот?

— О, ако това наричате поставяне на началото... — каза мистър Лори.

— Предполагам, няма да го наречете „слагане на край“? Казвам, че още когато започнахте всичко това, беше достатъчно тежко; не че упреквам в нещо доктор Манет, освен че не е достоен да има такава дъщеря, което не е негова вина, тъй като не би могло да се очаква при каквито и да било обстоятелства

някой да я заслужава. Но наистина сега е двойно и тройно по-тежко с тези многочислени тълпи, които и след него (на него бих простила) се опитват да отклонят чувствата на Птиченцето от мене.

Мистър Лори знаеше, че мис Прос е много ревнива, но също така вече бе успял да разбере, че под маската на своето чудачество тя бе едно от ония самоотвержени същества — каквито се срещат само сред жените, — които само от обич и възхищение се превръщат в доброволни роби на младостта, след като тяхната е отминала, на красотата, която никога не са притежавали, на образованието, което не са имали щастието да получат, и на светлите надежди, които никога не са огрявали техния собствен мрачен живот. Той достатъчно добре познаваше света, за да знае, че в него няма нищо по-хубаво от вярната служба на сърцето. Към тези нейни чувства, ни най-малко непримесени с материален интерес, той изпитваше такава

дълбоко уважение, че подреждайки в ума си хората според заслугите им — всички ние правим това в една или друга степен, — той поставяше мис Прос много по-близо до низшите ангелски чинове, отколкото много дами, несравнимо по-облагодетелствувани от природата и изкуството, които имаха сметки в банката „Телсън“.

— Никога не е имало и няма да има друг човек, достоен за Птиченцето — каза мис Прос, — само брат ми Соломон щеше да е достоен за нея, ако не беше направил една грешка в живота си.

Ето сега и тук: разпитвайки мис Прос за личната ѝ история, мистър Лори бе установил факта, че брат ѝ Соломон е безсърдечен мошеник, който ѝ беше взел всичко, каквото притежавала, и го бе пропилял със спекулации, а след това без никаква нотка на угризение я беше изоставил в бедност. Мис Прос бе така лоялна и искрена в любовта си към своя брат (като правеше само тази незначи-

телна уговорка за дребната му грешка), че мистър Лори се отнасяше много сериозно към това ѝ чувство, което също имаше дял в доброто му мнение за нея.

— Тъй като в момента сме сами и сме и двамата делови хора — каза той, след като се върнаха във всекидневната и седнаха там приятелски, — разрешете ми да ви запитам: в разговорите си с Луси докторът споменава ли още за общарския си период?

— Никога.

— И все пак държи до себе си това столче и инструментите?

— А! — отвърна мис Прос и поклати глава. — Не казвам, че не мисли за това време вътре в себе си.

— Смятате ли, че мисли много за него?

— Да — каза мис Прос.

— Представяте ли си... — започна мистър Лори, но мис Прос го пресече с думите:

— Никога не си представям нищо. Изобщо нямам въображение.

— Поправям се: предполагате ли — надявам се, че понякога си позволявате да предполагате?

— Много рядко.

— Не предполагате ли — продължи мистър Лори, като я гледаше мило и с насмешливо пламъче в светлите си очи, — че доктор Манет може да има някаква собствена теория, която е запазил през всичките тези години, свързана с причината за неговото затворничество, може би дори за името на виновника за това?

— По този въпрос предполагам само това, което ми казва Птиченцето.

— И тя смята?

— Тя смята, че има.

— Моля ви, не ми се сърдете, че ви задавам всички тези въпроси, защото аз съм просто един скучен човек на бизнеса, а и вие сте делова жена.

— И скучна? — запита спокойно мис Прос.

Мистър Лори съжаляваше, задето употре-

би това скромно прилагателно, и отвърна:

— Не, не, не. Разбира се, че не. Но да се върнем на въпроса. Не е ли учудващо, че доктор Манет, който — както всички ние сме уверени — е безусловно невинен в каквото и да било престъпление, никога не говори нищо по този въпрос? Не искам да кажа, че би трябвало да разисква тези неща с мен, макар че той е от много години в делови отношения с мен и вече сме близки, но защо не с хубавата си дъщеря, към която е така предано привързан и която е така предано привързана към него? Повярвайте ми, мис Прос, не повдигам този въпрос пред вас само от любопитство, а от най-жив интерес.

— Ами доколкото мога да разбера, а вие сигурно не смятате, че разбирам много — каза мис Прос, омекнала от извинителния му тон, — той се страхува от тази тема.

— Страхува ли се?

— Струва ми се, че е съвсем ясно защо се страхува. Това е един ужасен спомен. Ос-

вен това тогава е загубил паметта си. Като не знае как е загубил паметта си и как си я е възвърнал, той може би непрестанно се бои, че може да я загуби отново. Според мен това е достатъчно, за да му е неприятна темата.

Мистър Лори не бе очаквал да чуе такава дълбока забележка.

— Вярно е — отвърна той — и затова е страшно да се мисли. И все пак аз се съмнявам, мис Прос, дали за доктор Манет е полезно постоянно да го подтиска в себе си. Всъщност тъкмо това съмнение и безпокойството, което то понякога ми причинява, ме накараха да поведе този разговор.

— Нищо не може да се направи — отвърна мис Прос и поклати глава. — Докосне ли се тази струна, състоянието му веднага се влошава. По-добре е да не я закачате. Накратко казано, не я закачайте, независимо дали така ви харесва, или не. Понякога става посреднощ и ние горе го чуваме да ходи напред-назад, да ходи напред-назад, напред-назад в

собствената си стая. Тя изтичва при него и те продължават заедно, вървят напред-назад, докато се успокои. Но той никога не ѝ казва нито дума за причините за това свое безпокойство и тя счита за най-добре да не му намеква за това. Те вървят напред-назад в мълчание, докато благодарение на нейното присъствие и обич той дойде на себе си.

Независимо че мис Прос бе отрекла, че има въображение, от нейното повторение на фразата „върви напред-назад“ личеше, че схваща колко мъчително е човек да бъде непрестанно преследван от една тъжна мисъл и това доказваше, че тя всъщност притежава това умствено качество.

Казахме, че на този ъгъл ехото звучеше по много чуден начин. Сега то бе започнало да отеква тъй звучно под стъпките на приближаващи нозе, че сякаш самото споменаване на мъчителното вървене напред-назад бе задействувало отгласа.

— Идват! — каза мис Прос и стана, за да

прекрати разговора. — И сега много скоро ще се изтърсят и стотици хора.

Акустичните свойства на този уличен ъгъл бяха толкова необикновени, толкова чувствително ухо беше това място, че когато мистър Лори застана на отворения прозорец, за да види бащата и дъщерята, чиито стъпки чуваше, на него му се стори, че те никога няма да се появят. Отгласът не само че заглъхваше, сякаш стъпките са отминали, но на тяхно място се чуваше и ехо на други стъпки, които никога не приближаваха и внезапно замираха завинаги, и то когато изглеждаше, че са най-близко. Все пак бащата и дъщерята най-после се появиха и мис Прос ги очакваше на пътната врата.

Макар буйна, червенокоса и мрачна, мис Прос представляваше приятна гледка, докато сваляше бонето на своята любимка и го докосваше с края на кърпичката си и издухваше праха от него, и сгъваше мантото ѝ, за да го прибере, и приглаждаше гъсти-

те ѝ коси с такава гордост, сякаш това бяха собствените ѝ коси, а тя самата беше най-суетната и най-хубавата жена. Не по-малко приятна гледка представляваше и нейната любимка, която я прегръщаше, благодареше ѝ и протестираше, че си създавала много грижи заради нея — последното тя се осмеляваше да казва само на шега, тъй като иначе мис Прос щеше да се обиди жестоко, да се оттегли в стаята си и да плаче. И докторът също представляваше приятна гледка, докато ги наблюдаваше и говореше на мис Прос, че разглезва Луси, но го казваше с толкова разглезващ глас и поглед, колкото имаше в държанието на мис Прос и даже повече, ако това изобщо бе възможно. Мистър Лори също представляваше приятна гледка, грейнал пред тази сцена в малката си перука и благодарящ на ергенската си звезда, че в напредналата му възраст го бе довела в този дом. Само стотиците хора още не се бяха появили да наблюдават гледката и мистър

Лори напразно очакваше да се сбъдне предсказанието на мис Прос.

Доиде време за вечеря и стотиците хора все още не се появяваха. В разпределението на работата в това малко домакинство мис Прос се грижеше за долните помещения и винаги се справяше отлично. Вечерите ѝ, макар и съвсем скромни, бяха така добре стотвени и поднесени с такива хубави прибори и сервизи — наполовина английски, наполовина френски, че не можеше да има нищо по-хубаво. Приятелското чувство на мис Прос беше от напълно практично естество и тя бе кръстосала надлъж и нашир Сохо и съседните квартали, за да издири обеднели французи¹⁹, които, изкушени от няколко шилинга, ѝ издаваха кулинарни тайни. От тия изпаднали синове и дъщери на Галия тя бе овладяла такива чудни изкуства, че жената

¹⁹Става дума за френски хугеноти, потърсили убежище в протестантска Англия след отменянето на Нантския едикт през 1685 г. от Луи (Людовик) XIV — б. р.

и момичето, които представляваха личния състав на прислугата, я считаха за някаква магьосница или за кръстницата на Пепеляшка; тя поръчваше птица, заек или някакъв зеленчук от градината и ги превръщаше в каквото си пожелае.

В неделни дни мис Прос обядваше и вечеряше на масата на доктора, но в другите дни настояваше да се храни в неизвестни часове или в долните помещения, или в собствената си стаичка на втория етаж — помещение в синьо, в което не се допускаше никой друг освен Птиченцето ѝ. Тази вечер, в отговор на приятното лице на Птиченцето и неговите усилия да ѝ достави удоволствие, мис Прос доста се отпусна и в резултат вечерята също мина много приятно.

Денят беше много горещ и след вечеря Луси предложи да седнат под чинара и там да пият виното на въздух. Тъй като всичко се въртеше около нея и ставаше както тя поиска, те излязоха навън под чинара, а тя

донесе вино специално за мистър Лори. От известно време си бе присвоила службата на виночерпец на мистър Лори и докато седяха и разговаряха под чинара, тя се грижеше чашата му да е постоянно пълна. В това време над тях надничаха тайнствени гърбове и ъгли на къщи, а над главите им чинарът шепнеше по своему.

Но стотиците хора все още не се появяваха. Докато седяха под чинара, дойде само мистър Дарней, но той беше само един.

Доктор Манет го прие любезно, също и Луси. Мис Прос обаче получи внезапен пристъп на нервни тикове на главата и тялото и се оттегли в къщата. Тя често страдаше от тях и ги наричаше просто „гърчове“.

Докторът беше в отлично състояние и изглеждаше особено млад. В такива моменти приликата му с Луси беше много силна и както сега седяха един до друг — тя, отпуснала глава на рамото му, а той — отпуснал ръка на облегалото на стола ѝ, беше много

приятно човек да ги сравнява.

Цял ден той бе приказвал на най-различни теми с необичайна оживеност.

— Простете, доктор Манет — каза мистър Дарней, докато седяха под чинара, придържайки се към темата на разговора, който в момента се отнасяше за старите сгради в Лондон, — разглеждали ли сте хубаво Тауър?

— Били сме там с Луси, но набързо. Видели сме достатъчно от него, за да знаем, че е страшно интересно място, това е.

— Аз съм бил там, както си спомняте — каза Дарней с усмивка, макар и да се изчерви малко ядосано, — по друга причина и не в качеството на човек, който има възможност да види много от него. Докато бях там, ми разказаха нещо много интересно.

— И какво е то? — попита Луси.

— При някакво преустройство работниците попаднали на подземна килия, построена и забравена преди много години. Всеки

камък от вътрешната стена бил покрит с надписи, издълбани от затворниците — дати, имена, оплаквания и молитви. На един ъглов камък в една чупка на стената някакъв затворник, който, изглежда, е бил отведен на екзекуция, бил изрязал последния си надпис — три букви. Били издълбани набързо с някакъв много лош инструмент и с несигурна ръка. Най-напред ги разчели като D. I. C., но като ги разгледали по-внимателно, разбрали, че последната буква е G. Нито бил записван, нито се помнел затворник с такива инициали и се изказали много безплодни предположения какво може да е било името му. Най-после някой предположил, че буквите не са инициали, а думата DIG (копай). Разгледали много внимателно пода под този надпис и в земята, под някакъв камък или тухла, или парче от плоча, намерили пепел от изгорена хартия, примесена с пепелта на малка кожена чанта или кутия. Никога няма да се узнае какво е бил написал неизвестни-

ят затворник, но той е бил написал нещо и го е бил скрил от тъмничаря...

— Татко! — възкликна Луси. — Ти си болен!

Докторът рязко се бе сепнал и се бе хванал за главата. Държанието и видът му ужасиха останалите.

— Не, мила, нищо ми няма. Падат едри капки дъжд и ме стреснаха. По-добре да влезем вътре.

Съвзе се почти мигновено. Наистина започнаха да ваят едри капки дъжд и той им показа ръката си, върху която бяха капнали няколко. Но не спомена нито дума за откритието, за което му бяха разказали, и когато влязоха в къщата, опитното око на мистър Лори забеляза или му се стори, че забелязва на лицето на доктора, обърнато към Чарлс Дарней, същото онова особено изражение, с което го беше изгледал в коридорите на съда.

Той се съвзе обаче толкова бързо, че мистър Лори се усъмни в опитното си око. Ръ-

ката на златния великан в антрето едва ли бе по-стабилна от него, когато спря под нея и им каза, че все още се стряскал при леки изненади, това може би щяло да му остане завинаги, и че се бил сепнал от дъжда.

Беше време за чай и мис Прос го приготвяваше, обхваната от нов пристъп на гърчове, а стотиците хора още не бяха дошли. Мистър Картън беше наминал, но с него ставаха само двама.

Нощта беше така задушна, че макар да седяха на отворени врати и прозорци, горещината ги мъчеше. След като изпиха чая си, всички отидоха до един от прозорците и се загледаха навън в гъстия здрач. Луси седна до баща си, Дарней до нея, а Картън се облегна на прозореца. Завесите бяха дълги и бели и понякога внезапен напор на лятната буря, втурнал се иззад ъгъла, ги подемаше към тавана и ги развяваше като крила на призрак.

— Все още капките са нарядко, но са едри

и тежки — каза доктор Манет. — Дъждът идва бавно.

— Но сигурно — каза Картън.

Говореха тихо, както обикновено говорят хората, когато наблюдават и чакат; както правят хора, които седят в тъмна стая и очакват да блесне светкавица.

По улиците хората се забързаха, за да се приберат или подслонят някъде, преди да се е разразила бурята; чудният тъгъл на ехото отекваше със звука на много приближаващи или отдалечаващи се стъпки, макар че не се виждаше жива душа.

— Колко много хора има наоколо и все пак сме в уединение! — каза Дарней, след като поседяха известно време заслушани.

— Много интересно, нали, мистър Дарней? — попита Луси. — Понякога, седнала тук някоя вечер, си представям... но дори споменът за тези глупави фантазии ме кара да треперя тази нощ, когато всичко е толкова тъмно и тържествено...

— Нека и ние да потреперим. Кажете ни, моля, какво си представяте?

— Сигурно на вас ще ви се стори глупаво. Тези приумици ни правят впечатление само когато на нас самите ни хрумнат, те не се разказват на други. Понякога вечер, като седя тук сама и слушам ехото, започва да ми се струва, че това е ехото на всички стъпки, които ще навлязат в нашия живот.

— Ако това е тъй, в живота ни ще навлезе огромна тълпа — намеси се Сидни с обичайната си мрачност.

Стъпките не преставаха и ставаха все по-забързани. Ъгълът повтаряше и приповтаряше звука им; някои им се струваха под самия прозорец, други като че в стаята; едни приближаваха, други се поспираха, трети напълно изчезваха — все из далечните улици, а тук не се виждаше никой.

— При всички ни ли ще дойдат тези стъпки, мис Манет, или ще трябва да си ги разделим помежду си?

— Не зная, мистър Дарней. Казах ви, че това са глупави фантазии, но вие ме помолихте да ги разкажа! Бях сама, когато ми хрумна това, и тогава си представих, че са стъпките на хора, които ще навлязат в моя живот и живота на баща ми.

— Аз ще ги приема в моя живот! — каза Картън. — Не задавам никакви въпроси и не поставям никакви условия. Голяма тълпа се е насочила към нас, мис Манет, и аз я виждам — на светлината на светкавицата. — Последните си думи той добави след едно ярко проблясване, което го освети, облегнат на прозореца.

— Чувам ги! — добави отново той след грохота на гръмотевицата. — Идват, ето ги — бързи, свирепи и разгневени!

С тези думи той като че описа рукналия пороен дъжд, който го прекъсна и заглуши всички гласове. Заедно с леещата се вода избухна и много силна гръмотевична буря и грохотът, светкавиците и дъждът не преста-

наха нито миг чак до полунощ, когато изгря луната.

В пречистения нощен въздух голямата камбана на „Свети Павел“ удряше един часа, когато мистър Лори, съпровождан от Джери, който беше обут във високи ботуши и носеше фенер, тръгна по обратния път към Кларкънуел. Някои отсечки от пътя между Сохо и Кларкънуел бяха много пусти и мистър Лори, като се боеше от разбойници, винаги ангажираше Джери да го придружава, макар че това задължение обикновено се изпълняваше най-малко два часа по-рано.

— Ама че нощ беше това, а, Джери! — каза мистър Лори. — Още малко и сигурно мъртвите щяха да наизскочат от гробовете си.

— Не съм виждал, а и не очаквам да видя такава нощ, в която да се случи подобно нещо — отвърна Джери.

— Лека нощ, мистър Картън — рече човекът на бизнеса. — Лека нощ, мистър Дар-

ней. Дали някога ще преживеем отново заедно такава нощ!

Може би. Може би щяха да видят също и разбунената тълпа от хора, втурнала се към тях.

Глава VII

МОНСЕНЬОР В ГРАДА

МонсенЬор, един от най-влиятелните велможи в кралския двор, даваше в парижкия си дом един от своите приеми, които се състояха два пъти месечно. МонсенЬор беше във вътрешната стая, светилището на светилищата, светая светих за тълпата почитатели, които се трупаха във външните стаи. МонсенЬор се канеше да изпие чашата си шоколад. МонсенЬор беше в състояние с лекота да погълне извънредно много неща и някои мрачни мозъци смятаха, че той бързо поглъща самата Франция, но сутрешната му чаша шоколад не можеше даже да стигне до

гърлото му без помощта на четирима силни мъже освен готвача.

Да. Четирима души — всички блеснали от великолепни украшения, а главният измежду тях не можеше да живее с по-малко от два златни часовника в джоба си, като по такъв начин се съревноваваше с благородната и целомъдрена мода, наложена от Монсеньор, — четирима души бяха нужни, за да пренесат ощастливения шоколад до устните на Монсеньор. Един лакей донасяше каната с шоколад в стаята на свещената особа, втори разбъркваше и разпенваше шоколада с малък инструмент, който носеше специално за целта, трети поднасяше удостоената салфетка, четвърти (онзи с двата златни часовника) наливаше шоколада. За Монсеньор беше невъзможно да се лиши дори от един от тези прислужници в церемонията и в същото време да запази високото си положение под възхитените небеса. Тежко петно щеше да се лепне върху герба му, ако при шоко-

лада му прислужваха скромно само трима души; а ако се наложеше да бъдат двама, той сигурно направо би умрял.

Предната нощ Монсеньор бе посетил една малка вечеря, където с очарователно присъствие бяха представени Комеди Франсез и Гранд Опера. Монсеньор беше толкова учтив и впечатлителен, че при досадното изпълнение на държавническите си функции и опазването на държавната тайна той вземаше много повече под внимание желанията на Комеди Франсез и Гранд Опера, отколкото нуждите на цяла Франция. Това беше щастливо обстоятелство за Франция и винаги е било така за страни, удостоени по подобен начин — така беше и за Англия например в тъжните дни на веселия Стюарт²⁰, който продаваше страната си.

Схващането на Монсеньор за обществените дела беше много благородно: той ги

²⁰ Чарлс II (1630–1685), на престола от 1660 след реставрацията на Стюартите — б. р.

оставяше да си следват собствения път, а за някои по-специални обществени въпроси имаше също много благородно схващане, а именно, че те трябва да следват пътя на неговите желания и да увеличават властта и кесията му. Що се отнася до удоволствията — по-обща и по-частни, — и тук Монсеньор имаше много благородно схващане — смяташе, че светът е създаден за тях. Текстът на неговия девиз, който се отличаваше от оригинала²¹ само по едно местоимение, (което не е много) гласеше: „Моя е земята и онова, що я изпълня“ — казваше Монсеньор.

Но постепенно Монсеньор бе установил, че и в частните, и в обществените му дела се промъкват просташки и недостойни неприятности. И за двете категории дела той се бе свързал по необходимост с един откупвач на данъчно право: за обществените финанси,

²¹Леко променени думи от първото послание до коринтяните от Новия завет. Цитатът гласи: „Господна е земята и онова, що я изпълня.“ (I, Кор. 10: 26) — б. р.

защото Монсеньор изобщо нищо не проумяваше от тях и следователно трябваше да ги предостави на някой, който ги разбира; за частните, защото тия откупвачи бяха богати, а Монсеньор след много поколения разкош и богатство започваше да обеднява. Ето защо Монсеньор бе взел сестра си от манастира, в който тя учеше, докато все още можеше да се избегне калугерското було, надвиснало над нея, и я беше дал като награда на един много богат откупвач, на когото липсваше потекло. Същият този откупвач, носещ в ръка подходящ за ранга му бастун със златна ябълка на върха, сега се намираше сред чакащите във външните стаи и много му се кланяха и угодничеха с него — всички, с изключение на по-високопоставените люде с кръв като на Монсеньор, които, както и собствената му жена, гледаха на него с най-високомерно презрение.

Този откупвач на налози беше човек на разкоша. В оборите му имаше тридесет коня,

в салоните му седяха двадесет и четирима прислужници, шест камериерки прислужваха на жена му. Като човек, претендиращ, че единственото, което върши, е да граби и краде откъдето може, откупвачът — независимо дали брачните му отношения допринасяха с нещо за здравето на обществения морал — беше поне най-реалният от личностите, които се бяха събрали тази сутрин в дома на Монсенъор.

Защото стаите, макар прекрасни на вид и украсени с всички приумици на декоративното изкуство, които вкусът и техниката на епохата можеха да постигнат, представляваха всъщност нещо доста нездраво. Ако ги преценим с оглед на плашилата в дрипи и нощни шапчици на едно друго място (и то не много отдалечено, тъй като зорките кули на „Нотр Дам“ се издигаха почти на еднакво разстояние от двете крайности и ги виждаха добре), те биха изглеждали доста неудобна работа, ако това изобщо влизаше

в работата на някого от дома на Монсеньор. Армейски офицери без никакви военни познания, флотски офицери, които не знаеха какво е кораб, чиновници от гражданската администрация, които не разбираха нищо от административни работи, нагли духовници, земни по най-лошия земен начин, с похотливи очи, разпуснати езици и още по-разпуснат живот: всички напълно негодни за службите, които заемаха, но преструващи се с ужасни лъжи, че ги заслужават, и всички повече или по-малко от класата на Монсеньор и затова настанени на ония държавни служби, от които можеше да се получи нещо — такива хора можеха да наброят стотици и стотици. Не по-малко многобройни бяха и хората, които не бяха свързани по никакъв начин с Монсеньор или държавата, но по същия начин не бяха свързани и с нищо реално и които никога в живота си не бяха вървели към някаква истинска земна цел по правия път. Лекарите, натрупали състояния от фини

лекарства, които бяха изобретили за несъществуващи болести, се усмихваха на високоставените си пациенти в приемните на Монсеньор. Хора с разни идеи, които бяха открили всякакви лекове за дребните злини, които тормозеха държавата, освен лека за изкореняването на един-единствен грях, изливаха умопомрачаващия си брътвеж във всяко ухо, което успееша да уловят на приемите на Монсеньор. Невярващи философи, които преустройваха света с думи и строеха картонени вавилонски кули, с които искаха да се изкатерят в небесата, разговаряха на тези прекрасни приеми на Монсеньор с невярващи химици, които мислеха за превръщането на метали в злато. Изтънчени благородници от най-изискано потекло, което в това забележително време — а и след него — беше известно с плодовете си на безразличие към всички естествени обекти на човешки интерес, се явяваха в жилището на Монсеньор с вид на най-образцово изтощение. Всички

тези нотабили от висшето общество на Париж имаха такива уютни семейни огнища, че шпионите, които представляваха най-малко половината от събраните почитатели на Монсенъор, трудно биха открили сред тези ангели дори една-единствена съпруга, която с държанието и вида си признаваше, че е майка. И наистина, като се изключи обикновеният акт на изкарването на бял свят на едно досадно същество — с което не може кой знае колко да се оправдае името майка, — в навиците им изобщо нямате нищо майчинско. Селянки кърмеха бебетата, които пречеха на светския живот, отглеждаха ги, а мили шестдесетгодишни баби ги обличаха и хранеха, като че бяха на двадесет години.

Проказата на нереалност обезобразяваше всяко човешко същество от обкръжението на Монсенъор. В най-външните стаи имаше половин дузина изключителни хора, които от няколко години чувствуваха у себе си смътно подозрение, че всъщност нещата отиват

доста на зле. Половината от тази половин дузина хора бяха открили обещаващ начин за оправянето им и бяха станали членове на изумителната секта на конвулсионистите²² и дори в момента обмисляха дали да не се разпенят, разбеснеят, нададат резове или да получат припадък на самото място — като с това смятаха, че ще укажат на Монсеньор бъдещето по един много разбираем начин. Освен тези дервиши имаше още трима, които се бяха присъединили към друга секта, която смяташе да оправи нещата с разговори за „Центъра на Истината“: те смятаха, че Човекът, макар излязъл от „Центъра на Истината“ — което не се нуждаеше от особени доказателства — все още не е напуснал Периферията и че трябва да му се помогне да не излети от Периферията и дори да бъде натикан обратно в Центъра чрез пост и общуване с духове и съответно те много общуваха с духове, което принасяше огромна

²² Религиозна секта, възникнала сред янсенистите — б. р.

полза, но тя не излизаше наяве.

Утехата беше, че цялото общество в дома на Монсенъор беше великолепно облечено. Ако можехме да вярваме със сигурност, че в деня на Страшния съд ще съдят по облеклото, всички присъстващи тук щяха да останат вечни праведници. Такива накъдрени или пригладени коси, толкова пудра, такъв деликатен цвят на лицето, изкуствено получен и поддържан, такива разкошни на вид шпаги и такова изискано угощение за обонянieto положително щяха да поддържат вечно хода на нещата, каквито и да са те. Изисканите господа от най-благородно потекло носеха окачени по себе си малки дрънкулки, които леко прозвънваха при ленивите им движения; тези златни окови звънтяха като чудесни камбанки и този звън, примесен с шумоленето на коприна, брокат и фино, бельо, пропъждаше Сент Антоан и неговия глад много, много далеч.

Облеклото беше единственият неизменен

талисман и магия, която се използваше, за да се запази всяко нещо на мястото му. Всички бяха облечени като за бал с маски, който никога нямаше да свърши. Като се почне от двореца Тюйлери и се мине през Монсеньор и целия двор, през съдилищата и цялото общество (с изключение на плашилата), този маскарад стигаше чак до обикновения палач, който, за да действа магията, трябваше да изпълнява обязаностите си с накъдрена коса, напудрен, с дреха със златни ширити, пантофи и бели копринени чорапи. На бесилката или на колелото — секирата беше рядкост — мосю Париж, както по епископски го наричаха събратята му от провинцията, мосю Орлеан и останалите, работеха в тези красиви облекла. И кой измежду събралите се на приема на Монсеньор през тази хиляда седемстотин и осемдесета година можеше да се усъмни, че системата, която се крепеше на накъдрен, напудрен, опасан със златни ширити и обут в бални пантофи

с копринени чорапи палач няма да надживее самите звезди!

След като освободи четиримата мъже от товара им и изпи своя шоколад, Монсеньор нареди да разтворят вратите на светая светих и излезе през тях. Какво покорство, какво превиване и лазене, какво угодничество, какво унижително раболепие последваха тогава! Никакво телесно и душевно преклонение не остана за Небето — което може би е една измежду причините, поради която почитателите на Монсеньор никога не се обръщаха натам.

Като даряваше едни с обещание, други с усмивка, като прошепваше нещичко на някой щастлив роб или махваше с ръка на друг, Монсеньор благосклонно премина през стайите си и стигна до най-отдалечените райони на Периферията на Истината. Там Монсеньор се обърна и тръгна обратно, така че след време отново стигна до светилището си, където се затвори с шоколадовите жреци

и повече не се появи.

Представлението свърши и шумоленето във въздуха почти се превърна в малка буря и скъпоценните камбанки зазвънтяха надолу по стълбите. Скоро от цялата тълпа остана само едно лице, което с шапка под мишница и кутия емфие в ръка бавно си тръгна покрай стенните огледала. Пред последната врата то се спря и като се обърна към светилището, каза:

— Посвещавам те на дявола!

С тези думи той изтърси емфието от пръстите си, както човек изтърсва праха от нозете си, и спокойно заслиза по стълбището.

Това беше мъж на около шестдесет години, хубаво облечен, с високомерно държание, чието лице приличаше на изящна маска. В прозрачната бледност на това лице всяка линия беше ясно очертана и изразът му бе неподвижен. Носът, иначе красиво изваян, беше леко вирнат на върха на ноздрите. Тези две вдлъбнатини или трапчинки

бяха единствената част от това лице, която понякога показваше някаква промяна. От време на време те упорито променяха цвета си, а понякога се разширяваха и свиваха от някакво слабо пулсиране. Тогава придаваха на цялото изражение предателски и жесток вид. При по-внимателно разглеждане можеше да се забележи, че на способността на това лице да изразява тия качества помагат и линията на устата и очертанията на очните орбити, които бяха прекалено хоризонтални и тънки; все пак впечатлението, което оставяше, беше на хубаво и забележително лице.

Човекът слезе по стълбите в двора, качи се в каретата си и потегли. На приема малцина разговаряха с него. Той стоеше в едно отделно малко помещение и държанието на Монсеньор с него би могло да бъде и много по-сърдечно. При тези обстоятелства той като че ли с удоволствие гледаше как простият народ се разбягва пред конете му, които често едва не прегазваха някого. Кочияшът

му караше, сякаш преследва враг, но неговото яростно безразсъдство не предизвика трепване нито по лицето, нито по устните на господаря му. Понякога, дори в този глух град и през тази няма епоха, се чуваха оплаквания, че из тесните улички без тротоари буйният навик на благородниците да карат бързо застрашава и осакатява простолюдието по един варварски начин. Но малцина ги беше достатъчно грижа, за да си ги спомнят повторно, и в това отношение, както и в други, окаяните нещастници бяха оставени да се оправят както могат.

С бесен тропот и дрънчене и с безчовечна безогледност, която днес трудно можем да разберем, каретата летеше по улиците и завиваше зад ъглите, а пред нея пищяха жени и мъже и се дърпаха един друг или децата си от пътя ѝ. Най-последно, като завиваше край един ъгъл до някаква чешма, едно от колелата ѝ мина през нещо с неприятно друсване; няколко гласа извикаха и конете се изправи-

ха на задните си крака.

Ако не беше това последно обстоятелство, каретата може би нямаше да спре; каретите често отминаваха ранените си, и защо пък не? Но изплашеният кочияш бързо слезе от капрата си и двадесетина ръце уловиха юздите.

— Какво стана? — попита мосю, поглеждайки спокойно навън.

Един висок човек с нощна шапка издърпа нещо като вързоп измежду краката на конете, положи го край чешмата и се хвърли в калта и локвите, виейки като диво животно.

— Извинете, мосю маркиз — каза един дрипав и смирен човек, — дете.

— Защо издава тези отвратителни звуци? Негово ли е детето?

— Извинете ме, господин маркиз — за жалост — да.

Чешмата стоеше малко настрани, тъй като около нея улицата се разширяваше и образуваше нещо като площад, широк десет или

дванадесет ярда. Високият човек внезапно стана и се втурна към каретата, а господин маркизът стисна дръжката на шпагата си.

— Убихте го! — крещеше човекът с диво отчаяние, изпълнал двете си ръце над главата и втрещен в него. — Мъртво е!

Хората ги наобиколиха и загледаха господин маркиза. В множеството очи, които го гледаха, не се четеше нищо освен интерес и любопитство; нямаше заплаха или гняв. Никой не казваше нищо; бяха замлъкнали. След първите викове гласът на плахия човек, който се беше обадил, звучеше тихо и плахо с крайното си смирение. Господин маркизът изгледа всички, като че ли бяха просто плъхове, наизлезли от дупките си.

Извади кесията си.

— Чудно ми е — каза той — как не можете да се грижите и опазвате себе си и децата си. Все някой от вас ще се изпречи на пътя. Откъде да знам дали не сте ми наранили конете! Хей, дай им това.

Той хвърли на земята пред кочияша си една златна монета, която последният вдигна, и всички проточиха шии напред, за да видят по-добре. Високият мъж отново нададе нечовешки писък:

— Умря!

Прекъсна го бързото появяване на един друг мъж, на когото останалите направиха път. Когато го видя, нещастникът се хвърли на рамото му, като хлипаше и плачеше и сочеше към чешмата, където няколко жени се бяха навели над неподвижния вързоп и се движеха кротко наоколо. И те обаче, както и мъжете, мълчаха.

— Знам всичко, знам всичко — каза новоодошлият. — Бъди твърд мъж, Гаспар! По-добре е било за горката кукличка да умре така, отколкото да живее. Умряло е в миг, без да чувства болка. Щеше ли да може да живее и един час толкова щастливо?

— Ей, ти там, философът — каза маркизът с усмивка. — Как те казват?

— Наричат ме Дефарж.

— Какво работиш?

— Продавач съм на вино, господин маркиз.

— Вземи това, продавачо на вино и философе — каза маркизът, като му подхвърли друга златна монета, — и го похарчи за каквото си искаш. Ей, как са конете, нищо ли им няма?

Без да благоволи да погледне още веднаж към насъбралото се множество, господин маркизът се облегна назад с вид на изискан благородник, който случайно е счупил нещо дребно и го е платил и това за него е дребнолия. Конете тъкмо потегляха, когато спокойствието му бе нарушено от една монета, която влетя в каретата и издрънча на пода.

— Спри! — каза господин маркизът. — Спри конете! Кой хвърли това?

Той погледна към мястото, където преди миг беше стоял продавачът на вино Дефарж; сега там беше нещастният баща, заровил

лице в уличната настилка, а изправената до него фигура принадлежеше на една едра мургава жена, която плетеше.

— Кучета такива! — каза маркизът, но спокойно и без никаква промяна на лицето си освен в ноздрите. — С удоволствие бих прегазил всеки един от вас и бих ви изтрил от лицето на земята. Ако знаех кой негодяй замери колата и ако този разбойник беше достатъчно наблизо, щях да го смажа под колелата.

Те бяха така наплашени и знаеха от продължителен и горчив опит какво може да им стори такъв един човек чрез законни и извънзаконни средства, че не се повдигна нито един поглед, нито една ръка, нито един глас. Измежду мъжете. Но жената с плетивото вдигна поглед и го закова върху маркиза. Достойнството му не позволяваше да забележи това. Очите му презрително минаха през нея и другите плъхове, след което той отново се облегна назад и заповяда:

— Карай!

Каретата тръгна и след нея профучаха един след друг още много екипажи: министърът, държавният промислител, откупвачът на налози, лекарят, адвокатът, духовникът, Гранд Опера, Комеди Франсез, целият маскен бал прелетя в пъстроцветна нишка. Плъховете бяха изпълзели от дупките си, за да гледат, и останаха да зяпат с часове; между тях и зрелището често минаваха войници и полицаи и образувала кордон, зад който те гузно се криеха, но пак надзъртаха. Бащата отдавна бе взел вързопа си и се бе скрил някъде с него, а жените, които се бяха надвесили над вързопа, докато лежеше край чешмата, седяха там и наблюдаваха как тече водата и преминаването на маскарадното шествие — единствената жена, която бе останала права, плетейки, продължаваше да плете, упорита като Съдбата. Водата в чешмата течеше, течеше и бързата река; денят изтече и падна вечер; толкова много живот в гра-

да изтичаше, за да се влее в смъртта според правилото; времето и приливът не чакаха никого, плъховете заспаха отново в тъмните си дупки, маскарадът вечеряше в светнали зали, всичко си вървеше по реда.

Глава VIII

МОНСЕНЬОР В ПРОВИНЦИЯТА

Красив пейзаж, в който се жълтее жито, но не в изобилие. На места, където е трябвало да има пшеница — парцели с проста ръж, прост грах и боб, парцели с най-груби растителни заместители на пшеницата. У неживата природа, както и у мъжете и жените, които я обработваха, се забелязваше, че вегетират неохотно, виждаше се едно отчаяние, желание да се предадат и увехнат.

Господин маркизът в своята пътна карета (която би могла да бъде и по-лека), теглена от четири пощенски коня, с двама кочияши, с мъка се изкачваше по един стръмен хълм.

Лекото почервеняване на лицето на господин маркиза не противоречеше на благородното му потекло: то не идваше отвътре, а се пораждаше от едно външно обстоятелство извън неговия контрол — залязващото слънце.

Залезът така ярко блесна в каретата, когато изкачиха хълма, че пътникът потъна в пурпур.

— Скоро ще избледнее — каза господин маркизът, гледайки цвета на ръцете си.

Слънцето беше толкова ниско, че всъщност вече се скриваше. Когато закрепиха на колелото тежката спирачка и каретата заслиза надолу сред миризма на пепел и облаци прах, червеното зарево бързо започна да изчезва; и слънцето, и маркизът слизаха надолу и когато свалиха спирачката, от огнената светлина не бе останало нищо.

Остана неравното поле, открито и с ясни очертания, едно селце в подножието на хълма, едно широко равно място, което завърш-

ваше с възвишение, една църковна камбанария, мелница, гора за лов и една голяма канара, върху която имаше крепост, използвана като затвор. Маркизът огледа тази гледка — тъмнееща в падащата вечер, с вид на човек, който приближава дома си.

Селото се състоеше от една-единствена бедна улица със своята бедна пивоварна, бедна кожарска работилница, бедна кръчма, бедна конюшня за подмяна на пощенски коне, бедна чешма и всички останали обичайни бедни атрибути. То имаше и своите бедни жители. Всички селяни бяха бедни и мнозина от тях сега седяха пред вратите си и белеха дребни глави лук, а други на чешмата миеха листа, треви и всякакви незначителни растения, които можеха да се ядат. Не липсваха и изрични знаци за това какво ги правеше бедни: из цялото село висяха строги надписи къде трябва да се плащат държавният данък, църковният данък, данъкът на господаря, местният и общият данък — толкова

много налози, че човек се учудваше как не са погълнали и самото селце.

Не се виждаха много деца, а кучета изобщо нямаше. Що се отнася до мъжете и жените, те трябваше да избират между двете перспективи — живот при възможно най-лоши условия в малкото селце под мелницата или Затвор и Смърт в крепостта на скалата.

Предизвестил пристигането си чрез специален куриер, който яздеше напред, както и чрез плющенето на камшиците на кочияшите, които се извиваха като змии над главите им във вечерния въздух, сякаш го придружаваха фурните, господин маркизът спря каретата си пред вратата на станцията за подмяна на коне. Тя беше близо до чешмата и селяните изоставиха работата си и го загледаха. Той също ги погледна и видя у тях, без да го осъзнава, онова бавно и неумолимо изпиляване на изтощени от мизерия лица и тела, което е създавало у англичаните непоклатимата представа, че французите по начало

са мършави — убеждение, което щеше да надживее истината с почти сто години.

Господин маркизът гледаше сведените пред него покорни лица, както неговите себеподобни свеждаха глави пред Монсеньора от двореца — с единствената разлика, че тези лица се свеждаха само за да страдат, а не да умилостивяват. В този момент към групата се присъедини и един посивял от прах работник по пътищата.

— Доведете ми този човек! — каза маркизът на куриера.

Човекът бе доведен, с шапка в ръка, и останалите се скупчиха да гледат и слушат, също както бяха направили хората край парижката чешма.

— Покрай тебе ли минах по пътя?

— Истина е, монсеньор. Имах честта да минете покрай мене по пътя.

— Като се изкачвах по хълма и на върха също, нали?

— Истина е, монсеньор.

— Какво гледаше така втренчено?

— Гледах човека, монсеньор.

Той спря за миг и с дрипавата си синя шапка посочи под каретата. Всичките му другари се наведоха да гледат под колата.

— Какъв човек, свиньо? И защо гледаше там?

— Извинете, монсеньор; той висеше на веригата на тежестта на спирачката.

— Кой? — попита пътникът.

— Монсеньор, човекът.

— Дявол да ги вземе тия идиоти! Кой беше този човек? Ти познаваш всички хора в околността. Кой беше този?

— С милостивото ви позволение, монсеньор, той не беше от тоя край. Не съм го виждал никога през живота си.

— Увиснал на веригата? За да се удуши?

— С ваше милостиво разрешение, тъкмо това беше чудното, монсеньор. Главата му висеше назад — ей тъй!

Той се обърна настрани към каретата и се

наклони назад, с обърнато нагоре към небето лице и увиснала глава. След това се изправи, замачка шапка и се поклони.

— Как изглеждаше?

— Монсеньор, по-бял беше от мелничаря. Цял покрит с прах, бял като някой таласъм, висок като таласъм.

Описанието предизвика огромно вълнение сред малката тълпа, но всички очи, без да се споглеждат, погледнаха към господин маркиза. Може би за да видят дали на съвестта му не тежи някой призрак.

— Добре си постъпил, няма що — рече маркизът, правилно преценявайки, че няма защо да допуска такива гниди да му развалят настроението, — да видиш крадец на каретата ми и да не си отвориш голямата уста. Пфу! Махнете го оттук, мосю Габел.

Мосю Габел беше началникът на подменната станция и в същото време изпълняваше и някои данъчни длъжности. Той бе приближил с голяма церемониалност и помагаше

при този разпит, като строго държеше разпитвания за дрипавия му ръкав.

— Хайде! Махай се! — каза мосю Габел.

— Хванете този непознат човек, ако се опита да пренощува във вашето село, и вижте дали му е чиста работата, Габел.

— Монсеньор, поласкан съм да мога да се поставя на вашите заповеди.

— Онзи избяга ли бе, човече? Къде отиде онзи проклетник?

Проклетникът беше вече под колата заедно с половин дузина близки приятели, на които сочеше веригата със синята си шапка. Други пет-шестима близки приятели бързо го измъкнаха оттам и го представиха със секнал дъх пред маркиза.

— Онзи човек избяга ли, дръвнико, когато спряхме да сложим спирачката?

— Монсеньор, той се хвърли презглава по хълма, както човек се хвърля в река.

— Вижте тази работа, Габел. Карай!

Пет-шестимата, които гледаха веригата,

бяха все още между колелата, като овце. Колелата се завъртяха така бързо, че те направо имаха късмет, че спасиха кожата и костите си: добре, че нямаха почти нищо друго, което да спасяват, иначе едва ли щяха да бъдат толкова щастливи.

Устремът, с който каретата потегли от селото и тръгна по нагорнището, скоро секна поради голямата стръмнина. Скоростта постепенно намаля до човешки ход и колата се заклати и тежко затътри нагоре сред многобройните благоухания на лятната нощ. Кочияшите, около чиито глави вместо фуриите гъмжаха хиляди мушици, спокойно оправяха краищата на камшиците си; прислужникът крачеше край конете; в далечния сумрак се чуваше тропотът на куриера.

На най-стръмното място на възвишението имаше малко гробище и там беше издигнат кръст, върху който имаше голяма нова фигура на нашия Спасител. Бе съвсем обикновена дървена фигура, изработена от някой

неопитен селски резбар, но той бе изучавал човешкото тяло от натура — може би гледайки сам себе си за модел, — защото то бе ужасно тънко и слабо.

Под този скръбен символ на огромна мъка, която отдавна беше започнала да става все по-тежка и по-тежка, но още не бе стигнала най-мъчителната си точка, бе коленичила една жена. Когато каретата наближи, тя се обърна, стана бързо и се доближи до вратата ѝ.

— Това сте вие, монсеньор! Монсеньор, една молба.

С възклицание на нетърпение, но с непроменено лице, монсеньор подаде глава навън.

— Хайде сега! Какво има? Все молби!

— Монсеньор. В името на великия бог! Съпругът ми, горкият.

— Какво е станало с мъжа ти, горкият? Вие все същото си знаете. Не може да плати нещо ли?

— Той си плати всичко, монсеньор. Умря.

— Е, значи, е на спокойствие. Мога ли да

ти го върна?

— Уви, не, монсеньор! Но той лежи там, под малка обрасла с трева купчина пръст.

— Е!

— Монсеньор, толкова много купчинки пръст има обрасли с трева.

— Е, и какво?

Тя изглеждаше стара, но всъщност беше млада. Държанието ѝ беше на човек в силна скръб: тя ту буйно стискаше възлестите си ръце с изпъкнали вени, ту поставяше една от тях на вратата на каретата — нежно, гальовно, като че това бе човешка гръд и можеше да почувствува умоляващата ласка.

— Монсеньор, чуйте ме! Монсеньор, изслушайте молбата ми! Мъжът ми умря от лишения, толкова много хора умират от лишения, толкова много още ще умрат от недоимък.

— Е, и какво? Мога ли да ги нахраня?

— Монсеньор, това знае добрият господ, но аз не моля за това. Моята молба е да раз-

решите да поставя на гроба на мъжа ми някакъв малък камък или дъска с името му. Иначе ще се загуби, ще се забрави, няма да го намерят, когато и аз умра от същата болест, и ще ме погребат под някоя друга купчина пръст и трева. Монсеньор, толкова са много и така бързо се увеличават, толкова много лишения има. Монсеньор! Монсеньор!

Прислужникът я отстрани от вратата, каретата тръгна в бърз тръс, кочияшите ускориха хода и жената остана далеч зад тях. Монсеньор, отново придружаван от фуриите, се носеше бързо и разстоянието от една-две левги, което го отделяше от замъка му, бързо се скъсяваше.

Навсякъде около него ухаеха сладките миризми на лятната нощ; също като дъжд те безпристрастно заливаха и прашните дрипави, съсипани от труд хора край чешмата, на които пътният работник все още разправяше до втръсване за човека, приличащ на призрак, и ръкомахаше със синята си шап-

ка, върху която градеше самочувствието си. Най-после на слушателите му им омръзна и те се разотидоха един по един, а в малките прозорчета затрепкаха светлини. Звездите изгряваха, прозорчетата тъмнееха и като че ли светлините не изгаснаха, а излитаха нагоре и оставаха на небето.

В това време господин маркизът стигна в сянката на голяма къща с висок покрив, около която бяха надвиснали много дървета. Светлина на факел озари сянката, когато каретата спираше, и голямата врата на замъка се разтвори за господаря.

— Мосю Шарл, когото очаквам, пристигна ли от Англия?

— Не още, монсеньор.

ГЛАВАТА НА ГОРГОНАТА²³

Замъкът на господин маркиза беше тежка и масивна сграда, отпред с голям, застлан с камъни двор и две каменни стълбища, които се събираха в една каменна тераса пред главната врата. Изобщо всичко беше каменно и навсякъде се виждаха тежки каменни перила, каменни урни, каменни цветя, каменни човешки лица, каменни лъвски глави. Сякаш го беше погледнала главата на Горгоната, когато го бяха построили преди два века.

Като слезе от каретата, господин маркизът тръгна нагоре по широки ниски стъпала. Пред него носеха факела, който достатъчно дръзко нарушаваше тъмнината, за да предизвика високите протести на една кукумявка

²³Горгона (мит.) — крилато чудовище с огромни зъби, железни нокти и живи змии вместо коси. Погледът ѝ вкаменявал всяко живо същество — б. р.

от покрива на огромната конюшня, скрита сред недалечните дървета. Всичко остана-ло бе толкова тихо, че носеният по стълбите факел и този, който държаха пред голямата врата, горяха, като че бяха в затворена погребална зала, а не на открито, сред нощния въздух. Нямахше друг звук освен гласа на кукумявката и ромола на водата в каменното корито. Беше една от ония тъмни нощи, които по цели часове сдържат дъха си, после издават една дълга, дълбока въздишка и отново задържат дъх.

Голямата врата иззвънтя зад гърба му и господин маркизът премина през една мрачна зала, отрупана с ловни пики, мечове и ловджийски ножове; още по-мрачен вид ѝ придаваха няколко тежки камшика и пръчки за езда, чиято тежест в гнева на господаря си бяха изпитали много селяни, отдавна отишли при своята благодетелка — Смъртта.

Като мина покрай по-големите помещения — неосветени и залостени за през но-

щта, — господин маркизът, предшествуван от факлоносеца, се изкачи по стълбата до една врата в някакъв коридор. Тя бе отворена и той влезе в личния си апартамент от три стаи: спалня и още две. Стаите имаха високи сводове, а подът им бе хладен и незастлан с килими. Камините имаха големи решетки за горене на дърва през зимата и всичко бе обзаведено с разкош, подобаващ на положението на един маркиз през една епоха на разкоша в една разточителна страна. В пищната мебелировка личеше стилът на предпоследния Луи от кралския род, който никога нямаше да пресекне — стилът на четиринадесетия Луи. Виждаха се обаче и много предмети, които илюстрираха по-стари страници от френската история.

В третата стая имаше подредена за вечеря маса с прибори за двама. Това беше кръгло помещение в една от сигналните кули на замъка, малка и висока стая с широко разтворен прозорец и спуснати дървени венециан-

ски щори, тъй че от тъмната нощ се виждаха само тънки черни хоризонтални ивици, които се редуваха с каменистия цвят на щорите.

— Племенникът ми — каза маркизът, поглеждайки към пригответената за вечеря маса, — казаха ми, че не е пристигнал.

И наистина не бил пристигнал, но го очаквали да дойде заедно с монсеньор.

— Е, не ми се вярва да пристигне тази нощ. Все пак оставете масата както си е. Аз ще съм готов след четвърт час.

След четвърт час монсеньор беше готов и седна сам пред богатата си и разкошна вечеря. Столът му беше срещу прозореца и той беше привършил супата и вече поднасяше чашата бордо до устните си, но изведнъж я остави обратно на масата.

— Какво е това? — невъзмутимо попита той, като внимателно наблюдаваше хоризонталните ивици с черен и каменист цвят.

— Кое „това“, монсеньор?

— Отвън щорите. Отворете ги.

Това бе сторено.

— Е!

— Монсеньор, няма нищо. Вън са само дърветата и нощта.

Прислужникът, който говореше, бе разтворил широко щорите, бе погледнал навън в пустата тъмнина и сега, обърнат гърбом към прозореца, очакваше указания.

— Добре — каза невъзмутимият господар. — Затвори ги отново.

Това също бе сторено и маркизът продължи вечерята си. Беше я вече преполовил, когато чу шума на колела и отново спря с чаша в ръка. Звукът бързо приближаваше и вече се чуваше пред замъка.

— Попитай кой е пристигнал.

Беше племенникът на монсеньор. Бил на няколко левги след него рано следобед. Бързо намалявал разстоянието, но не чак толкова, че да се изравни с монсеньор по пътя. На сменните станции чул, че монсеньор е пред него.

Монсеньор нареди да му кажат, че за него има сложена вечеря и че го молят да дойде. След малко той се появи. В Англия беше известен като Чарлс Дарней.

Монсеньор го посрещна учтиво, но не се ръкуваха.

— Вчера ли напуснахте Париж, господине? — запита той монсеньор, докато сядаше на масата.

— Вчера. А вие?

— Аз идвам направо.

— От Лондон?

— Да!

— Много дълго време се бавихте — каза маркизът с усмивка.

— Напротив, идвам направо.

— Извинете! Не искам да кажа, че сте пътували дълго време, а че дълго време се канихте да тръгнете.

— Задържаха ме... — племенникът за миг прекъсна отговора си — различни дела.

— Несъмнено — каза изисканият му чичо.

Докато прислужникът бе там, те не размениха други думи. След като сервираха кафето и останаха сами, племенникът погледна чичо си и като срещна очите на приличното на хубава маска лице, започна разговор:

— Както се досещате, господине, аз се връщам, преследвайки същата цел, която ме накара да замина. Тя ме въвлече в големи и неочаквани опасности, но тази цел е свещена и надявам се, щеше да ме окриля дори ако се наложеше да умра.

— Не да умрете — каза чичото, — няма нужда да казвате, че може да умрете заради нея.

— Съмнявам се, господине — отвърна племенникът, — че ако тя ме бе довела до самия праг на Смъртта, вие щяхте да се погрижите да не го прекрача.

Свитите ноздри на носа и удължените фини прави линии на жестокото лице не вещаеха нищо хубаво по този въпрос. Чичото възрази с изискано движение, което тъй оче-

видно бе проява на добро възпитание, че никак не успокояваше.

— Всъщност, господине — продължи племенникът, — доколкото ми е известно, възможно е нарочно да сте се постарали да придадете още по-подозрителен вид на подозрителните обстоятелства, които ме ограждат.

— Не, не, не — каза чичото меко.

— Както и да е — каза отново племенникът, поглеждайки чичо си с дълбоко недоверие, — зная, че вашата дипломация ще използва всички средства, за да ме спре, и ще бъде безскрупулна в избора на средства.

— Приятелю, аз ви предупредих — каза чичото. Двете му ноздри леко пулсираха. — Направете ми услугата да си припомните, че ви казах това много отдавна.

— Спомням си.

— Благодаря — отвърна маркизът с наистина много благ тон.

Звукът на гласа му остана във въздуха,

почти като тон на музикален инструмент.

— Всъщност, господине — продължаваше племенникът, — смятам, че вашето нещастие, което за мен е щастие, ме е спасило от френския затвор.

— Не ви разбирам добре — отвърна чичото, като отпиваше от кафето си. — Мога ли да ви помоля да се изясните?

— Убеден съм, че ако не бяхте в немилост в двореца и че ако този облак не лежеше над вас от години вече, едно писмо *de cachet*²⁴ щеше да ме изпрати в някоя крепост за много дълго време.

— Възможно е — каза чичото с невъзмутимо спокойствие. — За честта на семейството бих могъл да реша да ви причиня дори такава неприятност. Моля да ме извините!

— Както виждам, онзиденшният прием е бил, както обикновено, хладен, за мое щастие — забеляза племенникът.

²⁴Кралски указ за заточение без съд и следствие — б. р.

— Не бих счел, че е за ваше щастие, приятелю — отвърна чичото с изискана учтивост; — на ваше място не бих бил толкова сигурен в това. Една добра възможност да поразмислите, заобиколен от предимствата на самотата, би могла да повлияе много по-благоотворно на съдбата ви, отколкото ѝ влияете вие самият. Но да обсъждаме този въпрос е излишно. Както вие се изразихте, аз съм в немилост. Тези малки средства за промяна, тези изискани помощници на могъществото и честта на благородните семейства, тези дребни благодеяния, които биха могли да ви причинят такова неудобство, днес могат да се получат само чрез натрапчиви молби или срещу услуга. Толкова много хора се домогват до тях, а (сравнително) толкова малко ги получават! Някога не беше тъй, но всички неща от този род във Франция се влошиха. Нашите недалечни прадеди са имали власт над живота и смъртта на околното простолудие. Много такива кучета са

били отвеждани от тази стая към бесилката: известно е, че в съседната стая (моята спалня) един човек е бил намушкан с кинжал на място, задето произнесъл някаква обида към собствената си дъщеря — неговата собствена дъщеря! Загубихме много привилегии. На мода дойде нова философия и за да утвърдим положението си, може да ни се наложи (не стигам дотам да кажа, че това ще стане, а може да стане) да понесем истински неприятности. Всичко това е много лошо, много лошо!

Маркизът взе между пръстите си малко емфие и поклати глава с такава доза изискано отчаяние, каквато беше прилично да се изпитва по отношение на страната, която все още имаше за свой поданик него — това велико възродително средство.

— И в миналото, и в ново време така сме утвърждавали положението си — каза мрачно племенникът, — че, изглежда, във Франция няма по-презряно име от нашето.

— Да се надяваме, че е така — рече чичото. — Презрението е неволната почит, която по-низшите оказват на по-висшите.

— Няма нито едно лице в цялата област около нас — продължи племенникът с предишния си тон, — което да ме гледа с друг вид почит освен мрачната почит на страха и робското чувство.

— Това е комплимент за величието на рода ни — каза маркизът — и той е заслужен чрез средствата и начина, но който родът ни е поддържал величието си. Ха! — И той си взе още малко емфие и леко кръстоса крака.

Но когато племенникът му, облегнал лакът на масата, закри замислено и отчаяно очи с ръка, хубавата маска го изгледа косо с много по-силно и остро изражение на неодобрение, отколкото отговаряше на престореното безразличие на този, чието лице тя покриваше.

— Подтисничеството е единствената трайна философия. Мрачната почит на стра-

ха и робското чувство, приятелю — забеляза маркизът, — ще карат кучетата да се подчиняват на камшика, докато този покрив — той погледна нагоре — се крепи над главите ни.

Това можеше да не трае толкова дълго, колкото предполагаше маркизът. Ако тази вечер някой би могъл да му покаже картината на замъка му и на петдесет други като неговия такава, каквато щеше да бъде само след няколко години, той би се затруднил да познае своя измежду ужасните, обгорели и разсипани от грабежи развалини. А колкото до покрива, с който се хвалеше, може би щеше да му се стори, че той скрива небето по един нов начин, а именно завинаги от очите на хората, чиито тела неговото олово бе пронизало, изстреляно през дулата на стотици хиляди мускети.

— Междувременно — каза маркизът — аз ще запазя честта и спокойствието на рода, щом вие не желаете да го направите. Но може би сте уморен. Да прекъснем ли разго-

вора си за тази вечер?

— Още само един момент.

— И цял час, ако желаете.

— Господине — каза племенникът, — ние сме вършили зло и сега жънем плодовете на злото.

— Ние сме вършили зло? — повтори маркизът с въпросителна усмивка и изискано посочи най-напред племенника си, а после себе си.

— Нашето семейство, нашето почитаемо семейство, чиято чест значи толкова много и за двама ни по толкова различни начини. Дори по времето на баща ми ние сме вършили страшно много злини и сме прегазвали всяко човешко същество, което е заставало между нас и нашите удоволствия, каквито и да са били те. Защо трябва да наричам това време на баща ми, когато то е също толкова и ваше? Мога ли да отделя брата-близък на баща си, негов сънаследник и приемник от самия него?

— Това направи смъртта — каза маркизът.

— И остави мен — продължи племенникът, — вплетен в една система, която ми изглежда ужасна; за която съм отговорен, но и безсилен в нея. Остави ме да се стремя да изпълня последната молба, изречена от устните на милата ми майка, и да се подчиня на последния поглед на милите ѝ очи, които ме умоляваха да бъда милостив и да направя преобразования, да се измъчвам да търся напразно подкрепа и сила.

— Ако ги търсите от мен, племеннико — каза маркизът, като го докосна по гърдите с палец — сега те стояха край камината, — търсенето ви ще бъде винаги напразно, бъдете уверен в това.

Докато той стоеше с кутията за емфие в ръка и спокойно гледаше племенника си, всяка изискана права лиши в ясната белота на лицето му бе жестоко, изразително и силно очертана.

Той отново докосна гърдите му, като че пръстът му беше нежният връх на малка шпага, с която той с изтънчен финес пронизваше тялото му, и каза:

— Приятелю, аз ще умра, но ще увековеча системата, при която съм живял.

След като каза това, той си взе за последен път щипка емфие и пусна кутията в джоба си.

— По-добре е да бъдем разумни същества — добави той, след като беше позвънил с едно малко звънче — и да приемем съдбата, която природата ни е отредила. Но вие сте изгубен, мосю Шарл, виждам това.

— Този имот и Франция са загубени за мен — каза тъжно племенникът му. — Аз се отказвам от тях.

— Та няма и двете са ваши, та се отказвате от тях? Франция може би, но имотът? Едва ли е нужно да го споменаваме, но имотът още не е, нали?

— С тези думи нямах никакво намерение

да предявявам отсега претенции върху него. Но ако се случи утре да го наследя от вас...

— Кое то аз имам суетността да се надявам, че не е вероятно.

— ...или след двадесет години...

— Правите ми твърде голяма чест — каза маркизът. — Все пак предпочитам именно това предположение.

— ...аз ще го изоставя и ще живея по друг начин другаде. Не напускам кой знае какво. Какво представлява той освен пустош на нищетата и разрухата?

— Ха! — каза маркизът, като обгърна с поглед разкошната стая.

— За окото тук е доста красиво, но ако го погледнем като цяло под небето и на дневна светлина, той е една порутена кула на разсипничество, лоша управа, насилничество, дългове, ипотеки, потисничество, глад, голотия и страдание.

— Ха! — каза отново маркизът доста самодоволно.

— Ако някога стане мой, той ще премине в ръце, които по-добре ще знаят как постепенно да го освободят (ако това е възможно) от тегобата, която го смазва, така че поколението на нещастниците, които не могат да го напуснат и които отдавна са доведени до последния предел на търпимото, да страдат по-малко. Но аз не мога да направя това. Върху целия този имот, върху всичката тази земя тежи проклятие.

— А вие? — каза чичото. — Простете любовитството ми, с вашата нова философия как ще благоволите да живеете?

— За да живея, аз трябва да върша това, което и други мои сънародници, дори от благородническо потекло, може би ще трябва да вършат един ден — да работя.

— В Англия например?

— Да. Там, господине, аз не петня честта на рода. Името на рода не може да бъде опетнено в друга страна, защото другаде аз не го нося.

След иззвъняването на звънеца съседната стая светна. През междинната врата сега в нея се виждаше ярка светлина. Маркизът погледна нататък и се вслуша, за да се увери по шума от стъпките, че прислужникът му се отдалечава.

— Сигурно Англия много ви привлича, като се има пред вид незавидният ви успех там — забеляза той, като обърна с усмивка спокойното си лице към своя племенник.

— Вече казах за успеха си там, че имам чувството, че го дължа на вас, господине. Колкото за останалото, тя с моето убежище.

— Тези нескромни англичани се хвалят, че тя била убежище на мнозина. Познавате ли един сънародник, който е намерил там убежище? Един доктор?

— Да.

— Който има дъщеря?

— Да.

— Да — каза маркизът. — Вие сте уморен. Лека нощ!

Той се поклони най-изискано, но в усмивката на лицето му имаше някаква потайност и тя придаде на последните му думи една загадъчност, която очите и слухът на племенника му отчетливо доловиха. В същото време тънките прави линии край очните орбити, тънките му прави устни и ноздрите така се изкривиха от сарказъм, че му придадоха вид на красив дявол.

— Да — повтори маркизът. — Един лекар с дъщеря си. Да. Тъй започва новата философия! Вие сте уморен. Лека нощ!

Да се опиташ да прочетеш нещо на неговото лице, бе все едно да се опиташ да прочетеш нещо по някое от каменните лица отвън замъка. Племенникът го изгледа напразно, докато отиваше към вратата.

— Лека нощ! — каза чичото. — Очаквам с нетърпение да ви видя отново сутринта. Приятна почивка! Хей, светете на мосю племенника ми по пътя до стаята му; а ако искате, го изгорете заедно с леглото му — добави

той на себе си, преди да позвъни отново с малкото звънче, за да повика прислужника в стаята си.

Прислужникът дойде и си отиде. В горещата тиха нощ господин маркизът се разхожда напред-назад в широкия си халат, докато му се доспи. Прорумоляваше из стаята, обутите му в меки пантофи нозе не правеха никакъв шум по пода и той се движеше като изискан тигър: приличаше на някой омагьосан маркиз от приказките, на някое от ония непоправими зли същества, които или току-що са се превърнали от тигър в човек, или всеки момент щяха да претърпят обратната метаморфоза.

Той крачеше от единия до другия край на сладострастната си спалня и в ума му преминаваха неканени някои сцени от днешното му пътуване: бавното изкачване по хълма при залеза, залязващото слънце, спускането, мелницата, затворът на скалата, малкото селце в долчинката, селяните при чешмата,

пътният работник, който със синята си шапка сочеше веригата под каретата му. Тази чешма му напомни чешмата в Париж, малкия вързоп, който лежеше пред нея, наведените над него жени и високия мъже вдигнати, ръце, който викаше: „Мъртво е!“

— Вече ми е хладно — каза господин маркизът, — мога да си лягам.

Той остави само една свещ да гори на голямата камина, спусна около себе си лекия ефирен балдахин и докато се настаняваше в леглото си, чу как нощта прекъсна тишината си с една продължителна въздишка.

В продължение на три тежки часа каменните лица по външните стени се взираха с невиждащи очи в черната нощ; три тежки часа конете тропаха в яслите, кучетата лаеха, а кукумявката издаваше звук, който твърде малко приличаше на звука, който поетите обикновено приписват на кукумявките. Но тези същества имат упорития навик почти никога да не правят това, което им се приписва.

В продължение на три тежки часа каменните лица на замъка — лъвски и човешки — се вираха в нощта. Непрогледна тъма обгръщаше пейзажа, непрогледна тъма прибавяше своята собствена тишина към притихналия прах по пътищата. Сега на гробището малките купчинки пръст, покрити с оскъдна трева, не можеха да се различат една от друга; фигурата на кръста изобщо не се виждаше, все едно, че я нямаше. В селцето данъкосъбирачи и данъкоплатци дълбоко спяха. Може би сънуваха угощения, както е винаги с гладуващите, или покой и отмора, както се случва на гонения роб и на впрегнатия вол. Мършавите жители здраво спяха и бяха нахранени и свободни.

Селската чешма течеше невидимо и нечуто и фонтанът пред замъка лееше водите си невидим и нечут — и едната, и другият изтичаха като минутите, отронващи се от пружината на времето — в продължение на три тъмни часа. След това и на двете места сиви-

те води започнаха да проблясват призрачно на светлината и каменните лица па замъка отвориха очи.

Ставаше все по-светло и по-светло, докато най-после слънцето докосна върховете на смълчаните дървета и зарея лъчите си върху хълма. На блясъка му водата на фонтана сякаш се превърна в кръв, а каменните лица се обагриха в мораво. Птичките запяха силно и високо своите песни и на потъмнелия от дъждовете и вятъра перваз на големия прозорец на спалнята на господин маркиза едно малко птиченце запя с всичка сила най-сладката си песен. Това като че изуми най-близкото каменно лице и то загледа с отворена уста и отпуснатата долна устна, сякаш поразено от ужас.

Слънцето изгря напълно и в селото се раздвижиха. Започнаха да се отварят прозорчетата, отлостваха се разкривени врати и навън започнаха да излизат хора, треперещи и зъзнещи на чистия свеж въздух. Започна

ежедневният труд на селяните, който рядко биваше по-лек. Едни на чешмата, други на нивата, тук мъже и жени копаят и ровят, там мъже и жени наглеждат дръгливия добитък и изкарват кокалестите крави на оскъдна паша край пътя. В черквата и до кръста една-две коленичили фигури; една крава слуша молитвите, докато се опитва да намери закуска между бурените в подножието.

Както подобаваше на ранга му, замъкът се разбуди по-късно, но се разбуди величествено и уверено. Най-напред самотните пики и ловни ножове почервеняха както някога, след това заблестяха на утринното слънце; започнаха да се отварят врати и прозорци, конете в конюшните започнаха да се обръщат през рамо и да гледат струящата през вратата светлина и свежест. По железните решетки на прозорците зашумоляха и заблестяха листа зеленина; кучетата задърпах силно синджирите си и се изправяха на задни крака в желание да ги отвържат.

Всички тези банални подробности бяха част от хода на живота и завръщането на утрото. Но така ли беше и със звъна на голямата камбана на замъка, с тичането нагоре-надолу по стълбите или с припрените фигури по терасата, с тропота на ботуши навсякъде, с набързо оседланите коне, които тръгваха нанякъде в галоп?

Какви ли ветрове донесоха тази забързаност до побелелия работник по пътищата, вече излязъл на работа на върха на хълма отвъд селото, до когото, върху един куп камъни, лежеше днешният му обяд, завит във вързопче, което не заслужаваше интереса даже и на гаргите? Дали птичките, които разнасяха зрънца от нея надалеч, не бяха пунали някое и над него, както посяват случайни семена? Независимо дали бе станало тъй, или не, пътният работник хукна в душното утро надолу по хълма, затъвайки, до колене в прах, сякаш животът му бе в опасност, и спря едва когато стигна до чешмата.

Всички хора от селото бяха при чешмата, стояха наоколо с унил вид и тихо си шепнеха, но не проявяваха никакви други чувства освен мрачно любопитство и изненада. Кравите, които бяха прибрали набързо и завързали на какво да е, колкото да ги държи, гледаха тъпо или преживяха нещо, зобнали при прекъснатата си разходка и което едва ли си струваше особено труда да се дъвче. Някои хора от замъка и някои от разменната станция, както и всички данъчни бирници се бяха въоръжили и се събраха на другия край на малка уличка с безцелен вид, който нищо не изразяваше. Пътният работник вече бе проникнал сред една група от петдесетина близки приятели и се удряше по гърдите със синята си шапка. Какво означаваше всичко това и какво вещаеше бързината, с която качиха мосю Габел на кон, вече яхнат от един слуга, и галонът, с който споменатият Габел бе отнесен (макар че конят бе двойно натоварен) като в някаква нова версия на немска-

та балада за Леонора²⁵?

Това означаваше, че в замъка каменните лица са станали с едно повече.

През нощта Горгоната отново бе погледнала сградата и бе добавила към нея единственото каменно лице, което ѝ липсваше; каменното лице, за което бе чакала около двеста години.

То лежеше на възглавницата на господин маркиза. Приличаше на хубава маска, която внезапно са стреснали, ядосали и вкаменили. Един нож беше забит точно в сърцето на каменното му тяло. Около дръжката му бе увита хартийка, на която бе надраскано:

„Откарайте го скоро в гроба му. Това е от Жак“.

²⁵В едноименната балада на немския поет Бюргер Леонора е отведена на кон от призрака на убития си годеник, който се венчава за нея върху собствения си гроб — б. р.

ДВЕ ОБЕЩАНИЯ

Още дванадесет месеца дойдоха и отминаха. Мистър Чарлс Дарней се утвърди в Англия като изтъкнат преподавател по френски език и познавач на френската литература. В наше време той щеше да бъде професор, но по онова време беше само тютор. Занимаваше се с е млади хора, които имаха свободно време и интерес да изучават един жив език, който се говори в целия свят, и изграждаше у тях вкус към огромното богатство от знания и въображение, натрупани на него. Освен това Дарней можеше да пише за тях на чудесен английски и да ги превежда на също тъй чудесен английски. По онова време такива учители не се намираха лесно; бивши принцове и бъдещи крале още не бяха навлезли в учителското съсловие, а разорени благородници, зачеркнати от книгите на банката „Телсън“, още не ставаха готвачи

и дърводелци. Като тютор, чиито познания правеха заниманията на студентите извънредно приятни и плодотворни, и като превъзходен преводач, който влагаше в работата си нещо повече от обикновените речникови познания, младият мистър Дарней скоро стана известен и търсен. Още повече, че той добре познаваше страната си, а нещата там започваха да стават все по-интересни. И тъй, с голямо постоянство и неуморно трудолюбие той преуспяваше.

Дарней не бе очаквал в Лондон да върви по път, застлан със златни плочи, нито да лежи сред лехи от рози: ако бе хранел подобни безумни надежди, нямаше да успее. Той бе очаквал труд и го намери. В това се състоеше неговото благополучие.

Част от времето си прекарваше в Кеймбридж, където четеше лекции на студенти в качеството си на нещо като толериран контрабандист, който се занимава с незаконна търговия с европейски езици, вместо да вна-

ся гръцки и латински през митницата. Останалото си време прекарваше в Лондон.

От дните на вечното лято в градината на Едем до наши дни, когато в тия греховни географски ширини почти винаги е зима, мъжката част от човечеството неизменно е следвала един-единствен път — това беше и пътят на Чарлс Дарней, — пътя на любовта към жената.

Той бе обикнал Луси Манет от онзи час, когато се намираще в опасност. Не бе чувал такъв сладък и мил звук като звука на съчувствения ѝ глас, не бе виждал такова нежно и красиво лице като нейното, когато срещна неговото на ръба на гроба, който му бяха изкопали. Но той все още не бе говорил с нея за това. Цяла година бе изминала от убийството в пустия замък, далеч отвъд разлюляното море и дългите прашни пътища — в масивния каменен замък, който се бе превърнал в мъглата на някакъв сън; с нито една дума той още не ѝ бе разкрил сърцето си.

За това си имаше причини и той отлично го знаеше. Беше пак слънчев ден, когато, не-отдавна пристигнал в Лондон от Кеймбридж, той се отби в онзи тих ъгъл, търсейки случай да разкрие намеренията си на доктор Манет. Летният ден преваляше и Дарней знаеше, че Луси и мис Прос няма да са си у дома.

Завари доктора да чете в креслото си до прозореца. У него постепенно се бе възвърнала онази енергия, която някога го бе крепила в страданията му. Сега той бе станал един наистина много енергичен човек, много целеустремен, с твърда решителност и воля в действията си. В тази възвърната енергия понякога имаше внезапни приливи и отливи, както и при другите му възвърнали се способности. Но те не се случваха много често и ставаха все по-редки.

Доктор Манет четеше много, спеше малко, леко понасяше тежка умора и беше винаги приветлив и в добро настроение. Като видя влизания при него Чарлс Дарней, той

остави книгата си и му протегна ръка:

— Чарлс Дарней! Радвам се да ви видя. От три-четири дена очакваме да се завърнете. Мистър Страйвър и Сидни Картън бяха тук вчера и двамата се чудеха защо тъй дълго не се появявате.

— Много съм ви благодарен за вниманието — отвърна Дарней с известна хладина по отношение на тях, но много топло към доктора. — Мис Манет... — и внезапно спря.

— ... е добре — продължи докторът — и всички много ще се зарадват на вашето завръщане. Излезе по някои домашни работи, но скоро ще се върне.

— Доктор Манет, аз очаквах, че тя няма да си е в къщи. Възползувах се от нейното отсъствие, за да ви помоля за един разговор.

Последва пълно мълчание.

— Да? — каза докторът с видимо напрежение в гласа. — Приближете си стола и говорете.

Дарней изпълни подканата за стола, но да

говори, изглежда, не му бе тъй лесно.

— От година и половина, доктор Манет — започна той най-после, — имам щастието да бъда толкова близък на този дом и се надявам, че въпросът, който ще повдигна, няма...

Тук докторът протегна ръка и го спря. Като я поддържа известно време така, той я свали и попита:

— За Луси ли става дума?

— Да.

— Винаги ми е трудно да говоря за нея. Много ми е трудно да ви слушам да говорите за нея с този тон, Чарлс Дарней.

— Това е тон на най-горещо възхищение, искрено уважение и дълбока любов, доктор Манет.

Последва още една мълчалива пауза, след която баща ѝ проговори:

— Вярвам в това. Не се съмнявам във вас и ви вярвам.

Напрежението у него беше съвсем явно, а

също така беше очевидно, че то се поражда от нежеланието му да говори по въпроса и Чарлс Дарней се поколеба.

— Да продължа ли, сър?

Нова пауза.

— Да, продължете.

— Вие знаете какво се каня да ви кажа, макар и да не можете да знаете колко сериозни са чувствата ми, защото не са ви известни тайните на сърцето ми и надеждите, страховете и тревогите, които отдавна са легнали върху него. Скъпи доктор Манет, аз обичам дъщеря ви нежно, горещо, безкористно и предано. Ако някога на света е съществувала любов, това е моята любов към нея. Вие сам сте обичали: нека вашата стара любов говори вместо мен,

Докторът седеше с извърнато лице и сведени към пода очи. При последните думи той отново бързо протегна ръка и извика:

— Да не говорим за тези неща, сър. Нека не ровим миналото! Заклевам ви да не при-

помняте тези неща!

Викът му толкова напомняше вик на истинска болка, че отгласът му дълго не стихна в ушите на Чарлс Дарней. Протегнатата ръка направи някакво движение, с което сякаш молеше Дарней да спре. Последният замълча.

— Моля за извинение — каза след няколко мига докторът. — Не се съмнявам, че обичате Луси, можете да бъдете уверен в това.

Той се извърна към него в стола си, но без да го поглежда, нито да повдига очи. Подпря брада с ръката си и белите му коси паднаха над лицето.

— Говорили ли сте е Луси?

— Не.

— Не сте ли ѝ писали?

— Никога.

— Би било неблагодарно да се преструвам, че не разбирам, че вашето себеотрицание се дължи на вниманието ви към баща ѝ. Баща ѝ ви благодари.

Той му протегна ръката си, но не го погледна.

— Зная — каза Дарней почиттелно. — И как мога да не знам, доктор Манет, след като съм ви виждал заедно толкова пъти, че привързаността между вас и мис Манет е тъй необикновена, тъй трогателна, тъй свързана с обстоятелствата, които са я породили, че тя се среща рядко дори у баща и дъщеря. Зная, доктор Манет, и как бих могъл да не знам, че освен с привързаността и дълга на дъщеря, която е вече жена, в сърцето си тя ви обича и разчита на вас по детински. Зная, че тъй като в детството си е живяла без родители, сега ви е предана с цялото постоянство и жар на сегашната си възраст и характер, към които се прибавя и любовта и доверчивостта на по-раншните дни, когато сте били загубен за нея. Отлично зная, че дори да ви бяха върнали от отвъдния свят, в нейните очи едва ли щяхте да сте по-свят, отколкото сте сега за нея. Зная, че когато ви прегръща, вие чув-

ствувате около врата си едновременно ръката на дете, момиче и жена. Зная, че като обича вас, тя вижда и обича у вас и своята майка на собствената си възраст, вижда и обича вас на моята възраст, обича разбитата си от скръб майка, обича ви през всичките ви ужасни страдания и в благословеното ви завръщане. Знаел съм това и денем, и нощем, откакто познавам дома ви.

Баща ѝ седеше със сведено лице, потънал в мълчание. Дишането му беше малко учестено, но той подтискаше всички други признаци на вълнение.

— Скъпи доктор Манет, като знаех това и като ви виждах винаги с нея, озарени от този ореол, аз се въздържах дотогава, докогато за човек е възможно да се въздържа. Чувствувах, и дори сега го чувствавам, че да се намеся с любовта си помежду ви — дори с моята любов — означава да се докосна до вашите отношения с нещо, което не е така прекрасно като тях. Но аз я обичам. Небето

ми е свидетел, че я обичам.

— Вярвам ви — отговори печално бащата. — И преди съм си го мислил. Вярвам ви.

— Но знайте и това — каза Дарней, на когото печалният тон прозвуча като упрек, — че макар и да се надявам един ден съдбата да ми отреди щастието да я направя своя жена, аз нямам никакво намерение да ви разделям, иначе нито бих бил в състояние, нито бих си позволил да кажа и дума за това, което ви казвам. Освен че бих знаел, че няма да стане, за мен това би било и низост. Ако дълбоко в мислите си и тайно в сърцето си допусках такава възможност, дори след много, много години, ако изобщо някога съм имал такава мисъл или би било възможно тя да се появи, то сега не бих докосвал тази достойна ръка.

Докато говореше, Дарней сложи ръката си върху ръката на доктора.

— Не, драги доктор Манет. Като вас аз съм доброволен изгнаник от Франция; като вас оттам са ме прогонили нейното безумие,

подтисничество и нищета; като вас се опитвам да живея далеч от нея чрез собствения си труд и се надявам на по-щастливо бъдеще. Желая само да ми позволите да споделя вашата съдба, вашия живот и вашия дом и да ви бъда верен до смърт. Не да споделя с Луси привилегията ѝ да бъде ваше дете, другар и приятел, а да ѝ помогна в това, да я обвържа още по-тясно с вас, ако изобщо това е възможно.

Чарлс Дарней все още държеше ръката на баща ѝ. За миг той отговори на докосването му, но не хладно, като сложи ръце на облегалките на креслото и за пръв път, откак разговорът бе започнал, вдигна поглед. По лицето му се виждаше, че в него се води борба: борба с онова изражение, в което се четеше мрачно съмнение и ужас.

— Говорите така прочувствено и мъжествено, Чарлс Дарней, че ви благодаря с цялото си сърце и ще ви отворя цялото си сърце или почти цялото. Имате ли основание да

вярвате, че Луси ви обича?

— Никакво. Засега.

— И непосредствената цел на вашето признание е с мое знание да установите това?

— Дори не и това. Може би ще трябва да минат седмици, докато се осмеля да го направя, а може би (с основание или без) още утре ще добия тази смелост.

— За някакъв съвет ли ме молите тогава?

— Не ви моля, сър. Но си мислех, че може би сте в състояние и ако считате за уместно, бихте могли да ме посъветвате.

— Искате ли от мен някакво обещание?

— Да, искам.

— Какво е то?

— Разбирам добре, че без вас не бих могъл да се надявам на нищо. Добре разбирам, че дори мис Манет в този момент да ми е отредила място в сърцето си — моля, не считайте, че самонадеяно си въобразявам прекалено много, — не бих могъл да остана там, ако това ще бъде за сметка на баща ѝ.

— Щом е така, виждате ли какво, от друга страна, означава това?

— Разбирам също тъй добре, че една дума от баща ѝ в полза на някой кандидат ще има за нея по-голяма тежест от собствените ѝ чувства и от целия свят. По тази причина, доктор Манет — каза Дарней, — аз не бих ви молил да ѝ казвате тази дума дори животът ми да зависеше от това.

— Сигурен съм в това. Чарлс Дарней, загадките се пораждат както от близостта на хора, които се обичат, така и от раздялата им. В първия случай те са почти неуловими, деликатни и трудно разбираеми. Единствено в това отношение дъщеря ми Луси е загадка за мен: не мога да си представя какво се крие в сърцето ѝ.

— Мога ли да попитам, сър, дали според вас тя... — Дарней спря и баща ѝ довърши думите му:

— ... има други кандидати?

— Това исках да кажа.

Баща ѝ помисли, преди да отговори.

— Вие самият сте срещали тук мистър Картън. От време на време идва и мистър Страйвър. Ако изобщо има такъв, това е или единият, или другият.

— Или двамата.

— Не бях мислил за двамата. Освен това не смятам, че някой от тях би имал успех. Искате от мен някакво обещание. Кажете ми, какво е то?

— Че ако мис Манет някога сама ви довери нещо от рода на това, което аз се осмелих да споделя с вас, вие ще ѝ засвидетелствувате какво съм ви казал и че ми вярвате. Надявам се, че мислите добро за мен и няма да използвате влиянието си срещу мене. Няма да говоря колко много залагам на това. Това е молбата ми. Вие безспорно имате право да поставите условие, което ще изпълня незабавно.

— Давам ви обещанието си — каза докторът, — без да поставям никакво условие.

Вярвам, че единственото ви и искрено желание е това, за което ми казахте. Вярвам, че намеренията ви са да запазите навеки, а не да отслабите връзките между мене и другото ми и много по-скъпо „аз“. Ако някога тя ми каже, че не може да бъде напълно щастлива без вас, аз ще ви я дам. Ако има, Чарлс Дарней, ако има...

Младият човек бе хванал ръката му с благодарност и ръцете им бяха стиснати, докато докторът говореше.

— ... някакви въображаеми или истински съображения, някакви опасения, каквито и да било, сега или в миналото, срещу човека, когото тя истински обича и за които той не носи пряка отговорност, те всички ще бъдат заличени заради нея. За мен тя е всичко — повече от страданието, повече от неправдата, повече... но защо да говорим за тези неща...

Изведнъж той така странно потъна в мълчание и втренчи поглед, че Дарней почув-

ствува собствената си ръка да изстива в другата ръка, която бавно пусна неговата.

— Казахте ли нещо? — рече доктор Манет, като се усмихна. — Какво ми казахте?

Дарней недоумяваше какво да отговори, но се сети, че беше споменал за условия. Той с облекчение насочи ума си натам и отговори:

— На вашето доверие в мен трябва да отвърна от своя страна с пълно доверие. Както сигурно си спомняте, името, което сега нося, не е истинското ми име, макар че в същност представлява съвсем леко променено майчиното ми име. Искам да ви кажа кой съм и защо съм в Англия.

— Спрете — каза докторът от Бове.

— Искам това, за да заслужи вашето доверие и да нямам тайни от вас.

— Спрете.

За момент докторът дори закри ушите си с две ръце, а в следващия миг ги постави върху устните на Дарней.

— Ще ми го кажете, когато ви попитам,

не сега. Ако отговорят на чувствата ви, ако Луси ви обикне, ще ми го кажете сутринта в деня на сватбата. Обещавате ли?

— От все сърце.

— Дайте ми ръката си. Тя ще се върне всеки момент и е по-добре да не ни вижда заедно тази вечер. Вървете. Бог да ви благослови!

Беше вече тъмно, когато Чарлс Дарней си тръгна, а когато един час по-късно Луси се върна, беше станало още по-тъмно. Тя се втурна в стаята сама — мис Прос се бе качила направо горе — и с изненада видя креслото на баща си празно.

— Татко! — извика го тя. — Мили татко!

Не последва никакъв отговор, но Луси чу глухо чукане в спалнята му. Като пресе-че безшумно междинната стая, тя надникна през вратата му и тичешком се върна изплашена, говорейки на себе си: „Какво ще правя! Какво ще правя!“

Колебанието ѝ трая само миг. Тя бързо се върна, почука на вратата и нежно го пови-

ка. При звука на гласа ѝ чукането престана и скоро той излезе при нея и те дълго вървяха заедно напред-назад.

През нощта Луси стана от леглото си и отиде да го погледне в съня му. Той спеше дълбоко и обушарските му инструменти и недовършената работа си бяха на обичайното място.

Глава XI

ОЩЕ ЕДИН КАНДИДАТ

— Сидни — каза мистър Страйвър на своя чакал същата нощ или сутрин, — разбъркай още пунш, имам да ти казвам нещо.

Сидни бе работил много до късно тази нощ, а също и предната, и по-предната, и много нощи наред. Правеше голямо разчистване на книжата на мистър Страйвър преди настъпването на дългата ваканция²⁶.

²⁶Съдебните сесии в Англия заседавали приблизително от януари до юни и от септември до Коледа. Дългата ваканция е периодът на летните месеци — б. р.

Най-после разчистването приключи, всички несъбрани вземания на Страйвър бяха събрани, всичко бе оправено чак до ноември, когато атмосферните и съдебни мъгли пак щяха да докарат мливо в мелницата.

От толкова много работа Сидни не изглеждаше нито по-свеж; нито по-трезвен. За да изкара нощта, много пъти се бе наложило да мокри пешкирите, а заедно с това и да изпие много повече вино. Беше съвсем разнебитен, когато най-после свали тюрбана си и го хвърли в един леген, където често го беше топил през последните шест часа.

— Бъркаш ли още пунш? — запита едрият и внушителен Страйвър, поглеждайки от канапето, на което лежеше по гръб с пъхнати под колана ръце.

— Да.

— Слушай сега! Ще ти кажа нещо, което доста ще те изненада и може би ще те накара да си помислиш, че не съм толкова хитър; колкото обикновено ме смяташ. Смятам да се ожения.

— Така ли?

— Да. И не по сметка. Какво ще кажеш сега?

— Не се чувствавам разположен да кажа много нещо. Коя е тя?

— Познай.

— Познавам ли я?

— Отгатни.

— Нямам намерение да гадая в пет часа сутринта, когато мозъкът ми се пържи и цвърчи в главата ми. Ако искаш да отгатвам, трябва да ме поканиш на вечеря.

— Добре тогава, ще ти кажа — рече Страйвър, като бавно се надигаше и заемаше седнало положение. — Сидни, караш ме да губя всякаква надежда, че можеш да ме разбереш, такова безчувствено животно си.

— А ти — отвърна Сидни, който приготвяше пунша — си такава чувствителна и поетична душа.

— Хайде, хайде! — отговори Страйвър. — Макар и да не претендирам да съм об-

разец на романтична душа (добре се познавам), все пак аз съм по-нежен човек от теб.

— Имаш повече късмет, искаш да кажеш.

— Не искам да кажа това. Искам да кажа, че аз съм по-... по-...

— Кажи по-галантен, ако това мислиш — подсказа му Картън.

— Добре, ще кажа по-галантен. Аз съм човек — каза Страйвър, като се надуваше пред приятеля си, който приготвяше пунша, — човек, който полага повече усилия от тебе да бъде приятен, който по-добре от тебе знае как да бъде приятен в женско общество.

— Продължавай — каза Сидни Картън.

— Не, няма да продължа — каза Страйвър, като клатеше заплашително глава, — няма да продължа, преди да се разберем. Ти си бил у доктор Манет толкова пъти, колкото и аз, а може би и повече. И знаеш ли какво? Направо ме е било срам заради твоята необщителност. Държиш се така мрачно и мълчиш като бито куче, че кълна ти се, срамувал

съм се от теб, Сидни!

— Положително на човек с твоята практика в съда ще се отрази много благотворно, ако се засрами от нещо — отвърна Сидни. — Трябва да си ми много благодарен.

— Няма да се измъкнеш с тия номера — отговори Страйвър, като че бутайки с рамо отговора си към Сидни. — Не, приятелю, мой дълг е да ти кажа и аз ти го казвам в лицето за твое добро, че ти си ужасно непохватен човек в такова общество. Направо си един неприятен човек.

Сидни изпи чаша от пунша, който бе приготвил, и се изсмя.

— Виж мен! — каза Страйвър, като се изпъчи. — Аз имам по-солиден доход от теб и за мен не е така необходимо да се държа приятно. Защо го правя тогава?

— Никога не съм те виждал да го правиш — промърмори Картън.

— Правя го от приличие; правя го заради принципа. И ето, виж ме! Напредвам.

— Никак не напредваш с разказа си за брачните си намерения — отвърна Картън небрежно. — Предпочитам да се придържаш към него. Що се отнася до мен — никога ли няма да разбереш, че аз съм непоправим?

Той зададе въпроса с известно презрение.

— Няма никакъв смисъл да бъдеш непоправим — отговори приятелят му с не много утешителен тон.

— Не виждам никакъв смисъл изобщо да бъда на този свят — каза Сидни Картън. — Коя е дамата?

— Виж сега, Сидни, не искам да те разстройвам, като ти съобщя името ѝ — каза мистър Страйвър, като се правеше, че приятелски го подготвя за разкритието, което възнамеряваше да направи, — защото те знам, че не мислиш сериозно и половината от това, което говориш, а ако го мислиш, това няма значение. Правя това малко предисловие, защото веднъж говори пред мене за дамата с пренебрежение.

— Така ли?

— Да, и то в тази стая.

Сидни погледна в пунша си, а после вдигна очи към самодоволния си приятел, след това изпи пунша и отново погледна самодоволния си приятел.

— Ти нарече младата дама златокоса кукла. Младата дама е мис Манет. Ако у тебе имаше някаква що-годе чувствителност или деликатност в тия неща, Сидни, може би щеше да ми е малко неприятно, че си послужи с такова описание; но у тебе няма нищо такова. Това чувство напълно ти липсва. Ето защо изразите ти не ме дразнят повече, отколкото би ме подразнило да чуя мнение за моя картина, изказано от човек, който не разбира от картини, или за моя музика от човек, който няма слух.

Сидни Картън пиеше пунша с голяма скорост; пиеше го на цели чаши и гледаше приятеля си.

— Сега знаеш всичко, Сид — каза мистър

Страйвър. — Не ме е грижа дали е състоятелна: тя е очарователно създание и аз съм решил да си угодя. Общо взето, смятам, че мога да си позволя това. В мое лице тя ще има съпруг, който бързо се издига, в известен смисъл изтъкнат съпруг. За нея това е добър късмет, но тя заслужава добър късмет. Изненадан ли си?

Картън продължаваше да пие пунш, но отговори:

— Защо да съм изненадан?

— Одобряваш ли избора ми?

Картън продължаваше да пие пунш, но отговори:

— Защо да не го одобрявам?

— Е — каза приятелят му Страйвър, — приемаш нещата по-леко, отколкото очаквах, и по-малко, отколкото очаквах, настояваш да получи богата зестра; макар че положително ти вече достатъчно добре си разбрал, че старият ти приятел е човек с доста силна воля. Да, Сидни, този начин на живот вече

ми омръзна, а не виждам как да го разнообразя. Чувствувам, че за мъжа е приятно да има дом, когато му се доще да се прибере в него (когато не иска, може да не се прибира), и смятам, че мис Манет ще се справи добре с всичко и винаги ще ме представя добре. Затова съм решил. А сега, Сидни, стари момко, искам да кажа нещо за тебе, за твоите перспективи. Знаеш ли, ти си зле, наистина си зле. Ти не знаеш цената на парите, живееш при недобри условия, един ден ще се изхабиш и ще останеш беден и болен. Наистина трябва да си потърсиш някоя жена да те гледа.

Той говореше наставнически от позицията на преуспял човек и това го правеше да изглежда двойно по-едър и четири пъти по-агресивен.

— Позволи ми да ти препоръчам да погледнеш истината в очите — продължи Страйвър. — Аз я погледнах в очите от моето различно положение, погледни я и ти от твоето

различно положение. Ожени се. Осигури си някой, който ще се грижи за теб. Няма значение, че дамското общество не ти доставя удоволствие, нито го разбираш, нито имаш необходимия за тия неща такт. Намери си някоя. Намери някоя почтена жена с някакъв имот — някоя, която дава жилище под наем или държи пансион — и се ожени за нея в случай че дойдат черни дни. Такова нещо ти трябва на тебе. Помисли си, Сидни.

— Ще си помисля — каза Сидни.

Глава XII

МЪЖЪТ С ФИНЕС

След като взе благородното решение да ощастливи дъщерята на доктора, мистър Страйвър реши да ѝ съобщи за щастието ѝ, преди да замине от града за дългата ваканция. След като обмисли въпроса, той стигна до заключението, че ще е най-добре

да приключи с предварителната част, за да могат след това да се уговорят спокойно дали да ѝ даде ръката си една-две седмици преди есенната сесия или пък през кратката коледна ваканция между есенната и пролетната сесия.

Той ни най-малко не се съмняваше в силата на доводите си и ясно виждаше как ще стигне до желаната присъда. След като успее да убеди съдебните заседатели по важните материални въпроси — единствените въпроси, които заслужават да се вземат под внимание, — случаят ставаше пределно ясен и в него нямаше нито един слаб пункт. Той говореше от името на ищеца, доказателствата му бяха неопровержими, адвокатът на подсъдимия захвърляше досието си и се отказваше от пледоария, а съдебните заседатели дори не се оттегляха да обмислят. След като разгледа делото, върховният съдия Страйвър бе убеден, че по-ясно дело не може да съществува.

И тъй мистър Страйвър постави начало на дългата ваканция, като отправи официална покана до мис Манет за посещение на Воксхол; тя не прие поканата и следващия път той предложи Ранила, но тя отново отказа по някакви необясними причини и на него не му оставаше друго, освен да отиде в Сохо и там да разкрие благородните си помисли.

И ето че един ден в самото начало на дългата ваканция мистър Страйвър си запробива път от Темпъл към Сохо. Всички, които го видяха как се насочва към Сохо, докато още беше откъм страната на статуята на св. Дънстън в Темпъл Бар, как непоколебимо си проправя път, разблъсквайки и дори събаряйки по-слабите от себе си, сигурно са си помислили колко ли силен и недосегаем е той.

Пътят му минаваше покрай банката „Телсън“ и тъй като той не само влагаше там пари, а и познаваше мистър Лори като най-близък приятел на семейство Манет,

на мистър Страйвър му хрумна да влезе в банката и да разкрие на мистър Лори какво щастие ще осени Сохо. Той бутна и отвори вратата, която слабо изскърца, препъна се по двете стъпала, мина покрай двамата престарели касиери и с рамо напред се вмъкна в мухлясалата задна стаичка, където мистър Лори седеше над огромни книги, разчертани за цифри. Перпендикулярните железни решетки на прозорците сякаш също бяха разчертани за цифри и сякаш всичко под слънцето беше някаква парична сума.

— Здравсти — каза мистър Страйвър. — Как сте? Надявам се, че сте добре.

Страйвър имаше забележителна способност да изглежда винаги прекалено едър за всяко помещение или място. Той така препълняше банката „Телсън“, че няколко стари служители, стоящи в далечните ъгли, повдигнаха погледи, пълни с укор и протест, като че ги бе изтикал до стената. Самият директор, който величествено четеше вест-

ник в най-крайния кът, се наведе недоволно, сякаш Страйвър беше забил глава в отговорната му жилетка.

Съобразителният мистър Лори каза с добре подбран тон, който би препоръчал и на други при тези обстоятелства:

— Здравейте, мистър Страйвър. Как сте, сър? — и му подаде ръка.

Когато някой от служителите на банката „Телсън“ се ръкуваше с друг човек в присъствието на директора, в ръкостискането му винаги се забелязваше една особеност. Ръкуваше се с някакво себеотрицание, като човек, който се здрависва от името на и за „Телсън и с-ие“.

— Мога ли да направя нещо за вас, мистър Страйвър? — запита делово мистър Лори.

— А, не, благодаря. Това е частно посещение при нас, мистър Лори. Дошъл съм за един личен разговор.

— О, така ли? — каза мистър Лори, като наостри уши, а очите му потърсиха директо-

ра в далечния ъгъл.

— Отивам — каза мистър Страйвър, като поверително се облакът на бюрото, което, макар голямо и двойно, започна да изглежда, сякаш наполовина не му бе по мярката, — отивам да предложа женитба на вашата мила малка приятелка мис Манет, мистър Лори...

— Боже мой! — извика мистър Лори, като потри брадичка и недоверчиво погледна посетителя си.

— Боже мой ли, сър? — повтори Страйвър и се отдръпна. — Боже ваш, сър! Какво искате да кажете, мистър Лори?

— Искам да кажа — отвърна човекът на бизнеса, — че, разбира се, много се радвам и че това ви прави най-голяма чест и изобщо, накратко, всичко, което бихте желали да чуете... Обаче, знаете ли, мистър Страйвър, наистина... — Мистър Лори спря и поклати глава по много странен начин, като че бе принуден против волята си да добави на себе си: „Наистина вие така прекалявате във всичко!“

— Така! — каза Страйвър, като заядливо удари с ръка по бюрото, отвори широко очи и пое дълбоко дъх. — Да пукна, ако ви разбирам, мистър Лори.

Мистър Лори намести малката си перука над двете си уши, сякаш за да допринесе за гореспоменатата цел, и захапа перото на една писалка.

— По дяволите, сър — извика Страйвър, втренчил поглед в него, — не съм ли подходящ кандидат за женитба?

— Боже мой, да! Да. Разбира се, че сте подходящ — каза мистър Лори. — Ако става дума дали сте подходящ, подходящ сте.

— Не преуспявам ли? — попита Страйвър.

— О, ако става дума за преуспяване, разбира се, че преуспявате — рече мистър Лори.

— И се издигам?

— Ако става дума за издигане — каза мистър Лори, възхитен от възможността да му признае още едно качество, — никой не

се съмнява в това.

— Тогава какво, по дяволите, искате да кажете, мистър Лори? — запита Страйвър, видимо оклюмал.

— Ами аз... Вие сега там ли отивахте? — попита мистър Лори.

— Право там — каза Страйвър, като сложи пълния си юмрук на бюрото.

— Тогава ще ви кажа, че на ваше място аз не бих отишъл.

— Защо? Сега ще ви поставя натясно. — Той му се закани с пръст с типичния си адвокатски маниер. — Вие сте делови човек и се очаква да имате някакво разумно основание. Защо не бихте отишли?

— Защото — отвърна мистър Лори — не бих предприел подобно нещо, без да имам някакви основания да вярвам, че ще успея.

— Да ме вземат дяволите! — извика Страйвър. — Това вече е нечувано.

Мистър Лори погледна към далечния директор и после пак към разгневения Страйвър.

— Един човек на бизнеса, човек на възраст, човек с опит — в банка при това — рече Страйвър, — след като току-що е изброил трите главни причини за пълен успех, казва, че нямам никакво основание! И го казва с глава на раменете си! — Мистър Страйвър наблегна на последното обстоятелство, сякаш думите на мистър Лори щяха да имат несравнимо по-малко значение, ако ги бе казал със свалена от раменете си глава.

— Когато казвам успех, имам пред вид успех пред младата дама и когато говоря за причини и основания за вероятен успех, имам пред вид причини и основания, които биха важали и пред младата дама. Младата дама, любезни ми господине — рече мистър Лори, потупвайки леко ръката на Страйвър, — младата дама. Важната в случая е младата дама.

— Тогава, значи, искате да ми кажете — отвърна Страйвър, излъчвайки лакти, — че младата дама, за която в момента става дума,

е една префърцунена глупачка?

— Не точно това. Искам да ви кажа, мистър Страйвър — каза мистър Лори, като почервеня, — че няма да позволя никому да говори непочтително за тази млада дама и че ако познавах човек — надявам се, че не познавам такъв, — толкова груб и арогантен, че да не може да се въздържа от непочтителни думи към тази млада дама пред това бюро, дори банката „Телсън“ няма да ми попречи да му кажа какво мисля за него.

Необходимостта да подтиска яда си бе довела кръвоносните съдове на мистър Страйвър в опасно състояние, когато беше неговият ред да се гневи. Вените на мистър Лори обикновено ритмично пропускаха потока кръв, но сега, когато бе дошъл негов ред, и те не бяха в по-добро състояние.

— Това е, което искам да ви кажа, сър — каза мистър Лори. — — Моля ви да бъдете напълно наясно по въпроса.

Известно време мистър Страйвър смука

края на една чертожна линия, а след това за-
тактува с нея по зъбите си някаква мелодия,
от което може би го заболя зъб. Той наруши
неловкото мълчание с думите:

— Това е нещо ново за мене, мистър
Лори. Вие съзнателно ме съветвате да не
отивам в Сохо и да не правя предложението
си — мене, Страйвър, от Кралската адвокат-
ска колегия, така ли?

— Молите ли ме да ви дам съвета си, мис-
тър Страйвър?

— Да, моля ви.

— Много добре. Тогава ви го давам и вие
много точно го изразихте с думи.

— Всичко, което мога да кажа по този въ-
прос — изсмя се с раздражение Страйвър,
— е, че това, ха, ха, надминава всичко, което
някога се е чуло или има тепърва да се чуе.

— Разберете ме добре — продължи мис-
тър Лори. — Като човек на бизнеса нямам
право да кажа нищо по въпроса, защото като
такъв не зная нищо за него. Но аз ви говоря

като възрастен човек, който е носил мис Манет на ръце, който е неин доверен приятел, а също и на баща ѝ и който много обича и двамата. Спомнете си, че не съм ви молил да ми доверявате намеренията си. Вероятно мислите, че не съм прав?

— Съвсем не — отвърна Страйвър и подсвирна. — Не мога да бъда сигурен, че и у третата страна ще има здрав разум. Мога да съм сигурен само в собственото си здравомислие. Просто предполагам да срещна разум в известни среди, където вие пък предполагате префърцунена детинска глупост. За мене това е нещо ново, но вие сте прав, смея да кажа.

— Настоявам аз сам да давам определенията на нещата, които предполагам. И разберете, сър — рече мистър Лори, като отново бързо почервеня, — че няма да позволя — дори в банката „Телсън“ — на никого да дава тези определения вместо мене.

— Добре! Моля за извинение — рече Страйвър.

— Извинен сте. Благодаря. Е, мистър Страйвър, канех се да кажа — може би ще ви бъде неприятно, ако се окаже, че сте сгрешили, може би ще бъде мъчително за доктор Манет, ако му се наложи да говори недвусмислено с вас по такъв въпрос. Знаете в какви отношения имам честта да се намирам със семейството. Ако сте съгласен, без ни най-малко да ви обвързвам, нито да ви представявам, аз се наемам да коригирам съвета си чрез нови наблюдения и преценки специално с оглед на него. Ако и след това той не ви задоволи, можете сам да проверите дали е правилен. Ако, от друга страна, го сметнете за разумен при положение, че остане същият, това може да спести и на двете страни неща, които е най-добре да се спестяват.

— Колко още ще трябва да остана в града?

— О, това е въпрос на няколко часа. Бих могъл да отида довечера в Сохо и след това да дойда в квартирата ви.

— Тогава приемам — каза Страйвър. — Сега няма да ходя у тях. При това положение желанието ми не е толкова горещо. Приемам и ще очаквам да наминете довечера. Довиждане.

След това мистър Страйвър се обърна и излезе от банката, минавайки през помещението и вратата така мощно, че във въздуха се получи силна ударна вълна и двамата престарели служители успеха да останат прави зад гишетата си и да се поклонят, без да полетят, само с цената на всичките си останали сили.

Клиентите виждаха тези немощни и достопочтени люде само да се кланят. За тях смятаха, че след като изпратят някои посетител с поклон, те продължават да се кланят в празното помещение, докато приканят с поклоните си други клиенти.

Адвокатът беше достатъчно умен, за да се досети, че банкерът не би отишъл толкова далеч и не би изразил толкова определено

мнение, ако в душата си не е напълно сигурен. Макар и неподготвен за големия хап, който му се наложи да преглътне, той все пак го глътна.

— А сега — каза мистър Страйвър, като го преглътни и се закани с адвокатския си маниер на Темпъл изобщо — от тази работа мога да се измъкна само като изкарам вас криви.

Това беше частица от тактическото изкуство на Олд Бейли, което му достави голямо облекчение.

— Няма аз да изляза виновен, моето момиче — рече мистър Страйвър. — Тебе ще изкарам виновна.

Затова, когато същата нощ мистър Лори дойде чак в десет часа, той намери мистър Страйвър сред нарочно струпани за целта книги и документи, сякаш темата на сутрешния им разговор бе напълно излязла от ума му. Той дори прояви изненада, когато видя мистър Лори, и изобщо изглеждаше разсеян

и погълнат от други неща.

— Е — каза добродушният емисар, след половинчасови и безрезултатни опити да го наведе на темата, — бях в Сохо.

— В Сохо ли? — отвърна хладно мистър Страйвър. — О, да, разбира се! Къде ми е умът?

— У мене вече няма съмнение — каза мистър Лори, — че бях прав в нашия разговор днес. Мнението ми се потвърди и аз повтарям съвета си.

— Уверявам ви — отвърна мистър Страйвър най-приятелски, — че съжалявам заради вас и заради горкия баща. Зная, че сигурно това ще остане завинаги мъчителна тема в семейството. Да не говорим повече за това.

— Не ви разбирам — отговори мистър Лори.

— Сигурно — рече Страйвър, кимайки с глава по един окончателен и категоричен начин. — Но няма знамение, няма никакво значение.

— Как така да няма значение? — настоя мистър Лори.

— Няма, уверявам ви, че няма. Очаквах да срещна разум там, където няма разум, както и похвални стремежи там, където няма похвални стремежи. Видях грешката си и нищо лошо не се е случило. И преди младите жени често са вършели подобни глупости и също така често са се каели за тях в бедност и нищета. Съвсем безкористно съжалявам, че стана така, защото от материална гледна точка за мене това нямаше да е от полза. Ако погледна на въпроса егоистично, аз се радвам, защото пак от материална гледна точка за мене това щеше да бъде лошо — едва ли е необходимо да ви казвам, че не бих спечелил нищо от това. Никому не се е случило нищо лошо. Аз не направих предложение на младата дама и, между нас казано, като си помисля, никак не съм сигурен, че трябваше да отивам толкова далеч. Мистър Лори, човек не може да контролира префърцуне-

ните прищевки и приумици на празноглави момиченца. Човек не трябва да се надява на това, иначе винаги ще се разочарова. А сега, моля ви, да не говорим повече за това. Уверявам ви, че съжалявам заради другите, но съм доволен заради себе си. И съм ви наистина много благодарен, задето ми разрешихте да се допитам до вас и за съвета, който ми дадохте. Вие по-добре от мен познавате младата дама. Бяхте прав, нямаше никакъв смисъл.

Мистър Лори беше така стъписан, че изгледа глупаво мистър Страйвър, който вече го избутваше с рамо към вратата с израз на преливаща щедрост, тактичност и доброжелателност спрямо заблудената му особа.

— Нека да постъпим по най-разумния начин, драги сър. Да не споменаваме повече за това. Още веднъж ви благодаря, че ми разрешихте да се допитам до вас. Лека нощ!

Преди да разбере какво става, мистър Лори се озова навън в нощта. Мистър Страй-

вър се излегна на канапето и намигна на тавана.

Глава XIII

МЪЖЪТ БЕЗ ФИНЕС

Ако изобщо Сидни Картън блестеше някъде, това положително не се случваше в дома на доктор Манет. Цяла една година той често ходеше там и винаги изглеждате унил, мрачен и отпуснат. Когато си направеше труда да разговаря, говореше добре. Но светлината у него рядко пробиваше облака на апатията, който го забулваше с пагубен мрак.

И все пак понякога Сидни Картън изпитваше интерес към улиците около този дом и безчувствените камъни, които ги застилаха. Много нощи нещастен и с блуждаещи мисли той се разхождаше там, когато виното не беше успяло да му вдъхне мимолетна радост. Много пъти призори мрачното утро заварваше самотната му фигура там и когато

първите слънчеви лъчи открийваха силуетите на красиви далечни камбанарии и високи сгради, той все още стоеше. Може би този спокоен час му носеше някакво чувство за по-добри неща, иначе забравени и недостижими. Напоследък все по-рядко Сидни Картън лягаше в неоправеното си легло в Темпъл Корт; много често, след като се бе хвърлил в него и пролежал не повече от няколко минути, той ставаше и тръгваше към този квартал.

Един ден през август, когато мистър Страйвър (след като уведоми чакала си, че „бил премислил по въпроса за женитбата“) бе отнесъл своя финес в Девоншър и когато видът и мирисът на цветята из улиците на Сити носеха повеи на доброта и за най-лошите, на здраве и за най-болните и на младост и за най-старите, Сидни отново крачеше по тези камъни. Стъпките му, друг път нерешителни и безцелни, сега се бяха оживили от едно намерение и докато го обмисляше,

неусетно стигна пред вратата на доктора.

Поканиха го горе, където Луси работеше ръкоделието си. С него тя винаги се чувствуваше малко неловко и сега пак го посрещна с известно притеснение. Сидни Картън седна на стола до масата ѝ. Като вдигна поглед към лицето му, докато си разменяха първите незначителни фрази, тя забеляза някаква промяна у него.

— Страхувам се, че не ви е добре, мистър Картън!

— Не, но животът, който водя, мис Манет, не помага на доброто здраве. Какво може да се очаква от такива нехранимайковци като мене.

— Не е ли жалко — простете ми, задавам ви въпрос, който просто ми се изплъзна от езика, — че не живеете по-добър живот?

— Направо е срамота, бог ми е свидетел.

— Тогава защо не го промените?

Тя отново нежно го погледна и с изненада и тъга забеляза сълзи в очите му. В гласа му

също имаше сълзи, когато ѝ отговори:

— Вече е късно за това. Никога няма да стана по-добър, отколкото съм. Ще пропадам все по-ниско и ще ставам все по-лош.

Той облегна лакът на масата и закри очи с ръка. В последвалата тишина масата затреперя.

Луси никога не беше го виждала да се разнежва и много се разтревожи. Картън разбра това, без да я поглежда, и рече:

— Моля да ме извините, мис Манет. Вълнувам се така от мисълта за това, което искам да ви кажа. Ще ме изслушате ли?

— Ако с това ще ви помогна с нещо, мистър Картън, ако това ще ви направи по-щастлив, ще бъда много радостна.

— Да ви благослови бог за милото ви съчувствие.

След малко той разкри лицето си и твърдо заговори:

— Не се страхувайте да ме изслушате. Не се стряскайте от нищо, което ще ви кажа. Аз

съм като някой, който е умрял млад. Целият ми живот все едно, че не е съществувал.

— Не, мистър Картън. Сигурна съм, че най-хубавата част от него все още предстои, сигурна съм, че можете да бъдете много, много по-достоеен за себе си.

— Кажете за вас, мис Манет, и макар да знам, че не е така, макар в нещастното си бедно сърце да знам, че не е така, никога няма да го забравя!

Тя бе пребледняла и трепереше. Той ѝ се притече на помощ с такава отчаяна и унищожителна самопреценка, че разговорът стана много по-различен от всеки друг път.

— Ако беше възможно, мис Манет, да отвърнете на любовта човека, когото виждате пред себе си — самонизвергнал се, похабен, пияница, едно нещастно, безполезно и сбъркано същество, — какъвто го познавате, той би съзнавал, дори и днес, в този час, че ще ви донесе нещастие, ще ви донесе скръб и разкаяние, ще ви накара да страдате, ще ви

опозори и ще ви увлече надолу заедно със себе си. Зная много добре, че е невъзможно да изпитвате нежност към мене. Не моля за нежност. Дори съм благодарен, че това е невъзможно.

— Въпреки това, не мога ли да ви спася, мистър Картън? Не мога ли да ви върна — простете ми отново — към по-добър живот? Не мога ли по някакъв начин да ви се отблагодаря за откровеността? Зная, че това е откровеност — каза скромно тя след известно колебание и с искрени сълзи. — Зная, че не бихте казали това на никой друг. Не мога ли да я превърна в нещо полезно за вас, мистър Картън?

Той поклати отрицателно глава.

— Невъзможно е. Не, мис Манет, невъзможно е. Ако можете да ме изслушате още малко, това ще е всичко, което можете да направите за мене. Искам да знаете, че сте били последната мечта на душата ми. В своето падение аз не бях паднал толкова

ниско, че вашият образ и този на баща ви и на вашия дом да не раздвижат у мене стари сенки, които смятах за умрели и изчезнали. Откакто се запознах с вас, започнаха да ме мъчат угризения, каквито не вярвах, че могат отново да ме споходят. Чувам шепота на стари гласове, които ме викат нагоре и които мислех, че са замлъкнали завинаги. Спохождат ме и неясни мисли да започна отново да се боря, да започна отначало, да се отърся от мръсотията и страстите си и да се върна на бойното поле, което съм напуснал. Мечти, само сънища, които не извеждат до никакъв край и оставят човек на същото място, където е спал, докато ги е сънувал, но искам да знаете, че вие сте вдъхновителката им.

— Нищо ли няма да остане от тях? О, мистър Картън, помислете пак. Опитайте пак.

— Не, мис Манет, през цялото време съзнавах, че съм съвсем недостоеен. И все пак имах слабостта и все още имам слабостта да

искам да знаете с каква внезапна магия ме възпламенихте и накарахте една купчина пепел да лумне в огън — който обаче не е нещо много различно от природата ми, — огън, който нищо не ускорява, нищо не осветлява, за нищо не служи и безцелно изгаря.

— Тъй като, мистър Картън, имам нещастieto да съм ви направила по-нещастен, отколкото сте били, преди да ме познавате...

— Не казвайте това, мис Манет, защото, ако изобщо някой можеше да ме спаси, това щяхте да бъдете вие. Вие няма да станете причина за моето падение.

— Тъй като във всички случаи това състояние на духа, което описвате, може да се отдаде на някакво мое въздействие — това искам да кажа, ако мога ясно да се изразя, — не мога ли да упражня върху вас някакво въздействие във ваша полза? Нямам ли никаква сила за добро над вас?

— Мис Манет, дошъл съм тук, за да извърша най-голямото добро, на което сега

съм способен. Разрешете ми през остатъка на своя пропилян живот да нося спомена, че на вас, последна в целия свят, съм разкрил сърцето си и че по това време у мене е било останало нещо, за което вие да съжалявате и да скърбите.

— И което, отново и отново ви моля най-горещо и с цялото си сърце да повярвате, е способно на по-добри неща, мистър Картън!

— Не ме молете повече да вярвам в това, мис Манет. Изпитах себе си и знам истината. Натъзвавам ви — бързо свършвам. Ще ми позволите ли да вярвам, когато си спомням за този ден, че последната съкровена тайна на моя живот е положена във вашата чиста и невинна гръд и че стои там и няма да бъде споделена с никого?

— Ако това ще бъде утеха за вас, да.

— Нито дори с човека, който ви стане най-близък?

— Мистър Картън — отвърна тя, след

като помълча развълнувана, — тайната е ваша, не моя. Обещавам ви да я уважавам.

— Благодаря ви. Нека още веднъж бог ви благослови.

Той доближи ръката ѝ до устните си и тръгна към вратата.

— Не се страхувайте, мис Манет, че някога ще спомена отново този разговор дори и с една бегла фраза. Никога няма да ви го припомням. Дори да бях умрял, нямаше да е по-сигурно. В часа на моята смърт ще пазя свят единствения си хубав спомен — ще ви благодаря, ще ви благославям за него, — че последното си самопризнание направих на вас, че вие нежно носите името ми в своето сърце, моите грешки и страдания. Дано иначе сърцето ви е леко и щастливо!

Той беше тъй различен от друг път, толкова тъжно бе да се помисли, че е похабил твърде много неща и че много неща ежедневно подтискаше и изкривяваше, че Луси Манет се разплака от жал.

— Успокойте се! — каза той, като я гледаше. — Аз не заслужавам такива чувства, мис Манет. Само след час-два лошите ми другари и лошите навици, които презирам, но на които се поддавам, ще ме направят по-малко достоен за сълзите ви от последния окаян нещастник, който пълзи по улиците. Успокойте се! Но в себе си аз винаги ще остана към вас такъв, какъвто съм сега, макар че външно ще бъда такъв, какъвто досега сте ме виждали. Предпоследната молба, която отправям към вас, е да ми повярвате.

— Ще ви повярвам, мистър Картън.

— А ето и последната ми молба: и след нея ще ви освободя от един посетител, с когото добре зная, че в нищо не си подходите и от когото ви дели непреодолимо пространство. Безсмислено е да говоря това, но то блика от душата ми. За вас и за някой скъп за вас човек аз бих направил всичко. Ако имах някоя по-хубава професия, която да предлага случай или възможност да се пожертву-

вам, бих прегърнал всяка жертва за вас и за тези, които ви са скъпи. Опитайте се да си спомните в някой тих миг, че съм искрен и горещ в това си желание. Ще дойде време, и то скоро, когато около вас ще се създадат нови връзки, връзки, които ще ви свържат още по-силно и още по-нежно с дома, който така красите. Най-скъпите връзки, които ще ви донесат благодат и радост. О, мис Манет, когато от едно детско личице ви погледне лицето на щастливия баща, когато видите в нозете си как собствената ви прелестна красота покълва отново, спомняйте си понякога, че има един човек, който е готов да даде живота си, за да запази живота на някой, който ви е скъп!

Той каза: „Сбогом!“ , каза за последен път: „Бог да ви благослови“ — и си тръгна.

ЧОВЕКЪТ НА ЧЕСТНИЯ ЗАНАЯТ

Пред очите на мистър Джеремиа Крънчър, който седеше на столчето си на Флийт Стрийт заедно с ужасното си отроче, всеки ден минаваха най-разнообразни неща. Та кой може да седи върху каквото и да било на Флийт Стрийт през оживените часове на деня, без да го заслепят и оглушат двете огромни шествия — едното вечно движещо се на запад заедно със слънцето, а другото — винаги на изток в обратна посока: и двете неизбежно по пътя към селенията отвъд пурпурния знак на залеза.

С вечната си сламка в уста мистър Крънчър седеше и наблюдаваше двата потока, като онзи див селяк, който няколко столетия стои на пост и наблюдава една река — с тази разлика, че Джери не очакваше те да пресъхнат. Нито пък подобно очакване би могло да му вдъхне надежда, тъй като една малка

част от дохода си той получаваше от прежеждането на страхливи женици (най-често доста пълни и преминали разцвета на силите си) от Телсъновата страна на вълните до насрещния бряг. Макар и във всеки отделен случай тези придружавания да бяха кратки, мистър Крънчър неизменно започваше да изпитва такъв силен интерес към дамата си, че изразяваше силно желание да има честта да пийне за много доброто ѝ здраве. Именно от даренията, които получаваше, за да изпълни това благонамерено желание, той допълваше финансите си, както току-що отбелязахме.

Имало е времена, когато един поет е можел да седне на обществено място и да се отдаде на размисъл пред очите на хората. Мистър Крънчър, който седеше на обществено място, но не беше поет, размишляваше колкото се може по-малко и гледаше около себе си.

Случи се така, че той бе погълнат от това

занимание по време, когато нямаше големи тълпи, нямаше много закъснели жени и когато изобщо работите му вървяха тъй недоходно, че в гърдите му се събуди силно подозрение, че мисис Крънчър пак се е „плюсвала“ по някакъв специален начин. В това време вниманието му се привлече от една необикновена група хора, която се изля на Флийт Стрийт и тръгна на запад. Като се вгледа добре, мистър Крънчър установи, че приближава някакво погребение и че срещу това погребение има масово негодувание, което пораждаше шумни възгласи.

— Джери, момчето ми — каза мистър Крънчър, като се обърна към потомъка си, — това е погребение.

— У-рра, татко! — извика малкият Джери, Значението на този ликуващ вик, издаден от младия джентълмен, не бе никак ясно. По-възрастният джентълмен го прие тъй зле, че потърси удобен момент, за да удари силен плесник на младия джентълмен,

— Кво искаш да кажеш, бе? Какво си заурурукал? Какво искаш да стовариш на собствения си баща, млади негоднико! Това момче и аз самият вече не мога да го трая — каза мистър Крънчър, като внимателно го оглеждаше. — Ще ми урурука! Да не съм ти чул повече гласа, че пак ще опиташ шамара, чуваш ли!

— Нищо лошо не правех — възрази младият джентълмен, докато си триеше бузата.

— Тогава изобщо нищо недей прави — рече мистър Крънчър, — Няма да търпя твойто „нищо лошо“, разбрано ли е? Сядай тук на столчето и гледай тълпата.

Синът му се подчини, а тълпата приближаваше. Хората шумно се преструваха, че плачат и се кикотеха около една мръсна катафалка и кола с оплаквачи, в която обаче имаше само един оплаквач, облечен в тъмните одежди, без които е немислимо достойнството на тази длъжност. Изглежда, че длъжността не му бе никак приятна сред

тази нарастваща тълпа, която му се присмиваше, правеше му гримаси и непрекъснато реवेशе и викаше: „Я-ха! Шпиони! Тссст! Я-ха! Шпиони!“ заедно с други прилагателни, твърде многобройни и силни, за да ги повторим тук.

За мистър Крънчър погребенията винаги имаха необикновена притегателна сила. Когато покрай банката „Телсън“ минаваше погребение, той винаги наостряше сетива и изпадаше във възбуда. Ето защо беше напълно естествено погребение с такива необичайни придружители да го развълнува силно и той попита първия човек, който мина край него:

— Какво има, братко? Какво става?

— Хич не знам — отвърна човекът. — Шпиони! Я-ха! Тссст! Шпиони!

Попита друг човек:

— Кого погребват?

— Хич не знам — отвърна човекът, който въпреки това сложи шепи до устата си като фуния и изрева с учудващо ожесточение и

възбуда. — Шпиони! Я-ха! Тссст! Шпи-они!

Най-после в Джери се блъсна един човек, по-добре запознат с фактите по делото, и от него той научи, че това било погребението на някой си Роджър Клай.

— Той шпионин ли беше? — запита мистър Крънчър.

— Шпионин на Олд Бейли — отговори неговият осведомител. — Я-ха! Тссст! Я-ха! Шпиони от Олд Бей-ли-и!

— Ама разбира се, бе! — възкликна Джери, като си припомни делото, на което бе присъствувал. — Аз съм го виждал. Умрял, така ли?

— Мъртъв като говежди бут — отвърна другият. — От това по-мъртъв не може да станеш. Свалете ги, хей! Шпиони! Смъкнете ги долу! Шпиони!

В общата липса на всякакви идеи това предложение беше толкова приемливо, че тълпата го прегърна с буен възторг и с гръм-

ки викове: „Свалете ги, смъкнете ги долу, шпиони!“ — обгради двете коли така плътно, че те спряха. Когато хората отвориха вратите на колата на оплаквачите, единственият оплаквач сам се измъкна от нея и за миг попадна в ръцете им, но човекът беше тъй чевръст и действуваше тъй бързо, че в следващия миг вече се носеше по една странична улица, след като се бе разделил с наметалото си, шапката, дългата лента на шапката, бялата кърпичка и други символични сълзи.

Тълпата накъса тези атрибути на малки парченца и с голяма радост ги разпръсна по всички посоки, а търговците бързо затвориха магазините си, тъй като по онова време тълпата не се спираше пред нищо и представляваше чудовище, което вдъхваше голям ужас. Бяха вече стигнали дотам, че отваряха катафалката, за да свалят ковчега, когато нечий по-светъл ум предложи вместо това да го съпроводят до гробищата сред всеобщо веселие. Имаше остра нужда от делови

предложения, тъй че и тази идея се прие с аплодисменти и веднага колата на оплакваните се изпълни с осем души вътре и дванадесет отвън, а на покрива се покатериха толкова хора, колкото съумяха да се закрепят, без да паднат. Измежду първите от тези доброволци беше и самият Джери Крънчър, който свенливо скри шипестата си глава от банката в най-далечния ъгъл на колата на оплакваните.

Погребалните агенти, устроили погребението, протестираха срещу тези промени в церемонията, но тъй като реката течеше в тревожна близост и няколко гласа подхвърлиха, че студените бани са много ефикасно средство за вразумяване на упорити хора от техния занаят, протестите бяха слаби и не траяха дълго. Пренаредената процесия тръгна: един коминочистач караше катафалката под ръководството на кочияша-титуляр, който седеше до него зорко наблюдаван, а един баничар, също придружен от министър от

своя кабинет, караше колата с оплаквачите. Един мечкадар — често срещана личност по улиците от онова време — се включи в кавалкадата като допълнителна украса още преди шествието да напредне по Странд и мечката му, черна и много проскубана, придаваше доста погребален вид на онази част от процесията, в която той вървеше.

Така, сред пиене на бира, пушене на лули, резове, песни и безкрайни пародии на скръб, безредната процесия се движеше напред, като нарастваше на всяка крачка, а всички магазини по пътя ѝ се затваряха. Целта ѝ бе старата църква „Сейнт Панкрас“, далеч в полето извън града. Най-послед стигнаха там, настояха да влязат в самите гробища и сами извършиха погребението на покойния Роджър Клай за огромно свое удоволствие.

След като свърши с мъртвеца, тълпата се нуждаеше от някакво друго развлечение и на друг светъл ум (а може би и на същия) хрумна духовитата приумица да се разобли-

чават случайни минувачи като шпиони на Олд Бейли и да им се отмъщава. Подгониха няколко десетки безобидни граждани, които никога в живота си не бяха се приближавали до Олд Бейли, и след като ги заловиха, ги подкараха грубо и ги малтретираха. Преходът към трошене на прозорци, а оттам към ограбване на кръчми дойде леко и естествено. Най-сетне, след няколко часа и след като бяха сринали няколко летни къщи и бяха измъкнали много колове от оградите за въоръжаване на по-войнствените духове, се пръсна слух, че гвардията иде. При тази мътва тълпата постепенно се стопи — гвардейците може би дойдоха, а може би не, но така става с всяка тълпа.

Мистър Крънчър не взе участие в заключителните увеселения, а остана на гробищата да разговаря и съчувствува на погребалните агенти. Мястото му въздействуваше успокоително. Той си взе лула от една съседна кръчма и запуши, като разглеждаше ограда-

та и цялото място.

— Джери — каза мистър Крънчър, като се обръщаше към себе си, както често правеше, — ти го видя този Клай онзи ден и видя със собствените си очи, че той беше млад, здрав и прав.

След като изпуши лулата си и помисли още малко, мистър Крънчър се обърна и си тръгна, за да може да се появи на поста си пред банката преди края на работното време. Дали от разсъждения върху смъртния ни дял го заболя черният дроб, или и преди това здравето му не беше в ред, или пък просто пожела да окаже внимание на един бележит човек, не е от голямо значение, но на връщане Джери направи кратко посещение на лекаря си — известен хирург.

Младият Джери освободи мястото на баща си, проявявайки синовно любопитство, и му докладва, че в негово отсъствие не е имало работа. Банката затвори, старите служители излязоха, поставиха обичайна-

та охрана и мистър Крънчър и синът му си тръгнаха към дома за вечерния чай.

— Сега ще разбера каква е работата! — рече мистър Крънчър на жена си, като влезе в къщи. — Ако тази нощ честният ми труд не завърши добре, ще съм сигурен, че си се молила против мене, и ще те пердаша за това, все едно, че наистина съм те видял да се плъосваш.

Нещастната мисис Крънчър поклати глава.

— Ама ти го правиш и пред очите ми, ма! — каза мистър Крънчър с гневно безпокойство.

— Нищо не съм казала.

— Тогава няма и да си мислиш нищо. Като мислиш, все едно, че се молиш. Можеш да ми пречиш и по единия, и по другия начин. Престани въобще!

— Добре, Джери.

— „Добре, Джери“ — повтори мистър Крънчър, като седна на масата. — Значи,

„добре, Джери“. Такава била работата. Значи, сега казваш „добре, Джери“?

Мистър Крънчър не искаше да каже нищо по-специално с тези мрачни потвърждения, но ги използваше, както хората нерядко правят, за да изрази общо иронично недоволство.

— И ти си една с твойто „добре, Джери“ — каза мистър Крънчър, отхапвайки от филията си с масло и представяйки си, че поглъща голяма невидима стрида от чинията си. — Сигурно е така. Вярвам ти.

— Ще излизаш ли довечера? — запита кротката му жена, след като отхапа нов залък.

— Ще излизам.

— Може ли да дойда с тебе, татко? — пита бързо синът му.

— Не, не може. Аз отивам — майка ти знае, — отивам за риба. Да, за риба. За риба отивам.

— Май че въдицата ти много ръждясва

бе, татко?

— Това не е твоя работа.

— Ще донесеш ли риба бе, татко?

— Ако не донеса, утре ще си на постна дажба — отвърна този джентълмен, като поклати глава. — Достатъчно въпроси зададе вече. Аз когато изляза, ти отдавна ще си си легнал.

През останалата част от вечерта той се посвети на най-зорко бдение над мисис Крънчър и начумерено поддържаше разговор с нея, за да не ѝ даде възможност мислено да отправи молби, които да му навредят. За тази цел той помоли сина си да разговаря с нея и много измъчи бедната жена, като измисли всякакви причини за недоволство от нея, само и само да не я остави нито миг със собствените ѝ мисли. И най-набожният човек не би могъл да даде по-силна проява на вяра в действието на искрената молитва, отколкото той с това недоверие към жена си. Също като че някой заклет невярващ в духо-

ве се бе уплашил от някакъв разказ за дух.

— И да внимаваш! — каза мистър Крънчър. — Няма да ми правиш номера утре! Ако аз, като човек на честния занаят, успея да се сдобия с някое и друго бутче месо, да не си посмяла пак да не се докосваш до него и да ми ядеш гол хляб. Ако аз, човекът на честния занаят, успея да купя малко бира, да не си ми казала, че ще пиеш само вода. Като отидеш при Рим²⁷, прави като Рим. Иначе животът ти ще ти се види много мъчен с Рим. Да знаеш, че за тебе аз съм Рим.

След това отново започна да мърмори:

— Така да си играеш със собствената си храна и питие. Просто не мога да си представя колко ще ни намалее яденето и пиенето само заради твоите номера с плъосването и безчувственото ти поведение. Виж детето си: твой син е, нали? И е тънък като пръчка. Ти за майка ли се мислиш, щом не знаеш, че първото задължение на майката е да се гри-

²⁷Джери Крънчър явно смята, че Рим е име на човек — б. р.

жи детето ѝ да пълнее?

Това засегна младия Джери на много чувствително място, той закле майка си да изпълнява основното си задължение и каквото и друго да върши или да отказва да върши, особено да залегне на изпълнението на тази майчинска функция, тъй прочувствено и нежно указана от другия му родител.

Така мина вечерта у семейство Крънчър. Най-после на младия Джери бе наредено да си легне, а майка му получи същите указания и ги изпълни. Мистър Крънчър уби ранните часове на нощта, като изпуши няколко лули в самота, и тръгна да излиза чак около един часа. Когато този късен и призрачен час наближи, той стана от стола, извади от джоба си ключ, отключи един бюфет и извади оттам чувал, един доста големичък железен лост, въже и верига и други риболовни принадлежности от този род. След като скри на различни места у себе си тези неща, той изрече последна закана към мисис Крънчър,

изгаси светлината и излезе.

Младият Джери, който само се престори, че се съблича, скоро излезе след баща си. Под прикритието на тъмнината той го последва навън от стаята, по стълбището, през двора и на улицата. Не се боеше, че няма да може да се прибере обратно у дома, тъй като в къщата живееха много хора и вратата цяла нощ стоеше отворена.

Воден от похвалната амбиция да проникне в изкуството и тайната на честния занаят на баща си, младият Джери, като се придържаше близо до къщите, стените и портите, както очите му бяха близо едно до друго, не изпускаше от поглед почитаемия си родител. Почитаемият родител вървеше на север и не бе отишъл много далеч, когато към него се присъедини друг ученик на Айзък Уолтън²⁸ и двамата закрачиха заедно.

След половин час мигащите лампи и

²⁸Айзък Уолтън (1593–1683) — автор на известна на времето книга за риболов — б. р.

клюмащите стражари останаха зад тях и те тръгнаха по един пуст път. Тук се присъедини още един рибар и това стана тъй тихо, че ако младият Джери беше суеверен, би могъл да повярва, че вторият последовател на това тънко изкуство внезапно се е разцепил на две.

Тримата продължиха и младият Джери ги следваше, докато спряха до един скален откос, надвиснал над пътя. На върха му имаше ниска тухлена стена с желязна ограда върху нея. В сянката на откоса и стената тримата свиха нагоре по една пътека, от едната страна на която вървеше оградата, на това място висока осем или десет фута. Притаен зад един ъгъл и виращ се нагоре по пътеката, Джери видя фигурата на баща си, доста добре очертана на светлината на воднистата и замъглена луна: той пъргаво се изкачваше по една желязна порта. Скоро се прехвърли през нея, а след него се прехвърли и вторият рибар, най-после и третият. Всички легнаха и за момент се притаиха

до вратата — може би се ослушваха. След това се отдалечиха на четири крака.

Сега беше ред на младия Джери да прескочи вратата, което той извърши със затаен дъх. Ту се спотайваше зад някой ъгъл, ту залягаше, докато най-последно различи тримата рибари, които пълзяха сред буйна трева и надгробни камъни (намираха се в големи гробища), които приличаха на бели призраци, а и самата черковна кула приличаше на някакъв чудовищен призрак. Не бяха пропълзели далеч, когато спряха и се изправиха. И тогава започнаха риболова.

Най-напред ловиха с лопата. Скоро починаемият родител стъкми нещо като инструмент, подобен на огромен тирбушон. С каквото и да работеха, работеха усилено, докато зловещият звън на часовника на църковната кула така ужаси младия Джери, че той хукна да бяга с коса, щръкнала като бащината му.

Но отдавнашното му желание да научи повече за тия неща не само го накара скоро

да спре, а го подмами да се върне назад. Когато за втори път надзърна иззад вратата, те все още ловуваха с голямо усърдие: изглежда, че вече кълвеше. Долу нещо скърцаше и се съпротивяваше и приведените им фигури бяха напрегнати, като че дърпаха нещо тежко. Бавно и постепенно тежкият предмет разкъса пръстта, която го обгръщаше, и бе издигнат на повърхността. Младият Джери отлично знаеше какво е това, но когато видя почитаемия си баща, който се канеше да го отлости, така се изплаши, тъй като за него такава гледка беше новост, че отново побягна и не спря, докато не се отдалечи на повече от миля.

Дори и тогава не би спрял, ако не трябваше да вземе нещо така необходимо като дъха си, защото тичаше в едно призрачно надбягване, в което бе крайно желателно да стигне до крайната цел. Беше дълбоко убеден, че ковчегът, който бе видял, тича след него и си го представяше как подскача подире му, из-

правен на тесния си край, и е непрестанно на косям да го настигне и да заподскача редом с него — може да го хване и за ръка. Наистина преследвач, от който човек иска да се отърве. Освен това този зъл дух беше вездесъщ и неочаквано се появяваше на непредвидими места. Нощта зад гърба му беше ужасна и все пак Джери тичаше само по пътя, избягвайки тъмните пресечки, от страх да не би ковчегът да изскочи като някакво сакато детско хвърчило без опашка и крила. Той се криеше из входовете, триеше ужасните си рамене по вратите и ги повдигаше до ушите си, като че ли се смееше. Сливаше се със сенките по пътя и хитро лягаше по гръб, за да го препъне. През цялото това време ковчегът непрестанно подскачаше подире му и все повече го настигаше и не беше чудно, че момчето се добра до вратата на дома си полуживо. Дори там ковчегът не го оставяше, а го последва по стълбата, като издумкваше на всяко стъпало, вмъкна се заедно с него в

леглото му и се изтърси с мъртвешката си тежест върху гърдите му, когато заспа.

От този тягостен сън младият Джери се събуди в стаичката си след зазоряване и преди изгрев слънце. Усети присъствието на баща си. Нещо в работите му се беше объркало, поне така подразбра младият Джери от обстоятелството, че баща му държеше мисис Крънчър за ушите и блъскаше главата ѝ в таблата на леглото.

— Казах ти, че ще го направя — рече мистър Крънчър — и ето че го правя.

— Джери, Джери, Джери — молеше го жена му.

— Пречиш на успеха на занаята ми — каза Джери — и от това и аз, и съдружниците ми страдаме. Нали трябваше да ме почиташ и да ми се подчиняваш? Защо, по дяволите, не го правиш?

— Опитвам се да бъда добра съпруга, Джери — възрази през сълзи горката жена.

— Това ли е добра жена — да пречи на за-

наята на мъжа си. Така ли почиташ съпруга си — като позориш занаята му? Така ли се покоряваш на съпруга си — с непокорство по най-важния въпрос за занаята му?

— Тогава още не беше се хванал с този ужасен занаят, Джери.

— Не ти ли стига — отвърна мистър Крънчър, — че мъжът ти е човек на честния занаят, ами си седнала да занимаваш женския си акъл с изчисления кога се бил заловил със занаята си и кога не бил? Една уважаваща и покорна съпруга изобщо не се занимава със занаята на съпруга си. И се смяташ за религиозна? Щом ти си религиозна, тогава на мене ми дайте някоя безбожница! У тебе има толкова природно чувство за дълг, колкото по дъното на Темза растат естествени колове — и на двете човек трябва да ви ги набие?

Караницата се водеше с нисък глас и приключи с това, че човекът на честния занаят свали с ритане калните си ботуши и се

просна с целия си ръст на пода. След като надзърна плахо и го видя да лежи по гръб, подложил ръждивите си ръце под главата вместо възглавница, синът му също си легна и отново заспа.

На закуска нямаше нито риба, нито почти нищо друго. Мистър Крънчър не беше в настроение и беше много раздражителен. Държеше готов един железен капак като граната, с който да попречи на мисис Крънчър, в случай че забележи у нея някакви признаци на молитва. Изчетка се и се изми в обичайното време и тръгна със сина си да изпълнява привидната си професия.

Младият Джери крачеше със столчето под ръка до баща си надолу по слънчевата и многолюдна Флийт Стрийт, но това беше един много различен млад Джери от момчето от предишната нощ, което тичаше през глава към дома през тъмнината и пустошта, за да избяга от зловещия си преследвач. Денят беше оживил хитрия му ум и всичките

му нощни страхове бяха изчезнали — по отношение на тая подробност не е изключено тая сутрин да е имал събрата не само по Флийт Стрийт, но и в Лондонското Сити.

— Татко — каза по едно време младият Джери, като внимаваше да не попадне в обсега на ръката му и столчето да е между тях, — какво значи ресурекционист²⁹ ?

Мистър Крънчър спря насред улицата, преди да отговори:

— Откъде да знам?

— Мислех, че знаеш всичко, татко — каза безхитростното момче.

— Хм — отвърна мистър Крънчър, като тръгна отново и свали шапката си, за да даде свобода на шиповете си, — ами това е нещо като търговец.

— Какво продава, татко? — попита бързият малък Джери. — Каква му е стоката?

²⁹Ресурекционист (лат.) — крадец на трупове, които се продавали обикновено на лекари — за анатомически и патологически изследвания — б. р.

— Стоката му — рече мистър Крънчър, след като пообмисли въпроса — е от вида на научните стоки.

— Човешки тела, нали, татко? — запитва жизнерадостното момче.

— Май че е нещо такова — каза мистър Крънчър.

— О, татко, много искам да стана ресурекционист, като порасна!

Мистър Крънчър се успокои, но поклати глава поучително и с известно съмнение:

— Зависи как ще развиеш дарбите си. Гледай да развиеш дарбите си и да не обещаваши никому повече, отколкото можеш да изпълниш, и на възможностите ти няма да има предел.

Когато окураженият по този начин малък Джери избърза няколко крачки, за да постави столчето пред банката, мистър Крънчър добави на себе си:

— Джери, има надежда в твоя честен занаят това момче все пак да ти донесе голяма радост и да ти стане отплата заради майка си.

ПЛЕТЕНЕТО

Този ден в кръчмата на мосю Дефарж пиенето започна по-рано от обикновено. Още в шест часа сутринта бледите лица, които занадничаха през решетестите прозорци, можаха да съгледат вътре други лица, наведени над стакани вино. И в най-добри времена мосю Дефарж продаваше виното доста разрежено, но този път то беше извънредно рядко. Освен това беше и кисело или по-точно вкисващо, защото от него настроението на пиещите ставаше мрачно. От смачканото грозде на мосю Дефарж не излизаше игривият пламък на Бакхус, но в утайката му тлеше скрит огън и се разгаряше в мрака.

Трета сутрин поред пиенето в кръчмата на мосю Дефарж почваше по-рано от обикновено. Така тръгна от понеделник, а сега беше сряда. И не толкова се заливаха, колкото отрано изпадаха в мрачен размисъл. Сред

посетителите имаше мнозина, които се бяха примъкнали вътре от момента, когато вратата се беше отворила, и сега слушаха и шепнеха нещо, и които иначе не можеха да сложат и петак върху тезгяха, дори ако от това зависеше животът им. Те изглеждаха живо заинтересувани от кръчмата, сякаш можеха да поръчат цели бурета вино: местеха се от място на място, от ъгъл на ъгъл и вместо пите с жадни погледи поглъщаха приказки.

Независимо от необикновения прилив на клиенти съдържателят на кръчмата не се виждаше. Но, изглежда, не липсваше на никого. Никой, прекрачил прага на заведението, не го потърси, никой не попита за него, никой не се зачуди, като видя само мадам Дефарж на мястото ѝ — как отмерва виното и държи една купа, пълна с очукани дребни монети, обезличени и смачкани като онези дребни човешки отломки, от чиито парцаливи джобове бяха излезли.

Вероятно шпионите, които надзъртаха в

кръчмата както и във всички възможни кътчета от кралския дворец до затвора за престъпници, бяха установили една обща апатия и преобладаваща разсеяност. Игрите на карти не вървяха, играчите на домино си правеха кули от плочките, пиячите рисуваха по масите разни фигури с разлетите капки вино и самата мадам Дефарж очертаваше с клечка за зъби фигурите върху ръкава на роклята си и като че ли виждаше и чуваше нещо невидимо и нечуто някъде много далеч.

В това пийнало настроение Сен Антоан продължи до обяд. По пладне из улиците на квартала и под люлеещите се лампи се появиха двама прашни мъже. Един от тях беше мосю Дефарж. Другият беше работник по пътищата и носеше синя шапка. Жадни и целите в прах, двамата влязоха в кръчмата. Пристигането им разпали огън в гърдите на Сен Антоан, който бързо се разпространи и запламтя по лицата, появили се на повечето врати и прозорци. Но когато влязоха в кръч-

мата, никой не ги последва и никой не проговори, макар че очите на всички се обърнаха към тях.

— Добър ден, господа — каза мосю Дефарж.

Това може би беше сигнал за развързване на всеобщия език. Поздравът изтръгна отговор в хор „добър ден“.

— Лошо време, господа — рече мосю Дефарж и поклати глава.

При тия думи всички се спогледаха, после сведоха очи и замълчаха; с изключение на един мъж, който стана и излезе навън.

— Жено — каза високо Дефарж, като се обърна към мадам Дефарж, — изминах доста левги с този добър работник по пътищата на име Жак. Срегнах го случайно на ден и половина път от Париж. Добро момче е тоя работник на име Жак. Дай му да пийне, жено.

Втори мъж стана и излезе. Мадам Дефарж сложи стакан вино пред работника по

пътищата на име Жак, който свали синята си шапка към присъстващите и отпи. В пазвите на ризата си носеше парче изсъхнал и потъмнял хляб. От време на време отхапваше от него, дъвчеше и после отпиваше, седнал близо до тезгяха на мадам Дефарж. Трети мъж стана и излезе навън.

Дефарж се подкрепи с глътка вино, но пи по-малко от непознатия, бидейки човек, за когото това питие не беше рядкост. Почака, докато селянинът привърши закуската си. Не поглеждаше към никого и никой не поглеждаше към него. Нито даже мадам Дефарж: тя си бе взела плетивото и усърдно работеше.

— Свърши ли с яденето, приятелю? — попита той, след като го изчака.

— Да, благодаря.

— Хайде тогава! Ела да ти покажа квартирата, в която ти казах, че можеш да се нанесеш. Чудесно ще се чувствуваш там.

От кръчмата навън на улицата, от ули-

цата в един двор, от двора по едно стръмно стълбище, от стълбището в една мансарда — онази мансарда, в която по-рано един белокоос човек бе седял на ниско столче, приведен напред и увлечен в правене на обувки.

Тук вече нямаше никакъв побелял човек. На негово място стояха тримата мъже, които бяха излезли от крчмата един по един. А между тях и побелелия човек, който сега беше много далеч, съществуваше една-единствена тънка свързваща нишка — един път те го бяха зърнали през процепите на стената.

Дефарж затвори внимателно вратата и заговори с тих глас:

— Жак Първи, Жак Втори, Жак Трети! Това е свидетелят, с когото аз, Жак Четвърти, се срещнах, както беше уговорено. Той ще ви каже всичко! Говори, Жак Пети.

Работникът по пътищата обърса мургавото си чело със синята си шапка и каза:

— Откъде да започна, господине?

— Започни — последва разумният отговор на мосю Дефарж — от самото начало.

— Та, значи, господа — започна работникът по пътищата, — аз го видях миналото лято под каретата на маркиза, увиснал на веригата. Ето как стана. Аз тъкмо свърших да работя на пътя, в това време слънцето залязваше, каретата на маркиза бавно слизаше по хълма, а той висеше на веригата — ей така.

Работникът отново разигра сценката, вече безупречно, защото цяла година тя безпогрешно беше служила за храна и необходимо забавление на селото.

Жак Първи се намеси и попита дали бил виждал този човек преди.

— Не — отговори работникът, като се изправи.

Жак Трети попита как тогава го е познал по-късно.

— По високия ръст — каза тихо работникът по пътищата, докосвайки носа си с пръст.
— Когато същата вечер господин маркизът

ме попита: „Казвай как изглеждаше той!“ — аз му отговорих: „Висок като таласъм.“

— Трябваше да му кажеш нисък като джудже — рече Жак Втори.

— Ама откъде да знам? Работата още не беше свършена, пък и той не ми се беше доверил. Вижте какво обаче! Даже при това положение аз не дадох никакви показания. Господин маркизът, който стоеше близо до чешмата, ме посочи с пръст и каза: „При мен! Доведете този негодник!“ Честна дума, господа, нищо не казах.

— Тука е прав, Жак — измърмори Дефарж, като се обърна към този, който се беше обадил. — Продължавай!

— Така! — каза работникът по пътищата с тайнствен вид. — Високият го няма и почват да го търсят — колко месеца? Девет, десет, единайсет?

— Няма значение колко — каза Дефарж. — Той добре се е скрил, но за нещастие накрая го откриват. Продължавай!

— Отново си работя аз на хълма и слънцето пак се кани да залязва. Събирам си инструментите, за да си тръгна към къщи долу в селото, където вече се е стъмнило, когато дигам очи и виждам шестима войника да се движат по хълма. Сред тях е един висок мъж с вързани ръце — вързани за тялото му — ей така.

С помощта на неизменната си шапка той представи човек с лакти, здраво стегнати за бедрата с въжета, вързани на възел отзад.

— Аз се отстранявам, господа, до купа с камъни, за да видя как ще минат войниците и затворникът (този път е пуст и такава гледка не е за изпускане). Отначало, докато приближават, не мога да видя нищо, освен че са шестима войника с един висок вързан мъж и че са много тъмни — само от страната на захождащото слънце имат по един червен ръб, господа. Виждам също дългите им сенки върху хълмния склон от другата страна на пътя, после на хълма над него — сенките

им като на великани. Виждам също, че целите са в прах и че прахолякът се движи с тях, като крачат: туп, туп. Но когато съвсем приближават до мене, аз разпознавам високия и той ме познава. Как ли му се иска пак да се хвърли надолу по склона, както оная вечер, когато за първи път се срещнахме много близо до това място!

Той описваше случката, сякаш беше там и беше очевидно, че всичко си представя много живо. Сигурно не беше виждал много неща в живота си.

— Не показвам с нищо на войниците, че познавам високия. Той също не показва, че ме познава. Обаче с очи си даваме знак, че сме се познали. „Хайде! — казва началникът на групата, като посочва към селото. — Бързо го водете към гроба му!“ И те го повеждат по-бързо. Аз съм след тях. Ръцете му са подути, защото е много стегнато вързан, дървените му обуца са големи и тежки и той куцука. И понеже куцука и следователно върви

бавно, те го ръчкат с пушките си — ей така.

Той възпроизведе движението на човек, когото бутат напред с приклади на мускети.

— Слизат по хълма като някои луди, които се надбягват, и той пада. Войниците му се смеят и го дигат. Лицето му е в кръв и прах, но той не може да го стигне. Те пак му се смеят заради това. Завеждат го в селото. Цялото село притичва, за да гледа. Минават покрай мелницата и после нагоре към затвора. Цялото село вижда как в тъмната нощ вратата на затвора се отваря и го поглъща — ей така.

Той си отвори устата колкото се може по-широко и я затвори, като шумно тракна със зъби. Дефарж забеляза, че работникът не иска да си отвори наново устата, за да не развали ефекта, и затова му каза:

— Продължавай, Жак!

— Цялото село — продължи работникът по пътищата с тих глас, застанал на пръсти — се прибира. Цялото село шушне край

чешмата. Цялото село спи. Цялото село сънува онзи нещастник, затворен зад решетки и ключалки в тъмницата на скалата, който никога няма да излезе от нея, освен за да загине. На сутринта, с инструменти на рамо и като похапвам парчето си черен хляб, аз тръгвам, но правя една обиколка около затвора на път за работа. Там го зървам, високо горе, зад решетките на високия железен кафез, целият полепнал с прах и кръв, както предишната вечер. Няма свободна ръка, за да ми махне. Не смея да му извикам. Гледа ме, както гледа мъртвец.

Дефарж и тримата се спогледаха мрачно. Докато слушаха разказа на селянина, погледите им бяха загадъчни, угнетени и отмъстителни. Макар и сдържано, държанието им беше властно. Приличаха на някакъв жесток съд. Жак Първи и Втори седяха върху старото сламено легло, всеки подпрял брадичка с ръка и вторачен в работника. Жак Трети беше приклепнал на едно коляно, също съ-

средоточен, а подвижната му ръка непрекъснато се плъзгаше върху мрежата от тънки нерви върху устата и носа му. Дефарж стоеше между тях и разказвача, когото беше поставил на светло до прозореца и местеше поглед ту от него към тях, ту от тях към него.

— Продължавай, Жак — каза Дефарж.

— Та, значи, той остана няколко дена в железния кафез. Селяните хвърлят крадешком по някой поглед към него, защото ги е страх. Но отдалеч очите им са постоянно нагоре, към затвора на скалата. А вечер, когато дневната работа е свършила и селото се събира около чешмата на приказки, всички лица са обърнати към затвора. По-рано гледаха към сменната станция. Сега гледат към тъмницата. Хората шушнат край чешмата, че макар и осъден на смърт, нямало да го екзекутират. Разправят, че в Париж били подадени петиции, в които се обяснявало, че той бил побеснял и полудял заради смъртта на детето си. Казват, че такава петиция била

върчена дори на краля. Знам ли? Възможно е. Може и да е така, може и да не е.

— Чуй тогава, Жак — строго се намеси номер първи с това име. — Знай, че такава петиция наистина беше върчена на краля и кралицата. Всички тук, с изключение на тебе, видяха как кралят, който седеше до кралицата в каретата си, я взе на улицата. Дефарж, когото виждаш тук, се спусна пред конете с петицията в ръка с риск на живота си.

— Чуй още един път, Жак! — каза коленичилият Жак Трети. Пръстите му непрекъснато шареха по тънките нерви, а лицето му изразяваше някакъв особен глад на човек, който жадува за нещо, което не е нито храна, нито питие.

— Стражите, конни и пеши, заобиколиха молителя и го заудряха. Чуваш ли?

— Чувам, господа.

— Продължавай тогава — рече Дефарж.

— Добре. От друга страна, край чешмата

шушнат — пак започна селянинът, — че са го довели в нашия край, за да го екзекутират на местопрестъплението и че той непременно ще бъде екзекутиран. Даже казват, че защото бил убил Монсеньор и защото Монсеньор бил баща на своите арендатори — крепостни или както искате ги наречете, щели да го екзекутират за отцеубийство. Един старец при чешмата разправя, че в дясната му ръка щели да сложат ножа и да я изгорят пред лицето му, а в раните, които щели да му направят по ръцете, гърдите и краката, щели да сипят врящо масло, разтопено олово, гореща смола, восък и сяра. Накрая щели да го разкъсат парче по парче с четири силни коня. Същият старик казва, че това било сторено на един затворник, който се опитал да убие покойния крал Луи Петнайсети. Но откъде да знам дали не лъже. Аз не съм учен.

— Чуй тогава още един път, Жак! — каза мъжът с неспокойната ръка и ненаситното лице. — Името на този затворник е Дамиен и

всичко това беше извършено посред бял ден по улиците на града Париж. И най-забележителната гледка сред грамадното сбирание, което се беше събрало да гледа, беше една тълпа високопоставени и изискани дами, които до последния момент наблюдаваха с голям интерес — до последния момент, чак докато се мръкна, и тогава той вече беше останал без два крака и една ръка, но още дишаше. Направиха го я! Ти на колко си години?

— На трийсет и пет — каза работникът по пътищата, който изглеждаше на шестдесет.

— Това стана, когато ти си бил на повече от десет години. Могъл си да го видиш.

— Достатъчно — каза Дефарж с мрачно нетърпение. — Да живее дяволът! Продължавай!

— Ами едни шушнат едно, други друго. Само за това говорят. Даже чешмичката като че ли почва да им приглася. Накрая, в неделя вечерта, когато цялото село спи, идват вой-

ници, които слизат в криволица от затвора. Пушките им чаткат по камъните на малката уличка. Работниците копаят, работниците чукат, а войниците се смеят и пеят. Сутринта край чешмата се издига бесило, високо четиридесет фута и трови водата.

Работникът погледна през тавана и посочи нагоре, като че виждаше бесилката някъде в небето.

— Всички спират работа, всички се събират там, никой не извежда кравите навън, кравите стоят заедно с хората. На обяд се чуват барабани. През нощта в затвора са влезли войници и той сега стои сред тях. Вързан е както преди, а в устата му има някаква запушалка, вързана с някаква връвчица, така че той изглежда, сякаш се смее.

Работникът го показва и изкриви лицето си, като пъхна палци в ъгълчетата на устата си и я разпъна чак до ушите.

— Върху бесилото е сложен ножът с острието и върхът нагоре във въздуха. Обес-

ват го на четиридесет фута височина и го оставят да виси и да трови водата ли казах? Когато понеделник вечерта тръгнах от селото, слънцето залязваше и аз погледнах назад от хълма: сянката беше паднала върху църквата, върху мелницата, върху затвора — като че върху цялата земя, господата, докъдето се събират земята и небето...

Изгладнелият мъж загриза един пръст, поглеждайки към другите трима, и пръстът потрепера от кръвожадността, която се беше събрала в него.

— Това е всичко, господата. Тръгнах по залез (както ми бяха казали) и вървах цялата нощ и половин ден още, докато срещнах (както ми бяха казали) този другар. Тръгнах с него, понякога яздехме, понякога пеша и така пропътувахме останалата част от вчера и през нощта, и ето ме тук.

След мрачно мълчание Жак Първи рече:

— Добре. Вярно го изигра и го разправи. Сега ще ни почакаш ли за малко навън, пред вратата?

— С голямо удоволствие — каза работникът по пътищата. Дефарж го изпрати до най-горната площадка на стълбището, остави го да седи там и се върна обратно.

Тримата бяха станали и бяха събрали главите си, когато Дефарж отново влезе в мансардата.

— Какво ще кажеш, Жак? — попита номер първи. — Да го впишем ли?

— Да го впишем като обречен на унищожение — отговори Дефарж.

— Прекрасно — изграчи ненаситният мъж.

— Замъкът и цялото им племе? — запита първият.

— Замъкът и цялото им племе — потвърди Дефарж. — Пълно изстребление.

Гладният мъж повтори с възторжен грак:

— Великолепно! — и започна да си гризе друг пръст.

— Сигурен ли си — Жак Втори попита Дефарж, — че няма да имаме неприятно-

сти с нашия списък? Той е напълно сигурен, защото никой друг освен нас не може да го разчете. Ние обаче дали винаги ще можем да го разчитаме? Или, искам да кажа, тя ще може ли?

— Жак — отвърна Дефарж, като се изправи, — ако госпожа съпругата ми реши да запомни наум списъка, тя няма да забрави нито думичка от него, нито сричка. Тя си го изплита с някакви нейни бодове и знаци и за нея той винаги ще бъде по-ясен от слънцето. Нека имаме доверие на мадам Дефарж. Най-слабият страхопъзльо по-лесно ще може да заличи себе си от лицето на земята, отколкото една буква от името му или престъпленията му ще могат да се заличат от плетения списък на мадам Дефарж.

Мъжете измърмориха нещо в знак на доверие и одобрение и после мъжът, който се измъчваше от глад, попита:

— Не трябва ли по-скоро да отпратим този селяк? Мисля, че трябва. Той е много прост.

Не е ли малко опасен?

— Той не знае нищо — каза Дефарж. — С това, което знае, най-много да го вдигнат и него на бесилката, на същата височина. Аз ще се заема с него. Нека да остане при мене. Ще се погрижа за него и ще го изпратя по пътя му. Той иска да види изтънчения свят — краля, кралицата, двора. Нека да ги види в неделя.

— Какво? — ококори се гладникът. — Това май не е добър знак, дето иска да види кралските особи и благородниците?

— Жак — каза Дефарж, — бъди умен и покажи на котката млякото, ако искаш да зажаднее за него. Бъди умен и покажи на кучето неговата жертва, ако искаш един ден да я повали.

Повече не говориха и на работника по пътищата, който вече дремеше на най-горното стъпало, беше препоръчано да си полегне на сламеното легло и да си почине. Нямаше нужда да го убеждават и той скоро заспа.

За провинциален роб като него кръчмата на Дефарж беше почти идеалното място. Ако изключим необяснимия страх, който мадам Дефарж непрекъснато будеше у него, животът му беше съвсем нов и приятен. Мадам стоеше цял ден зад тезгяха и категорично пренебрегваше присъствието му, а освен това отказваше да покаже с нещо, че то може да има връзка с някаква тайна работа. Всеки път, когато поглеждаше към нея, дървените му обуща затракваха от страх. Защото, умуваше той, не можеше да се предвиди каква друга преструвка ще хрумне на тая жена следващия момент. Беше сигурен, че ако си втълпи в ярко накичената си глава, че го е видяла да убива и след това да одира жертвата си, тя нямаше да миряса, докато и на него не му види сметката.

Затова в неделя работникът не беше много очарован (макар че каза така), когато научи, че мадам ще придружи господина и него самия до Версай. Това, което допълнително го

смущаваше, беше, че през целия път дотам мадам, плетеше в градската кола. Допълнителното смущаваше и обстоятелството, че следобед, докато тълпата чакаше каретата на краля и кралицата, мадам продължи да плете.

— Работите много, мадам — каза един мъж до нея.

— Да — отговори мадам Дефарж. — Имам много работа.

— Какво плетете, мадам?

— Много неща.

— Например?

— Например — отвърна мадам Дефарж спокойно — плащеници.

Мъжът бързо-бързо се отдалечи, а работникът по пътищата започна да си вее със синята шапка. Усещаше я подтискащо близо до себе си. Ако в този момент се нуждаеше от крал и кралица, за да се посъвземе, те за щастие се оказаха подръка: съвсем скоро кралят с едрото лице и кралицата с хубавото лице

се появиха в златната си карета, придружени от блестящото Око на бика³⁰ — една ослепителна тълпа от смеещи се дами и изискани господа. Работникът се къпеше в скъпоценности, коприна, пудра, разкош и елегантно презрителни фигури с красиво високомерни лица от двата пола. Толкова се беше опиянил в момента, че извика: „Да живее кралят, да живее кралицата! Да живеят всички и всичко!“ Сякаш никога не беше чувал за вездесъщия Жак. След това се заредиха градини, дворове, тераси, фонтани, зелени брегове, пак кралят и кралицата и пак „Да живеят всички!“ Накрая, дълбоко разчувствуван, той се разплака. През цялото време, докато трая зрелището, а то трая три часа, работникът викаше и плачеше сред разнежената тълпа и през цялото време Дефарж го дър-

³⁰Окото на бика — събирателно на „придворните“. Произлиза от името на приемната пред спалнята на краля във Версайския дворец; на една от стените там имало малък кръгъл прозорец — б. р.

жеше за яката, като че ли го удържаше да не литне към обектите на своето краткотрайно обожание, за да ги разкъса на парчета.

— Браво! — извика Дефарж и го потупа покровителствено по гърба, когато спектакълът свърши. — Ти си добро момче!

Лека-полека работникът идваше на себе си и започна да се страхува, че май нещо е сгрешил с демонстрациите си. Но не.

— Точно такъв човек ни трябва — каза на ухото му Дефарж. — Караш тия глупаци да си мислят, че това ще трае завинаги. Така те стават още по-нахални и краят им ще дойде по-скоро.

— Брей — извика замислено работникът, — вярно бе!

— Тия глупаци не знаят нищо. Те мразят и дъха ти и по-скоро биха го спрели завинаги, на тебе и на стотици като тебе, отколкото на някой техен кон или куче. Те знаят само това, което твоят дъх им казва. Нека тогава да се помамят още малко. Колкото и малко

да ти повярват, пак ще се измамят дълбоко.

Мадам Дефарж погледна високомерно към клиента и кимна утвърдително.

— Ти пък — каза тя — ще викаш и ще рониш сълзи за всяко нещо, стига да е зрелище и да има шум. Кажки! Не е ли така?

— Вярно, мадам, така е. За момента.

— Ако ти покажат една купчина кукли и ако те накарат да ги разкъсаш на парцали и да ги вземеш за себе ги, ти ще вземеш най-шарената и най-хубавата. Кажки! Нали така ще направиш?

— Да, мадам, така.

— Да. А ако ти покажат едно ято птици, които не могат да летят, и ако те накарат да им смъкнеш перата и после да ги вземеш за себе си, ти ще хванеш птицата с най-хубавите пера, нали?

— Е, така е, мадам.

— Днес ти видях и кукли, и птици — каза мадам Дефарж, като махна с ръка към мястото, където ги видяха за последен път. — А сега отивай си в къщи!

ПЛЕТЕНЕТО ПРОДЪЛЖАВА

Мадам Дефарж и мосю съпругът ѝ се върнаха в добро настроение в пазвите на Сен Антоан, докато едно петънце със синя шапка се промъкваше в мрака и прахоляка надолу по уморително дългите пътища и бавно напредваше към онази точка на компаса, където замъкът на господин маркиза, вече в гроба си, се вслушваше в шумолещите дървета. Сега каменните лица можеха до насита да слушат дърветата и фонтана, а няколкото селски плашила, които, търсейки наоколо треви за ядене и сухи съчки за горене, се приближаваха до огромния каменен двор и стълби, си въобразиха с изгладнялата си фантазия, че лицата са променили израженията си. Разнесе се и един плах слух — съвсем слаб и голеничък, като живота на обитателите на селото, — че когато ножът се забил, лицата се променили и изражение-

то на гордост се превърнало в изражение на гняв и болка. Също че когато издигнали онази люлееща се фигура на четиридесет фута над чешмата, те отново се променили и добили жестоко изражение, сякаш че били отмъстени, и оттогава си останали все такива. Върху скулптирания нос на каменното лице от големия прозорец на спалнята, където бе станало убийството, били забелязани две тънки резки. Всички ги видели и никой не ги бил зървал преди. В съвсем редки случаи двама-трима парцаливи селяни се измъкваха от групата, протягаха набързо по някой мършав пръст към вкаменения господин маркиз и след минутка се пръсваха сред мъха и листата, подобно на зайци, които бяха по-щастливи от тях, тъй като можаха да намерят храна там.

Замъкът и колибите, каменните лица и люлеещата се фигура, червеното петно върху каменния под, чистата вода в селския кладенец, хилядите акра земя, цялата провин-

ция на Франция и цяла Франция лежаха под нощното небе, събрани в една тънка като косъм линия. Така целият свят с всичките си величия и нищожества е събран в една трепкаща звезда. И тъй както обикновеното човешко познание може да разложи един лъч светлина и да анализира неговия състав, по-висшият разум може да прочете в слабия светлик на нашата земя всяка мисъл и действие, всеки порок и добродетел у всяко мислещо същество на нея.

Семейство Дефарж се клатушкаше под звездите в градската кола, докато най-сетне пристигна пред онази врата на Париж, откъдето минаваше пътят им. Както обикновено ги спряха на охранителния пост при барьерата, както обикновено се появиха фенери, за да ги разгледат и проверят. Мосю Дефарж слезе. Той познаваше един-двама от войниците и един от полицаите. С него беше по-близък и двамата сърдечно се прегърнаха.

Когато Сен Антоан отново обгърна семейство Дефарж с тъмнеещите си крила и когато те слязоха в началото на квартала си и се запромъкваха пеша през черната кал и мърша по улиците, мадам Дефарж каза на мъжа си:

— Кажи сега, приятелю. Какво каза полицаят Жак?

— Много малко, но то е всичко, което знае. Пратили... са още един шпионин в нашия квартал. Той предполага, че има още много, но със сигурност знае за един.

— Е, добре — каза мадам Дефарж, като повдигна вежди със студено делови вид. — Трябва да го впишем. Как го казват тоя човек?

— Той е англичанин.

— Още по-добре. Как му е името?

— Барса — отговори Дефарж, като го изговори по френски. Но понеже се бе постарал да научи името съвсем точно, след това ѝ го каза по букви съвършено правилно.

— Барсад — повтори мадам. — Добре. А малкото име?

— Джон.

— Джон Барсад — повтори мадам, след като го измърмори още един път на себе си. — Добре. Знае ли се как изглежда?

— Възраст: около четиридесет години. Ръст: около пет фута и девет инча. Чернокос, мургав. Общо взето, доста хубав. Тъмни очи, тънки черти, продълговато и бледо лице. Орлов нос, но малко накривено, особено извит към лявата буза. Затова и изражението му е зловещо.

— Брей, честна дума, цял портрет стана! — каза мадам със смях. — Утре ще го впишем.

Те влязоха в кръчмата, която беше затворена (наближаваше полунощ), и мадам незабавно зае мястото си зад тезгяха, преброи малкото пари, които бяха прибрани в нейно отсъствие, провери сметките, прегледа книгата, вписа нещо ново, нахока прислужника

по всички линии и накрая го освободи да си легне. После изсипа съдържанието на купата втори път и започна да завързва монетите в носната си кърпа на отделни възли, за да бъдат на сигурно място през нощта. През цялото време Дефарж с лула в уста ходеше нагоре-надолу и я поглеждаше с благодушно възхищение, но нито един път не се намеси. Не само в търговията и семейните работи, но и в целия си живот той постъпваше по същия начин.

Нощта беше гореща и кръчмата, плътно затворена и заобиколена от гнусна мръсотия, миришеше на лошо. Обонянието на мосю Дефарж не беше твърде изтънчено, но виното му беше много по-силно на мирис, отколкото на вкус и това се отнасяше и за рома, и за брендите, и за анасоновата ракия. Като дръпна за последен път лулата си, той се опита с дима да отстрани лошата миризма.

— Ти си уморен — каза мадам и вдигна

очи, докато завързваше торбичката с парите.
— Това са си най-обикновени миризми.

— Малко съм уморен — призна мъжът ѝ.

— И малко унил — добави мадам, чиито очи следяха зорко сметките, но пуснаха един-два лъча и към него. — Хората, хората!

— Но, мила моя — започна Дефарж.

— Но, мили мой — повтори мадам, като твърдо поклати глава, — мили мой! Днес си нещо малодушен.

— Добре де — каза Дефарж, сякаш от гърдите му беше изтръгната някаква мисъл.
— Много дълго време мина.

— Дълго я — повтори жена му. — Кога не е било дълго? Отмъщението и наказанието изискват дълго време. Това е правилно.

— Не е нужно много дълго време, за да поразииш някого с гръм — каза Дефарж.

— А колко дълго време е необходимо — попита спокойно мадам, — докато се натрупа заряд за една гръмотевица? Кажете ми.

Дефарж повдигна замислено глава, сякаш

поразен от верността на това разсъждение.

— Не е необходимо много време едно земетресение да погълне един град — каза мадам. — Е, добре! Но кажи ми, колко време трябва, за да се подготви едно земетресение?

— Предполагам дълго време — рече Де-фарж.

— Но когато е готово, то изведнъж смила всичко пред себе си. А дотогава през цялото време то все се подготвя, но никой не го вижда, нито чува. Това ти е утешението. Запомни го.

Тя завърза един възел със святкащи очи, като че ли удушаваше някой враг.

— Виж какво ще ти кажа — каза мадам, като протегна дясната си ръка, за да подсили ефекта. — Макар че дълго време трябва да върви по пътя, онова нещо вече е тръгнало по него и идва. Казвам ти, че то никога не отстъпва назад и никога не спира. Казвам ти, че винаги върви напред. Огледай се и си помисли за живота на всички, които позна-

ваме, помисли си за лицата на всички, които познаваме, помисли си за гнева и недоволството на Жакерията³¹, които растат с всеки час. Могат ли такива неща да траят много дълго! Ами! Не ставай смешен.

— Моя смела жено — отвърна Дефарж, като стоеше пред нея с понаведена глава и с ръце, скръстени на гърба като послушен и внимателен ученик пред своя наставник, — не споря за това. Но то трая дълго и е възможно — знаеш много добре, жено, че е възможно — да не доживеем да го видим.

— Е, добре! И какво от това? — попита мадам, като завърза още един възел, сякаш удуши още един враг.

— Ами — каза Дефарж и сви рамене, като че едновременно се извиняваше и оплакваше — няма да видим победата.

— Но ще сме помогнали за нея — отговори мадам с ръка, волево протегната напред.

³¹Голямо селско въстание през 1358 г. в северните и североизточните провинции на Франция — б. р.

— Нищо, което вършим, но е напразно. Вярвам с цялата си душа, че ще видим победата. Но даже и да не я видим, даже и да знаех, че няма да я видим, покажи ми врата на някой аристократ и тиранин и аз пак ще...

Със стиснати зъби мадам завърза един наистина ужасен възел.

— Почакай — извика Дефарж, леко почервенял, като че ли се почувствува обвинен в малодушие. — Мила, аз също няма да се спра пред нищо.

— Да, но твоята слабост е, че понякога ти непременно трябва да видиш жертвата си и удобния случай, за да се крепиш духом. Трябва и без тях да можеш да се държиш. Когато дойде моментът, пусни на свобода тигъра и дявола. Дръж ги вързани, докато чакаш, но нека да са с тебе — не ги показвай, но ги дръж винаги в готовност.

Мадам Дефарж подчерта заключението на този съвет, като удари по малкия тезгях с наниза пари, сякаш му разбиваше главата.

После спокойно сложи тежката кърпа под мишница и отбеляза, че е време за лягане.

На другия ден по пладне тази възхитителна жена седеше на обичайното си място в кръчмата и усърдно плетеше. До нея лежеше една роза и от време на време тя поглеждаше към цветето, без да промени замисленото си изражение. Имаше няколко посетители, някои от които пиеха, други не пиеха, едни седяха, други стояха прави. Денят беше много горещ и десетки мухи, които се впускаха в дръзки и рисковани търсения чак из вътрешността на малките лепкави чаши близо до мадам, падаха мъртви на дъното. Тяхната смърт нямаше никакво въздействие върху другите мухи, които се разхождаха навън и ги гледаха по най-безчувствен начин (сякаш бяха слонове или нещо също толкова различно), докато накрая ги сполетяваше същата участ. Колко неразумни същества са мухите! Може би и в двореца не се замисляха по-дълбоко в този слънчев летен ден.

На вратата се появи някаква фигура и хвърли сянка върху мадам Дефарж. Тя веднага почувствува, че е на непознат. Остави плетивото си и започна да забожда розата в косите си, след което погледна към фигурата.

Странно наистина. В момента, когато мадам Дефарж взе розата, посетителите престанаха да говорят и лека-полека се заизнизваха от кръчмата.

— Добър ден, мадам — каза новодошлият.

— Добър ден, мосю.

Каза го високо, но добави на себе си, като отново започна да плете: „Ха! Добрутро: възраст около четиридесет, ръст около пет фута и девет инча, черна коса, общо взето, хубави черти, мургав, с тъмни очи, лице продълговато и бледо, орлов нос, но малко накриво, особено наклонен към лявата буза, което му придава зловещо изражение. Добър ден, безпогрешни мой!“

— Мадам, бихте ли имали добрината да

ми дадете чашка стар коняк и една глътка студена и прясна вода?

Мадам се съгласи с учтив вид.

— Конякът е великолепен, мадам.

За първи път го хвалеха така, но мадам Дефарж знаеше достатъчно добре какъв е произходът му, за да му повярва. Все пак отговори, че конякът не заслужава такава похвала, и се залови за плетивото си. Посетителят наблюдаваше пръстите ѝ известно време и после се огледа наоколо.

— Плетете с голяма сръчност, мадам.

— Свикнала съм.

— И плетката е хубава.

— Наистина ли мислите така? — каза мадам, като го погледна усмихната.

— Определено. Мога ли да попитам какво ще бъде това?

— А, нищо, просто за развлечение — рече мадам, като все още го гледаше усмихнато, а пръстите ѝ чевръсто се движеха.

— Няма да го използвате за нищо?

— Зависи. Може да влезе в работа някой ден. Ако... хм — каза мадам, поемайки дъх и кимайки с глава с някакво сурово кокетство. — Ще го използвам!

Беше забележително. Но розата в косите на мадам Дефарж решително не подхождаше на Сен Антоан. Междувременно бяха влезли двама мъже, един след друг, и тъкмо се канеха да поръчат нещо за пиене, когато забелязаха новодошлия. Те замънкаха нещо, престориха се, че търсят някакъв приятел, който не беше там, и си излязоха. Никой от посетителите, които бяха вътре, когато непознатият влезе, не остана в кръчмата. Всички се бяха измъкнали. Шпионинът беше нащрек, но не можа да открие никакъв знак. Всички се бяха изнижали по един окаян, безцелен, случаен начин, съвсем естествено и безукоризнено.

„Джон — мислеше си мадам, като проверяваше плетката си, а очите ѝ гледаха непознатия. — Постой още малко и преди да си си отишъл, ще изплета и Барсад.“

— Имате ли съпруг, мадам?

— Да.

— Деца?

— Нямам деца.

— Търговията май не върви, а?

— Търговията върви много зле. Хората са толкова бедни.

— О, нещастните, окаяни хорица. Тъй подтиснати, както казвате.

— Както вие казвате — поправи го мадам и сърчно изплете към името му нещо допълнително, което не предвещаваше нищо добро за него.

— Извинете. Наистина аз го казах, но вие естествено мислите по същия начин. Разбира се.

— Аз ли мисля така? — отговори с висок глас мадам. — Аз и моят мъж си имаме достатъчно работа около този магазин, за да не мислим много-много. Единственото нещо, за което тук си мислим, е как да преживеем. Това е въпросът, по който мислим, и той ни

поглъща умовете от сутрин до вечер, без да трябва да се затормозваме с мисли за другите. Аз ли да мисля за другите? Не, не.

Шпионинът, който беше дошъл тук, за да събере всякакви трошички, каквито намери, се овладя и не позволи смущението да се отрази на зловещото му лице. Той продължаваше да стои с вид на изискан човек, който се е разбъбрил за това-онова; беше се облегал с лакът на малкия тезгях на мадам Дефарж, като от време на време отпиваше от коняка си.

— Лоша работа, мадам, тази екзекуция на Гаспар. Ах, горкият Гаспар — каза той и въздъхна с дълбоко съчувствие.

— Честна дума — отговори мадам хладно и безгрижно. — Щом хората използват ножовете си за такива цели, те трябва да си платят. Той предварително е знаел цената на удоволствието си. И си я е платил.

— Мисля — рече шпионинът, като понижи тихия си глас до степен, която подкан-

ваше към интимност, а всяко мускулче на злото му лице изразяваше накърнени революционни чувства. — Мисля, че в този квартал хората са много разгневени и изпълнени със съчувствие към този нещастник. Между нас, а?

— Така ли? — мадам попита разсеяно.

— А не е ли така?

— А, ето го мъжа ми.

Когато собственикът на кръчмата се появи на вратата, шпионинът го поздрави с докосване на шапката си и каза с любезна усмивка:

— Добър ден, Жак!

Дефарж рязко спря и се втренчи в него.

— Добър ден, Жак! — повтори шпионинът, вече не толкова уверено и не с такава безгрижна усмивка срещу втренчения поглед.

— Вие се заблуждавате, мосю — отговори собственикът на кръчмата. — Бъркате ме с някого. Това не е името ми. Аз съм Ернест Дефарж.

— Все едно — каза небрежно шпионинът, но вече объркан. — Добър ден.

— Добър ден — отговори сухо Дефарж.

— Тъкмо казвах на мадам, с която имах удоволствието да побъбря, преди да влезете, че чух, че в Сен Антоан — и не съм изненадан — имало голямо недоволство и съчувствие към нещастната съдба на горкия Гаспар.

— Никой не ми е казвал такова нещо — каза Дефарж и поклати глава. — Нищо не знам.

Като каза това, той мина зад малкия тезгях и застана там с ръка, опряна на гърба на стола на жена си и иззад тази бариера започна да наблюдава човека, към когото и двамата бяха враждебно настроени и когото и двамата биха застреляли с най-голямо удоволствие.

Шпионинът беше добре обигран в работата си и не промени небрежната си поза. Той изпи малката си чашка коняк, глътна малко вода и поиска друга чаша коняк. Ма-

дам Дефарж му наля, залови се с плетенето си и затананика някаква песничка.

— Изглежда, че добре познавате този квартал. Тоест по-добре от мене — забеляза Дефарж.

— Съвсем не, но се надявам да го опозная по-добре. Дълбоко съм заинтересуван от живота на нещастните му обитатели.

— Хм — промърмори Дефарж.

— Удоволствието да разговарям с вас, мосю Дефарж, ми напомня — продължи шпионинът, — че имам честта вашето име да ме подсеца за някои интересни неща.

— Така ли? — каза съвсем безразлично Дефарж.

— Да, наистина. Когато освободиха доктор Манет, вие, старият му прислужник, се грижехте за него. Знам това. Той е бил предаден на вас. Виждате, че съм осведомен за тези обстоятелства.

— Това е факт, наистина — каза Дефарж. Чрез едно небрежно докосване с лакътя

жена му му предаде, докато си плетеше и чуруликаше, че най-добре е да отговаря, но съвсем кратко.

— Именно при вас — каза шпионинът — дъщерята е дошла и го е взела заедно с един спретнат кестеняв господин. Как се казваше? С една малка перука — Лори, от банката „Телсън и с-ие“. И са го завели в Англия.

— Това е истина — повтори Дефарж.

— Много интересни спомени — каза шпионинът. — В Англия познавах доктор Манет и дъщеря му.

— Така ли? — рече Дефарж.

— Май не сте чували напоследък за тях? — попита шпионинът.

— Не — отговори Дефарж.

— Всъщност — намеси се мадам, като вдигна очи от работата си и спря да пее — изобщо не сме чували за тях. Научихме, че са пристигнали благополучно и получихме едно-две писма. Но оттогава те лека-полека са си заживели своя живот, както ние нашия,

и повече не сме си писали.

— Точно така, мадам — каза шпионинът.
— Тя ще се омъжва.

— Ще се омъжва? — пое думите му мадам. — Та тя беше толкова хубава, отдавна трябваше да се омъжи. Според мен вие, англичаните, сте студени хора.

— О, вие знаете, че съм англичанин?

— По езика се познавате — отвърна мадам. — Какъвто езикът, такъв и човекът.

Той не възприе разпознаването като комплимент. Но се възползува максимално от него и го отклони със смях. След като допи коняка си, шпионинът добави:

— Да, мис Манет ще се омъжва. Но не за англичанин, а за един мъж, който като нея е французин по рождение. И понеже говорехме за Гаспар (Ох, горкият Гаспар. Беше жестоко, толкова жестоко!), любопитно е да ви кажа, че тя ще се омъжва за племенника на господин маркиза, заради когото Гаспар беше въздигнат на такава височина. С дру-

ги думи, за сегашния маркиз. Но той живее инкогнито в Англия, там не е маркиз. Той е мистър Чарлс Дарней. Д'Олней е името на семейството на майка му.

Мадам Дефарж упорито плетеше, но сведението имаше осезателен ефект върху мъжа ѝ. Във всичките му движения зад малкия тезгях — драсна клечка, за да запали лулата си — се долавяше угриженост и ръката му не беше съвсем твърда. Шпионинът нямаше да бъде шпионин, ако не го беше забелязал и записал в ума си.

След като отбеляза този малък успех, независимо дали щеше да се окаже ценен, или не, и понеже нямаше други посетители, за да му помогнат да постигне друг, мистър Барсад запласти онова, което беше изпил, и си тръгна, като намери повод да каже най-общо и по учтив начин, че с нетърпение очаква удоволствието пак да се срещне с мосю и мадам Дефарж. Няколко минути след като той отново се вля във външния свят на Сен

Антоан, съпругът и съпругата останаха, тъй както ги беше оставил, в случай че се върнеше.

— Възможно ли е — каза тихо Дефарж, като погледна надолу към жена си, както стоеше и пушеше, облегнал ръка на гърба на стола ѝ — това, което той каза за мамзел Манет, да е истина?

— Понеже той го каза — отвърна мадам, леко повдигайки вежди, — вероятно е лъжа. Но може и да е вярно.

— Ако е вярно... — започна Дефарж и спря.

— Ако е вярно? — повтори жена му.

— Ако работата стане и ние доживеем победата, надявам се заради момичето съдбата да задържи съпруга ѝ далеч от Франция.

— Съдбата на съпруга ѝ — рече мадам Дефарж с обичайния си сдържан тон — ще го заведе там, където трябва да отиде, и ще го доведе до края, който ще го довърши. Това е всичко, което аз пък знам.

— Много е странно... Поне... не е ли странно — каза Дефарж, като почти умоляваше жена си да се съгласи, — че след цялото ни съчувствие към господин баща ѝ и самата нея ти сега отхвърляш името на мъжа ѝ и го поставяш заедно с онова адско куче, което преди малко си отиде?

— Ще се случат още по-странни неща, когато работата стане — отговори мадам. — И двамата съм ги записала тук. Заслужават си го. Това е достатъчно.

При тия думи тя сви плетивото си и не след дълго извади розата от кърпата, която беше увила около главата си. Или Сен Антоан беше усетил инстинктивно, че съмнителното украшение е изчезнало, или следеше кога ще бъде махнато. Във всеки случай много скоро след това хората събраха пак кураж, лека-полека завлизаха в кръчмата и тя придоби обичайния си изглед.

Вечер, когато повече от всяко друго време на деня Сен Антоан се преобразяваше

— сядаше по праговете на входните врати и первазите на прозорците и се събираше по ъглите на мръсните си улици, за да подиша чист въздух, мадам Дефарж имаше обичай да ходи с плетиво в ръка от място на място и от група на група — като мисионер. Като нея има много и светът няма да сбърка, ако престане да създава такива същества. Всички жени плетяха. Плетяха безполезни неща, но механичната работа беше механичен заместител на яденето и пиенето. Вместо челюстите и храносмилателните органи се движеха ръцете им. Ако кокалестите пръсти бездействуваха, стомасите щяха повече да се свиват от глад.

А сега заедно с пръстите се движеха и очите, и мислите. Така че, докато мадам Дефарж се придвижваше от група на група, пръстите, очите и стомасите на жените, с които беше говорила, ставаха все по-бързи и по-яростни.

Мъжът ѝ пушеше до вратата и гледаше

след нея с възхищение: „Забележителна жена! — каза си той. — Силна жена, величествена жена, страхотно величествена жена.“

Мракът се сгъсти, после се чуха църковните камбани и далечното думкане на военни барабани в двора на кралския дворец, а жените седяха и плетяха, плетяха... Мракът ги обгърна. Но наоколо със същата непреодолимост се спускаше и един друг мрак, сред който църковните камбани, тази нощ весело звънтящи от много високи кули из цяла Франция, щяха да се претопят на гърмящи оръдия и барабаните щяха да забият, за да заглушат злочестите вопли, които тази нощ звучаха силно като гласа на властта и изобилието, свободата и живота. Толкова много неща се струпваха около жените, които плетяха ли, плетяха, че самите им души се скупчваха нагъсто около една непостроена дървена конструкция, край която щяха също да седят, да плетат и да броят падащите глави.

ЕДНА НОЩ

Никога преди слънцето не бе залязвало с такова ослепително великолепие над оня тих ъгъл в Сохо, както през тази паметна вечер, когато докторът и неговата дъщеря седяха заедно под чинара. Никога преди луната не бе изгрявала с такова меко сияние над големия Лондон, както през същата нощ, когато тя ги завари все още под дървото и озари лицата им през листата.

На другия ден Луси се омъжваше. Тя бе отредила тази последна вечер на баща си и двамата седяха усамотени под чинара.

— Нали си щастлив, скъпи татко?

— Много, детето ми.

Говореха малко, макар че от доста време стояха там. Докато беше още светло и можеше да се работи или чете, тя не се залови с обичайната си работа, нито му почете. Много, много пъти преди това бе вършила

едното или другото тук, край него, под дървото. Този път беше по-различен от другите и нищо не беше в състояние да го направи обикновен.

— И аз съм много щастлива тази вечер, татко. Дълбоко съм щастлива заради любовта, която небето тъй благослови — любовта ми към Чарлс и любовта на Чарлс към мен. Но ако животът ми престане да бъде посветен на теб или ако бракът ми стане причина нещо да ни раздели, дори няколко улици, аз ще бъда по-нещастна и ще се упреквам много повече, отколкото мога да изразя с думи. Засега нещата са...

Засега нещата бяха такива, че тя не можеше да си владее гласа.

Сред тъжната лунна светлина тя го прегърна през врата и положи лице на гърдите му. На лунната светлина, която е винаги тъжна, както е и светлината на самото слънце — както е светлината, наречена човешки живот, защото идва и си отива.

— Най-скъпи мой! Можеш ли да ми кажеш, този последен път, че се чувствуваш напълно сигурен, че никакви нови чувства от моя страна, никакви нови мои задължения няма да попречат на отношенията ни? Аз го знам добре, но дали ти си сигурен в това? Сигурен ли си дълбоко в сърцето си?

Баща ѝ отговори с радостна увереност и убеденост, която едва ли може да бъде престорена:

— Напълно съм сигурен, мила моя! Повече от сигурен! — добави той, като нежно я целуна. — През твоята женитба, Луси, бъдещето ми изглежда много по-светло, отколкото е могло да бъде някога — отколкото изобщо може да бъде без нея.

— Ако можех наистина да се надявам, че е така, татко!

— Повярвай, миличката ми! Наистина е така. Помисли само, че така е най-естествено и просто да бъде. Ти, макар предана и млада, не можеш напълно да разбереш гри-

жата, която винаги съм имал — животът ти да не бъде похабен.

Тя протегна ръка към устните му, но той я взе в своята и повтори думата:

— Похабен, детето ми. Да не бъде похабен и изтръгнат от естествения ход на нещата заради мене. Твоята безкористност не е в състояние напълно да разбере колко много съм мислил за това. Но задай си само въпроса, как моето щастие може да бъде пълно, ако твоето е непълно?

— Ако не бях срещнала Чарлс, татко, щях да бъда напълно щастлива с тебе.

Той се усмихна на несъзнателното ѝ признание, че би била нещастна без Чарлс, след като вече го е срещнала. И отвърна:

— Дете мое, ти си го срещнала и той е Чарлс. Ако не беше Чарлс, щеше да бъде друг. Ако пък не беше срещнала никого, аз щях да бъда причината за това и тогава тъмната страна на моя живот щеше да хвърли сянка, много по-голяма от самия мене, и

щеше да падне върху тебе.

За първи път, освен в съда, тя го чуваше да говори за периода на неговите страдания. Испита някакво ново и странно усещане, докато думите му звънтяха в ушите ѝ. Помни ги дълго след това.

— Погледни — каза докторът от Бове, като вдигна ръка към луната. — Гледал съм я от прозореца на затворническата килия и тогава не можех да понасям светлината ѝ. Гледал съм я и толкова съм се мъчил от мисълта, че тя свети върху нещата, които съм загубил, че си удрях главата о затворническите стени. Гледал съм я в състояния на затъпение и апатия и тогава си мислех колко ли хоризонтални линии мога да начертая през пълния ѝ диск и с колко перпендикулярни линии мога да ги пресека. — Той добави с дълбок и замислен тон, гледайки луната: — Спомням си, че и едните, и другите бяха двайсет и двайсетата мъчно се вмъкваше.

Странната възбуда, с която тя слушаше

спомените му от онова време, се увеличаваше, докато той ги описваше. Но в начина, по който говореше, нямаше нищо поразително за нея. Докторът просто сравняваше сегашната си радост и щастие със страшното изпитание, което бе свършило.

— Гледал съм я, мислейки хиляди пъти за нероденото дете, от което ме откъснаха. Дали е живо. Дали е родено живо, или ударът, който клетата му майка е преживяла, не го е убил. Дали е син, който някой ден ще отмъсти за баща си. (Имаше един период в затвора, когато изпитвах непреодолимо желание за отмъщение.) Дали е син, който никога няма да узнае съдбата на баща си; който дори може да допусне възможността баща му да е изчезнал по собствена воля. Дали е дъщеря, която ще порасне и ще стане жена.

Тя се приближи до него и го целуна по бузата и ръката.

— Представях си, че дъщеря ми напълно ме е забравила, даже че изобщо не ме по-

знава и не подозира за моето съществуване. Пресмятах годините ѝ, година след година. Представях си, че се е омъжила за човек, който не знае нищо за мен. Аз бях напълно изличен от паметта на живите и в следващото поколение моето място беше празно.

— Татко! Дори само като чувам, че така си мислил — за една дъщеря, която никога не е съществувала, сърцето ми се къса, сякаш аз съм била това дете.

— Ти ли, Луси? Та нали тези спомени се връщат заради утехата и надеждата, която ти ми донесе. Те просто минават между нас и луната в тази последна нощ. Какво всъщност казах сега?

— Тя не е знаела нищо за теб. Тя изобщо не се е интересувала от теб.

— Да! Но през други лунни нощи, когато тишината и тъгата ми действуваха по различен начин, тия спомени пораждаха у мен едно печално чувство на покой, както всяко чувство, в основата на което лежи болка.

Представях си как тя идва при мен в килията и ме извежда от крепостта на свобода. Често виждах образа ѝ на лунната светлина, тъй както сега виждам теб. Само че никога не я прегръщах. Тя стоеше между малкия прозорец с решетка и вратата. Но ти разбираш, че това не е детето, за което ти говоря.

— Фигурата сигурно не. Но образа, представата?

— Не. Това беше нещо друго. То стоеше пред замъглените ми очи, но никога не се движеше. Видението, което умът ми преследваше, беше друго и много по-реално дете. За външния вид знаех само, че прилича на майка си. Другото също приличаше, както и ти, но въпреки това не беше същото. Разбираш ли ме, Луси? Едва ли. Страхувам се, че за да можеш да разбереш тези объркани разграничения, трябва сама да си била затворена в самотна килия.

Въпреки съдържания му и спокоен тон кръвта ѝ изстина, като го слушаше как се оп-

итва да анализира състоянието си.

— Когато бях по-спокоен, си я представях на лунната светлина как идва и ме извежда, за да ми покаже дома, в който живее сърдечният спомен за изгубения ѝ баща. Портретът ми беше в стаята ѝ, а аз самият бях в молитвите ѝ. Тя водеше енергичен, жизнерадостен, полезен живот, но моята клета съдба пронизваше всичко в него.

— Аз бях това дете, татко. Не бях чак толкова добра, но в любовта си бях достойна за него.

— Тя ми показваше децата си — каза докторът от Бове. — Те бяха чували за мен и бяха научени да ме съжаляват. Когато минаваха покрай някой затвор, те се държаха настрана от намръщените му стени, гледаха нагоре към решетките и говореха шепнешком. Тя не можеше да ме освободи. Винаги си представях, че ме връща, след като ми е показала тия неща. След това, дарен с утехата на сълзите, аз падах на колене и я благославях.

— Надявам се, че аз съм била това дете, татко. О, господи, господи, ще ме благословиш ли тъй горещо и утре?

— Луси, аз си спомням тия стари неволи поради това, че днес те обичам повече, отколкото думите могат да изразят, и че искам да благодаря на бога за голямото ми щастие. В най-безумните си мисли никога не съм бил по-щастлив, отколкото съм сега с теб и ще бъдем и занапред.

Той я прегърна, тържествено я благослови и смирено благодари на небето, че му я е изпратило. Лека-полека се прибраха в къщи.

На сватбата беше поканен само мистър Лори. Дори нямаше да има и шаферка, ако не се смята сухата мие Прос. След сватбата нямаше да се местят на друго място. Жилището се разшири, след като взеха горния етаж, който по-рано бе принадлежал на тайнствения и невидим обитател. Повече нищо не им трябваше.

Доктор Манет беше много разположен на

скромната им вечеря. На масата бяха само тримата — третата беше мис Прос. Той съжаляваше, че Чарлс го няма. Много му се искаше да изрази неудоволствие срещу малкия мил заговор, който им го бе отнел, и пи сърдечна наздравица за него.

И тъй, дойде време да каже лека нощ на Луси и те се разделиха. Но сред тишината на третия час на деня Луси отново слезе долу и се промъкна в стаята му, обхваната от смътни страхове.

Всички неща си бяха на местата. Всичко беше притихнало. Той лежеше заспал, бялата му коса беше като нарисувана върху спокойната възглавница, а ръцете му се бяха отпуснали кротко върху завивката. Тя остави ненужната свещ в сянката, пропълзя до леглото му и долепи устни до неговите. После се надвеси над него и го погледна.

Горчивите води на затворничеството бяха издълбали хубавото му лице. Но той бе заличил следите им с такава решителност, че

дори насън ги владееше. Тази нощ в безкрайните владения на съня нямаше по-забележително лице, в което се четеше тиха, решителна и предпазлива борба с някакъв невидим нападател.

Тя плахо сложи ръка върху скъпите гърди и отправи молитва винаги да му бъде вярна, тъй както се стремеше любовта ѝ към него, тъй както неговите страдания заслужаваха. След това оттегли ръката си, целуна го пак и си отиде. Настъпи изгревът и сенките на чинаровите листа се раздвижиха по лицето му тъй нежно, както устните ѝ се бяха молили за него.

Глава XVIII

ДЕВЕТ ДНИ

Сватбеният ден блестеше ярко и всички стояха пред затворената врата на стаята на доктора, където той говореше с Чарлс Дарней. Бяха готови да тръгнат към църквата: красивата младоженка, мистър Лори и мис

Прос, която постепенно се бе примирила с неизбежното и щеше сигурно да изживее пълно блаженство от събитието, ако можеше да отпъди загнездилата се мисъл, че младоженецът трябваше да бъде брат ѝ Соломон.

— Значи — каза мистър Лори, който не можеше да се нагледа на булката и непрекъснато се въртеше около нея, за да се наслади на всяка частица от нейната семпла и хубава рокля. — Значи, затова, мила моя Луси, аз съм те пренесъл през Ламанша. Беше такава бебче! Господи! Изобщо не мислех какво върша. Колко леко съм се отнасял към задължението си към моя мил приятел мистър Чарлс!

— Това не е било нарочно — отбеляза трезвомислещата мис Прос. — Затова как сте могли да го осъзнаете? Глупости!

— Наистина ли? Хм. Но, моля ви, не плачете! — каза кроткият мистър Лори.

— Аз не плача — отговори мис Прос. — Вие плачете.

— Аз ли, моя Прос? (Мистър Лори се ос-

мели да се пошегува с нея поради случая.)

— Да, да, вие плачехте преди малко. Видях ви и не се учудвам. Този подарък с приборите, който сте им направили, е достатъчен, за да разплаче всекиго. Снощи, след като пакетът пристигна — каза мис Прос, — аз плаках върху всяка вилица и лъжица, докато очите ми се замъглиха и нищо не можех да виждам.

— Много съм доволен — каза мистър Лори, — макар че, честна дума, нямах намерение да крия тези дребни спомени от никого. Боже мой! Това е повод човек да се размисли за всичко, което е изгубил. Ето например, защо да няма сега и мисис Лори през всичките тия петдесет години?

— Невъзможно — дойде от мис Прос.

— Смятате, че никога не е трябвало да има мисис Лори? — попита джентълменът с това име.

— Пфу — отвърна мис Прос. — Вие сте се родили ерген.

— Ами — отбеляза лъчезарно мистър Лори и оправи малката си перука — това също е вероятно.

— Вие сте си били създаден за ерген — продължи мис Прос — още преди да ви сложат в люлката.

— Тогава мисля — каза мистър Лори, — че съм бил несправедливо онеправдан и че е трябвало да ми се даде възможност да избирам съдбата си. Достатъчно! Хайде, мила Луси — той я хвана нежно през талията, — чувам ги, че нещо се раздвижиха в другата стая. Мис Прос и аз, като две служебни лица, държим да не изпуснем последната възможност, за да ти кажем нещо, което искаш да чуеш. Ти, миличката ми, оставяш добрия си баща в ръце, които са също толкова сигурни и любещи, колкото и твоите. Ние ще направим всичко, от което той има нужда. Следващите две-три седмици, докато сте в Уорикшър или някъде там, дори банката „Телсън“ ще остане на заден план заради

него (в известен смисъл). А когато на края на последната седмица той се присъедини към тебе и твоя любещ съпруг за вашето пътешествие в Уелс, ти непременно ще кажеш, че сме ти го изпратили в прекрасно здраве и най-щастливо разположение. Чувам стъпките на някого към вратата. Нека сега да целуна моето скъпо момиче с една старомодна ергенска благословия, преди някой да дойде и да си поиска своето.

За момент той задържа хубавото лице и се вгледа в характерния израз на челото, а после доближи блестящата златиста коса до своята малка кафява перука с искрена нежност и деликатност, които може и да са старомодни неща, но все пак са от памтивека.

Вратата на стаята на доктора се отвори и той излезе с Чарлс Дарней. Беше толкова смъртно бледен — не изглеждаше така, когато влизаха вътре, — че лицето му просто нямаше капка цвят. Но съдържаността му беше непроменена, въпреки че проникателният

взор на мистър Лори откри смътен знак, че същото онова изражение на изплашен беглец го бе споходило съвсем неотдавна като студен вятър.

Той подаде ръка на дъщеря си и двамата слязоха долу при каляската, която мистър Лори бе наел за специалния случай. Останалите ги последваха в друга карета и не след дълго в една близка църква, където нямаше чужди очи, Чарлс Дарней и Луси Манет бяха щастливо венчани.

Освен сълзите, които блестяха сред усмивките на малката групичка, когато церемонията свърши, на ръката на младоженката занадничаха много ярки и искрящи диаманти, които съвсем наскоро бяха освободени от мрачната тъмница на един от джобовете на мистър Лори. Върнаха се в къщи за закуска и всичко тръгна благополучно и накрая златистата коса, която се бе смесила с белите кичури на бедния обушар в парижката мансарда, отново се смеси с тях на прага за раздяла.

Раздялата беше тежка, макар и да не трая дълго. Но баща ѝ я поразвесели и накрая каза, нежно освобождавайки се от прегръдките ѝ:

— Вземи я, Чарлс! Тя е твоя!

Развълнуваната ѝ ръка им помахаша от прозореца на каретата и тя изчезна.

Ъгълът беше настрани от погледите на безделниците и любопитните и тъй като приготовленията бяха малко и съвсем обикновени, докторът, мистър Лори и мис Прос останаха съвсем сами. Тогава те се обърнаха към гостоприемната сянка на хладния стар салон и мистър Лори забеляза, че с доктора е станала голяма промяна. Сякаш златистата ръка, която се бе вдигнала там, го бе поразила с отровен удар.

Той, разбира се, се беше съдържал твърде много и подобна реакция, след като причината за съдържането беше отминала, можеше да се очаква. Но мистър Лори се безпокоеше от познатия уплашен и безнадежден поглед.

Разсеяният начин, по който той се хвана за главата и мрачно се залута към стаята си, когато се качиха горе, напомни на мистър Лори кръчмаря Дефарж и пътуването през онази звездна нощ.

— Според мен — прошепна той на мис Прос след тревожен размисъл, — според мен не трябва сега да говорим нищо с него и изобщо не бива да го безпокоим. Трябва да се отбия в „Телсън“. Веднага тръгвам и скоро ще се върна. След това ще го изведем на разходка някъде на открито, ще обядваме и всичко ще се оправи.

За мистър Лори беше по-лесно да се отбие в „Телсън“, отколкото да се измъкне оттам. Задържаха го два часа. Когато се върна, той сам се изкачи по старото стълбище, без да попита за прислужника. Тъкмо влизаше в стаята на доктора, когато го спря тихо почукване.

— Боже господи! — каза той сепнат. — Какво значи това?

С ужасено лице мис Прос се доближи до

ухото му:

— Аз съм, аз съм. Всичко е загубено — извика тя, като кършеше ръце. — Какво ще кажем на Птиченцето? Той не ме познава и прави обувки!

Мистър Лори се опита да я успокои и влезе сам в стаята на доктора. Пейката беше обърната към светлината, както някога, когато бе видял обуцаря зает с работата си, с наведена надолу глава. Беше погълнат от работата си.

— Доктор Манет. Скъпи приятелю, доктор Манет!

Докторът го погледна за миг — малко любопитно, малко сърдито, задето го е заговорил, и после пак се върна към работата си.

Беше съблякъл палтото и жилетката си. Ризата му беше разкопчана на врата, както по-рано, когато се занимаваше с тази работа. Дори лицето му беше станало пак изпито и повехнало като преди. Работеше усилено, нетърпеливо, сякаш някой го е прекъснал.

Мистър Лори погледна предмета в ръцете му и забеляза, че това е обувка с познатата големина и форма. Той взе друга, която лежеше до него, и попита какво е това.

— Обувка за младо момиче — измърмори той, без да вдигне поглед. — Трябваше отдавна да я свърша. Както и да е.

— Но, доктор Манет. Погледнете ме!

Той се подчини по стария механично покорен начин, без да престане да работи.

— Вие ме познавате, скъпи приятелю! Помислете си пак. Това не е истинското ви занимание. Помислете, скъпи приятелю!

Нищо не можа да го накара да проговори отново. Вдигаше очи за момент, когато биваше помолен, но никакви увещания не можеха да изтръгнат дума от него. Работеше и работеше в пълно мълчание и думите падаха върху него сякаш беше въздух или някаква стена, поглъщаща всяко ехо. Единственият лъч надежда, който мистър Лори забеляза, беше, че от време на време той крадешком

поглеждаше нагоре, без да го карат. В това се долавяше слаб смут или любопитство, като че се опитваше да уталожии някакви съмнения в главата си.

Две неща веднага се връзаха в съзнанието на мистър Лори като особено важни. Първото, че това трябва да остане в тайна за Луси, и, второто, че трябва да остане в тайна за всички, които го познават. Заедно с мис Прос той незабавно пристъпи към изпълнение на горната мярка, като разпространи, че докторът не се чувствава добре и се нуждае от няколко дни пълна почивка. В помощ на добронамерената измама спрямо дъщеря му мис Прос трябваше да ѝ пише, че е заминал някъде по служба и да спомене за някакво въображаемо писмо от два-три реда, написани собствено ръчно от него, което щеше да се представи като адресирано до нея от същото място.

Тази мярка, която трябваше да бъде взета при всички случаи, мистър Лори предприе, надявайки се, че Манет скоро ще дойде на

себе си. Ако това станеше скоро, той имаше и резервен ход, който се състоеше в това, да получи нечие авторитетно мнение върху състоянието на доктора.

Изпълнен с надежда за неговото възстановяване, което щеше да направи възможно използването на третото средство, мистър Лори реши да го наблюдава внимателно, без това ни най-малко да проличи по някакъв начин. Затова си уреди да отсъства от „Телсън“, което се случваше за първи път в живота му, и зае място до прозореца на същата стая.

Скоро обаче откри, че е съвсем безполезно да говори с него, тъй като, когато го караше, докторът се разтревожваше. Той се откажа от опитите си още на първия ден и реши просто непрекъснато да стои пред него като форма на мълчалив протест срещу заблудата, в която беше изпаднал или изпадеше. Така остана на стола си до прозореца, като четеше или пишеше и по всякакви любезни

и непринудени начини даваше да се разбере, че това място е свободно за всекиго.

Доктор Манет прие храната и питието, което му беше поднесено, и продължи да работи, докато стана твърде тъмно за очите. Той продължи да работи половин час след като мистър Лори за нищо на света не можеше да си представи, че някой може да чете или пише на такава светлина. Мистър Лори стана и му каза:

— Ще излезете ли навън?

Той погледна към пода от двете си страни по стар навик, погледна и нагоре по стар навик и повтори със стария си глух глас:

— Навън?

— Да. На разходка с мене. Защо не?

Той не направи усилие да каже защо не и не каза нито дума повече. Наведе се напред към пейката в сумрака с лакти на колене, хванал глава с ръцете си, и на мистър Лори се стори, че по някакъв мъгляв начин се попита: „Защо не?“ Мъдростта на дело-

вия човек долови тук някаква възможност и той реши да не я изпуска.

Двамата с мис Прос си разделиха нощта на два поста и го наблюдаваха на интервали от съседната стая. Преди да си легне, той дълго време ходи напред-назад в стаята си. Когато накрая все пак си легна, заспа. На сутринта стана рано, отиде право на пейката си и се залови за работа.

На втория ден мистър Лори весело го поздрави по име и приказва с него на теми, които напоследък бяха обсъждани. Докторът не отговори, но беше очевидно, че чува какво му се казва и че мисли върху него, макар и объркано. Това окуражи мистър Лори и той извика на няколко пъти мис Прос да дойде в стаята заедно с работата си. Тогава те говореха спокойно за Луси и за нейния баща, който беше там, по обичайния начин, сякаш нищо не се бе случило. В тези разговори съзнателно избягваха всякаква изкуственост, стараеха се те да бъдат кратки и да

не следват много често, за да не го затормозят. Приятелското сърце на мистър Лори поолекна, защото му се стори, че докторът вдигаше поглед по-често и май усещаше, че около него има някакви несъответствия.

Когато отново се стъмни, мистър Лори го попита като предния път:

— Скъпи докторе, ще излезете ли?

Както преди той повтори:

— Навън?

— Да. На разходка с мен. Защо не?

Като не можа да изтръгне отговор от него, този път мистър Лори се престори, че излиза и след едночасово отсъствие се върна. Междувременно докторът се беше преместил на стола до прозореца и седеше там, гледайки чинара. Когато мистър Лори се появи, той избяга пак на пейката.

Времето течеше много бавно и надеждите на мистър Лори помръкнаха. Сърцето му отново натежа и с всеки изминал ден все повече натежаваше. Третият ден дойде и отмина,

след него четвъртият, петият. Пет дена, шест дена, седем дена, осем дена, девет дена.

С помръкваща надежда и натежаващо сърце мистър Лори преживяваше тревожни дни. Тайната беше пазена добре, Луси не подозираше нищо и беше щастлива. Но той не пропусна да забележи, че обущарят, чиято ръка беше малко отвикнала отначало, ставаше ужасяващо сръчна и че никога не беше изглеждал тъй погълнат от работата си, а ръцете му никога не бяха работили по-вещо и бързо, както в сумрака на деветата вечер.

ЕДНО МНЕНИЕ

Уморен от тревожните наблюдения, мистър Лори заспа на поста си. На десетата сутрин от неговото напрегнато бдение той се стресна от слънчевата светлина в стаята, където беше потънал в дълбок сън през тъмната нощ.

Той потърка очи и се разбуди. Но се усъмни, че се е събудил, защото, като отиде до вратата на стаята на доктора и надникна вътре, забеляза, че пейката на obuщаря и инструментите са прибрани и че самият доктор седи и чете до прозореца. Беше облечен в обичайната си сутрешна дреха, а лицето му (което мистър Лори ясно можеше да види), макар все още много бледо, беше спокойно съсредоточено и умислено.

Дори когато се увери, че се е събудил, мистър Лори изпита няколко мига замайваща несигурност дали всъщност видението

на обущаря не е било негов сън. Очите му не показваха ли сега неговия приятел в познатите му дрехи и вид, зает с обичайното си занимание? Имаше ли нещо видимо, което да му подсказже, че промяната, която така дълбоко се бе врязала у него, наистина се бе случила?

Когато се запита за причината на първоначалния смут и удивление, намери очевиден отговор. Ако впечатлението не е било предизвикано от истинска съответстваща и достатъчна причина, как той, Джарвис Лори, се е намерил тук? Как тъй е заспал с дрехи на канапето в кабинета на д-р Манет, а сега размишлява върху тия неща пред вратата на докторовата спалня рано сутринта?

След няколко минути мис Прос се озова до него и започна нещо да му шепне. Ако в този момент му беше останала капчица неверие, нейните думи положително щяха да го разсеят, но главата му вече се бе избистрила и не таеше ни най-малко съмнение.

Препоръча да почакаат до обичайния час за закуска и след това да отидат при доктора, сякаш нищо особено не се е случило. Ако той се намираше в нормалното си настроение, мистър Лори щеше предпазливо да потърси съвет и насока от мнението, което в тревогата си много държеше да получи.

Мис Прос се съгласи с препоръката му и целият план беше обмислен внимателно. Мистър Лори имаше достатъчно време за обичайния си методичен тоалет, след което се представи на закуската в познатата си бяла риза и спретнати панталони. Както преди докторът беше повикан на закуска и той дойде.

Доколкото беше възможно да го разбере, без да нарушава деликатните и постепенни преходи, които за мистър Лори бяха единствената сигурна възможност, той отначало изказа предположението, че женитбата на дъщеря му се е състояла предишния ден. Един случаен намек, подхвърлен умишлено,

за деня на седмицата и на месеца го накара да се размисли и да започне да пресмята и очевидно го смути. Във всичко останало обаче той напълно се владееше и затова мистър Лори реши да получи помощта, от която се нуждаеше. А тя беше от него.

По тази причина, когато закуската свърши и масата бе вдигната, двамата останаха насаме и мистър Лори каза развълнувано:

— Драги ми Манет, много държа да чужашето мнение на четири очи за един много любопитен случай, който дълбоко ме интересува, т.е. той е много любопитен за мен. Може би за вас, понеже сте по-добре осведомен, той няма да е толкова интересен.

Като погледна ръцете си, потъмнели от последната му дейност, докторът доби угрижен вид и се заслуша внимателно. На няколко пъти поглеждаше ръцете си.

— Доктор Манет — каза мистър Лори, като нежно го хвана за ръката, — случаят засяга много скъп за мен приятел. Моля ви,

вземете го присърце и ми дайте добър съвет заради него — и най-вече заради дъщеря му, заради неговата дъщеря, скъпи мой Манет.

— Ако правилно ви разбирам — каза докторът с приглушен глас, — става дума за някакъв душевен шок?

— Да.

— Бъдете по-ясен — каза докторът. — Не пропускайте никакви подробности.

Мистър Лори видя, че се разбират и продължи:

— Скъпи ми Манет, става дума за един стар и продължителен шок, който много остро и дълбоко е засегнал чувствата, емоциите и — както вие там го казвате — съзнанието. Съзнанието. Става дума за шок, който е поразил пострадалия, не може да се каже за колко време, защото според мен той самият не е в състояние да прецени, а няма друг начин, по който това може да се установи. Става дума за шок, който пострадалият е преодолял в един процес и който той сами-

ят не може да проследи. Това чух от самия него, когато публично го описваше по поразителен начин. Става дума за шок, който той напълно е преодолял и сега е високо интелигентен човек, в състояние много усилено да използва ума си, да напряга физическите си сили и непрекъснато да обогатява познанията си, които по начало са големи. Но, за нещастие, настъпи... — той спря и пое дълбоко дъх — малко отклонение.

Докторът попита с тих глас:

— Колко време продължи?

— Девет денонощия.

— Как протече? Предполагам — той погледна отново ръцете си — с възобновяване на някаква дейност, свързана с този шок?

— Точно така.

— А вие виждали ли сте го — попита докторът ясно и спокойно, макар със същия тих глас — преди да се занимава с тази дейност?

— Един-единствен път.

— А когато настъпи състоянието, той по

същия начин ли се държеше — във всяко отношение както преди?

— Според мен във всяко отношение беше същият.

— Споменахте дъщеря му. Дъщерята знае ли за състоянието му?

— Не. Тя не знае нищо и се надявам никога да не узнае. Зная само аз и едно друго лице, на което може да се разчита.

— Това е много любезно от ваша страна. Много тактично.

Мистър Лори стисна ръката му в ответ и за известно време двамата мълчаха.

— Вижте какво, скъпи ми Манет — каза накрая мистър Лори по най-внимателен и сърдечен начин. — Аз съм само един делови човек и не мога да се справям с такива сложни и заплетени неща. Не притежавам необходимата информация за това. Не съм достатъчно умен. Нуждая се от напътствие. Няма друг човек на света, на който бих разчитал за добър съвет освен на вас. Кажете

ми, как изобщо настъпва това състояние? Има ли опасност да се повтори? Може ли да се предотврати друг пристъп? Как трябва да се постъпи при евентуален нов пристъп? Как изобщо се случва всичко това? Мога ли да направя аз нещо за моя приятел? Едва ли има друг човек, който повече от мене желае да бъде полезен на своя приятел, ако знаех как. Но аз не знам как да постъпя в подобен случай. Ако вашата мъдрост, знания и опит ме насочат в правилната посока, бих могъл да направя много. Така както съм сега, неосведомен и без напътствие, аз не съм в състояние да направя много. Моля ви, обяснете ми, моля ви, изяснете ми положението и ме научете как да бъде малко по-полезен.

Доктор Манет седеше умислен след тези сериозни думи, а мистър Лори не бързаше за отговор.

— Според мен е вероятно — каза докторът, като с мъка наруши мълчанието — пристъпът, който описвате, скъпи приятелю,

да е бил очакван от пациента.

— Дали той се е страхувал от него? —
Мистър Лори се осмели да попита.

— Много — каза той, неволно потрепвайки. — Нямате представа как този страх гнети страдащия и колко му е трудно, почти невъзможно, да изрече една дума за проблема, който го мъчи.

— Дали — попита мистър Лори — той ще се облекчи, ако надмогне себе си и повери тайните си опасения на някой друг?

— Да. Но, както ви казах, това е почти невъзможно. Според мене — в някои случаи — е напълно невъзможно.

— Добре — каза мистър Лори и леко сложи отново ръка върху рамото на доктора, след като и двамата бяха помълчали. — Как бихте обяснили този пристъп?

— Според мене — отвърна д-р Манет — е имало някакво силно и необикновено възбуждане на мислите и спомените, които са били първоначалната причина на смущение.

нието. Някакви силни и много подтискащи асоциации са били възстановени ярко в паметта. Не е изключено дълго време в ума на страдащия да сее таил страх, че тези асоциации ще се породят отново—например при някакви обстоятелства, да речем, по някакъв повод. Той напразно се е опитвал да се подготви за тях. Нищо чудно усилието да се подготви да го е направило дори по-неспособен да ги понесе.

— Дали той ще помни какво се е случило по време на пристъпа? — попита мистър Лори с обяснимо колебание.

Докторът огледа покрусено стаята, поклати глава и отговори тихо:

— Съвсем нищо.

— А за в бъдеще? — подхвърли мистър Лори.

— За бъдещето — каза докторът, като отново придоби увереност — бих хранил големи надежди. Щом небето е било тъй милостиво и толкова скоро го е излекувало, аз бих

хранил голяма надежда. След като се е поддал на пристъпа под натиска на нещо много заплетено, от което дълго време се е плашил и е очаквал, че ще дойде и се е борел с него, а после се е съвзел, след като облакът се е разсеял и отминал, аз се надявам, че най-лошото е минало.

— Е, това е добра утеха. Благодарен съм ви — каза мистър Лори.

— Аз съм ви благодарен — повтори докторът, като почтително наведе глава.

— Има две други неща — каза мистър Лори, — за които искам да ме посъветвате. Мога ли да продължа?

— Не бихте направили по-голяма услуга на своя приятел. — Докторът му подаде ръка.

— Най-напред за първото. Той е работлив и необикновено енергичен. Работи много упорито, за да добие професионални познания, да може да извършва разни опити, изобщо много неща. Не се ли претоварва?

— Според мен не. Такава е просто природата на неговия ум, непрекъснато се нуждае от занимание. От една страна, може да е естествено, а от друга — да идва от страданията му. Ако по-малко се занимава с нормални неща, ще има по-голяма опасност да се отклони в ненормална посока. Той може сам да го е забелязал и да е открил начина.

— Значи, сте сигурен, че не се претоварва?

— Мисля, че съм сигурен.

— Скъпи Манет, ако той все пак е преуморен...

— Скъпи Лори, съмнявам се, че това при него може лесно да стане. В една посока е преживял голямо напрежение и се нуждае от противотежест.

— Извинете ме, че съм такъв упорит бизнесмен. Ако за момент все пак допуснем, че е преуморен? Това може да се прояви във възобновяване на смущението?

— Не мисля. Не мисля — каза д-р Ма-

нет с твърда убеденост, — че нещо, освен един-единствен поток асоциации, може да го възобнови. Смятам, че отсега нататък само някакво необикновено сътресение на тази струна може да го възобнови. След всичко, което се е случило, и след като той вече се е оправил, смятам, че е много трудно тази струна отново силно да се засегне. Предполагам и почти вярвам, че обстоятелствата, които биха го възобновили, са изчерпани.

Той говореше със смиреността на човек, който знае колко дребно нещо е в състояние да наруши деликатния строй на ума и същевременно с увереността на човек, който бавно е добил самочувствие чрез собствен горчив опит и страдание. Приятелят му не можеше да намали тая увереност. Престори се, че е по-облекчен и окуражен, отколкото в действителност беше, и премина към второто и последното нещо. Усещаше, че то е най-трудното от всичко. Но като си спомни разговора с мис Прос в неделната утрин и

онова, което бе видял в последните девет дена, той разбра, че трябва да го понесе на всяка цена.

— Заниманието, което бе възобновено под влияние на това преходно смущение, смущение, от което той така добре се възстанови — каза мистър Лори, като се покашля, — ще наречем ковашка работа, ковашка работа. За илюстрация на случая ще допуснем, че в тежкия си период той е работел в малка ковачница. Ще допуснем, че неочаквано са го видели отново да работи в ковачницата. Не е ли жалко, че той я е запазил?

Докторът засени чело с ръка и нервно потропа с крак по земята.

— Той винаги си я е държал — каза мистър Лори, като угрижено погледна приятеля си. — Нямаше ли да бъде по-добре, ако я беше махнал?

Докторът продължи да прикрива челото си с ръка и нервно да потрепва с крак.

— Не ви е лесно да ми дадете съвет —

каза мистър Лори. — Напълно разбирам, че това е труден въпрос, И все пак мисля... — Тук той поклати глава и спря,

— Вижте какво — каза д-р Манет, обръщайки се към него след неловка пауза. — Много е трудно да се обяснят последователно най-дълбоките движения в ума на този страдалец. Някога той така ужасно е копнял за тази работа и когато това е станало възможно, той с готовност я е приел. Несъмнено тя е облекчила много болката му, като е заместила объркаността на ума с объркаността на пръстите и по-нататък е заместила изобретателността на душевните мъчения със сръчността на ръцете. До такава степен, че никога не е могъл напълно да я изостави. Дори сега, когато се надявам, че той е изпълнен с вяра в себе си повече от всякога и дори говори за себе си с увереност, мисълта, че може пак да се нуждае от старото си занимание и да не го намери, го изпълва с внезапен ужас, подобно на ужаса в сърцето на изгубено дете.

Той изглеждаше като сравнението си, когато вдигна очи към лицето на мистър Лори.

— И все пак дали? Просто искам да се осведомя като обикновен делови човек, който се занимава с най-материални неща като гвинеи, шилинги и банкноти. Дали запазването на това нещо не води до задържане на самата мисъл? Ако това нещо го нямаше, скъпи ми Манет, дали и страхът не би изчезнал също? Накратко, запазването на ковачницата не е ли отстъпление заради страха?

Настъпи ново мълчание.

— И освен това — каза с трепет докторът — това е една стара спътница.

— На ваше място не бих я запазил — каза мистър Лори, клатейки глава. Той доби по-голяма твърдост, като видя, че докторът се притесни. — Бих го посъветвал да я пожертвува. Просто искам вашето мнение. Сигурен съм, че от нея няма полза. Хайде! Кажете ми вашето авторитетно мнение като един мил и добър човек. Заради дъщеря му,

скъпи мой Манет.

Колко странна беше гледката на този човек, който така се бореше със себе си!

— Добре, заради нея. Разрешавам. Но не бих я махнал в негово присъствие. Нека това да стане, когато той не е там. Оставете го да страда за своята стара спътница, след като известно време го е нямало.

Мистър Лори охотно се съгласи и разговорът приключи. Прекараха деня на открито и докторът доста се възстанови. В следващите три дни продължи да бъде напълно добре, а на четирнадесетия ден замина при Луси и съпруга ѝ. Мистър Лори предварително му бе съобщил за мярката, предприета за обяснение на мълчанието му, и той беше писал на Луси, така че тя не подозираше нищо.

През нощта след деня, когато докторът напусна къщата, мистър Лори влезе в стаята му със сатър, трион, длето и чук, придружен от мис Прос, която носеше свещ. Там при закрити врати и по един тайнствен и гузен на-

чин мистър Лори разцепи на парчета пейката на обуцари, а мис Прос държеше свещта, като че ли помагаше да се извърши някакво убийство — за което със своята страховита фигура тя бе доста подходяща. Изгарянето на тялото (предварително нацепено на парчета, удобни за целта) стана веднага на кухненския огън. Инструментите, обувките и кожата бяха заровени в градината. Разрушението и потайността изглеждат тъй грозни в очите на честните люде, че докато вършеха делото си и заличаваха следите му, мистър Лори и мис Прос почти се чувствуваха и почти изглеждаха като съучастници в ужасно престъпление.

Глава XX
МОЛБАТА

Когато новобрачната двойка се прибра в къщи, първият човек, който се появи, за да им поднесе поздравления, беше Сидни Картън. Не бяха прекарали в дома си много часове и той им се представи. Нито навиците, нито външността, нито маниерите му се бяха променили. Но в него се чувствуваше една недодялана преданост, която беше нова за Чарлс Дарней.

Той чакаше удобен случай да привлече Дарней настрани до прозореца и да го заговори, когато никой не можеше да ги чуе.

— Мистър Дарней — каза Картън, — искам да бъдем приятели.

— Ние вече сме приятели, надявам се.

— Казвате го от любезност. Но аз нямам пред вид любезните приказки. Всъщност, когато казвам, че искам да бъдем приятели, аз също нямам пред вид това.

Естествено Чарлс Дарней го попита добродушно и добронамерено какво иска да каже.

— Честна дума — каза Картън с усмивка, — за мен е по-лесно сам да го разбера, отколкото да ви го обясня. Все пак ще се опитам. Помните ли един добре известен случай, когато се бях напил повече от обикновено?

— Спомням си един добре известен случай, когато ме принудихте да призная, че сте пили.

— Аз също си го спомням. Тежко е проклятието на тези случки, понеже аз винаги си ги спомням. Надявам се, че това ще се отчете един ден, когато дните ми свършат. Не се страхувайте, нямам намерение да държа проповед.

— Изобщо не се страхувам. Сериозността у вас е всичко друго, но не и обезпокояваща за мен.

— Ех — каза Картън, като небрежно махна ръка, сякаш отпъждаше самата мисъл. —

При оная пиянска случка (една от многото, както ви е известно) аз бях непоносим с приказките си, че ви обичам и че не ви обичам. Много ми се иска да ги забравите.

— Забравих ги отдавна.

— Пак любезности! Но, мистър Дарней, забравата не е тъй лесна за мене, както я представяте за себе си. Аз изобщо не съм забравил и един несериозен отговор не ми помага да забравя.

— Ако това беше несериозен отговор — отвърна Дарней, — моля за извинение. Исках само да залича една дреболия, която, за моя изненада, толкова много ви тормози. Заявявам ви с честната си джентълменска дума, че отдавна съм престанал да мисля за това. Господи, какво пък толкова имаше за мислене? Та аз трябваше да запомня много по-важни неща тогава — голямата услуга, която ми направихте този ден.

— Що се отнася до голямата услуга — каза Картън, — аз съм длъжен да ви призная,

щом говорите за нея така, че беше просто един професионален трик. Не знам дали съм се интересувал какво ще стане с вас, когато го правех. Забележете! Казвам, когато го правех. Говоря за миналото.

— Вие омаловажавате услугата си — отвърна Дарней, — но аз няма да ви упреквам, че говорите несериозно.

— Самата истина, мистър Дарней, повярвайте ми! Но аз се отклоних от целта си. Говорех за това да бъдем приятели. Вие ме познавате. Знаете, че съм неспособен на възвишени и благородни пориви. Ако се съмнявате, попитайте Страйвър и той ще ви каже същото.

— Предпочитам сам да си оформям мнението, без негова помощ.

— Е добре, във всеки случай ме познавате като едно разпасано псе, което никога не е извършило нищо добро и никога няма да извърши.

— Не знам дали няма да извършите.

— Аз пък знам, повярвайте ми. Така! Но ако можете ни понесете един толкова ненужен човек, човек с такава нищожна репутация от време на време да идва и да си отива, ще ви помоля да ми разрешите да идвам и да си отивам като човек, за когото този дом е отворен, и да ми обещаете, че ще гледате на мен като на безполезна и бих добавил, ако не си приличахме толкова, грозна мебел, която държат, защото едно време е служила добре, а сега не ѝ обръщат никакво внимание. Едва ли ще злоупотребя с разрешението ви. Едно на сто е вероятността да се възползувам от него повече от четири пъти в годината. Даже бих казал, че ще бъда доволен само да си мисля, че го имам.

— Можете да си мислите тогава.

— Това е друг начин да се каже, че съм поставен в положението, за което споменах. Благодарни ви, Дарней. Мога ли да използвам вашето име?

— Да, мисля, че отсега нататък можете, Картън.

Те си стиснаха ръце и Сидни се обърна, а само след минута стана абсолютно невидим за сетивата.

След като той си отиде и по време на вечерта, прекарана с мис Прос, доктора и мистър Лори, Чарлс Дарней спомена в общи линии за разговора си и се отзова за Сидни Картън като за човек безотговорен и безразсъден. С две думи, той говори за него не със злоба или с цел да му навреди, а просто като човек, който го е видял такъв, какъвто той самият се е представил.

Той нямаше представа, че това се загнезди в ума на хубавата му и млада жена. Когато се качи при нея, тя го чакаше, челото ѝ беше красиво повдигнато по познатия начин, но този път силно подчертано.

— Нещо сме замислени тази вечер — каза Чарлс, като я обгърна с ръка.

— Да, скъпи мой Чарлс — ръцете ѝ бяха на гърдите му, а очите ѝ го гледаха внимателно и изпитателно. — Тази вечер сме за-

мислени, защото си мислим за едно нещо.

— Какво е то, моя Луси?

— Ще ми обещаеш ли да не ми задаваш един въпрос, ако те помоля да не ме питаш?

— Дали ще обещаеш? Има ли нещо, което не бих обещал на моята любов?

Наистина такова нещо нямаше за Чарлс, който отмести с ръка златистите коси от бузите, а другата долепи до сърцето, което беше за него!

— Според мен, Чарлс, бедният мистър Картън заслужава повече внимание и уважение, отколкото ти изрази тая вечер.

— Наистина ли, единствена моя? Защо?

— Това е, което не трябва да питаш. Но аз мисля — аз зная, че той заслужава повече.

— Щом знаеш, това е достатъчно. Какво искаш да направя, живот мой?

— Бих те помолила, мили, винаги да бъдеш щедър и великодушен с него, да му прощаваш недостатъците, когато ги проявява. Бих те помолила да повярваш, че той има

сърце, което много, много рядко показва и в което има дълбоки рани. Скъпи мой, аз съм виждала как то кърви.

— Караш ме да се измъчвам — каза Чарлс Дарней, съвсем изумен, — че съм му причинил зло. Никога не съм мислил така за него.

— Съпруге мой, така е. Страхувам се, че той никога няма да се оправи. Почти няма надежда, че нещо в неговия характер или съдба може по някакъв начин да се поправи. Но съм сигурна, че той е способен на добри неща, благородни неща, дори великодушни неща.

Тя изглеждаше толкова красива в чистотата на вярата си в този пропаднал човек, че съпругът ѝ можеше да я гледа с часове.

— О, моя най-скъпа любов! — продължи да настоява тя, притискайки се по-близо до него, слагайки глава на гърдите му и вдигайки очи към неговите. — Помисли си колко сме силни ние в щастието си и колко е слаб той в своята мъка!

Молбата ѝ му подействува:

— Винаги ще го помня, сърце мое! Ще го запомня за цял живот!

Той се наведе над златистите коси, допря розовите устни до своите и я притисна в обятията си. Ако някой самотен скитник, витаещ в този момент по улиците, можеше да чуе невинното признание и да види капките милост, които съпругът изсушаваше с целувки от меките сини очи, така любещи го, той сигурно би се разплакал тази нощ и за първи път на устните му щяха да се задържат думите: „Бог да я благослови за добрината и милостта ѝ!“

Глава XXI

ОТЕКВАЩИ СТЬПКИ

Прекрасен ъгъл за ехо, някой беше забелязал онзи ъгъл, където живееше докторът. Луси неуморно навиваше златната ниш-

ка, която свързваше нейния съпруг, нейния баща, самата нея и старата ѝ наставница и спътница в един живот на спокойно щастие. Тя седеше в тихата къща в тихо отекващия ъгъл и се вслушваше в отекващите стъпки на годините.

Отначало имаше моменти, когато, макар и напълно щастлива млада съпруга, тя оставяше работата си и очите ѝ се замъгляваха. Защото понякога от ехото идваше нещо — нещо леко, далечно и едва доловимо, което много вълнуваше сърцето ѝ. Трепетни надежди и съмнения — надежди за някаква любов, още непозната за нея, и съмнения дали ще остане на земята и ще може да изпита тази нова наслада, които раздвояваха сърцето ѝ. Понякога ехото донасяше стъпки върху собствения ѝ безвременен гроб, както и мисли за съпруга, който ще бъде тъй покрусен, тъй ще тъжи за нея; те се надигаха в очите ѝ и се разливаха като вълни.

Тези моменти преминаваха и малката

Луси лежеше на гърдите ѝ. После, сред приближаващото ехо, се чуваха нейните ситни стъпки и ромолещи думи. Колкото и силно да отекваха другите звуци на ехото, младата майка, която стоеше до люлката, винаги чуваше как се приближават към нея. Те идваха и сенчестата къща просветваше от детски смях, а небесният приятел на децата, комуто тя бе доверила своите безпокойства, вземаше в ръце нейното дете, както бе взел и първото и го бе превърнал в свещена радост за нея.

Луси извиваше неуморно златната нишка, която свързваше всички заедно, и вплиташе своето благотворно въздействие в тъканта на живота на другите, без да властвува над тях. В ехото на годините тя чуваше само добри и утешителни звуци. Стъпките на съпруга ѝ бяха силни и преуспяващи, тези на баща ѝ — уверени и равномерни. Виж, мис Прос разбуждаше ехото като непокорен кон, укротяван от камшик, пръхтеше и удряше с

копита по земята под чинара в градината!

Дори когато чуваше тъжни звуци, те не бяха нито груби, нито жестоки. Дори когато златистата коса, прилична на нейната, легеше като ореол върху възглавницата около изпитото лице на малко момченце, а то казваше със сияеща усмивка: „Мили татко и мамо, много ми е мъчно, че трябва да ви напусна — и вас, и хубавата ми сестричка, но ме викат и трябва да отида!“³², сълзите, които мокреха бузите на младата майка, не бяха сълзи на агония дори когато духът, поверен на прегръдките ѝ, отлетя. Пуснете ги и не ги спирайте³². Те виждат лицето на моя Отец. Отче наш, какви благословени думи!

И тъй, шумоленето на ангелски крила се сля с други отекващи звуци, но те не бяха само земни, а съдържаха в себе си и небесен дъх. Въздишките на вятъра, който подухва-

³²Алюзия за думите на Христос: „Оставете децата и не им пречете да дойдат при мене, защото на такива е царството небесно.“ (Мат. 19: 13) — б. р.

ше над малкия гроб в градината, също се сливаха с него и Луси ги чуваше — приглушения им шепот, като дъха на лятното море, заспало върху пясъчния бряг, — докато малката Луси правеше сутрешния си тоалет със смешно прилежание или обличаше куклата си на майчината табуретка и бърбореше нещо на смесените езици на двата града, които се бяха свързали в нейния живот.

Ехото рядко хармонираше с истинските стъпки на Сидни Картън. Най-много шест пъти в годината той се възползуваше от привилегията да влиза без покана и да сяда с тях на вечеря, както беше правил едно време. Никога не идваше пийнал. Ехото нашепваше и едно друго нещо за него, което е било нашепвано с векове от всяко истинско ехо.

Когато някой мъж е обичал истински някоя жена, загубил я е и след години, след като тя вече е станала съпруга и майка, отново я е видял с невинни очи и непроменено сърце, нейните деца винаги се отнасят към него с

особена симпатия — с едно деликатно инстинктивно съжаление. Няма ехо, което да може да каже колко тънки и скрити струни се докосват в такива случаи. Но истината си остава и тя беше точно такава и там. Картън беше първият непознат, към когото малката Луси протегна топчестите си ръчички и продължи да го обича и като порасна. Преди да издъхне, малкото момиченце бе казало:

— Бедният Картън! Целунете го от мене!

Мистър Страйвър си пробиваше път в правото, подобно на някакъв голям параход, който се движи през мътни води, и влечеше зад себе си полезния си приятел като лодка на буксир. Лодка, на която е оказано горното внимание, обикновено е в много тежко състояние и почти цялата е във водата. Така и Сидни беше затънал в собствения си живот. Но силната привичка към лесен живот го овладяваше много по-лесно и по-силно от всяко друго стимулиращо чувство за достойнство или срам и поради това той воде-

ше именно този начин на живот. Мислеше да се измъкне от положението си на чакал на служба при лъв толкова, колкото и един истински чакал може да си помисли да стане лъв. Страйвър беше богат. Беше се оженил за една натруфена вдовица с имоти и три момчета, които не блестяха с нищо освен с правите коси, които се спускаха върху тестените им главици.

Мистър Страйвър, всяка пора на когото излъчваше най-неприятна покровителственост, бе завел тримата млади господа, като три овчици, в тихия ъгъл на Сохо и ги бе предложил за ученици на съпруга на Луси. Беше казал твърде деликатно: „А, добър ден! Тук съм ви донесъл три резена хляб и сирене за вашата брачна трапеза, Дарней!“ Учтивият отказ да приемат трите резена хляб и сирене беше накарал мистър Страйвър да се издуе от възмущение, което впоследствие той използва във възпитанието на младите господа, като им каза да имат пред вид гор-

достта на просящите, като онзи там учител. Той също така имаше навик на чаша гъсто вино да разправя на мисис Страйвър за уловките, които някога мисис Дарней използвала, за да го „хване“, както и за собствената му диамантено твърда хитрост, мадам, благодарение на която той „не се хванал“. Някои от неговите познати от Кралския съд от време на време му правеха компания на гъстото винце и лъжите и му прощаваха за последните, казвайки, че толкова пъти ги е разправял, че просто е започнал сам да им вярва — което, разбира се, може непоправимо да утежни едно по начало тежко престъпление, и с пълно основание нарушителят може да бъде отведен на някое добре усамотено местенце и там да бъде обесен.

Това бяха някои от звуците на ехото, в които Луси, понякога умислена, понякога развеселена и засмяна, се вслушваше в отекващия ъгъл, докато дъщеря ѝ порасна и стана на шест години. Излишно е да споменаваме

колко близо до сърцето ѝ отекваха стъпките на детето, стъпките на милия ѝ баща, винаги енергичен и сдържан, както и тези на скъпия ѝ съпруг. Нито пък за онова съвсем тихо ехо, което звучеше като музика в ушите ѝ и идваше от техния задружен дом, ръководен от нея с такава мъдра и изискана пестеливост, че в него винаги цареше изобилие, но без разточителство. Нито пък за онова ехо, което сладостно докосваше слуха ѝ и ѝ спомняше многото пъти, когато баща ѝ бе казвал, че е станала още по-предана към него (ако изобщо това е възможно), след като се бе омъжила, многото пъти, когато съпругът ѝ казваше, че никакви грижи или задължения не са в състояние да отнемат и частица от нейната любов към него, и я питаше: „Каква е тази магическа тайна, моя мила, че ти си всичко за всички нас, сякаш ние сме един човек, че никога не бързаш, нито даваш вид, че имаш много работа?“

Но имаше и едно друго ехо, което идва-

ше отдалеч и тътнеше заплашително в ъгъла през цялото това време. Именно сега, около шестия рожден ден на Луси, то започна да се усилва и да звучи като някаква мощна буря във Франция, при която морето страховито се надигаше.

В една нощ през средата на юли, хиляда седемстотин осемдесет и девета година, мистър Лори се върна късно от банката „Телсън“ и седна при Луси и съпруга ѝ до тъмния прозорец. Беше бурна и гореща нощ и тримата си припомниха онази неделна нощ, когато бяха гледали светкавиците от същото място.

— Почнах да си мисля — каза мистър Лори, като отмести назад кафявата си перука, — че ще се наложи да прекарам нощта в „Телсън“. Толкова работа имавме през целия ден, че просто не знаехме откъде да започнем или накъде да се обърнем. В Париж цари такова безпокойство, че буквално ни затрупаха с вноски. Клиентите ни просто

ще се изпотрепят да ни поверяват собствеността си. Обзела ги е някаква мания да си изпращат скъпоценностите в Англия.

— Това не е на добро — каза Дарней.

— Не е на добро ли, казвате, скъпи Дарней? Да, но ние не знаем причината за това. Хората са толкова неразумни. Някои от нас в „Телсън“ остаряват и ние не можем да се преуморяваме извънредно без някаква заслужаваща усилията причина.

— И все пак — каза Дарней — небето изглежда мрачно и заплашително.

— Знам това, разбира се — съгласи се мистър Лори, мъчейки се да убеди себе си, че благият му нрав се е подразнил и затова роптае. — Но съм решил да се заяждам след този дълъг и досаден ден. Къде е Манет?

— Ето го — каза докторът, като в момента влезе в тъмната стая.

— Много се радвам, че сте си в къщи. Защото всички тези паники и предчувствия, които ме заобикалят цял ден, ме изнервиха

без причина. Няма да излизате, надявам се?

— Не. Смятам да поиграя табла с вас, ако искате — каза докторът.

— Откровено казано, не ми се играе. Тази вечер не съм в настроение да ви бъда противник. Чайникът още ли е тук, Луси? Не мога да видя.

— Разбира се, оставихме го за вас.

— Благодаря ти, мила. Милото детенце е вече благополучно в леглото, нали?

— И спи дълбоко.

— Много добре. Всичко е спокойно. Не виждам защо всичко тук може да не е спокойно, слава на бога! Но днес тъй се притесних, а вече не съм толкова млад както едно време! Чаят ми, мила! Благодаря. А сега ела и заеми мястото си в нашия кръг и нека да поседим тихо и да послушаме ехото, за което ти си имаш своя теория.

— Не теория, просто фантазия.

— Добре тогава, фантазия, умницата ми — каза мистър Лори, като я потупа по ръ-

ката. — Неговите звуци са многобройни и много силни, нали? Чуй само!

Неудържими, безумни и опасни стъпки, които се втурваха в живота на всекиго, стъпки, които трудно се изчистваха, ако бяха оцапани с кръв, стъпки, които вилнееха далеч в Сен Антоан, докато малката група седеше до тъмния прозорец в Лондон.

Онази утрин Сен Антоан представляваше огромна тъмна маса от плашила, които се движеха нагоре-надолу, а понякога над разлюлените глави проблясваше светлина, където слънцето осветяваше стоманени остриета и щикове. Страховит рев се надигна от гърлото на Сен Антоан и гора от голи ръце се вплете във въздуха като изсъхнали клони при зимен вятър. Пръстите конвулсивно се вкопчваха във всяко оръжие или подобие на оръжие, което биваше подхвърлено отдолу, независимо колко надалече.

Кой ги раздаваше, откъде идваха, къде отиваха, каква сила ги караше да потрепер-

ват или да се разтърсват с десетки наведнъж над главите на тълпата, подобни на светкавици — никой не можеше да каже. Разпределяха се мускети, патрони, барут, гюлета, железни и дървени пръчки, ножове, брадви, пики, всякакви оръжия, които надхвърляха приумиците на всякаква изобретателност. Хората, които не можеха да докопат нищо, сядаха и с кървящи ръце изтръгваха камъни и тухли от собствените си домове. Всяко сърце и пулс в Сен Антоан беше обхванати от трескаво напрежение и огън. Всяко живо същество там не жалеше живота си и беше обезумяло с една страстна готовност да го жертвува.

Както всеки водовъртеж от вряща вода има свой център, така и този кипеж бликаше от кръчмата на Дефарж и всяка човешка капка в този казан се стремеше към центъра на водовъртежа, където самият Дефарж, вече изцапан с барут и пот, раздаваше команди и оръжие; едни блъскаше назад, други дърпа-

ше напред, вземаше едно оръжие от един и го даваше на друг, работеше и се бореше в най-голямата врява.

— Стой до мене, Жак Трети! — викаше Дефарж. — А вие, Жак Първи и Втори, се разделете и оглавете колкото се може повече патриоти. Къде е жена ми?

— Тук съм де? Нали ме виждаш! — каза мадам, която както винаги беше спокойна, но днес не плетеше. Решителната ѝ десница сега се занимаваше с една брадва вместо с обичайните по-фини инструменти, а на кръста висеше пищов и един жесток нож.

— Къде отиваш, жено?

— Засега — каза мадам — оставам с теб. После ще ме видиш начело на жените.

— Хайде тогава! — извика Дефарж с кнтящ глас. — Патриоти и приятели, готови сме! Към Бастилията!

С рев, който прозвуча, сякаш дъхът на цяла Франция се бе влял в една презряна дума, живото море се надигна, вълна след

вълна, и заля града. Звъняха звънци, биеха барабани, морето бушуваше и гърмеше на новия си бряг и атаката започна.

Дълбоки окопи, двоен подвижен мост, масивни каменни стени, осем големи кули, оръдия, мускети, огън и дим. През тоя огън и дим, в тоя огън и дим, защото морето го бе люшнало към едно оръдие и той в мига се превърна в артилерист, цели два яростни часа Дефарж от кръчмата работи като мъжествен войник.

Дълбоки ровове, единичен мост, масивни каменни стени, осем големи кули, оръдия, мускети, огън и дим. Единичният мост падна. „Действавайте, другари, действавайте! На работа, Жак Първи, Жак Втори, Жак Хиляда, Жак Две хиляди, Жак Двайсет и пет хиляди! В името на всички ангели или дяволи, както искате, но на работа!“ Така говореше Дефарж от кръчмата, все още държейки пушката си, която отдавна се бе нагорещила.

— Към мен, жени! — викаше мадам, не-

говата съпруга. — Какво? Та ние ще можем да убиваме не по-зле и от мъжете, щом превземем крепостта.

Към нея се тълпяха жени с жадни писъци, въоръжени различно, но с еднакъв глад и жажда за мъст.

Оръдия, мускети, огън и дим, но дълбокият ров, единичният мост, масивните каменни стени и осемте големи кули още се държаха. Бушуващото море малко се поразмести заради падащите ранени. Блеснали оръжия, пламтящи факли, димящи каруци с влажна слама, усилена работа по барикадите във всички посоки, писъци, залпове, проклетия, смелост без резерва, гръм, трясък и тропот, свирепият шум на живото море. Но дълбокият ров и единичният мост, масивните каменни стени и осемте големи кули все още се държаха и Дефарж от кръчмата все още стискаше пушката си, двойно нагорещена през тези четири яростни часа.

Бял флаг от вътрешността на крепостта

и тръба, която едва се чу сред бушуващата буря — в нея нищо не можеше да се чуе; изведнъж морето се надигна неимоверно, понесе кръчмаря Дефарж през сваления мост, премина през масивните външни стени и влезе в осемте големи кули, които се предадоха!

Тъй непреодолима беше силата на океана, която го понесе, че той не можеше да си поеме дъх, нито да обърне глава — все едно, че се бореше с прибоя в южните морета, — докато накрая се приземи във външния двор на Бастилията. Там, до ъгъла на една стена, той се опита да погледне наоколо. Жак Трети беше съвсем близо до него. Мадам Дефарж, все още начело на жените, се виждаше някъде вътре в двора, а в ръката си държеше ножа. Навсякъде цареше безредие, ликуване, оглушителен и безумен смут, поразяващ шум и все пак всичко изглеждаше като яростна пантомима.

— Затворниците!

- Архивата!
- Тайната килия!
- Уредите за мъчение!
- Затворниците!

Сред всичките тия викове и десетте хиляди неразбираеми възгласи „Затворниците!“ се поде най-мощно от нахлулото море от хора. Когато най-предните вълни се разляха, понасяйки със себе си тъмничарите и заплашвайки ги с моментална смърт, ако не отворят всички тайни ъгли, Дефарж сложи силната си десница върху гърдите на един от тях, мъж със сива брада, който носеше горяща факла, отдели го от останалите и го постави между себе си и стената.

— Покажи ни северната кула! — каза Дефарж. — Бързо!

— Веднага — отговори мъжът. — Елате с мене. Но там няма никой.

— Какво значи номер сто и пет, северната кула? — каза Дефарж. — Казвай бързо!

— Какво значи ли, мосю?

— Това затворник ли е или килия за затворници? Или искаш да те просна мъртъв?

— Убий го — изграчи Жак Трети, който се бе доближил.

— Килия е, мосю.

— Покажи ми я!

— Елате оттук тогава.

Жак Трети, обзет от присъщата си ненаситност и очевидно разочарован от разговора, който не обещаваше кръвопролитие, вървеше, хванат за ръка от Дефарж, тъй както последният бе хванал ръката на тъмничаря. Главите им се бяха доближили през кратката словесна размяна и това беше най-много, което можеха да направят, за да се чуят — толкова оглушителен бе ревът на живия океан, който нахлу в крепостта и наводни дворовете, коридорите и стълбищата. Навън той също блъскаше стените с дълбок и дрезгав тътен, сред който отделни бунтовни викове от време на време избликваха във въздуха като гейзери.

През мрачни сводове, където дневната светлина никога не бе прониквала, през грозни врати на тъмни бърлоги и клетки, надолу по стълби към пещери и отново нагоре по груби стъпала от тухли и камък, които повече приличаха на пресъхнали водопади, отколкото на стълбища, Дефарж, тъмничарят и Жак Трети, хванати за ръце, се движеха с най-голяма бързина. Тук-там, особено в началото, потопът ги застигаше и минаваше покрай тях. Но когато престанаха да слизат и се заизкачваха по извити стълби към някаква кула, те останаха сами. Обградени от масивни дебели стени и сводове, те чуваха бурята вътре в крепостта като притъпен и приглушен отглас, сякаш, шумът, от който бяха дошли, беше разрушил слуха им.

Тъмничарят се спря пред една висока врата, пъхна ключ в една скърцаща ключалка, бавно отвори вратата и когато останалите наведоха глави и влязоха вътре, каза:

— Сто и пет, северна кула!

В стената имаше малък прозорец без стъкло и с плътна решетка, а пред него каменна стена, така че небето можеше да се види само ако човек ниско се наведеше и погледнеше нагоре. Имаше и малък комин, в който на няколко фута навътре също имаше плътна решетка. На огнището лежеше куп дървена пепел. Имаше стол, маса и сламеник. Имаше четири почернели стени и един ръждясал железен пръстен в една от тях.

— Освети стените с факлата внимателно, за да мога да ги видя — каза Дефарж на тъмничаря.

Мъжът се подчини и Дефарж напрегнато проследи светлината с очи.

— Стой! Погледни тук, Жак!

— А. М. — изграчи Жак Трети, четейки жадно.

— Александър Манет — каза в ухото му Дефарж, като посочваше буквите с тъмния си показалец, целия набит с барут. — А тук е написал „един нещастен лекар“. Сигурно

пак той е издраскал календара на този камък. Какво държиш? Лост? Дай ми го!

Той все още държеше фитила на пушката си в ръце. Внезапно размени двата инструмента и като се обърна към проядените от червеи стол и маса, ги разби на парчета с няколко удара.

— Дръж светлината по-високо! — каза гневно той на тъмничаря. — Прегледай внимателно тези парчета, Жак! И виж какво, ето ти ножа ми! — Той му го хвърли. — Разпори това легло и претърси сламата! А ти дръж светлината по-високо!

Като гледаше тъмничаря заплашително, той пропълзя върху огнището и погледна нагоре в комина. После започна да удря с желязото и се опита да разбие напречната решетка. След няколко минути падна хоросан и прах и той си обърна лицето, за да го избегне. Предпазливо затърси нещо в старата дървесна пепел и в процепа на комина, в който оръжието му бе хлътнало или само бе направило.

— Няма ли нищо в дървото и сламата, Жак?

— Нищо.

— Дай да ги съберем в средата на килията. Така! Ей ти, запали ги сега!

Тъмничарят запали малкия куп, който пламна ярко и високо. Те отново се наведоха, за да излязат през ниския свод на вратата, и оставиха огъня да гори. После се върнаха в двора. Слухът им се възстанови, когато слязоха долу, и пак потънаха в бушуващия потоп.

Морето се мятеше и вълнуваше в търсене на Дефарж. Сен Антоан гръмко настояваше неговият кръчмар да охранява коменданта, който беше защищавал Бастилията и беше избивал народа. Иначе комендантът нямаше да бъде отведен до кметството, за да получи присъда. Иначе комендантът щеше да избяга и народната кръв (изведнъж добила стойност след толкова години) щеше да остане неотмъстена.

Сред грамадния вой на страстта и бунта, който обгръщаше този мрачен стар офицер в сив мундир с червени нашивки, имаше една-единствена спокойна фигура и тя принадлежеше на жена.

— А, ето го и моя мъж! — извика тя, като посочи към него. — Ето го Дефарж!

Тя стоеше неподвижно до мрачния офицер и остана неподвижна до него. Остана неотлъчно до него по улицата, докато Дефарж и останалите го водеха. Остана невъзмутима, когато той наближи лобното си място и върху него започнаха да се изсипват удари изотзад. Остана неотлъчно до него, когато отдавна надигащият се дъжд от удари и промушвания се усили. Беше толкова близо до него, когато падна мъртъв, че изведнъж оживена, тя стъпи с крак върху врата му и с безпощадния си нож — отдавна готов, отсече главата му.

Беше настъпил часът, когато Сен Антоан щеше да изпълни ужасната си идея да окачи

хора вместо лампи, за да покаже какъв може да бъде и на какво е способен. Кръвта на Сен Антоан бе възвряла, а кръвта на тиранията и желязната власт се беше разляла — по стъпалата на кметството, където лежеше тялото на коменданта, върху подметката на мадам Дефарж, там, където бе стъпила върху тялото, за да го придържа за посичането. „Ей, свали долу лампата! — извика Сен Антоан, след като зверски се огледа за някое друго средство за унищожение. — Тук има един войник, който може да оставим за стража.“ Издигнаха обесения войник на стълба и морето продължи да вилнее по-нататък.

Море от черни и заплашителни води, от разрушителни вълни, които се надигаха една връз друга; дълбочината им беше още непозната, силата им беше още неизвестна. Безмилостно море от бясно движещи се форми, гласове на отмъщението и лица, изпечени в пещите на страданието, върху които пощадата не можеше да остави никаква следа.

Сред океана от лица, върху които ярко бе изписана свирепа ярост, имаше две групи, всяка от които наброяваше седем души. Те ясно се различаваха от останалите като най-забележителните останки, изхвърлени от морето. Седем лица на затворници, внезапно освободени от бурята, която бе разбила гробниците им, носени високо над главите на бунтовниците. Те бяха уплашени, стреснати, изненадани и изумени, сякаш бе настъпил денят на Страшния съд, а тези, които ликуваха около тях, бяха някакви зли духове. Имаше и други седем лица, носени още по-нависоко, седем мъртви лица, чиито увиснали клепачи и полуотворени очи очакваха Страшния съд. Безчувствени, клюмнали лица, но не без изражение. По-скоро застинали в ужасна пауза, след която щяха да повдигнат клепачите на очите си и да свидетелствуват с безкръвните си устни: „Ти го извърши!“.

Седем освободени затворници, седем

кървави глави, забодени на пики, ключовете на проклетата крепост с осемте непристъпни кули, няколко намерени писма и други останки от някогашни затворници, отдавна умрели от отчаяние — такъв беше ескортът на Сент Антоан по улиците на Париж в средата на юли, хиляда седемстотин осемдесет и девета година. А сега, господи, успокой въображението на Луси Дарней и нека тези стъпки да останат далеч от живота ѝ. Защото те са безумни, неудържими и опасни и дълги години, след като се бе разбила бъчвата пред кръчмата на Дефарж, те не можеха да се изчистят от червените петна.

МОРЕТО ОЩЕ БУШУВА

Изтощеният Сен Антоан беше прекарал една страстна седмица, от която твърдият му и горчив залък се разменна в насладата от братски прегръдки и поздравления. Мадам Дефарж стоеше зад тезгяха както обикновено и се разпореждаше с клиентите си. Мадам Дефарж не носеше роза в косите си, защото само за една седмица голямото братство на шпионите бе станало крайно... предпазливо и не се доверяваше на милостта на светеца. Уличните лампи зловещо се поклащаха.

Мадам Дефарж седеше със скръстени ръце сред утринната светлина и топлина, съзерцавайки кръчмата и улицата. И на двете места имаше няколко групи шляещи се хора, мръсни и окаяни, но вече с едно явно чувство за власт, което надмогваше неволята им. И най-парцаливото боне, стърчащо накриво върху най-клетата глава, сякаш каз-

ваше: „Знам колко е тежко за мен, носителя на това боне, да продължавам да живея, но знаете ли пък колко лесно ми е на мен, носителя на това боне, да ви унищожа?“ Всяка измършавяла ръка, която преди бе висяла в бездействие, сега беше готова да удари. Пръстите на плетящите жени бяха зли и можеха изкусно да разкъсват. Изражението на Сен Антоан се беше променило. Стотици години лицето му се бе отпечатвало върху квартала и сега последните довършителни удари бяха оставили дълбоки следи.

Мадам Дефарж седеше и наблюдаваше с онова сдържано задоволство, което подобаваше на водачката на жените от Сен Антоан.

Една от тях седеше до нея и плетеше. Ниската, доста пълна жена на един мизерствуващ бакалин, майка на две деца, вече си бе извоювала одобрителното име Отмъщението.

— Чуйте! — каза Отмъщението. — Слушайте де! Кой иде?

Подобно на струя барут, внезапно изстреляна от най-далечния край на квартала Сен Антоан към вратата на кръчмата, към тях долетя бързо разнасящ се шум от гласове.

— Това е Дефарж — каза мадам. — Тишина, патриоти!

Дефарж дойде запъхтян, свали червения калпак от главата си и се огледа.

— Слушайте всички! — каза отново мадам. — Слушайте какво ще каже той!

Дефарж стоеше задъхан на фона на жадни очи и отворени уста, който се бе образувал пред вратата. Всички, които седяха вътре в кръчмата, бяха станали на крака.

— Кажи сега, мъжо! Какво става?

— Новини от оня свят!

— Как така — извика презрително мадам — от оня свят?

— Спомняте ли си всички тук стария Фулон³³, който каза на гладния народ, че

³³Фулон, Жозеф (1717–1789) — генерален инспектор на финансите при Луи (Людовик) XVI. Бил убит от народа на 22 юли 1789 г. — б. р.

може да яде трева, и който умря и отиде в ада?

— Помним го — понесе се от всички гърла.

— Новината е за него. Той е сред нас.

— Сред нас? — разнесе се отново от всеобщото гърло. — И мъртъв?

— Не е мъртъв. Той толкова се страхуваше от нас, и с право, че се е представил за мъртъв и му е било направено фамозно лъжепогребение. Но той е намерен жив, крил се е в провинцията и сега е доведен тук. Ей сега видях как го водеха към кметството като затворник. Казах, че той с право се е плашил от нас. Кажете всички! Имал ли е право?

Ако можеше да чуе ответния вик, клетият стар грешник — на повече от седемдесет години — дори и да не знаеше нищо, сега щеше да го узнае в дълбините на сърцето си.

Настъпи момент на дълбока тишина. Дефарж и жена му се погледнаха твърдо в очите. Отмъщението се наведе и се чу как из-

трака барабан, който тя премести до краката си зад тезгяха.

— Патриоти! — каза Дефарж с решителен глас. — Готови ли сме?

Веднага ножът на мадам Дефарж се озова на пояса ѝ. Барабанът биеше по улиците, като че ли с някаква магия той и барабанчикът бяха излетели заедно. Отмъщението издаваше ужасни писъци и махаше с ръце около главата си, като че ли в нея се бяха събрали всичките четиридесет фурии. Тя тичаше от къща на къща и вдигаше жените.

Мъжете, които гледаха през прозорците, бяха страховити с кървавия гняв в очите си. Грабваха каквото оръжие им попадне и излизаха на тълпи на улицата. Но жените представляваха гледка, която вледеняваше и най-храбрите. Те се откъсваха от бедняшкото си домакинство, от децата си, от старите и болните, които се свиваха по земята гладни и голи, тичаха с развени коси и една друга се възбуждаха с най-безумни крясъци и дейст-

вия: „Злодеят Фулон е хванат, сестро! Стариият Фулон е хванат, майко! Изродът Фулон е хванат, дъще!“ След туй други двајсетина се втурваха към тях, биеха гърдите си, скубеха косите си и крещяха: „Фулон е жив! Фулон, който казваше на народа, че може да яде трева! Фулон, който каза на стария ми баща, че може да яде трева, когато аз нямах да му дам хляб! Фулон, който каза, че бебенцето ми може да суче трева, когато тези гърди пресъхнаха от глад! О, майко божия, този Фулон! О, господи, нашите мъки! Чуй ме, мое мъртво детенце и мой болни татко! Кълна се на колене върху тези камъни да отмъстя на Фулон за вас! Мъже, братя и младежи, дайте ни кръвта на Фулон, дайте ни главата на Фулон, дайте ни сърцето на Фулон, дайте ни тялото и душата на Фулон, нарежете Фулон на парчета и го заровете в земята, та от него да израсне трева.“ С тия викове стојници жени, изпаднали в сляпа ярост, се въртяха наоколо, удряха и дърпаха приятелки-

те си, докато накрая се просваха в страстен унес и единствено мъжете им ги спасяваха да не ги смачкат.

Въпреки това не се изгуби нито миг, нито миг! Този Фулон беше в кметството и можеше да избяга. За нищо на света! Защото Сен Антоан знаеше своите страдания, обиди и неволи! Въръжени мъже и жени излязоха от квартала толкова бързо и изсмукаха и последните останки след себе си с такава сила, че след четвърт час в пазвите на Сен Антоан нямаше жива душа освен няколко старци и хленчещи деца.

Не. По това време те се тълпяха в залата за разпити, където се намираше този старец, грозен и зъл, и преливаха в съседния площад и улици. Дефарж, мъжът и жената, Отмъщението и Жак Трети бяха в първата редица, близо до него.

— Вижте! — извика мадам, посочвайки с ножа си. — Вижте стария злодей как е вързан с въжета. Хубаво са турили сноп трева

на гърба му. Ха-ха! Това е добре. Нека сега я изяде! — Мадам сложи ножа под мишница и запляска с ръце като на представление.

Хората непосредствено зад мадам Дефарж обясниха причината за нейното задоволство на онези зад тях, а те обясниха на стоящите по-назад, докато съседните улици заехтяха от ръкопляскания. По същия начин през дву-или тричасовата разправия, през която се пресяха много крини думи, честите възгласи на нетърпение на мадам Дефарж се подемаха с изумителна бързина, и то на разстояние. Някои мъже, които с поразяваща ловкост се бяха изкачили по фасадата, за да гледат какво става вътре, познаваха мадам Дефарж и служеха за нещо като телеграф между нея и тълпата извън сградата.

Накрая слънцето се издигна толкова високо, че изпрати един благ лъч надежда или закрила точно върху главата на стария затворник. Милостта беше преголяма, за да може да я понесат. След миг бариерата от

прах и плява, която се беше задържала изне-
надващо дълго, се разпиля на вятъра и Сент
Антоан го сграбчи!

Това мигновено се разчу до най-далеч-
ните редици на тълпата. Дефарж току-що
бе прескочил един парапет и една маса и бе
стиснал клетия нещастник в зловеща пре-
гръдка; мадам Дефарж тъкмо го бе послед-
вала и хванала едно от въжетата, с които
беше вързан; Отмъщението и Жак Трети
още не ги бяха настигнали и мъжете по про-
зорците още не бяха нахълтали в залата като
хищни птици, стрелнали се отвисоко, когато
над града се надигна вик: „Изведете го! Из-
ведете го до лампата!“

Ту на земята, ту изправен, с глава на стъ-
палата на сградата, ту на колене, ту на крака,
ту по гръб; влачен, удрян, задушаван от тре-
ва и слама, натиквани в лицето му от хиля-
ди ръце; разкъсван, нараняван, задъхан, по-
тънал в кръв, но все още молещ милост; ту
правещ буйни и отчаяни движения в малкото

пространство около него, което се получава-ше, когато хората се отдръпваха, за да гледат. После, подобно на дърво, влачено през гора от крака, той беше довлечен до най-близкия уличен ъгъл, където се люшкаше една от фаталните лампи, и там мадам Дефарж го пусна — както котка пуска мишката — и го загледа спокойно и мълчаливо, докато се приготвяха, а той я умоляваше. През цялото време жените възбудено му крещяха, а мъжете грубо викаха, че трябва да бъде убит с трева в устата. Един път го издигнаха високо, но въжето се скъса и те с крясъци го хванаха. Втори път го издигнаха и въжето се скъса — и те пак го уловиха с крясъци. На третия път въжето беше милостиво и го задържа и скоро главата му беше набучена на пика с толкова много трева в устата, че целият квартал Сен Антоан можеше да се събере и да потанцува около нея.

Това не беше краят на злодействата в този ден, защото Сен Антоан така раздвижи

кръвта си с танци и крясъци, че тя възвря отново, когато към края на деня се чу, че зетят на убития, друг враг и мъчител на народа, пристигал в Париж под стража от петстотин души конници. Сен Антоан изписа престъпленията му на веещи се листове хартия, залови го — бяха готови да го изтръгнат от цяла армия, ако трябва, — за да го изпратят при Фулон, набучи главата и сърцето му на пика и вълчето шествие понесе трите плячки на деня през улиците на града!

Чак когато се спусна тъмна нощ, мъжете и жените се прибраха при децата си, хленчещи и гладни. После бедняшките хлебарници бяха обсадени от дълги редици от същите тези хора, които търпеливо чакаха да си купят хляб. И докато стояха с отмалели и празни стомаси, те убиваха времето, като се прегръщаха по случай победите на деня и отново ги възкресяваха в разказите си. Постепенно редиците от окъсани хора се скъсиха и изтъняха. След това бедняшките

прозорци светнаха, а по улиците загоряха, малки огньове, на които съседите готвеха заедно, а после вечеряха пред вратите си.

Оскъдна и недостатъчна беше трапезата на вечерящите, те не познаваха месото, както и каквато и да било друга подправка на мизерния си хляб. Въпреки това братското чувство вля малко храна в твърдия залък и изтръгна няколко искрици веселост от него. Бащи и майки, които бяха преживели най-тежките моменти от деня, сега играеха кротко със слабичките си деца. Влюбените с такъв свят около тях и пред тях се любеха и се надяваха.

Беше почти съмнало, когато кръчмата на Дефарж изпрати и последната група посетители, а мосю Дефарж каза на мадам с дрезгав глас, докато залостваше вратата:

— Най-после дочакахме, мила!

— Е, да — отговори мадам. — Почти.

Сен Антоан спеше, семейство Дефарж спеше, дори Отмъщението спеше с мърша-

вия бакалин; барабанът също си почиваше. Единствено неговият глас в Сен Антоан напомняше, че кръвта и устремът не са преминали — Отмъщението, като пазител на барабана, можеше да го събуди и да го накара пак да забие точно както преди да падне Бастилията или преди да хванат Фулон. Това обаче не се отнасяше до дрезгавото хъркане на спящите мъже и жени, което излизаше из пазвите на Сен Антоан.

Глава XXIII

ОГЪНЯТ СЕ РАЗГАРЯ

В селото с чешмата, където всеки ден работникът отиваше да откърти от някой камък на близкото шосе троха хляб за бедната си невежа душа и клетото си измършавяло тяло, беше настъпила промяна. Затворът на скалата не беше вече толкова страшен, както едно време. Имаше все още войници, които го охраняваха, но те не бяха много. Имаше

и офицери, които охраняваха войниците, но никой от тях не знаеше какво могат да направят неговите хора — във всеки случай не това, което той щеше да им заповяда.

Надлъж и нашир се простираше разрушена земя, която не раждаше нищо освен пустош. Всеки зелен лист, всеки стрък трева или жито беше повехнал и попарен като бедния народ. Всичко беше клюмнало, отчаяно, подтиснато и разбито. Жилищата, оградите, домашните животни, мъжете, жените, децата и земята, която ги хранеше — всичко беше изхабено.

Монсеньорите (често много достойни господа) бяха истинско щастие за нацията. Те придаваха рицарски тон на всичко и даваха изискан пример за разкошен и блестящ живот и за други подобни неща. И все пак като съсловие монсеньорите по един или друг начин сами бяха докарали нещата дотук. Странно, че Творението, специално създадено за монсеньорите, толкова бързо се

изчерпа и пресъхна. Несъмнено има нещо доста недалновидно във вечните закони! Така или иначе, фактът си оставаше и след като последната капка кръв беше изстискана от камъните и колелото на мъченията се бе въртяло толкова пъти, че продължаваше да се върти, но нямаше какво да захване. Монсеньорите започнаха да бягат от това странно и недостойно явление.

Но не това беше промяната в селото и в други такива села. Десетки години Монсеньор го бе извивал и изстисквал и съвсем рядко го бе удостоявал с присъствието си освен заради удоволствията на лова — понякога на хора, понякога на дивеч, за чието запазване Монсеньор беше създал възвишени пространства безплодна и дива пустош. Не. Промяната се състоеше по-скоро в появата на странни лица на хора от долното съсловие, отколкото в изчезването на физиономиите от горното съсловие, фино изваяните, благородни и облагородяващи черти на монсеньорите.

В онова време, когато работникът продължаваше да поправя пътищата, самотен, сред прах, без да се замисли, че той самият е прах и ще се превърне в прах, защото повече го занимаваше мисълта, че има съвсем малко храна за вечеря, а би хапнал много повече — в онова време, вдигайки очи от самотния си труд и оглеждайки се наоколо, той често виждаше една грубовата фигура, която се движеше към него и която преди доста рядко се виждаше по тия места. Когато фигурата приближаваше достатъчно, каменарят установяваше без изненада, че това е рошав човек с почти дивашки вид, висок, с дървени обуца, които изглеждаха тромави дори в неговите очи, навъсен, груб, мургав, целият изцапан с кал и праха на много пътища, измокрен от мочурливата влага на много земянки, полепен с тръните, листата и мъха на много горски пътеки.

Този човек дойде при него като призрак един юлски обяд, докато той стоеше върху

купчина камъни под един рид, заслонил се от градушката.

Мъжът го погледна, погледна селото в долчината, мелницата и затвора на скалата. След като разпозна тези обекти в замъглени си мозък, той каза на почти неразбираем диалект:

— Как върви, Жак?

— Всичко е наред, Жак.

— Дай си ръката тогава.

Те си стиснаха ръцете и мъжът седна върху купчината камъни.

— Не се ли полага по-святна вечеря?

— Засега не — каза каменарят с гладен вид.

— Това май е обичай тука — изръмжа мъжът. — Никой не вечеря като хората.

Той извади почерняла лула, напълни я, запали я с кремък и желязо и смукна, докато тя загоря с ярка светлина. После внезапно я извади от устата си и пусна нещо в нея, което пламна и излетя в кълбо дим.

— Дай си ръката. — Сега беше ред на майстора да го каже, след като бе наблюдавал тия действия. Отново си стиснаха ръцете.

— Довечера? — каза майсторът.

— Довечера — каза мъжът, като сложи лулата в уста.

— Къде?

— Тук.

Двамата седяха върху купа камъни и мълчаливо се гледаха, а градушката падаше помежду им като някакви снаряди-джуджета, докато накрая небето просветля над селото.

— Покажи ми пътя — каза пътникът, като се изкачваше по стръмния склон на хълма.

— Ето — отговори майсторът, сочейки с пръст. — Слизаш ей там, право по улицата, покрай чешмата...

— По дяволите! — прекъсна го другият, като огледа местността. — Няма да минавам по никаква улица и покрай никаква чешма. Разбра ли?

— Разбрах. Около две левги отвъд върха на този хълм над селото.

— Добре. Кога свършваш работа?

— На залез.

— Ще ме събудиш ли, преди да си тръгнеш? Вървял съм две нощи, без да спра. Сега ще си допуша лулата и ще заспя като бебе. Ще ме събудиш ли?

— Разбира се.

Пътникът изпуши лулата си, мушна я в пазвата си, събу огромните си дървени обуща и легна по гръб върху купчината камъни. Веднага заспа дълбоко.

Докато работеше сред прахоляка, а буреносните облаци се отдалечиха и откриха светли ивици небе, хвърлящи сребристи отблясъци върху пейзажа, дребничкият майстор (който сега си беше сложил червен калпак вместо синия) изглеждаше като омъгосан от фигурата върху купчината камъни. Очите му тъй често се обръщаха към нея, че той работеше механично и без голям ефект.

Бронзовото лице, черната рошава коса и брада, грубият червен калпак, грубата дреха от домашно тъкан плат и животинска козина, мощното тяло, изтъняло от оскъдния живот, и устните, свити в мрачна отчаяност в съня, изпълваха майстора със страхопочитание. Пътникът беше пътувал много, краката му бяха изранени, глезените му бяха ожулени и кървяха. Огромните му обувки, пълни с листа и трева, бяха твърде тежки за дългото ходене, а дрехите му бяха на дупки, тъй както той целият беше в рани. Строителят се наведе над него и занаднича в пазвата му и другаде за скрито оръжие. Напразно, защото той спеше с ръце на гърдите, здраво скръстени както свитите му устни. Укрепените градове и техните огради, отбранителни кули, врати, окопи и подвижни мостове изглеждаха на майстора като направени от въздух пред тази фигура. Когато вдигна очи към хоризонта и се огледа наоколо, той видя с бедното си въображение подобни фигури,

които нищо не можеше да спре и които се струпаха в градовете на цяла Франция.

Мъжът продължаваше да спи, несмущаван от дъжда и града, от проясняващото се на моменти небе, от слънцето и сенките върху лицето му, от тропачите бучки сивкав лед върху тялото му, които слънцето после превръщаше в диаманти, докато накрая слънцето потъна на запад и небето запламтя. Тогава майсторът събра инструментите си и всичките си неща и се приготви да слезе в селото, като не забрави да го събуди.

— Добре — каза спящият, като се повдигна на лакътя си. — Две левги отвъд върха на хълма?

— Там някъде.

— Там някъде. Добре.

Строителят си тръгна, а прахът се движеше пред него според посоката на вятъра. Скоро стигна чешмата и се запромъква през мършавия добитък, който беше докаран на водопой и на когото, изглежда, шептеше

нещо, както и на цялото село. Когато селяните се навечеряха с оскъдните си залци, те не си легнаха както обикновено, а пак излязоха навън и застанаха до вратите на къщите си. Наоколо се носеше странен и заразителен шепот и когато те се събраха при чешмата в мрака, всички, сякаш пак заразени от нещо, се загледаха очаквателно към небето, и то в една и съща посока. Мосю Габел, главен управител на селото, се разтревожи. Излезе на покрива на къщата си и също се загледа натам. После погледна надолу иззад комините върху тъмнеещите лица край чешмата и изпрати да кажат на свещеника-иконом, който държеше ключовете на църквата, че скоро може да се наложи да бие камбаната за тревога.

Нощта ставаше все по-дълбока. Дърветата, които заобикаляха стария замък и го отделяха от околния свят, се движеха от усиливания се вятър, сякаш заплашваха да разрушат сградата, която изглеждаше тъмна

и грамадна в мрака. Дъждът неудържимо се лееше върху двете външни стълбища и удряше огромната врата като бърз вестоносец, който се опитва да разбуди спящите вътре. Тревожни пориви на вятъра преминаваха през салона, сред старите копия и кинжали, качваха се с жален вой нагоре и разтърсваха завесите на леглото, където беше спал последният маркиз. От изток, запад, север и юг през горите се промъкваха четири рошави фигури, които стъпваха тежко по високата трева, чупеха клоните и внимателно се насочваха към двора на замъка. Светнаха четири светлини, после се задвижиха в различни посоки и всичко потъна отново в мрак.

Но не за дълго. Скоро замъкът странно се озари от някаква собствена светлина, сякаш фосфоресцираше. Една проблясваща ивица заигра по предната фасада и се насочи към прозрачните места, където имаше перила, сводове и прозорци. После се извиси нагоре и започна да става все по-широка и по-ярка.

Не след дълго от десетината големи прозорци избухнаха пламъци и каменните лица се разбудиха и прогледнаха през огъня.

От къщата се понесе слаб шум, който идваше от малкото хора, останали там. Някой оседла кон и замина нанякъде. В мрака се чуваше удряне на шпори и плющене. На площадчето със селската чешма се дръпнаха юзди и един кон, целият в пяна, застана до вратата на мосю Габел. „На помощ, Габел! Всички на помощ!“ Камбаната биеше припряно, но друга помощ (ако това може да се нарече помощ!) не дойде отникъде. Майсторът и двеста и петдесет негови близки приятели стояха със скръстени ръце до чешмата и гледаха огнения стълб, който се виеше в небето. „Сигурно е висок четиридесет фута!“ — говореха мрачно те, без да помръднат.

Ездачът от замъка и разпененият кон изтрополяха през селото и се понесоха нагоре по каменната стръмнина към затвора на скалата. На вратата група офицери наблюдаваха

огъня. Малко по-настрана стояха група войници. „На помощ, господа офицери! Замъкът гори. Само с незабавна помощ можем да спасим скъпоценностите. Помощ, помощ!“ Офицерите погледнаха към войниците, които гледаха огъня. Не дадоха никакви команди. Отговориха с вдигане на рамене, като хапеха устни: „Трябва да изгори.“

Когато конникът се спусна отново по хълма и мина пак по улицата, цялото село светеше. Работникът и двеста и петдесетте близки приятели, въодушевени като един човек от идеята за светлина, се бяха втурнали в къщите си и бяха поставили свеци във всяко възможно опушено съдче от стъкло. Общата оскъдица на всичко бе наложила на всяка къща да се заемат свеци от мосю Габел. Той се бе поколебал и проявил упорство за момент и работникът, по-рано толкова покорен на властта, му бе казал, че от каруцата става много хубав огън, а пощенските коне добре могат да се препекат.

Замъкът беше оставен да изгори в пламъците. Пожарът вилнееше и огненочервеният вятър, който идваше направо от пъкъла, просто отвяваше сградата. Пламъците ту се снишаваха, ту се издигаха и при това каменните лица се показваха, като че агонизираха в адски мъки. Когато огромната маса камъни и дърво рухна, лицето с двете резки на носа се изгуби. После отново се появи сред дима, сякаш беше лицето на жестокия маркиз, гонят на кладата в борба с огъня.

Замъкът изгаряше. Най-близките дървета, които огънят достигна, пламваха и се свиваха. По-далечните дървета подпалени от четирите яростни фигури обграждаха горящата сграда с една нова гора от дим. В мраморния басейн на фонтана вреше разтопено олово и желязо. Водата пресъхна, куполите на сигналните кули се разтопиха като лед в топлината и потекоха надолу в четирите зейнали кладенци от огън. Яките стени се прерязаха от огромни пукнатини, подобни

на кристали. Обезумели птици кръжаха наоколо и падаха в пещта. Четирите яростни фигури си тръгнаха — на изток, на запад, на север и на юг, по пътищата, обгърнати от нощта, водени от фара който сами бяха запалили, към следващата цел. Светналото село беше завзело камбаната и след като бе свалило законния звънар, биеше камбаната от радост.

И не само това. Селото, замаяно от глад, огън и камбанен звън, реши, че мосю Габел има нещо общо със събирането на данъци и наеми — макар в последните дни Габел да бе събрал малко данъци и никакъв наем, — и нетърпеливо поиска среща с него. Селяните наобиколиха къщата му и го призоваха да излезе на разговор. При това мосю Габел залости здраво вратата си и се оттегли, за да се посъветва сам със себе си. Резултатът от този разговор беше, че Габел отново се оттегли на покрива зад купчината комини. Този път беше решил, ако разбият вратата (той

беше дребен човек с отмъстителен южняшки нрав) да се надвеси колкото може над парапета и да бутне неколцина селяни долу.

Сигурно мосю Габел прекара дълга нощ на покрива, където вместо светлина и топлина в далечината се виждаше горящият замък, вместо музика се чуваше блъскането по вратата и ликуващият звън, да не говорим за злокобната лампа наред пътя пред вратата на станцията му, която селяните искаха много енергично да преместят в негова чест. Беше доста голямо напрежение да прекараш една цяла лятна нощ на ръба на черния океан, готов всеки момент да скочиш в него, както бе решил мосю Габел. Но накрая дойде доброто утро, тръстиките свещи на селяните изтекоха, хората, слава богу, се разпръснаха и мосю Габел слезе долу, за момент запазвайки живота си, На около сто мили оттам, сред блясъка на други пожари, в тази нощ имаше и по-нешащни служители, които изгряващото слънце намери обе-

сени на по-рано тихите улички, където те се бяха родили и отраснали. Имаше също така и други селяни и граждани, по-нещастни от работника по пътищата и неговите другари, с които служителите и конниците се бяха справили по-успешно и на свой ред бяха обесили по улиците. Но яростните фигури бавно и сигурно се придвижваха на изток, на запад, на север и на юг. И който и да увисваше на бесилото, огънят продължаваше да гори. Никой не беше в състояние с никакви математически изчисления да определи колко високи трябва да бъдат бесилките, за да го превърнат във вода и да го угасят.

Глава XXIV

ПРИТЕГЛЕН ОТ МАГНИТНАТА СКАЛА

Така преминаха три бурни години в пожари и вълнения — твърдата земя се разтърси от набезите на гневния океан, за който сега нямаше отлив, а само прилив, и той се издигаше

все по-нависоко за ужас и почуда на онези, които го гледаха от брега. Още три рождени дни на малката Луси бяха изтъкани от златната нишка на семейния покой в дома ѝ.

Много дни и нощи неговите обитатели се вслушваха в ехото на ъгъла, а сърцата им замираха, когато дочуеха стъпките на тълпата. Защото в съзнанието им тези стъпки бяха стъпки на народ, разбунен под червено знаме, поставил страната си в опасност, превърнал се в див звяр по силата на някаква ужасна магия, която отдавна бе тлеела в него.

Монсеньорът като съсловие се беше абстрахирал от факта, че вече не го почитат, че вече не го искат във Франция, и по този начин увеличи опасността да бъде изгонен от нея и от живота въобще. Подобно на легендарния селянин, който извикал дявола с голяма мъка и когато го зърнал, изпаднал в такъв ужас, че не могъл да зададе на врага никакъв въпрос и веднага избягал, Монсеньора, след като беше чел наопаки молит-

вата години наред и след като беше правил други силни магии, за да подчини дявола, сега изведнъж го видя в целия му ужас и веднага си плю на благородните пети.

Блестящото Око на бика в двореца беше изчезнало, иначе щеше да предизвика ураган от народни куршуми. То никога не беше виждало добре — отдавна в него се бе загнездила мушичката на Луциферовата гордост, разточителността на Сарданапал и слепотата на къртицата. Но то падна и изчезна. Дворът от най-вътрешния и изискан кръг до най-външната прогнила периферия от интриги, корупция и притворство си беше отишъл. Монархията си беше отишла. Била обсадена в своя палат и вече свалена, когато новините пристигнаха.

Дойде август на хиляда седемстотин деветдесет и втора и по това време монсенъорите се бяха разпилели по всички краища.

Естествено щабът и главното място за събранията им в Лондон беше банката „Тел-

сън“. Казват, че духовете спохождат местата, където телата им най-много са живели, и монсеньорите без пукната пара спохождаха мястото, където едно време си бяха държали лъскавите жълтици. Освен това тук беше мястото, където идваха най-достоверни и най-бързи сведения от Франция. Имаше и друго: банката „Телсън“ беше богата и проявяваше голяма щедрост към старите си клиенти, изпаднали в немилост. И друго: онези благородници, които бяха предвидили навреме бурята, бяха усетили бъдещите грабежи и конфискациите и благоразумно си бяха прехвърлили парите в „Телсън“ и техните нуждаещи се събратя винаги им се обаждаха. Към това трябва да се добави, че всеки новодошъл от Франция почти задължително даваше своите сведения или се обаждаше в „Телсън“. По тези причини по това време банковата къща беше станала нещо като борса за френското разузнаване. Това се знаеше така нашироко от хората, а справките, които

се правеха там, бяха толкова многобройни, че понякога банката „Телсън“ написваше последните новини в няколко реда и ги поставяше на прозорците на банката за всички, които минаваха през Темпъл Бар.

През един димен и мъглив следобед мистър Лори седеше на бюрото си, на което Чарлс Дарней се беше облегнал, и говореше нещо с тих глас. Кабината за покаяние, която по-рано бе служила за частни разговори с директора, сега се използваше за размяна на новини и беше претъпкана от хора. Оставаше около половин час до затваряне

— Въпреки че вие сте най-младият човек, който някога е живял — каза Чарлс Дарней малко колебливо, — трябва да ви кажа...

— Разбирам. Че съм вече доста стар? — каза мистър Лори.

— Времето е нестабилно, пътуването е дълго, няма сигурен транспорт, страната е в безредици, градът не е безопасен дори за вас.

— Мили мой Чарлс — каза мистър Лори с радостна увереност. — Вие засегнахте някои от причините, именно заради които трябва да замина, а не да остана. За мен е най-безопасно. Никой няма да седне да се занимава с един старец, който скоро ще навърши осемдесет, когато има толкова много други хора, с които си струва да се позанимаят. Що се отнася до това, че градът е в безредие — така не беше в безредие, нямаше нужда да се изпраща човек от нашата банка тук в нашия клон там, който познава отдавна града и работите и е доверено лице на „Телсън“. Колкото до несигурния транспорт, дългото пътуване и зимното време, ако аз не съм готов да понеса някои неудобства заради банката „Телсън“ след толкова години служба, кой друг ще го стори?

— Искане ми се аз да отида на ваше място — каза Чарлс Дарней малко неспокойно като някой, който мисли на глас.

— Наистина ли? Много ви бива да възра-

звяте и да съветвате — възкликна мистър Лори. — Искате ли да отидете? И сте роден във Франция? Мъдър съветник сте, нямащо?

— Скъпи мистър Лори, именно защото съм французин, тази мисъл (макар че не исках да я споменавам тук) често ми минава през ум. Не мога да не си помисля, още повече, че съм съчувствувал на нещастния си народ и съм пожертвувал нещо за него — той говореше с предишния си замислен тон, — че мога да го накарам да се вслуша и да успея да го убедя малко да се овладее. Още снощи, когато си отидохте, аз поговорих с Луси...

— Говорили сте с Луси — повтори мистър Лори. — Да. Чудя се как не ви е срам да споменавате името на Луси. Да бяхте тръгнали за Франция още сега!

— Но няма да тръгна — каза Чарлс Дарней с усмивка. — За целта е по-добре да тръгнете вие.

— Да, и аз наистина тръгвам. Истината е, мили мой Чарлс — мистър Лори погледна към директора и понижи глас, — че вие нямате никаква представа за трудностите, при които правим нашите сделки, и опасностите, на които нашите книги и документи са изложени там. Само бог знае какви компрометиращи последици ще има за десетки хора, ако някои от документите ни бъдат взети или унищожени. А това може да стане всеки момент, защото кой може да каже, че днес Париж няма да бъде подпален, а утре опустошен! Затуй документите трябва внимателно да се подберат без никакво отлагане, да се закопаят или просто да се преместят на безопасно място, а това (без загуба на скъпоценно време) може да направя само аз, ако изобщо е възможно. И трябва ли да се отдръпна, когато банката „Телсън“ знае това и иска това — банката „Телсън“, чийто хляб съм ял цели шестдесет години — само защото ставите ми са малко неподвижни? Та

аз съм един младеж, сър, в сравнение с поне половин дузина старчоци тук.

— Възхищавам се на храбрия ви младежки дух, мистър Лори.

— Ами, ами. Глупости, сър! И вижте какво, скъпи Чарлс — каза мистър Лори, като пак погледна към директора, — трябва да разберете, че в момента да се изнесе нещо от Париж, независимо какво, е почти невъзможно. Днес получихме документи и ценни книжа (говоря ви строго поверително, не е редно дори на вас да казвам такива работи), донесени от най-странните куриери, които можете да си представите, и всеки един от които е бил буквално на косъм от смъртта, когато е минавал парижките бариери. Друг път пакетите ни са пътували натам и обратно съвсем лесно, както в добрата стара и уредена Англия. Сега всичко това свърши.

— Вие наистина ли тръгвате довечера?

— Наистина, защото положението е толкова спешно, че не търпи никакво отлагане.

— Няма ли да вземете никого със себе си?

— Предложиха ми всякакви хора, но аз не искам да имам нищо общо с никого. Смятам да взема Джери. От толкова време Джери ми е телохранител в неделните нощи и аз съм свикнал с него. Никой няма да се усъмни, че Джери е нещо повече от един английски булдог и че в главата му може да има друга мисъл, освен да се хвърли върху всекиго, който докосне стопанина му.

— Трябва пак да ви кажа, че най-искрено се възхищавам на вашата храброст и младост.

— Трябва пак да ви кажа, че това са глупости, глупости! След като изпълня тази малка задача, вероятно ще приема предложението на банката да се оттегля и да заживея спокоен живот. Тогава ще имам достатъчно време да мисля за старостта.

Този разговор се проведе до познатото бюро на мистър Лори, а наоколо гъмжеше от монсеньори, които се хвалеха какво ще на-

правят, за да отмъстят на вероломния си народ. Беше напълно в стила на Монсеньора, облечен в ролята на бежанец, и още по-типично в стила на английската порядъчност да говори за тази ужасна революция, сякаш тя бе единствената реколта на света, която не е била посята — сякаш преди това нищо, което е могло да доведе до нея, не е било направено или не е било пропуснато да се направи, сякаш наблюдателите на нещастните милиони във Франция, на средствата, които са били прехосвани или унищожавани, а са можели да ги направят богати, не бяха виждали неизбежното ѝ приближаване, и то от години, и сякаш не бяха го написали с пределно ясни думи. Тези разгорещени приказки и безразсъдни заговори, които Монсеньор кроеше за възстановяване на предишното положение, се бяха напълно изчерпали, бяха уморили и небето, и земята, както и самите себе си, и трудно се издържаха без някоя остра забележка от страна на някой норма-

лен мъж, който знаеше истината. Именно тези разгорещени приказки, които кръжаха около ушите на Чарлс Дарней, като че ли кръвта в главата му се блъскаше стихийно, бе усилило още повече вътрешната му напрегнатост, която без друго вече го държеше в непрекъснатата нервност.

Сред ония, които говореха, беше и Страйвър от Кралския съд, който уверено очакваше повишение и затова тръбеше най-високо по въпроса за монсенъорите: по какъв начин да се разправят с народа, да го заличат от лицето на земята и да живеят без него, както и за разни други работи, които наподобяваха унищожението на орли — чрез насипване на сол по опашките им. Дарней го слушаше с особено неудоволствие. Колебаеше се дали да си отиде и да не слуша повече, или да остане, за да го прекъсне когато една случайност реши съдбата му.

Директорът се приближи до мистър Лори и като постави пред него едно изцапано не-

отворено писмо, го попита дали вече е открил някакви следи от лицето, към което писмото е адресирано; директорът остави писмото толкова близо до Дарней, че той видя адреса — още повече че това беше неговото истинско име.

На английски адресът гласеше: „Много спешно. До досегашния маркиз на Франция Сен Евремонд. Поверително на господата Телсън и сие, банкери, Лондон, Англия“.

На сутринта преди сватбата доктор Манет изрично и настоятелно бе помолил Чарлс Дарней тайната на това име да се запази на всяка цена, освен ако той, докторът, не реши да я разкрие. Никой друг не знаеше, че това е неговото име. Собствената му съпруга не подозираше нищо. Мистър Лори също нямаше откъде да знае.

— Не — Каза мистър Лори в отговор на директора. — Обърнах се към всички, които сега са тук, но никой не можа да ми каже къде може да се намери този джентълмен.

Стрелките на часовника клоняха към часа, в които банката затваряше, и потокът разговарящи започна да се движи покрай бюрото на мистър Лори. Той повдигна въпросително писмото: Монсеньор, представен в лицето на тези заговорничещи и възмутени бежанци, го видя и този, онзи и трети — всички казаха по нещо обидно на френски или на английски за маркиза, когото не можеха да открият.

— Мисля, че е племенник, във всеки случай изроден наследник на изискания маркиз, който беше убит — каза един от тях. — Щастлив съм, че не го познавам.

— Страхливец, който напусна своя пост — каза друг монсеньор, когото бяха извели от Париж полузадушен с краката нагоре в една купа сено преди няколко години.

— Заразен е от новите идеи — каза трети, които минаваше и гледаше в тая посока през пенснето си. — Обяви се срещу маркиза, напусна именията, когато ги наследи, и

ги остави на главорезите. Надявам се, те ще го възнаградят сега, както му се полага.

— Я — извика шумният Страйвър, — наистина ли? Такъв човек ли е този? Дай да му видим опозореното име. Да го вземат мътните!

Дарней не можеше да се сдържа повече, хвана мистър Страйвър за рамото и му каза:

— Аз го познавам.

— Наистина ли, за бога? — рече Страйвър. — Съжалявам.

— Защо?

— Как защо, мистър Дарней? Чухте ли какво е направил? Как можете да питате защо в днешните времена!

— Но аз питам: защо?

— Тогава пак ще ви кажа, мистър Дарней, че много съжалявам. Съжалявам, че задавате такива странни въпроси. Става дума за човек, който се е заразил от най-ужасния и кощунствен вид зло, оставил е имота си на най-долната измет на земята, която трябва

ва поголовно да се избива, а вие ме питате защо съжалявам, че човек, който възпитава младите, се познава с него. Добре, ще ви отговоря. Съжалявам, защото смятам, че такъв негодник е заразителен. Ето затова.

Помнейки тайната, Дарней с мъка се сдържа и каза:

— Може би не познавате господина.

— Но пък знам как да ви туря натясно, мистър Дарней — каза Були Страйвър, — и ще го направя. Ако този човек е джентълмен, аз не го разбирам. Можете да му го кажете и да го поздравите от мен. Можете също така да му кажете от мен, че след като е оставил своите земни блага и положение на тази тълпа касапи, чудно е защо още не е застанал начело. Но не, господа — каза Страйвър, като се огледа и щракна с пръсти, — аз знам нещичко за човешката природа и ще ви кажа, че дори човек като този никога няма да се остави на милостта на такива скъпоценни протежета. Не, господа. Той винаги отрано

ще си плюе на петите, когато започне боричкането, и ще се изхлузи.

С тия думи и едно последно щракване с пръсти мистър Страйвър си проправи път към Флийт Стрийт сред всеобщите одобрителни възгласи на своите слушатели. След като всички си отидоха, мистър Лори и Чарлс Дарней останаха сами при бюрото.

— Ще се погрижите ли за писмото? — каза мистър Лори. — Знаете къде да го занесете, нали?

— Да.

— Ще бъдете ли така добър да обясните, че сме предполагали, че то е било адресирано дотук с надежда, че знаем къде да го препратим, и затова е престояло известно време при нас.

— Добре. Оттук ли ще тръгнете за Париж?

— Оттук в осем.

— Ще се върна да ви изпратя.

Много раздражен от себе си, както и от

Страйвър и другите, Дарней бързо се озова сред покоя на своя храм, отвори писмото и го зачете. Ето неговото съдържание:

„Затворът в Абе, Париж

21 юни 1792 г.

Господин досегашен маркиз,

След като животът ми дълго време беше в опасност в селото, ме заловиха по най-насилствен и недостоен начин и ме заведоха пеша чак в Париж. По пътя страшно се мъчих. Но това не е всичко. Къщата ми е унищожена — срината до основи.

Престъплението, заради което съм в затвора, господин досегашен маркиз, и заради което ще бъда изправен пред съд и ще загубя живота си (без вашата щедра помощ), е измяна срещу негово величество народа, понеже съм действувал срещу него заради един емигрант. Напразно се опитвам да обясня, че съм действувал за тяхно благо, а не срещу тях, тъй както ми бяхте наре-

дили. Напразно им казвам, че преди конфискацията на емигрантската собственост аз им бях опростил данъците, които те бяха престанали да плащат; че не съм им събирал налог; че не съм възбуждал никакви съдебни процеси. Единственият отговор е, че съм действувал заради някакъв емигрант, а къде е този емигрант?

Ах, благородни господине и досегашен маркиз, къде е този емигрант? Викам в съня си къде е той. Питам небесата дали той няма да дойде и да ме спаси. Няма отговор. Ах, господин досегашен маркиз, изпращам своя печален зов отвъд морето с надежда да стигне до ушите ви чрез голямата банка «Телсън», известна в Париж.

В името на любовта към бога, справедливостта, великодушието и честта на благородното ви име, умолявам ви, господин досегашен маркиз, да ми помогнете и да ме освободите. Моята грешка е, че ви останах верен. О, господин досегашен маркиз, моля

ви, бъдете верен и към мен! От този затвор на ужаса, където всеки час ме приближава към унищожението ми, аз ви изпращам, господин досегашен маркиз, уверения за печалната ми и нещастна служба към вас.

Ваш нещастен Габел“

Дремещото безпокойство в ума на Дарней силно се възбуди от това писмо. Опасността, в която се намираше един стар и добър слуга, чието единствено престъпление бе верността към него и семейството му, така се отрази на лицето му, че като ходеше нагоре-надолу из Темпъл и се чудеше какво да направи, той прикриваше лицето си от минувачите.

Знаеше много добре, че в ужаса си от извършеното зло, което надхвърляше злодеянията и лошата репутация на стария род, в ядните си съмнения към чичо си, в страданието, с което съвестта му гледаше на разпадащата се постройка, която очакваха от него да поддържа, той беше действувал по-

грешно. Знаеше много добре, че в любовта си към Луси, в отказа си от общественото си положение, макар и отдавна обмислен, бе проявил прибързаност и някои неща бяха останали недовършени. Знаеше, че е трябвало да подготви всичко систематично и да го контролира; беше имал намерение да го направи, но не го направи.

Щастието на английския му дом, който сам си бе избрал, необходимостта непрекъснато да се занимава с нещо, бързите промени и беди, които следваха една след друга тъй светкавично, че събитията от тази седмица унищожаваша прибързаните планове от предишната седмица, а събитията от следващата седмица създаваха съвършено ново положение, бе се поддал на силата на всички тези обстоятелства — наистина не без тревога, но и без продължителна и нарастваща съпротива. Известно му беше, както бе известно на новата власт във Франция, която можеше да го обвини в измяна, че бе наблюда-

давал времената и бе чакал удобен момент, за да действа, че времето се менеше и вреше, докато накрая този момент мина и благородниците започнаха да бягат от Франция по всеки път и пътека, а собствеността им се конфискуваше или унищожаваше и имената им се заличаваха.

Но той не бе подтискал никого, не бе хвърлил в затвора никого. Не бе изисквал строго да му се плащат данъци, даже доброволно ги беше премахнал и се беше оставил на произвола на един свят, в който не се ползуваше с привилегии; беше си спечелил сам място в него и сам изкарваше прехраната си. Мосю Габел беше управлявал обеднялото и объркано имение по писмени указания да жали хората, да им дава малкото, което е останало — горивото, което строгите кредитори нямаше да им позволят да вземат за зимата, и продуктите, които можеха да се спасят от същата алчна ръка през лятото. Несъмнено това бяха доводи и доказателства, че той ще

е в безопасност, и те естествено изникнаха в ума му в този момент.

Те затвърдиха отчаяното решение, което вече бе започнало да се оформя у Чарлс Дарней, да отиде в Париж,

Да. Подобно на моряка от старата приказка, ветровете и теченията го бяха захвърлили в полето на магнитната скала. Сега тя го влечеше към себе си и той трябваше да отиде. Всичко, което се появяваше в ума му, го водеше все по-бързо, все по-уверено към притегателния ужас. Предишната му тревога идваше от мисълта, че в нещастната му родина се преследват лоши цели с лоши средства и той, убеден, че е по-добър от тях, не е там, за да се опита да направи нещо, за да спре кръвопролитие и да утвърди принципите на човечността и милосърдието. Наполовина потушил тази тревога, макар с още будни угризения, той стигна до яркото сравнение между себе си и смелия стар джентълмен, у когото чувството за дълг беше тъй силно.

След сравнението (оскърбително за него) веднага последваха подигравките на монсеньорите, които го бяха засегнали дълбоко, както и тези на Страйвър — преди всичко груби и дразнещи поради отдавнашни причини. Накрая дойде писмото на Габел. Призивът на един невинен затворник в смъртна опасност в името на неговата справедливост, чест и добро име.

Решението беше взето. Той трябваше да замине за Париж.

Да. Магнитната скала го привличаше и той трябваше да продължи да плува и да се блъсне в нея. Не виждаше никаква скала. Не чувствуваше никаква опасност. Намеренията, с които беше вършил онова, което беше извършил, макар и недовършено, му изглеждаха в такъв вид, че му се струваше, че във Франция ще му ги признаят с благодарност, когато се появи и ги потвърди. После сияйното видение на добрите дела, което често е оптимистична илюзия на много добронаме-

рени умове, се яви пред него и той дори видя себе си начело на вилнеещата революция, която така ужасно безумствуваше.

Като вървеше насам-натам, взел решението да замине, Дарней си помисли, че нито Луси, нито баща ѝ трябва да го узнаят, докато не тръгне. На Луси трябваше да се спести болката от раздялата. А баща ѝ, който винаги отказваше да върне мислите си назад, върху опасната почва на миналото, трябваше да научи за тази крачка като за взето решение, а не като нещо, което все още се обмисля. Той не желаше да обмисля дали не би могъл да сподели с баща ѝ дори отчасти истината за несигурното си положение от страх да не би тревогата да събуди у него стари спомени от Франция. Но тези съображения също повлияха на поведението, което бе решил да следва.

Чарлс Дарней вървеше нагоре-надолу, погълнат от мислите си, докато стана време да се върне в „Телсън“ и да се сбогува с мистър

Лори. Щом пристигнеше в Париж, той щеше да се обади на стария си приятел, но засега нямаше да му казва нищо за намеренията си.

Пред вратата на банката чакаше кола с пощенски коне. Джери беше обут в ботуши и напълно екипиран.

— Предадох писмото — каза Чарлс Дарней на мистър Лори. — Не искам да ви товаря с писмен отговор, но може би ще занесете устен?

— Да, разбира се — каза мистър Лори. — Ако не е много опасен.

— Съвсем не. Макар че е до един затворник в Абе.

— Как се казва той? — каза мистър Лори, държейки отворен бележник в ръка.

— Габел.

— Габел. Какво трябва да предам на нещастния Габел в затвора?

— Просто, че „той е получил писмото и ще дойде“.

— Да спомена ли някакво време?

— Той ще тръгне утре вечер.

— Да споменавам ли някакво име?

— Не.

Дарней помогна на мистър Лори да се увие в няколко палта и наметала и излезе с него от топлината на старата папка сред мъгливия въздух на Флийт Стрийт.

— Предайте поздрави на Луси и малката Луси — каза мистър Лори на раздяла — и много се грижете за тях, докато се върна.

Чарлс Дарней кимна с глава и се усмихна неуверено, докато колата се отдалечаваше.

Тази нощ — беше четиринадесети август — той стоя до късно и написа две пламенни писма: едното беше до Луси, в което обясняваше голямата необходимост да замине за Париж, и накрая причините, поради които се надяваше, че ще бъде в безопасност там. Другото беше до доктора, в което поверяваше Луси и милото им дете на неговите грижи и се спираше на същите проблеми с най-силни уверения. И на двамата писа, че

ще им изпрати писма като доказателство за своята безопасност веднага щом пристигне.

Беше тежък ден, денят, който прекарваше с тях и с мисълта, че за пръв път съвместният им живот се прекъсва. Трудно му беше да поддържа невинната измама, за която изобщо не подозираха. Но един пълен с обич поглед към жена му, тъй щастлива и заета с работа, затвърди у него решението да не ѝ казва нищо за онова, което предстоеше да се случи (почти се беше настроил да го направи, тъй странно му изглеждаше, че трябва да върши нещо без тихата ѝ помощ), и денят бързо отмина. Рано вечерта той я прегърна, прегърна не по-малко скъпата за него нейна съименничка, като се престори, че скоро ще се върне (някаква въображаема работа налага да излезе, а тайно си беше приготвил куфар с дрехи), и се измъкна сред тежката мъгла на тежките улици с още по-натежало сърце.

Невидимата сила бързо го притегляше

към себе си и всички течения и ветрове го носеха стремително към нея. Остави двете писма при един доверен разносвач и те трябваше да се предадат половин час преди полунощ, не по-рано. Взе кон за Дувър и започна своето пътуване. „В името на любовта към бога, справедливостта, великодушieto и честта на благородното ви име“ беше зовът на нещастния затворник, с когото той поддържаше падналия си дух, след като напусна всичко най-скъпо на света и се понесе към магнитната скала.

C. E. BROCK

Книга трета
СЛЕДАТА НА БУРЯТА

Глава I
ТАЙНО

Бавно се пътуваше от Англия към Париж през есента на хиляда седемстотин деветдесет и втора година. И преди имаше достатъчно лоши пътища, лоши екипажи, лоши коне, които можеха да го забавят, макар сваленият и нещастен крал на Франция да беше още на своя трон в цялото си великолепие. Но сега времената се бяха изменили и имаше други пречки. При всяка градска врата или данъчна къща по селата имаше групи от патриоти-граждани, въоръжени с мускети, които всеки момент бяха готови да гръмнат; те спираха всички идващи и заминаващи, подлагаха ги на кръстосан разпит, проверяваха документите им, търсеха имената им в разни свои списъци, връщаха ги обратно или ги изпращаха по-нататък, или ги спираха и ги задържаха според както им щукнеше в името на изгряващата Република, единна и

неразделима, Републиката на Свободата, Равенството, Братството или Смъртта.

Чарлс Дарней беше изминал много малко френски левги, когато разбра, че по тези междуселски пътища за него няма връщане назад, докато не го обявят за добър гражданин в Париж. Каквото и да се случеше сега, той трябваше непременно да стигне до крайната цел на пътуването си. Той знаеше, че всяко коварно село, в което го задържаха, и всяка бариера, която падаше след него, бе още една желязна врата, която го отделяше от Англия. Всеобщата бдителност така го обгръщаше, че ако бе попаднал в мрежа или бе изпратен до целта си в кафез, щеше да се чувства точно толкова ограничен.

Тази всеобща бдителност не само че го спираше по пътя двадесет пъти на ден, но и го забавяше двадесет пъти на ден: яздеха след него и го връщаха, яздеха пред него и го спираха в засада, яздеха редом с него и го арестуваха. Вече беше прекарал много дни

във Франция, когато най-сетне си легна уморен в един малък град на шосето, все още твърде далече от Париж.

Нищо освен писмото на нещастния Габел от затвора в Абе не беше в състояние да го доведе толкова далеч. Имаше големи неприятности при охранителния пост в градчето и за момент си помисли, че пътуването му е навлязло в критична фаза. И затова не се изненада много, когато го събудиха посред нощ в малкия хан, където го бяха откарали да остане до сутринта.

Разбуди го един кротък местен служител и трима въоръжени патриоти с груби червени калпаци и лули в уста, които седнаха на леглото му.

— Емигранте — каза служителят, — ще те изпратя в Париж под охрана.

— Гражданино, нищо не желая тъй силно, както да се добера до Париж, макар че охрана не ми е необходима.

— Тишина! — изръмжа един червен кал-

пак, като удари завивката с тъпото на мускетата си. — Кротко, аристократе!

— Право казва добрият патриот — отбеляза плахият служител. — Ти си аристократ и трябва да имаш охрана, трябва да си платиш за това.

— Нямам друг избор — каза Чарлс Дарней.

— Избор? Чухте ли го? — извика същото намусено кепе. — Като че ли не му правим услуга да не го обесят на някой стълб!

— Точно така е, както казва добрият патриот — отбеляза служителят. — Стани и се обличай, емигранте!

Дарней се съгласи и беше отведен обратно в охранителния пост, където други патриоти с груби червени калпаци пушеха, пиеха и спяха пред постовия огън. Тук плати много висока цена за охраната си и в три часа сутринта тръгна с нея по мокрите пътища.

Охраната се състоеше от двама патриоти на коне с червени калпаци и триколюри

ни кокарди, въоръжени с мускети и саби. Те яздеха от двете му страни. Охраняваният управляваше сам коня си, но за юздата му бе закачено хлабаво въже, чийто край беше увит около китката на един от патриотите. Така те поеха и дъждът шибаше в лицата им. Яздеха в тежък драгунски тръс по градския паваж, а после по потъналите в кал пътища. Така изминаваха разкаляните левги, които ги деляха от столицата, без да променят положението си, освен когато сменяха хода и конете.

Пътуваха през нощта, спирайки за час-два след разсъмване, а после се излежаваха до здрач. Охранителите бяха толкова опърпани, че увиваха слама около босите си нозе и парцаливите си рамене, за да се предпазват от влагата. Освен от неудобството да има такава охрана и страха, който единият от патриотите будеше с това, че бе непрекъснато пиан и безразсъдно размахваше мускета си, Чарлс Дарней не позволяваше самообладанието му

да предизвика никакво по-сериозно безпокойство у него. Защото, разсъждаваше той, това нямаше отношение към достойните мотиви на неговия личен случай, който още не беше изяснен, и изявленията, които можеха да се потвърдят от затворника в Абе, още не бяха направени.

Когато обаче пристигнаха в град Бове — а това стана надвечер и улиците бяха пълни с хора, — той не можа да скрие от себе си, че нещата изглеждаха много тревожно. Застрашителна тълпа се събра около него, докато слизаше в двора на станцията, и много гласове се развикаха гръмко: „Долу емигрантът!“

Той престана да се измъква от седлото си, отново се намести на него като на най-сигурното място и каза:

— Емигрант ли, приятели? Не виждате ли, че съм дошъл във Франция по собствено желание?

— Ти си проклет емигрант — извика един

ковач, който яростно му се закани с чук в ръка — и си проклет аристократ!

Собственикът на станцията застана между този човек и юздите на конника (където очевидно онзи се целеше) и успокоително рече:

— Оставете го! Оставете го! Той ще бъде съден в Париж!

— Съден ли? — повтори ковачът, размахвайки чука. — Аха! И ще бъде осъден като предател! — При тия думи тълпата изрева одобрително.

Дарней спря собственика, който искаше да обърне главата на коня му към двора (пияният патриот седеше кротко на седлото си и наблюдаваше с въжето, навито около китката му), и проговори веднага щом се увери, че ще го чуят:

— Приятели, вие се лъжете или сте излъгани, аз не съм предател.

— Той лъже! — извика ковачът. — Спо-

ред декрета³⁴ той е предател. Животът му принадлежи на народа. Проклетият му живот не е вече негов.

В момента, когато Дарней видя как погледите на тълпата се наляха и сигурно следващия миг тя щеше да се нахвърли върху него, собственикът на станцията обърна коня му към двора, охраната плътно се доближи до хълбоците му и човекът затвори и залости разкривените двойни врати. Ковачът стовари чука си върху тях, тълпата изстена, но нищо повече не се случи.

— Какъв е този декрет, за който говореше ковачът? — Дарней попита собственика, след като му благодари, и застана до него в двора.

— Наистина има такъв декрет да се продава собствеността на емигрантите.

— Кога са го прокарали?

³⁴На 9. XI. 1791 г. бил гласуван декрет, с който на емигрантите се отнемали длъжностите, чиновете и пенсиите, ако не се завърнели до 1 януари 1792 г. В случай на тайно завръщане след този срок те се предавали на съд като предатели — б. р.

— На четиринайсети.

— Деня, когато напуснах Англия!

— Всички казват, че има и други декрети и че още ще има — ако вече не са ги прокарали — за емигрантите да се изгонват, а всички, които се върнат, да бъдат осъждани на смърт. Това искаше да каже той, когато рече, че животът ти вече не е твой.

— Но нали няма такива декрети още?

— Знам ли! — каза собственикът, като повдигна рамене. — Може и да има или ще има. Все едно. Какво ще обичате?

Те си почиваха до среднощ върху сламата на един плевник и после потеглиха отново, когато градът вече спеше. Измежду много промени, които личаха върху познатите неща и които правеха това пътуване нереално, не на последно място бе това, че хората очевидно не спяха. След дълги и самотни преходи по мрачни пътища те стигаха до някоя паланка от скупчени колиби, целите осветени, а хората като някакви призраци в

нощта обикаляха в кръг и хванати за ръце около някакво сухо дърво — Дървото на свободата — или плътно събрани един до друг, пееха песен за Свободата. Слава богу, че поне тая нощ в Бове спяха и това им помогна да се измъкнат. Отново потънаха в самота. Клатушкаха се сред безвременната влага и студ, през оскъдни ниви, които не бяха родили нищо тази година, тук-там осеяни с почернели останки от изгорени къщи. Понякога внезапно из засада им препречваха пътя патрули на патриотите, които охраняваха всички пътища.

Денят най-после ги завари пред стените на Париж. Бариерата беше затворена и силно охранявана, когато я доближиха.

— Къде са документите на този затворник? — попита един мъж с решителен вид, който беше повикан от охраната.

Естествено засегнат от неприятната дума, Чарлс Дарней го помоли да вземе под внимание факта, че той е свободен пътник и

френски гражданин, който се движи под охрана поради смутното положение в страната и за която си е платил.

— Къде — повтори същата особа, без изобщо да му обръща внимание — са документите на този затворник?

Пияният патриот ги държеше в калпака си и ги показва. Като хвърли поглед върху писмото на Габел, същата важна особа изрази известно объркване и изненада и погледна Дарней много изпитателно.

Той остави охраната и охранявания, без да каже нито дума, и се върна в стаята на караула. Междувременно те стояха на конете си пред вратата. В това напрегнато състояние Чарлс Дарней погледна наоколо и забеляза, че вратата се пази от смесена група патриоти и войници, като патриотите бяха повече от войниците. Докато влизането на селски каруци, които носеха припаси, както и други такива снабдители беше доста лесно, излизането дори за най-обикновените

хорица беше много трудно. Голяма и пъстра тълпа мъже и жени заедно с животни и най-различни превозни средства чакаше да излезе навън. Предварителното установяване на самоличността се извършваше толкова стриктно, че те съвсем бавно се изнизваха през бариерата. Някои от тези хора знаеха, че редът им за проверка е много далеч, и затова лежаха по земята, спяха или пушеха, а други разговаряха или се шляеха наоколо. Навсякъде се виждаха мъже и жени с червени калпаци и трицветни кокарди.

Дарней постоя така на седлото си около половин час, наблюдавайки тия неща, докато пред него отново се изправи онази важна личност, която заповяда на караула да отвори бариерата. След това предаде някаква бележка за охранявания на придружителите му, единия трезвен, другия пиян, и го накара да слезе от коня. Той слезе и двамата патриоти отведоха коня му, после се обърнаха и потеглиха обратно, без да влизат в града.

Дарней последва своя водител в стаята на караула, която миришеше на евтино вино и тютюн и където някакви войници и патриоти, будни и спящи, пияни и трезви или в някакво средно състояние между спане и събуждане, пиянство и трезвост стояха или лежах наоколо. Светлината в къщата, част от която идваше от гаснещите газени лампи, а другата от облачния ден, беше също така неустановена. На една маса лежах някакви регистри, с които се разпореждаше офицер с грубо и тъмно лице.

— Гражданино Дефарж — каза той на придружителя на Дарней, като взе парче хартия, за да напише нещо на нея, — това ли е емигрантът Евремонд?

— Това е човекът.

— На колко си години, Евремонд?

— Тридесет и седем.

— Женен ли си, Евремонд?

— Да.

— Къде си женен?

— В Англия.

— Така. Къде е жена ти, Евремонд?

— В Англия.

— Точно така. Изпращаме те в затвора „Ла Форс“, Евремонд.

— Справедливи боже! — възкликна Дарней. — По силата на какъв закон и за какво престъпление?

За момент офицерът повдигна поглед от парчето хартия.

— Ние въведохме нови закони, Евремонд, и нови престъпления, откакто си заминал.

Той каза това със студена усмивка и продължи да пише.

— Умолявам ви да вземете под внимание факта, че аз съм дошъл доброволно тук в отговор на този писмен призив на мой съотечественик, който е пред вас. Нищо повече не искам освен възможност да се отзова на него. Нямам ли това право?

— Емигрантите нямат права, Евремонд — беше твърдият отговор. Офицерът писа и

след като свърши, прочете на себе си това, което беше написал, запечата го и го предаде на Дефарж с думата: „Тайно.“

Дефарж даде знак с хартията на затворника, че трябва да го последва. Затворникът се подчини и стража от двама патриоти го придружи.

— Вие ли сте онзи — каза тихо Дефарж, като слизаха по стълбите и влязоха в Париж, — дето се ожени за дъщерята на доктор Манет, който беше затворник в Бастилията и после изчезна?

— Да — каза Дарней, поглеждайки го изненадано.

— Казвам се Дефарж и държа кръчма в квартала Сен Антоан. Сигурно сте чували за мене.

— Жена ми е идвала във вашата къща, за да вземе баща си, нали? Да.

Думата „жена“ мрачно напомни нещо на Дефарж и той каза с внезапно раздражение:

— В името на тази остра новородена же-

ничка, наречена Гилотина, защо дойдохте във Франция?

— Чухте ме преди минута защо. Не вярвате ли, че това е истина?

— Лоша истина за вас — каза Дефарж с навъсени вежди и очи, вперени право пред него.

— Наистина аз съм загубен тук. Всичко е толкова неочаквано, толкова променено, толкова внезапно и несправедливо, че аз съм напълно загубен. Ще ми помогнете ли мъничко?

— Не — каза Дефарж и продължи да гледа пред себе си.

— Поне ще ми отговорите ли на един въпрос?

— Може би. Зависи от въпроса. Можете да го кажете,

— В този затвор, където отивам тъй несправедливо, ще може ли свободно да вляза във връзка с външния свят?

— Ще видите.

— Нали няма да ме погребат там и да ме осъдят предварително, без да имам възможност да обясня моя случай?

— Ще видите. Какво пък толкова? Преди толкова много хора са били погребвани по същия начин и в по-лоши затвори.

— Но никога от мен, гражданино Дефарж.

Дефарж го изгледа мрачно вместо отговор и продължи да върви в упорито мълчание. Колкото по-дълбоко потъваше в това мълчание, толкова по-малка беше надеждата — поне така си мислеше Дарней, — че може малко да поомекне. Затова той побърза да каже:

— За мен е извънредно важно (вие, гражданино, знаете по-добре от мен колко е важно това) да се свържа с мистър Лори от банката „Телсън“, един английски джентълмен, който в момента се намира в Париж, и без коментар да му съобща обикновения факт, че съм хвърлен в затвора „Ла Форс“. Ще ми съдействувате ли за това?

— Нищо няма да направя за вас — отговори упорито Дефарж. — Моят дълг е към родината ми и народа. Аз съм се заклел да им служа срещу такива като вас. Нищо няма да направя за вас.

Чарлс Дарней разбра, че е безнадеждно да го моли повече, а освен това гордостта му беше засегната. Като вървяха така в мълчание, той видя, че хората бяха свикнали на гледката на минаващи затворници. Дори децата почти не го забелязваха. Няколко минавачи извърнаха глави, а други му се заканиха с пръст като на аристократ. Иначе фактът, че един добре облечен човек отива в затвора, беше също така обикновен, както ако някой работник в работни дрехи отиваше на работа. В една тясна, тъмна и мръсна уличка, през която минаха, някакъв разпален оратор, качил се на стол, говореше на възбудена публика за престъпленията на краля и кралското семейство срещу народа. От малкото думи, които дочу от устата на този мъж,

Чарлс Дарней узна, че кралят е в затвора и че всички чужди посланици са напуснали Париж. По пътя (освен в Бове) той не бе чул нищо за това. Охраната и всеобщата бдителност го бяха изолирали напълно. Сега вече знаеше, че е попаднал сред много по-големи опасности от тези, които бяха назреали, когато напусна Англия. Сега вече знаеше, че опасностите около него се бяха увеличили и много бързо можеха още да нараснат. Той вътрешно си призна, че ако беше предвидил хода на събитията с няколко дни напред, може би нямаше да предприеме това пътуване. И все пак дори сега предчувствията му не бяха толкова мрачни. Макар че бъдещето беше смутно, в онова непознато бъдеще, в неговия мрак имаше някаква сляпа надежда. Ужасните кланета, продължили дни и нощи, които след няколко завъртания на часовниковата стрелка щяха да оставят голямо кърваво петно върху благословеното време за жътва, бяха толкова далеч от мислите му, ся-

каш го дяляха хиляда години. Той не познаваше „острата новородена женичка, наречена Гилотина“. Това се отнасяше и за много други хора, Потресаващите деяния, които скоро щяха да бъдат извършени в този момент бяха неизвестни дори на самите им извършители. А как биха могли да се вместят в неясните представи на един благороден ум?

Съдейки от несправедливия начин, по които се бяха отнесли с него, от трудностите, жестоката раздяла с жена му и детето, той предвиждаше вероятното или сигурното, но извън това не се страхуваше от нищо конкретно. С тези мисли, които бяха достатъчни, за да го въведат в мрачния затворнически двор, той пристигна в „Ла Форс“.

Един мъж с подпухнало лице отвори яката врата и Дефарж му представи „емигранта Евремонд“.

— Дявол да ги вземе! Няма ли най-после да свършат! — възкликна мъжът с подутото лице.

Дефарж взе бележката, без да обръща

внимание на възклицанието, и се оттегли заедно с двамата си събратья-патриоти.

— Да ги вземе дяволът, пак ти казвам! — възкликна тъмничарят, останал с жена си. — Няма ли да свършат!

Жената на тъмничаря, която не намери отговор на въпроса, отвърна:

— Трябва да имаме търпение, мили.

Тримата ключари, които се явиха, след като тя ги беше повикала със звънец, отговори на чувствата му и един от тях добави:

— В името на Свободата! — На това място тези думи прозвучаха като доста неподходящо заключение.

„Ла Форс“ беше мрачен затвор, тъмен и мръсен и миришеше на спане сред мръсотия. Интересно е как бързо миризмата на затворническия сън прониква навсякъде в такива лошо поддържани места!

— Пък и тайно! — изръмжа тъмничарят, като гледеше написаното върху хартията. — Тук вече ще се пръснем от хора!

С мрачен вид той залепи хартията към една папка и Чарлс Дарней трябваше да чака още половин час, докато му се поднесат следващите удоволствия. През това време ту вървеше нагоре-надолу из стаята с дълбок свод, ту сядаше да си почине върху каменната скамейка. Задържаха го, за да може началникът и неговите подчинени да запомнят лицето му.

— Хайде — каза началникът накрая, като взе ключовете си. — Тръгвай с мен, емигранте!

Сред мрачния сумрак на затвора новият му придружител го поведе през коридори, стълби и врати, които се тръшваха и заключваха зад него, и накрая се озова в голяма, ниска, сводеста зала, претъпкана със затворници от двата пола. Жените стояха на дълга маса, четяха, пишеха, плетяха, шиеха или бродираха; повечето мъже стояха зад столовете си или се мотаеха нагоре-надолу.

Новодошлият се дръпна от тези хора, по-

неже инстинктивно свързва затворниците с някакви позорни престъпления и деяния. Но най-голямата изненада в дългото му и невероятно пътуване беше, че те веднага станаха да го посрещнат с най-изисканите маниери на времето и с всички приятни любезности и учтивости на човешкото поведение.

Тези галантни обноски бяха тъй странно помрачени от затворническия режим и атмосфера, тъй призрачни изглеждаха те в мръсотията и мизерията, че на Чарлс Дарней се стори, че се намира сред мъртъвци. Всичките бяха призраци! Призракът на красотата, призракът на величието, призракът на изискаността, призракът на гордостта, призракът на суетата, призракът на остроумието, призракът на младостта, призракът на старостта. Всички очакваха освобождение от този пуст бряг, всички бяха обърнали към него очи, променени от смъртта, която бяха преживели, идвайки на това място.

Той застина. Тъмничарят стоеше до него и

заедно с другите ключари, които шетаха на-сам-натам и чийто вид и обичайни занимания биха изглеждали съвсем обикновени, сега му се струваха изключително груби в сравнение с тези измъчени майки и разцъфналите им дъщери: призрачни образи на кокетни, млади красавици и зрели жени с изтънчени маниери; всички досегашни представи и вероятности се бяха обърнали с главата надолу в това място на сенки. Да, те наистина бяха призраци. Наистина цялото това нереално пътуване беше някаква болест, която го бе довела при тези мрачни сенки.

— От името на нашите събрата по нещастие — каза учтиво един господин с изискан вид, като излезе напред — имам чест да ви кажа добре дошъл в „Ла Форс“ и да изразя съчувствие към бедите, които са ви довели при нас. Дано всичко свърши скоро и благополучно! На друго място би било неучтиво да ви запitam как се казвате, но тук това е в реда на нещата.

Чарлс Дарней стана и даде необходимите сведения с възможно най-подходящи думи.

— Надявам се все пак — каза господинът, като проследи с очи главния тъмничар, който се движеше из стаята, — че не сте „тайно“.

— Не разбирам какво значи този израз, но доколкото разбрах, съм.

— А, колко жалко! Толкова съжаляваме! Но бъдете смел. Няколко души от нашето общество бяха „тайно“, но това трая доста кратко време. — После добави, повишавайки глас:

— Трябва с болка да съобщя на всички, че той е „тайно“.

Когато Чарлс Дарней прекоси стаята и се запъти към една врата с решетка, където го чакаше тъмничарят, край него се разнесе съчувствен шепот. Много гласове, сред тях най-силно звучеше мекият състрадателен глас на жена, му пожелаваха добри неща и го окуражаваха. При вратата той обърна глава,

за да им благодари от сърце. Тя се затвори от ръката на тъмничаря и привиденията изчезнаха завинаги от погледа му.

Вратата се отвори към една каменна стълба, която водеше нагоре. Когато изкачиха четиридесет стъпала (затворникът вече половин час ги броеше), тъмничарят отвори черна ниска врата и двамата влязоха в самотна килия. Лъхна го студ и влага, но иначе беше светло.

— Твоята — каза тъмничарят.

— Защо съм сам?

— Отде да знам?

— Може ли да си купя перо, мастило и хартия?

— Това не е моя работа. Ще дойдат при теб и тогава ще питаш. Засега можеш да си купиш храна и нищо друго.

В килията имаше стол, маса и сламен дюшек. Докато тъмничарят преглеждаше тия неща и четирите стени, през ума на затворника, облегнат на стената срещу него,

премина блуждаещата мисъл, че лицето и тялото на този човек са нездраво подути и той прилича на удавник. Когато тъмничарят си отиде, той продължи да си мисли по същия начин. „Сега съм толкова изоставен, все едно, че съм умрял.“ После спря и се загледа в дюшека, а след това отвърна очи с погнуса и си помисли: „Ето че тия пълзящи гадинки влизат в тялото веднага след смъртта.“

— Пет крачки на четири и половина, пет крачки на четири и половина, пет крачки на четири и половина.

Затворникът вървеше нагоре-надолу в килията и броеше стъпките си, а шумът на града идваше като звук на приглушени барабани, към които се добавяха дивашки вико-ве на хора. „Той е правел обувки, той е правел обувки.“ Затворникът броеше стъпките си и закрачи по-бързо, за да отвлече ума си от това повтаряне. „Призраците изчезнаха, когато вратата се затвори. Сред тях имаше един образ на жена, облечена в черно, коя-

то се бе облегнала в нишата на прозореца и върху златистата ѝ коса беше паднал лъч светлина. Тя приличаше... Но хайде де по-яздим пак, за бога, през светналите села, чиито жители стояха будни! Той е правел обувки, той е правел обувки! Пет крачки на четири и половина!“ С такива разпокъсани мисли, които се надигаха от дълбините на ума му, затворникът крачеше все по-бързо и по-бързо и упорито броеше ли, броеше... Шумът на града се измени — той пак се чуваше като звук на приглушени барабани, но над него се извисяваха стенания на познати нему гласове.

Глава II
ТОЧИЛОТО

Филиалът на банката „Телсън“ се помещаваше в едно крило на голяма къща в парижкия квартал Сен Жермен. Около къщата имаше двор, а от улицата я отделяше висока стена и масивна порта. Къщата принадлежеше на високопоставен благородник, който бе живял в нея до момента, когато, облечен в дрехите на готвача си, беше избягал през границата. Макар сега да беше само един подплашен звяр, подгонен от ловци, в своята метемпсихоза пак си бе останал същият Монсеньор, в приготвяването на чиято чаша шоколад по-рано участваха трима яки мъжаги освен споменатия готвач.

Сега Монсеньор го нямаше и тримата яки мъжаги бързо изкупиха греха си, че едно време са получавали високи заплати от него, с готовността си да му прережат гърлото на олтара на изгряващата Република — един-

ната и неделима Република на Свободата, Равенството, Братството или Смъртта. Най-напред къщата на Монсенъора беше секвестрирана, сетне конфискувана. Нещата се движеха с такава бързина и декретите излизаха с такава яростна привързаност, че още на третата нощ на есенния месец септември патриотите, пратеници на закона, окупираха къщата на Монсенъора, развяха триколяра и запиха бренди в одържавените апартаменти.

Ако къщата, където се помещаваше парижкият клон на „Телсън“, се намираше в Лондон, директорът положително щеше да обезумее и да попадне под нападките на „Газет“. Та какво биха казали сериозната британска достопочтеност и чувство за отговорност за тези портокалови дръвчета в сандъчета в банковия двор, да не говорим за онзи Купидон над гишето. Да, там имаше такива неща. Банката беше варосала Купидона, но той още се виждаше на тавана, полугол, при-

целил се (както обикновено го изобразяват) към парите от сутрин до вечер. На Ломбард Стрийт в Лондон този млад езичник сигурно щеше да донесе разруха заедно с балдахинената ниша зад него, огледалото в стената и младичките служители, които публично танцуваха при най-дребен повод. Във Франция обаче клонът на „Телсън“ работеше извънредно успешно и докато времената бяха добри, никой клиент не се изплаши от тези неща, нито си изтегли парите.

Какви пари щяха да се изтеглят отсега нататък в „Телсън“, какво щеше да остане — загубено или забравено, какви скъпоценности щяха да почерняват в скривалищата на банката, докато притежателите им гниеа по затворите или щяха да загинат? Колко ли сметки никога нямаше да се приключат на този свят и щяха да отидат на онзи — никой жив човек не можете да каже онази нощ, дори самият мистър Джарвис Лори, въпреки че мислеше усилено по тия въпроси. Той

седеше, до току-що стъкмен огън (неплодоносната и усилна година беше освен това и преждевременно студена) и върху честното му и смело лице беше паднала по-дълбока сянка, отколкото висящата лампа можеше да хвърли или всеки друг предмет можеше да се отрази върху него в разкривен вид. Това беше сянка на ужас.

Мистър Лори живееше в помещенията на банката от чувство на лоялност към къщата, с която беше сраснал като здрав корен на бръшлян. По някаква случайност сега те се бяха оказали безопасни, тъй като главната сграда се използваше за нещо от патриотите, но старият господин с вярно сърце изобщо не се замисляше за това. Тези обстоятелства не го интересуваха, стига да можеше да изпълнява дълга си. На отсрещната страна на двора, под една колонада, имаше голямо пространство за карети — там даже още стояха някои от каретите на Монсенъора. Две грамадни пламтящи факли бяха закрепени

за две от колоните и в тяхната светлина се открояваше голямо точило: изглежда, беше набързо докарано от някоя близка ковачница или работилница. Мистър Лори се повдигна от мястото си и отиде до прозореца, но при вида на тези безобидни предмети потръпна и се върна при огъня. Беше отворил прозореца и външните щори, но сега ги затвори и през цялото му тяло преминаха тръпки.

От улиците отвъд високата стена и масивната порта идваше обичайният нощен шум на града, но от време на време той придобиваше особен оттенък, зловещ и тайнствен, сякаш някакви необичайни и ужасни звуци се издигаха към небето.

— Слава богу — каза мистър Лори, стискайки ръце, — че никой от близките и скъпите ми хора не е тук тази нощ. Нека бог е милостив към всички, които се намират в опасност!

Скоро след това звънецът при голямата порта задрънка и той си помисли: „Върнаха

се!“ И се заслуша на стола си. Но не последва никакво бурно нахлуване в двора, както бе очаквал. Той чу как вратата се хлопна отново и всичко утихна.

Страхът и тревогата, които го обзеха, породиха неясно безпокойство за банката, което беше естествено при настъпилите големи промени и неговото състояние. Тя беше добре охранявана и той стана, за да се качи горе при хората, на които имаше доверие и които зорко я пазеха. В този момент вратата внезапно се отвори и две фигури нахълтаха вътре. Като ги видя, той отстъпи назад в изумление.

Луси и баща ѝ! Луси с протегнати към него ръце и с онова толкова познато съсредоточено, сериозно и напрегнато изражение, сякаш беше отпечатано нарочно върху лицето ѝ, за да му придаде сила и власт в този епизод от живота ѝ.

— Какво значи това? — извика мистър Лори, смутен и задъхан. — Какво се е слу-

чило? Луси! Манет! Какво става? Какво ви доведе тук? Какво има?

С поглед, втренчен в него, бледна и обезумяла, тя се хвърли запъхтяна в обятията му и извика умолително:

— О, мили приятелю! Мъжът ми!

— Мъжът ти, Луси!

— Чарлс.

— Какво Чарлс?

— Тук.

— Тук, в Париж?

— Тук е от няколко дена; три или четири — не знам точно, не мога да мисля. Някакво благородно дело го е довело тук, за което не знаем нищо. Той е бил спрял на бариерата и е бил хвърлен в затвор.

Старият човек не можа да се удържи и извика. Почти в същия миг звънецът при голямата врата задрънка отново и някакъв силен шум от стъпки и гласове нахлу в двора.

— Какъв е този шум? — попита докторът, като се обърна към прозореца.

— Не гледайте! — извика мистър Лори.
— Не гледайте навън! Манет, за бога, не пипайте щората!

Докторът се обърна с ръка върху прозореца и каза със сдържана и уверена усмивка:

— Скъпи приятелю, в този град аз съм в безопасност. Бил съм затворник в Бастилията. Няма патриот в Париж — само в Париж ли? — в цяла Франция, който, като разбере, че съм лежал в Бастилията, ще ме докосне, освен за да ме разцелува и да ме вдигне с ликуваща радост. Някогашното ми страдание сега ми помогна да преминем бариерата и благодарение на него разбрахме за Чарлс и дойдохме тук. Знаех си, че ще бъде така. Знаех, че ще помогна на Чарлс да се измъкне от всички опасности. Казах това и на Луси. Какъв е този шум? — Ръката му пак беше върху прозореца.

— Не поглеждайте! — изкрещя мистър Лори, напълно обезумял. — Не, Луси, нито пък ти! — Той я прегърна и я притисна до

себе си. — Недей се плаши толкова, мила моя. Тържествено се заклевам пред теб, че нямам никаква представа какво се е случило с Чарлс. Изобщо не съм подозирал, че той може да се намира в това злокобно място. В кой затвор е той?

— „Ла Форс“.

— „Ла Форс“! Луси, дете мое, ако някога през живота си си била смела и полезна — а ти винаги си била и двете, — сега ще се успокоиш и ще правиш точно това което ти казвам. От това зависят повече неща, отколкото може да си представиш или аз мога да ти обясня. Няма да помогнеш с нищо, ако решиш да действуваш сама тази вечер. Не можеш в никакъв случай да излезеш навън. Казвам ти това, защото трябва да те накарам да направиш заради Чарлс нещо много трудно. Трябва моментално да се подчиниш, да се усмириш и да стоиш спокойно. Трябва да ми позволиш да те заведа в една стая тук отзад. Трябва да ни оставиш с баща ти сами за

две минутки и тъй като в света има живот и смърт, трябва да направиш това незабавно.

— Ще ви се подчиня. Виждам по лицето ви, че не мога да направя нищо друго. Знам, че сте ни верен.

Старецът я целуна и бързо я отведе в стаята си, а после завъртя ключа. След това бързо се върна при доктора отвори прозореца и малко от щората, сложи ръка на рамото му и двамата погледнаха в двора.

Погледнаха тълпата от мъже и жени: не чак толкова многобройна, но почти достатъчна, за да изпълни двора — около четиридесет-петдесет души. Хората, които се разпореждаха с къщата, ги бяха пуснали през портата и те бяха нахълтали, за да работят на точилото. Очевидно то беше сложено заради тях на това удобно и усамотено място.

Но какви ужасяващи работници бяха те и каква ужасяваща работа вършеха!

Точилото имаше двойна дръжка и се въртеше бясно от двама мъже, чиито лица из-

глеждаха по-ужасни и по-жестоки от лицата на най-дивите диваци в най-дивашките им облекла, когато дългите им коси се отмятаха назад в движенията им. Върху отвратителните им лица бяха залепени изкуствени вежди и изкуствени мустаци, а иначе бяха покрити с кръв и пот, изкривени от викане, изцъкленни от животинската възбуда и от недоспиване. Докато тия грубияни се въртяха и сплъстените им перчеми ту падаха върху очите им, ту се отмятаха назад, няколко жени им даваха да пият вино. Дали заради стичащата се кръв, дали заради стичащото се вино или потока искри, които излизаха от камъка, цялата тази атмосфера изглеждаше потопена в кръв и огън. Нямаше нито едно същество в това обкръжение, което да не бе изцапано с кръв. Мъже, голи до кръста, се блъскаха, за да се доближат до точилото, и по телата и крайниците им беше полепнала кръв. Мъже в дрипи, изцапани с кръв. Мъже, гротескно накачулени с плячкосана коприна, женски

дантели и панделки, оцветени с кръв. Бравички, ножове, щикове, шпаги, донесени, за да се наточат, бяха почервенели от кръв. Някои от взетите шпаги бяха привързани за китките на онези, които ги носеха, с парчетата бельо и парцали от дрехи. Най-различни превръзки, но всичките оцветени еднакво. И когато полуделите притежатели на тези оръжия ги грабваха от потока искри и хукваха по улицата, в безумните им очи се виждаше същият червен цвят — очи, за които всеки неозверен наблюдател би дал двадесет години от живота си, за да ги вкамени с един точен пушечен изстрел.

Всичко това се видя за момент, като видение на давец се човек или на всяко друго човешко същество, което в голямо изпитание за миг съглежда отвъдния свят, ако той изобщо съществува. Те се отдръпнаха от прозореца и докторът погледна въпросително пепелявото лице на приятеля си.

— Убиват затворниците — прошепна

мистър Лори, като уплашено погледна към заключената стая. — Ако наистина сте сигурен в това, което казвате, ако наистина имате влиянието, което смятате, че имате — вярвам, че е така, — веднага се представете на тези дяволи и ги накарайте да ви заведат в „Ла Форс“. Може да е вече късно, не знам, но нека не се бавим нито минута.

Доктор Манет стисна ръката му, излезе бързо без шапка от стаята и когато мистър Лори затвори щората, той вече беше в двора.

Развянатата му бяла коса, внушителното му лице и поривистата увереност, с която отстрани оръжията, сякаш бяха вода, веднага го отведоха в самия център на събирането при камъка. За няколко мига настъпи пауза, след туй някакво раздвижване, мърморене и неразбираемите звуци на неговия глас. После мистър Лори видя как всички го заобиколиха и една редица от двадесетина мъже, хванати за рамене, изтича напред с виковете: „Да живее затворникът от Бастилията!

На помощ на близките му в «Ла Форс»! Направете място за затворника от Бастилията ей там! Спасете затворника Евремонд в «Ла Форс»!“

Отговориха хиляди гласове.

С разтуптяно сърце той затвори щората, после прозореца, спусна пердето и се завтече при Луси, като ѝ каза, че народът е помогнал на баща ѝ и той е отишъл да търси съпруга ѝ. Там бяха мис Прос и детето. Но тогава не му дойде наум да се зачуди на тяхното появяване, а направи това много по-късно, когато седеше и ги наблюдаваше сред покоя, който само нощта може да създаде.

През това време Луси лежеше вцепенена на пода, вкопчена в ръката му. Мис Прос беше сложила детето на леглото му и главата ѝ беше клюмнала върху възглавницата до скъпоценния товар. О, каква дълга, дълга нощ и тези стенания на бедната съпруга! О, каква дълга, дълга нощ, а баща ѝ не се връщаше и още нямаше никакви новини!

Звънецът при голямата врата издрънка още два пъти в тъмнината, шумът се повтори, а точилото се въртеше, бълвайки искри.

— Какво става? — извика Луси ужасена.

— Шшшт! Точат шпагите на войниците! — каза мистър Лори. — Сега къщата е национална собственост и се използва за нещо като арсенал, мила.

И още два последни пъти. Но накрая работата понамаля и понякога колелото спираше. Скоро след това почна да съмва и той лекичко се изхлузи от вкопчената ръка и предпазливо надникна навън. Някакъв мъж, толкова изцапан, че приличаше на тежко ранен войник, който идва на себе си сред осеяно с трупове поле, се надигна от тротоара до камъка и разсеяно се загледа в него. После този изпаднал убиец различи сред дрезгавата светлина една от каретите на Монсенъора и като се заклатушка към разкошната кола, изпълзя до вратата ѝ и се затвори вътре, за да си почине върху изящните възглавници.

Земята, този огромен воденичен камък, се бе завъртяла, когато мистър Лори отново погледна навън и слънцето къпеше двора в червенина. Но по-малкият камък стоеше самотно сред утринния въздух с една червенина, която не идваше от слънцето и която слънцето не можеше да заличи.

Глава III

СЯНКАТА

Първото нещо, което си помисли деловият мозък на мистър Лори, когато настъпи работното време, беше следното: нямаше право да излага банката „Телсън“ на опасност, като приютява под покрива ѝ съпругата на един емигрант-затворник. Би изложил на всякакъв риск личната си собственост, сигурност и живот заради Луси и детето ѝ, без да се замисли нито миг. Но голямото предприятие, което беше поел в свои ръце, не беше негова

собственост и в тия неща мистър Лори беше стриктен бизнесмен.

Отначало се сети за Дефарж и помисли да потърси кръчмата му и да се посъветва с нейния съдържател за някое сигурно жилище сред бъркотията в града. Но същото съображение, което му подсказа идеята, изведнъж го разубеди. Дефарж живееше в най-бунтовния квартал и несъмнено имаше влияние там, но положително се беше забъркал в най-опасни дела.

Дойде обяд. Докторът не се връщаше и всяка минута заплашваше да компрометира банката „Телсън“. Мистър Лори се посъветва с Луси. Тя му каза, че баща ѝ споменал, че ще наеме за кратко време квартира в същия квартал, близо до банковата къща. Тъй като това не застрашаваше бизнеса и понеже той предвиди, че дори ако с Чарлс всичко е наред и го освободят, едва ли ще може да напусне града, мистър Лори излезе да потърси такова жилище и намери едно твърде под-

ходящо, нависоко в една странична уличка, където спуснатите щори на всички останали прозорци на оклюмалата група сгради във формата на квадрат показваха, че обитателите са ги напуснали.

Той веднага премести Луси, детето и мис Прос, като се опита да им вдъхне утеха, каквато самият нямаше. Остави и Джери при тях като същество, което няма да пусне никого през вратата и е способен да понесе доста удари по главата си, след което се върна на работа. Когато си тръгваше, неговата печал се бе предала и на тях и денят сякаш си отиде с него бавно и тъжно.

Денят изтляваше и умората му се предаваше на мистър Лори, докато най-последно банката затвори. Отново беше сам в стаята от предишната нощ, обмисляйки какво да прави по-нататък, когато чу стъпки по стълбите. След няколко секунди пред него се появи човек, който изпитателно го погледна и го назова по име.

— Ваш покорен слуга — каза мистър Лори. — Познавате ли ме?

Беше набит мъж с тъмна къдрава коса, между четиридесет и пет и петдесет години. Вместо отговор той повтори с равен глас думите:

— Познавате ли ме?

— Някъде съм ви виждал.

— Може би в кръчмата ми?

Силно заинтригуван и развълнуван, мистър Лори каза:

— Идвате от доктор Манет?

— Да, идвам от доктор Манет.

— И какво каза той? Какво ми праща?

Дефарж подаде в разтревожената му ръка едно незапечатано парче хартия. На него беше написано с почерка на доктора: „Чарлс е в безопасност, но засега аз не мога безопасно да се измъкна от това място. Успях да получа разрешение приносителят да предаде кратка бележка от Чарлс до съпругата му. Нека приносителят се срещне със съпругата му.“

Беше адресирано в „Ла Форс“ преди един час.

— Ще ме придружите ли до мястото, където живее жена му? — каза мистър Лори, радостен и облекчен, след като бе прочел бележката.

— Да — отвърна Дефарж.

Мистър Лори още не забелязваше странно съдържание и механичен тон на Дефарж. Той си сложи шапката и двамата слязоха в двора. Там имаше две жени: едната от тях плетеше.

— Ама разбира се, това е мадам Дефарж — каза мистър Лори, който я беше оставил в съвършено същата поза преди около седемнадесет години.

— Да, тя е — отбеляза съпругът ѝ.

— Мадам ще дойде ли с нас? — заинтересува се мистър Лори, като видя, че тя тръгна с тях.

— Да. За да запомни лицата им и да ги опознае. Това е в интерес на тяхната безопасност.

Мистър Лори вече се разтревожи от държането на Дефарж и като го изгледа подозрително, тръгна напред. Двете жени го последваха. Втората беше Отмъщението.

Минаха много бързо през няколко улици, качиха се по стълбите на новото местообиталище, посрещнати от Джери, и намериха Луси сама и обляна в сълзи. Тя изпадна в голяма възбуда от новините, които мистър Лори ѝ предаде, и се вкопчи в ръката, която ѝ подаде бележката — без да се замисли какво бе вършила тази ръка близо до мъжа ѝ през нощта, и само случайно не го беше сторила и на него самия.

„Моя най-скъпа, кураж. Аз съм добре и баща ти ми вдъхва сили. Не можеш да ми пратиш отговор. Целуни детето от мен.“

Това беше всичко. Но то беше толкова много за тази, която го прочете, че тя се обърна от Дефарж към жена му и целуна ръката, която плетеше. Една страстна, любеща, благодарна постъпка на жена, но ръката не

отвърна — тя се отпусна студена и тежка и продължи да плете.

Нещо в допира с нея стресна Луси. Както слагаше бележката в пазвата си и ръцете ѝ бяха още на шията, тя изведнъж спря и погледна ужасена мадам Дефарж. Мадам Дефарж срещна повдигнатите вежди и чело със студени и безчувствени очи.

— Мила моя — каза мистър Лори, намесвайки се, за да обясни положението, — по улиците често има бунтове и въпреки че едва ли нещо може да ти се случи, мадам Дефарж иска да види хората, които тя сега има власт да защити, за да ги запомни — за да може да ги разпознае. Нали за това става дума, гражданинко Дефарж? — каза мистър Лори, като се позапъна, смутен от каменните изражения на тримата.

Дефарж погледна мрачно към жена си и вместо отговор изръмжа нещо в знак на съгласие.

— Луси, ти най-добре доведи детето и на-

шата добра Прос — каза мистър Лори, опитвайки се всячески да ги омекоти с тона и държанието си. — Нашата добра Прос, Дефарж, е англичанка, която не знае френски.

Въпросната англичанка, която беше дълбоко убедена, че превъзхожда всеки чужденец, не се поддаваше на неволите и опасностите и се появи със скръстени ръце, като се обърна на английски към Отмъщението, защото видя най-напред нея:

— Надявам се, бабаитке, че си добре! — После удостои мадам Дефарж с покашляне по английски. Никоя от жените не ѝ обърна внимание.

— Това ли е детето му? — попита мадам Дефарж и за първи път престана да плете и посочи с иглата към малката Луси, сякаш това бе пръстът на Съдбата.

— Да, мадам — отговори мистър Лори, — това е милата дъщеричка и единствено дете на клетия ни затворник.

Сянката, съпътстваща мадам Дефарж и

нейната спътница, падна така заплашително и мрачно върху детето, че майка му инстинктивно коленичи на земята и го притисна до гърдите си. Сянката на мадам Дефарж и нейната спътница сега падна мрачно и заплашително върху майката и детето.

— Достатъчно, мъжо — каза мадам Дефарж. — Видях ги. Можем да тръгваме.

В тази сдържаност обаче имаше много заплаха — не толкова видима и явна, колкото смътна и прикрита, и това накара Луси да докосне умолително дрехата на мадам Дефарж:

— Нали ще бъдете добра към моя беден съпруг? Нали няма да му направите нищо лошо? Ще ми помогнете ли да го видя, ако ви е възможно?

— Аз не съм дошла тук заради съпруга ви — отвърна мадам Дефарж, като погледна надолу към нея с пълна невъзмутимост. — Дошла съм заради дъщерята на баща ви.

— Заради мен тогава бъдете милостива

към съпруга ми! Заради детето ми! Тя ще свие ръчички и ще ви помоли да бъдете милостива. От вас се страхуваме повече, отколкото от другите.

Мадам Дефарж възприе това като комплимент и погледна към мъжа си. Дефарж, който през това време смутено хапеше нокътя на палеца си и я гледаше, изопна лице и то придоби сурово изражение.

— Какво казва мъжът ти в тая бележка?
— попита мадам Дефарж с мрачна усмивка,
— За някакви там сили, а?

— Казва, че баща ми — каза Луси и бързо извади хартията от пазвата си, но разтревожените ѝ очи гледаха в тази, която зададе въпроса, а не върху нея — му вдъхвал сили.

— Значи, това ще му помогне — каза мадам Дефарж. — Нека.

— Като съпруга и майка — извика настоятелно Луси — аз ви умолявам да имате милост към мен и да не използвате властта си срещу невинния ми съпруг, а да му помог-

нете! О, сестрице, помислете за мен! Като съпруга и майка!

Мадам Дефарж погледна молителката със същата студенина и каза, обръщайки се към приятелката си Отмъщението:

— Виждали сме и съпруги, и майки още когато бяхме малки като това дете тука, даже по-малки, но тях много-много не ги зачитаха! Виждали сме и техните съпрузи и бащи по затворите. И там не ги пускаха — колко пъти! През целия си живот сме виждали как нашите сестрици страдат, как страдат и децата им — беднотия, голотия, глад, жажда, болести, мизерия, всякакви мъки и пренебрежение.

— Само това сме гледали — каза Отмъщението.

— Дълго време го влачихме — каза мадам Дефарж, като пак погледна Луси. — Сама помисли! Може ли мъката на една съпруга и майка да ни загрижи чак толкова?

Тя продължи да плете и излезе навън. От-

мъщението я последва. Дефарж излезе последен и затвори вратата.

— Кураж, скъпа Луси — каза мистър Лори, като я вдигаше. — Кураж, кураж! Дотук всичко върви добре — много, много по-добре, отколкото за мнозина други клетници. Хайде, съвземи се и благодари.

— Не съм неблагодарна, но тази ужасна жена просто хвърли сянка върху мен и всичките ми надежди.

— Шшт, шшт — каза мистър Лори, — каква е тази унилоост в това смело малко сърце! Това ми било сянка! В нея няма нищо, Луси!

Въпреки това сянката на тези Дефарж беше легнала и в неговото сърце и тайно го тревожеше силно.

ЗАТИШИЕ СРЕД БУРЯТА

Доктор Манет се върна едва на четвъртия ден. Толкова много неща, които се бяха случили в това страшно време, бяха умело запазени в тайна от Луси, че едва много по-късно, когато беше много далеч от Франция, тя узна, че хиляда и сто беззащитни затворници от двата пола и от всички възрасти са били избити от тълпата, че четири дни и нощи тези злодеяния не са секвали и че въздухът, който тя бе дишала, е бил напоен с кръвта на жертвите. Тя знаеше само, че затворите са били нападнати, че всички политически затворници са били в опасност и че някои са били извлечени от тълпата и са били убити.

Докторът разказа на мистър Лори, при условие да пази пълна тайна, което не беше нужно да обяснява, че докато тълпата го е водела към затвора „Ла Форс“, видял страшна сеч. В затвора намерил един самозван съд,

пред който поединично изправяли затворниците, след което или бързо ги пращали под ножа, или ги освобождавали, а по-рядко ги връщали обратно в килиите. После придружвачите му го представили на трибунала, той им съобщил името си, професията си и факта, че осемнадесет години е лежал тайно и без присъда в Бастилията. Един от съдиите станал и го разпознал и този мъж бил Дефарж.

След това установил чрез регистрите на масата, че зет му се намира сред живите затворници, и силно се застъпил за живота и свободата му пред членовете на съда, някои от които дремели, други били будни, едни били изцапани с кръв, други били чисти, едни били трезви, други не. В първия буен изблик на поздравления, задето бил забележителен страдалец от сваления режим, се съгласили да извикат Чарлс Дарней пред незаконния съд и да го разпитат. За момент изглеждало, че той ще бъде незабавно ос-

вободен, но неочаквано се появила някаква необяснима пречка (която докторът не разбрал) и тя наложила няколкоминутно тайно заседание. После председателят на съда уведомил доктор Манет, че затворникът трябва да остане под арест, но заради него ще бъде невредим.

След това по даден знак затворникът веднага бил върнат обратно в затвора. Докторът силно настоял да му разрешат да остане и да се увери, че сред всеобщото озлобление или по някоя нещастна случайност зет му няма да бъде предаден на тълпата, чиито зверски викове често заглушавали съдебните процедури. Той получил разрешението и останал в кървавата зала, докато не отминала опасността.

Няма да описваме гледките, на които бил свидетел с кратки прекъсвания, когато хапвал по нещо или задрямвал. Безумната радост на затворниците, които оцелявали, го поразила също толкова дълбоко, както и

неудържимата бруталност към онези, които били изсичани на парчета. Един затворник, разказа той, бил освободен и изхвърлен на улицата, но някакъв дивак по погрешка го пробол с пиката си. Помолен да отиде при него и да превърже раните му, докторът излязъл през същата врата и го намерил в ръцете на група самаряни, които седели върху телата на жертвите си. С чудовищна непоследователност те помогнали на доктора и се отнесли към ранения с най-нежни грижи — направили му носилка и внимателно го отвели от мястото. После пак грабнали оръжията си и се впуснали в страшни кланета. Докторът закрил очите си с ръце и припаднал.

Докато мистър Лори слушаше откровения разказ и наблюдаваше лицето на своя вече шестдесетгодишен приятел, той изпита лошо предчувствие, че тези страшни преживявания могат да възбудят старата опасност. Никога преди не бе виждал приятеля си в та-

кова състояние: никога не го бе виждал да се държи така. За първи път докторът бе почувствувал, че предишните му мъки сега значат сила и власт. За първи път бе почувствувал, че в онзи горещ огън той бавно бе изковал желязото, с което сега щеше да разбие затворническата килия на съпруга на дъщеря си и ще го освободи:

— Всичко е било за добро, приятелю. Не е било само халос и разруха. Тъй както тогава моето мило дете ми помогна да се съвзема, сега и аз ще ѝ помогна да спаси най-скъпата частица от нея. С помощ отгоре ще го направя! — Тъй рече доктор Манет.

И когато Джарвис Лори видя пламналите очи, решителното лице, спокойното и силно държане на човека, чийто живот винаги му изглеждаше спрял като часовник и който сега бе тръгнал отново с една енергия, която бе дрямала, докато е бил безполезен, той му повярва.

Обладан от устрем към целта, докторът

можеше да се справи и с по-големи неща от тия, които сега стояха пред него. Той работеше като лекар и обслужваше всякакъв народ — роби и свободни, богати и бедни, добри и лоши; използуваше тъй разумно влиянието си, че скоро стана лекар на три затвора, сред които беше и „Ла Форс“. Можеше вече със сигурност да каже на Луси, че мъжът ѝ вече не лежи сам, а е преместен при другите затворници. Виждаше го един път седмично и ѝ носеше добри новини, направо от устата му. Понякога мъжът ѝ изпращаше писмо до нея (никога чрез доктора), но тя не можеше да му отговаря, защото в затворите следяха зорко за заговори, а сред най-тежко заподозрените бяха емигрантите, за които се знаеше, че имат приятели и постоянни връзки с чужбина.

Несъмнено този нов живот на доктора беше изпълнен с много грижи. Въпреки това обаче проникателният мистър Лори усещаше една крепителна гордост в него. В нея

нямаше нищо непристойно. Това беше естествена и достойна гордост и все пак доста любопитна. Докторът знаеше, че дотогава за дъщеря му и приятеля му затворническите му години са били свързани с личното нещастие, лишение и слабост. Сега всичко се беше променило и той съзнаваше, че тази стара история го бе изпълнила със сила, на която и двамата разчитаха за окончателната безопасност и освобождаване на Чарлс. Той така се въодушеви от промяната, че започна да командува, и изискваше от тях, като от по-слаби, да му се доверяват като на по-силен. Предишните им роли един спрямо друг се размениха, но само от благодарност и обич, защото гордостта му идваше единствено от това, че може да служи на онази, която толкова му бе помогнала. „Всичко това е много любопитно — мислеше си мистър Лори с добродушната си наблюдателност, — но е естествено и правилно. Добре, приятелю, хващай кормилото, но го дръж здраво.

Не може да бъде в по-добри ръце.“

Въпреки че докторът правеше упорити усилия, и не преставаше да се опитва да освободи Чарлс Дарней или поне да го доведе до съд, течението на събитията беше твърде силно и бързо. Започна нова епоха³⁵. Кралят беше съден, осъден и обезглавен. Републиката на Свободата, Равенството, Братството или Смъртта се вдигна на оръжие срещу света, за да победи или да загине. По огромните кули на „Нотр Дам“ денонощно се вееше черен флаг. Триста хиляди души, призовани срещу световните тирани, се вдигнаха от разни краища на Франция, сякаш зъбите на дракона бяха посети в земята и сега бяха дали плод навсякъде — по планини и равнини, върху скали и камънаци, в наносната кал под яркото слънце на Юга и под облачното небе на Севера, в гори и долини, сред лозя и маслинени горички, сред

³⁵През 1793 г. във Франция било въведено ново републиканско летоброене — б. р.

ниската трева и стърнищата по нивите, по плодородните брегове на широките реки и в пясъка на морския бряг. Коя лична грижа можеше да се изправи срещу потопа на Година първа на Свободата? Потопът се надигаше отдолу, а не падаше отгоре и прозорците на Небето се бяха затворили!

Нямаше почивка, нямаше милост, нямаше покой, нямаше минутка отдих за пощада, нямаше време. Въпреки че дните и нощите минаваха както преди, когато времето беше още младо и за първи път имаше нощ и утро, никой не броеше часовете. Сред бушуващата треска на един народ времето беше забравено, също както ако някой болен се мята в треска. Един ден палачът наруши неестествената смълчаност на цял един град, като показа на народа главата на краля, а не много дни след това, едва ли не в същия миг, и главата на хубавата му жена, която, хвърлена в затвора, бе прекарала осем месеца в мъчителни страдания и косите ѝ бяха посивели.

И все пак, като едно странно противоречие, което се появява в такива случаи, времето беше дълго, макар че тъй бързо летеше в пламъци. Революционен трибунал в столицата и четиридесет или петдесет хиляди революционни комитета из цялата страна; закон за заподозрените, който унищожи всякаква гаранция за личната свобода и живот и предаваше всеки добър и невинен човек в ръцете на всеки лош и виновен. Затворите гъмжаха от хора, които не бяха извършили никакво престъпление, но никой не ги изслушваше. Тези неща скоро влязоха в реда на установените неща и започнаха да изглеждат много стари, преди още да са станали даже на няколко седмици. Над всичко се издигаше една омразна фигура, с която хората бяха тъй свикнали, сякаш бе стояла пред очите им още от сътворението на света — острата фигура на жената, която се наричаше Гилотина.

Тя беше всенародна тема на шеги. Леку-

ваше добре главоболието и сигурно предпазваше косата от побеляване; придаваше изтънчена бледност на лицето; тя беше националният бърснач, който бърснаше гладко: тоз, който целунеше Гилотината, поглеждаше през едно малко прозорче и кихваше в чувала. Тя беше символът на възраждането на човешкия род. Замести светия кръст. Висеше в умален вид като украшение върху гърдите на онези, които се бяха отрекли от кръста, и на нея се кланяха, и на нея вярваха навсякъде, където отричаха кръста.

Тя беше посякла толкова много глави, че бе покрила и себе си, и земята наоколо с огненочервен цвят. Разглобяваха я на части като играчка-главоблъсканица за малко дяволче и после пак я сглобяваха, когато потрябваше. Тя затваряше устата на красноречивите, покосяваше силните, премахваше красивите и добрите. В една-единствена утрин и за двадесет и две минути бе отрязала главите на двадесет и двама приятели с ви-

соко обществено положение, (Става дума за гилотинирането на жирондистките водачи) двајсет и един живи и един мъртъв. Главният палач, който работеше с нея, носеше името на силния мъж³⁶ от Стария завет. Но с такова оръжие той беше по-силен от своя съименник и по-сляп и всеки ден разбиваше вратите на самия божи храм.

Сред всичките тези ужаси и техните изчадия докторът вървеше с изправена глава: уверен в своята сила, предпазлив и упорит в целта си, без нито за миг да се усъмни, че в края на краищата ще успее да спаси Луси и нейния съпруг. Но реката на времето течеше тъй мощна и дълбока и така яростно отнасяше със себе си времето, че в момента, когато докторът се чувствуваше тъй сигурен и уверен, Чарлс беше лежал в затвора вече цяла година и три месеца. През този месец декември революцията бе станала тъй зла и безум-

³⁶Ослепеният от филистимляните Самсон. Според Дикенс палачът е по-сляп от библейския герой — б. р.

на, че реките на юг се затлачваха от трупове на удавени през нощта, а под зимното южно слънце изстребваха стотици затворници, наредени в редици или в карета. Но докторът продължаваше да крачи сред ужаса с изправена глава. Едва ли имаше по-известен човек от него в Париж. Едва ли имаше човек в по-странно положение от неговото. Мълчалив, човечен, необходим в болницата и затвора, използвайки познанията си еднакво за убийци и жертви, той стоеше настрана. Работеше, но положението му на затворник от Бастилията го отделяше от всички други хора. Не го подозираха в нищо, не го разпитваха за нищо, сякаш не беше възвърнат към живот след осемнадесет години, сякаш беше някакъв дух, който ходеше сред живите.

ДЪРВОРЕЗАЧЪТ

Една година и три месеца. През цялото това време Луси си мислеше с безпокойство, което растеше всеки час, че Гилотината може всеки момент да покоси и главата на съпруга ѝ. Ежедневно колите на осъдените трополяха по каменните улици, пълни с красиви момичета, хубави жени, кестеняви, чернокоси или посивели младежи, мъже, млади и стари, благородници и селяни — всички за червеното вино на Гилотината, всички, измъкнати на светло из тъмните килии на омразните затвори, за да ги отведат при нея и утолят всепоглъщащата ѝ жажда. Свобода, Равенство, Братство или Смърт — последното беше най-лесно да се постигне, о, Гилотина!

Ако внезапно сполетялата я беда и водовъртежът на времето бяха поразили дъщерята на доктора с безпомощно отчаяние, тя

щеше да прилича на мнозина. Но от часа, когато бе притиснала беловласата глава до младата си гърд в мансардата на Сен Антон, Луси бе останала вярна на дълга си. Тя му беше най-вярна в моментите на изпитание, тъй както тихата вяроност и доброта винаги ще бъдат.

Веднага след като се установиха в новото си жилище и баща ѝ се залови с професионалните си задължения, тя подреди малкото си домакинство, като че ли съпругът ѝ никога не бе я напуснал. Всяко нещо имаше определено място и за всяко нещо имаше определено време. Занимаваше се редовно с малката Луси, сякаш всички живееха отново заедно в английския си дом. Дребните неща, чрез които се залъгваше и вярваше, че скоро пак ще се съберат, малките приготовления за скорошното му завръщане, преместването на стола и книгите му, всичко това заедно с тържествената молитва специално за един скъп затворник сред многото бедни затво-

рени души и сянката на смъртта бяха почти единствените видими облекчения за подтиснатия ѝ ум.

Външно Луси не се промени много. Скромните черни дрехи, които тя и детето ѝ носеха, приличаха на траур, но бяха тъй спретнати и чисти, както и светлите дрехи от по-щастливите им дни. Лицето ѝ побледня и познатият съсредоточен израз стана нещо постоянно. Иначе си остана все така приятна и хубава. Понякога вечер, когато целуваше баща си, тя даваше воля на мъката си, сдържана през целия ден, и казваше, че единствената ѝ опора под небето е той. Той винаги твърдо ѝ отговаряше:

— Нищо не може да му се случи без мое знание и аз знам, че ще мога да го спася, Луси.

Една вечер, когато не бяха изминали и няколко седмици от техния променен живот, баща ѝ се върна и каза:

— Скъпа моя, в затвора има един висок

прозорец, до който понякога към три часа следобед Чарлс може да се добере. Когато това е възможно, а то зависи от много непредвидими случайности, той ще може да те зърне на улицата, ако застанеш на едно място, което ще ти покажа. Но ти, дете мое, няма да можеш да го видиш, а дори и да можеш, ще бъде опасно за теб да покажеш, че си го познала.

— О, покажи ми това място, татко, и аз ще ходя всеки ден.

Оттогава във всякакво време Луси чакаше там по два часа. Когато часовникът ударише два, тя беше там, а в четири смирено си тръгваше. Когато не беше много влажно или студено за детето, отиваха заедно. Друг път ходеше сама, но никога не пропусна нито ден.

Беше един тъмен и мръсен ъгъл на малка криволичеща уличка. Навесът на един резач на дърва, пълен с нарязани подпалки, бе единствената постройка в този край. Всичко

останало беше стени. На третия ден той я забеляза.

— Добър ден, гражданинко.

— Добър ден, гражданино.

Този поздрав беше въведен чрез декрет. Преди време той се бе разпространил доброволно сред по-изявените патриоти. Сега беше станал закон за всички.

— Пак ли се разхождаш, гражданинко?

— Нали виждате, гражданино!

Дърворезачът, дребен мъж, който много жестикулираше (по-рано поправяше пътища), погледна към затвора, посочи го и като сложи пред лицето си десетте си пръста, имитирайки решетка, шеговито занаднича през нея.

— Но не е моя работа — — каза той. И продължи да си реже дървата.

На другия ден той се оглеждаше за нея и я заговори веднага щом я видя:

— Я! Пак се разхождаш, гражданинко!

— Да, гражданино.

— А! И детенце! Това майка ти ли е, малка гражданко?

— Да кажа ли „да“, мамо? — прошепна малката Луси, като се притисна до нея.

— Да, миличкото ми.

— Да, гражданино.

— Да я! Но не е моя работа! Моя работа си е мойта работа. Виждаш ли триона? Казвам му Малката Гилотина. Ла, ла, ла, ла, ла, ла. Хоп — и главата му пада!

При тия думи цепеницата падна и той я хвърли в една кошница.

— Нарекох се Самсон на дървената Гилотина. Гледай пак! Лу, лу, лу, лу, лу, лу. Хоп — падна и нейната глава. Сега пък едно детенце. Гъди, гъди, гиди, гиди, хоп — и неговата главичка падна. Цялото семейство.

Луси потрепера, когато той хвърли още две цепеници в кошницата, но не беше възможно да избегне дърворезача, когато работеше там. От този момент, за да не го дразни, тя винаги първа го заговаряше и често

му даваше пари за пиене, които той охотно приемаше.

Той беше любопитен човек и понякога, когато съвсем го бе забравила и се взираше в покрива и решетката на затвора и сърцето ѝ се издигаше към съпруга ѝ, тя се стряскаше, когато забелязваше как я наблюдава, сложил коляно върху пейката, а трионът му почиваше.

— Но не е моя работа — казваше той тогава и бързо започваше да реже.

По всякакво време, в сняг и зимен мраз, сред щипещия пролетен вятър, горещото лятно слънце и есенните дъждове; и отново на зимния сняг и студ Луси прекарваше два часа на това място; всеки ден, когато си тръгваше обратно, тя целуваше стената на затвора. Мъжът ѝ я виждаше (така поне казваше баща ѝ) може би един от пет-шест пъти. Може би два или три пъти един след друг, може би нито един път цяла седмица или две. Но беше достатъчно, ако можеше

да я види поне веднъж и заради тази възможност тя би чакала цял ден, седем дни от седмицата.

Така минаха дните до месец декември, през което време баща ѝ ходеше сред ужасите с изправена глава. През един следобед, когато валеше слаб сняг, тя пристигна на обичайния ъгъл. Този ден имаше някакъв буен празник. По пътя видя къщите, украсени с малки пики, на върха на които бяха забодени червени калпаци. Имаше също трицветни ленти и разпространения надпис (най-често се срещаха трикоьорните букви): „Република, единна и неделима, Свобода, Братство или Смърт!“

Мизерната работилница на дърворезача беше толкова малка, че площта ѝ не стигаше за този надпис. Някой му го беше написал и думата „Смърт“ беше вмъкната с голяма мъка. На покрива, като добър гражданин, той бе поставил пика с калпак, а на прозореца беше изложил триона си с надпис „Малката

света Гилотина“ — по това време голямата заострена Гилотина беше вече канонизирана от народа. Работилницата му беше затворена и него го нямаше, което улесни Луси, и тя остана съвсем сама.

Но той не беше много далеч, защото скоро тя усети някакво неспокойно движение и чу приближаващи се викове, които я изпълниха със страх. Миг по-късно на ъгъла до стената на затвора нахлу тълпа хора, сред които беше дърворезачът, хванат за ръка с Отмъщението. Имаше най-малко петстотин души, които танцуваха като петстотин демона. Нямаше друга музика освен собствените им гласове. Те танцуваха под мелодията на една популярна революционна песен и така яростно отмерваха такта, че сякаш дружно тракаха със зъби. Танцуваха мъже с жени, жени с жени, мъже с мъже, както ги бе събрал случаят. Отначало представляваха някаква буря от червени шапки и груби вълнени парцали. После, когато изпълниха мястото и спряха,

за да наобиколят Луси, те започнаха да танцуват някакъв ужасен, безумен и призрачен танц. Идваха напред, после се отдръпваха, пляскаха с ръце, хващаха се за главите, въртяха се в кръг сами, хващаха се един друг и се въртяха по двойки и мнозина падаха на земята. Докато падналите лежах, другите се хващаха за ръце и всички заедно се въртяха. После кръгът се прекъсна и отделни кръгове от по двама-трима продължиха да се въртят, докато внезапно всички спряха, после пак започнаха, удряха се, хващаха се и си раздираха дрехите, обръщаха се на другата страна и почваха да се въртят в другата посока. Внезапно пак спряха, после отново започнаха да отмерват ритъма, подредиха се в редици, широки колкото улицата, и с глави надолу и ръце нагоре се спуснаха с крясъци. Никаква битка не можеше да бъде по-ужасяваща от този танц. Беше потресаващо зрелище — нещо, което преди е било невинно, а сега бе изцяло опорочено, едно жизнера-

достно развлечение, превърнато в средство за разлютяване на кръвта, за замъгляване на сетивата и вледеняване на сърцето. Грациозността, която все още се долавяше в него, го правеше още по-грозно, защото показваше как неща, в естеството си добри, са се изкривили и извратили. Разголената моминска гръд, замаяната почти детска глава, изящните нозе, които се смесваха с кръвта и мръсотията, бяха символи на разглобеното време.

Това беше танцът *карманьола*³⁷. Когато отмина и Луси продължи да стои смаяна и уплашена на прага на къщата на дърворезача, перестият сняг валеше тихо и падаше бял и мек, сякаш нищо не беше станало.

— О, татко! — Защото той стоеше до нея, когато тя вдигна очи, които за момент бе закрила с ръка. — Каква жестока и ужасна гледка!

— Знам, мила моя, знам. Много пъти съм

³⁷Народна революционна песен и танц, възникнали през 1792

— б. р.

я виждал. Не се плаши! Никой от тях няма да ти стори зло.

— Не се страхувам за себе си, татко. Но когато си помисля за мъжа си и жестокостта на тия хора...

— Скоро ще го избавим от тяхната жестокост. Отидох си, когато той се катереше към прозореца, и идвам да ти кажа. Никой няма да те види тук. Обърни се към най-високия покрив ей там и му дай целувка с ръка.

— Ще му дам, татко, и му изпращам и душата си с нея!

— Не можеш ли да го видиш, клето мое дете?

— Не, татко — каза Луси, копнееща и плачеща, докато целуваше ръката си. — Не. Стъпки в снега. Мадам Дефарж.

— Поздравявам те, гражданко — каза докторът.

— Поздравявам те, гражданино.

Това мимоходом. Нищо повече. Мадам Дефарж изчезна като сянка върху белия път.

— Дай ми ръката си, любов моя. Върви смело и весело, заради него. Така, добре! — Отминаха мястото. — Няма да е напразно. Утре Чарлс ще бъде на съд.

— Утре?

— Няма време за губене. Добре съм се подготвил, но трябва да се вземат някои предпазни мерки, а те не могат да се вземат, преди да го изправят пред трибунала. Още не е получил съобщение, но знам, че скоро ще го призоват за утре и ще го преместят в затвора „Консиержери“. Имам скорошни сведения. Не се страхуваш, нали?

Тя с мъка отговори:

— Имам доверие в теб.

— Имай, вътре в себе си. Напрежението ти почти свършва, мила моя. След няколко часа той ще бъде при теб. Осигурил съм му всякаква закрила. Трябва да се видя с Лори.

Той спря. Чуваше се тежък тропот на колела. И двамата знаеха добре какво означава той. Едно. Две. Три. Три коли, които пътува-

ха с ужасния си товар по тихия сняг.

— Трябва да видя Лори — повтори докторът, като я накара да тръгне по друг път.

Непреклонният възрастен джентълмен беше още на поста си. Нито за миг не бе го напускал. Той и неговите книжа често биваха претърсвани, защото непрекъснато се конфискуваше и национализираше някаква собственост. Лори спасяваше каквото може за собствениците. Нямаше друг човек, който можеше да опази онова, което банката „Телсън“ съхраняваше.

Тъмночервено и жълто небе и мъгла, която се надигаше от Сена, предизвестиха идването на мрака. Беше се почти здрачило, когато пристигнаха в банката. Величественото обиталище на Монсенъора изглеждаше напълно опустяло и разбито. Над купчина прах и пепел в двора се четяха думите: „Национална собственост. Република единна и неделима. Свобода, Равенство, Братство или Смърт!“

Кой беше с мистър Лори? Собственикът на палтото за езда, седнал върху стола, който не трябваше да се види? Кой беше ново-дошлият, от срещата с когото той се появи, развълнуван и изненадан, за да прегърне любимката си? На кого повтори пресекващите ѝ думи, когато, повишавайки глас и с глава, обърната към вратата на стаята, откъдето беше излязъл, той каза:

— Преместен е в „Консиержери“ и ще бъде призован утре.

Глава VI

ПОБЕДА

Страшният трибунал от петима съдии, обществен обвинител и суровите съдебни заседатели се събираше всеки ден. Списъците му излизаха всеки ден и тъмничарите в различни затвори ги четяха на затворниците. Най-честата тъмничарска шега беше: „Ей,

вие там вътре, излезте, за да чуete вечерните новини!“

— Шарл Евремонд, наречен Дарней!

Дойде най-после ред вечерните новини в „Ла Форс“ да започнат така.

Когато се извикваше някое име, носителят му се отделяше на едно място, определено за онези, които имаха нещастieto да са попаднали в списъците. Шарл Евремонд, наречен Дарней, знаеше какво ще стане с него. Беше видял стотици да си отиват така.

Подпухналият тъмничар, който носеше очила, когато четеше, погледна през тях, за да се увери, че е заел мястото си, и продължи да чете списъка, като по същия начин спираше при всяко следващо име. Имаше двадесет и три имена, но само двадесет отговориха на тях. Защото единият от затворниците беше умрял в затвора и беше забравен, а другите двама бяха вече гилотинирани и също забравени. Списъкът беше прочетен в същата сводеста стая, където Дарней бе видял своите

събрата-затворници през нощта на пристигането си. Всички бяха загинали в клането. Всяко човешко същество, към което той се бе привързал и с което се бе разделил, беше загинало на ешафода.

Набързо се казаха по няколко сърдечни думи за сбогом и раздялата скоро приключи. Това беше събитието на деня и обществото в „Ла Форс“ се залови с приготовления за някаква игра и малък концерт за вечерта. Хората се тълпяха край решетките и проливаха сълзи. Но сега двадесет места в замислената забава трябваше наново да се попълнят, а до заключването на затвора оставаше малко време: общите стаи и коридорите щяха да бъдат поверени на огромните кучета, които пазеха там цяла нощ. Затворниците не бяха безчувствени същества. Те просто се бяха приспособили към времето. По същия начин, макар с малки разлики, ги обземаше въодушевление, което несъмнено изпълваше някои с ненужна смелост на гилотината;

това не беше перчене, а по-скоро една безумна зараза, която идваше от безумно разтърсения обществен дух. При епидемии от чума някои от нас може да изпитат тайно влечение към болестта — някакво моментно и ужасно желание да умрем от болестта. Всеки от нас таи подобни чудатости в гърдите си, които просто чакат подходящи условия, за да се проявят.

Пътуването до „Консиержери“ беше кратко и тъмно. Нощта в килиите, населени с всякаква вредна паплач, беше дълга и студена. На другия ден петнадесет затворници бяха изправени на подсъдимата скамейка, след което извикаха името на Шарл Дарней. Всичките бяха осъдени на смърт и целият процес трая час и половина.

Най-сетне започна обвинението на „Шарл Евремонд, наречен Дарней“. Неговите съдии седяха с шапки с пера. Но червените груби калпаци с трицветните кокарди преобладаваха в залата. Като гледаше съдебните засе-

датели и разпенената публика, той си помисли, че естественият порядък се е нарушил и мошениците съдят честните хора. Най-долните, най-жестоките и най-лошите отрепки на града, в които винаги е имало нещо ниско, жестоко и лошо, сега управляваха положението: коментираха шумно, аплодираха, недоволствуваха, предвиждаха и ускоряваха резултата, без да има кой да ги спре. Мъжете бяха въоръжени най-различно. Някои от жените носеха ножове, други кинжали, едни ядяха и пиеха, зяпайки; много плетяха. Сред тях имаше една, която държеше под мишница малко плетиво, докато работеше. Беше на предния ред и стоеше до някакъв мъж, когото той не беше виждал, преди да се озове на бариерата, но веднага си спомни, че е Дефарж. Дарней забеляза, че тя му пошепна един-два пъти нещо в ухото и че вероятно беше негова съпруга. Онова обаче, с което двамата привлякоха вниманието му, беше, че макар да стояха съвсем близо до него, те

не го погледнаха нито един път. Изглежда, очакваха нещо с упорита решителност и гледаха само към съда. Под председателя седеше доктор Манет в обичайното си скромно облекло. Доколкото затворникът можеше да види, той и мистър Лори бяха единствените мъже, които не бяха свързани с Трибунала, които носеха обикновените си дрехи и не бяха навлекли грубите костюми на карманьолата.

Шарл Евремонд, наречен Дарней, се обвиняваше от обществения обвинител, че бил емигрант, чийто живот принадлежи на Републиката по силата на декрета, който забраняваше на всички емигранти да идват в страната под заплаха от смърт. Нямаше значение, че декретът е влязъл в сила след неговото завръщане във Франция. Той беше тук и декретът беше налице. Бяха го заловили във Франция и искаха главата му.

— Отрежете му главата! — викаше публиката. — Той е враг на републиката.

Председателят задрънка със звънеца, за да усмири виковете, и попита затворника истина ли е, че е живял дълги години в Англия.

Истина, без съмнение.

Тогава не е ли емигрант? За какъв се счита самият той?

Не емигрант в смисъла и духа на закона.

Защо? — поиска да узнае председателят.

Защото той се бе отказал доброволно от титла, която му е била омразна, както и от положение, което му е било омразно, и е напуснал страната си — преди думата „емигрант“ да започне да се използва в смисъла, който сега ѝ придаваше трибуналт, — за да живее от собствения си труд в Англия, а не от потта на отрудените хора на Франция.

Какви доказателства можеше да представи?

Той предаде имената на двама свидетели: Теофил Габел и Александър Манет.

Но той се е оженил в Англия — напомни председателят.

Да, но не за англичанка.

Френска поданица?

Да. По рождение.

Нейното име и фамилия?

— Луси Манет, единствена дъщеря на доктор Манет, добрия доктор, който седи ето там.

Този отговор произведе благоприятен ефект върху публиката. Възторжени викове за познатия на всички добър лекар процепиха залата. Хората така странно се развълнуваха, че веднага по няколко зверски физиономии, които само преди минута хвърляха кръвнишки погледи към затворника и сякаш нетърпеливо чакаха да го измъкнат на улицата и да го убият, потекоха обилни сълзи.

Чарлс Дарней направи тези първи няколко крачки по опасния път според многократните инструкции на доктор Манет. Той щеше да се ръководи от неговите внимателни съвети и във всяка следваща стъпка, която му предстоеше да направи, защото те бяха пред-

видили всеки инч от пътя му по-нататък.

Председателят попита защо се е върнал във Франция чак сега, а не по-рано.

Той отвърна, че не се е върнал по-рано просто защото не е имал средства, за да живее във Франция, освен онези, от които се е отказал; докато в Англия се е препитавал с уроци по френски език и литература. Върнал се е по настоятелната писмена молба на един френски гражданин, който му писал, че в негово отсъствие животът му е в опасност. Той дошъл, за да спаси живота на този гражданин и да свидетелствува истината независимо от рисковете. Това престъпно ли е в очите на Републиката?

Тълпата извика ентузиазирано: „Не!“ и председателят разклати звънеца, за да я успокои. Но тя продължи да вика: „Не!“ — докато накрая сама спря.

Председателят попита за името на този гражданин. Обвиняемият поясни, че този гражданин е и негов пръв свидетел. Той

също уверено се позова на неговото писмо, което му било отнето на Бариерата, но което, той изрази надежда, сигурно ще може да се намери сред документите, които лежаха пред председателя.

Докторът се бе погрижил и то беше там — беше го уверил, че ще бъде там — и в този момент от заседанието писмото беше извадено и прочетено. Гражданинът Габел беше призван, за да го потвърди, и той направи това. Гражданинът Габел най-учтиво и деликатно намекна, че поради напрегнатата работа на Трибунала с многобройните врагове на Републиката той е бил малко пренебрегнат в затвора „Абе“ — всъщност до преди три дена е бил почти изключен от патриотичните грижи на Трибунала. Тогава е бил призван и е бил освободен, защото заседателите заявили, че са удовлетворени по неговото обвинение, тъй като гражданинът Евремонд, наречен Дарней, се е предал.

След него разпитаха доктор Манет. Него-

вата голяма лична популярност и ясните му отговори направиха дълбоко впечатление. Той продължаваше да говори и показа, че обвиняемият е бил негов пръв приятел след освобождението му от дългите години затвор; че обвиняемият останал в Англия, неотменно верен и предан на дъщеря му и на самия него в тяхното изгнание; че не само не симпатизирал на аристократическото правителство там, а даже бил съден за държавна измяна — като враг на Англия и приятел на Съединените щати. Когато той изложи тези факти най-сдържано и прямо, съдът и тълпата станаха като един. Накрая, когато се обърна по име към мистър Лори, английски джентълмен, присъстваващ на процеса, който подобно на него също бил свидетел по това дело и можел да потвърди неговите показания, заседателите заявиха, че са чули достатъчно неща и са готови да гласуват, ако председателят е съгласен.

При всяко гласуване (съдебните заседа-

тели гласуваха явно и поотделно) тълпата гръмко викаше. Всички гласове бяха в полза на затворника и председателят обяви, че той е свободен.

След това се разигра една от онези необикновени сцени, с които тълпата понякога изкупваше в собствените си очи своята непостоянност или удовлетворяваше по-благородните си пориви към великодушие и милост или пък ѝ служеха за отдушник от натрупаната жестокост и ярост. Трудно може да каже човек кой от горните мотиви предизвикваше такива необикновени сцени. Вероятно и трите, като вторият преобладаваше. Веднага щом беше прочетена оправдателната присъда, започнаха да се леят обилни сълзи, както кръвта при други случаи, и затворникът беше обсипан с такива братски прегръдки от мъже и жени, които успяваха да се доберат до него, че след дългия изтощителен престой в затвора имаше опасност да припадне от умора. Още повече — той

знаеше, че същите тези хора, понесени от друг вятър, можеха да се нахвърлят върху му със същата стръв, да го насекат на парчета и да ги разхвърлят по улиците.

Поканиха го да се отстрани, за да направи място за други подсъдими, и това за момент го спаси от прегръдките. Бяха петима и щяха да ги съдят заедно като врагове на Републиката, задето не са ѝ оказали никаква помощ нито с думи, нито с дела. Трибуналът така бързо обезщети себе си и нацията за изплъзналата им се жертва, че петимата слязоха при него, преди още да беше си отишъл, осъдени на смърт през следващите двадесет и четири часа. Първият му съобщи това с познатия затворнически жест, означаващ Смърт — повдигнат пръст. Останалите добавиха гласно: „Да живее Републиката!“

Петимата наистина нямаха публика, за да удължи процеса им, защото, когато Чарлс Дарней и доктор Манет излязоха през вратата, около тях се събра голяма тълпа, сред

която можеха да се различат почти всички лица, които бяха седели в залата, с изключение на две, които той напразно търсеше. Когато излезе, тълпата отново се хвърли към него — хората плачеха, прегръщаха го и викаха поединично и на групи и накрая реката заля брега, където се разигра безумната сцена, лудешка като хората, които стояха на него.

Сложиха го на голям стол, който бяха изнесли от съдебната зала или от някоя друга стая или коридор. На стола бяха метнали червено знаме, а на гърба му бяха закрепили пика с червен калпак на върха. Дори молбите на доктора не помогнаха и в тази триумфална колесница Дарней беше заведен у дома си на раменете на разни мъже, а около него се вълнуваше море от червени калпаци, от чиито бурни дълбини изскачаха такива изкривени лица, че на няколко пъти той си помисли, че нещо се е побъркал и че се намира в кола, която го води към гилотината.

В тази безумна и призрачна процесия хората прегръщаха всички, които им се изпречваха, като го сочеха. Снежните улици почервеняха от републиканския цвят на тълпата, която крачеше и се извиваше по тях и която бе оцветила улиците под снега с едно по-наситено червено. Така донесоха Чарлс в двора на къщата, където живееше. Бащата на Луси се беше прибрал по-рано, за да я подготви, но когато съпругът ѝ се изправи пред нея, тя падна в несвяст в прегръдките му.

Когато той я притисна до сърцето си и с красивата ѝ глава закри лицето си от ревящата тълпа, за да не виждат как сълзите му и устните ѝ се сливат, няколко души започнаха да танцуват. Моментално и останалите затанцуваха и дворът се изпълни с карманьолата. После тълпата вдигна една млада девойка върху празен стол и я понесе като богинята на Свободата. След това тръгнаха и заляха съседните улици; по брега на река-

та, през моста и навсякъде карманьолата увличаше всички и ги завърташе в своя вихър.

След като хвана ръката на доктора, който стоеше гордо и победоносно пред него; след като стисна ръката на мистър Лори, който дойде запъхтян, след като се бе мъчил да се откопчи от карманьолата; след като целуна малката Луси, която бе повдигната, за да обвие с ръчички врата му; след като прегърна ревностно вярната Прос, която бе вдигнала детето, той грабна жена си в обятията си и я отнесе горе.

— Луси! Моя Луси! Аз съм спасен!

— О, най-скъпи ми Чарлс, нека благодаря на бога за това на колене, както досега му се молих.

И двамата набожно преклониха глави и сърца. Когато отново беше в прегръдките му, той ѝ каза:

— А сега говори с баща си, моя най-скъпа. Никой в цяла Франция нямаше да може да направи това, което той направи за мен.

Тя склони глава на гърдите на баща си, тъй както преди много години бе сложила неговата бедна глава на своята гърд. Той беше щастлив, че ѝ се е отплатил, страданията му бяха възнаградени и се гордееше със силата си.

— Не трябва да бъдеш слаба, миличка моя — възрази той. — Защо трепериш така? Нали го спасих!

Глава VII

ПОЧУКВАНЕ НА ВРАТАТА

„Нали го спасих!“ Това не беше някой от сънищата, към които често се бе връщал. Той наистина беше тук. Въпреки това съпругата му продължаваше да трепери и някакъв смътен, но подтискащ страх се бе загнездил в душата ѝ.

Атмосферата наоколо беше толкова мрачна и нажежена, тълпата беше така яростно

отмъстителна и избухлива, за най-малкото подозрение или от черна злоба непрекъснато избиваха невинни, а и трудно можеше да с забрави, че мнозина също тъй безупречни, невинни и мили на близките си хора, както мъжът ѝ, всеки ден споделяха съдбата, от която с мъка го бяха откопчили; затова сърцето ѝ не можеше напълно да се освободи от товара си, както ѝ се искаше да бъде. Започнаха да падат сенките на зимните следобеди и по улиците още продължаваха да трополят каруците на смъртта. Мислите ѝ ги следваха и го търсеха сред обречените. После се връщаше при него и още повече трепереше.

Баща ѝ се опитваше да я разсее, проявявайки съчувствено снизхождение към женската ѝ слабост, която му беше много чудна. Нямаше я вече мансардата, обушарството, нямаше „Сто и пет, Северната кула!“ Той беше изпълнил задачата, която си бе поставил, удържал обещанието си. Беше спасил Чарлс. Нека всички сега да се опрат на него.

Домакинството им беше съвсем скромно — не само защото това беше най-безопасният начин на живот и не дразнеше околните, но и защото те не бяха богати и Чарлс, макар и в затвора, беше плащал скъпо за лошата храна, за тъмничарите и за победните затворници. Отчасти поради тази причина, отчасти за да не налетят на някой домашен шпионин, те не държаха прислуга. Гражданинът и гражданката, които работеха като портиери на външната врата, от време на време им помагаша. Джери (мистър Лори им го беше предоставил почти изцяло) стана техен постоянен спътник през деня и спеше при тях всяка нощ.

По заповед на Единната и Неделима Република на Свободата, Равенството, Братството или Смъртта на всяка врата трябваше да бъдат написани едро и четливо, на известна височина от земята, имената на всички живущи. Затова името на мистър Джери Крънчър надлежно украсяваше долната част

на вратата. Когато следобедните сенки се сгъстиха, собственикът на името се появи, след като беше наблюдавал художника, когото доктор Манет нае, за да попълни списъка с името на Шарл Евремонд, наречен Дарней.

Сред всеобщия страх и недоверие, които помрачаваха живота, всички най-безобидни навици на хората се промениха. В малкото домакинство на доктора, както и в много други, продуктите, необходими за деня, се купуваха всяка вечер в малки количества и от различни магазинчета. Всеки се стремеше да не предизвиква внимание и да не дава никакъв повод за приказки и завист.

От няколко месеца мис Прос и мистър Крънчър изпълняваха службата на снабдители. Мис Прос носеше парите, мистър Крънчър — кошницата. Всеки следобед, когато уличните лампи светваха, те се залавяха със задълженията си и правеха и донасяха необходимите покупки. Макар че в дългогодишното си познанство с едно френско се-

мейство мис Прос би могла да научи езика им, ако беше пожелала, тя нямаше никакви желания в тази насока. Затова тя не знаеше нито думичка от тази „глупост“ (както обичаше да нарича френския), точно както и самият мистър Крънчър. На пазара тя изтърсваше по някое съществително пред продавача, без да го представи с необходимия член, и ако случайно това не беше думата, означаваща онова, което искаше да купи, тя започваше да го търси, после го хващаше и го държеше, докато траеше пазарлъкът. Тя винаги се пазареше, като показваше един пръст по-малко на търговеца, независимо от броя на неговите пръсти, указвайки с този жест справедливата цена на стоката.

— Хайде, мистър Крънчър — каза мис Прос със зачервени от удоволствие очи. — Ако сте готови, можем да си тръгваме.

Джери заяви с дрезгав глас, че е на нейните услуги. Отдавна бе изчистил ръждата от пръстите си, но нищо не беше в състояние да

приглади шипестата му коса.

— Има много неща за купуване — каза мис Прос. — Доста време ще походим. Трябва да купим и вино. Червените калпаци ще вдигнат хубави тостове.

— Мисля, че ще ви бъде все едно, мис — отвърна Джери, — дали пият за ваше здраве или за онзи стария.

— Кой е той? — попита мис Прос.

Малко неуверено мистър Крънчър обясни, че имал пред вид дявола.

— Аха! — каза мис Прос. — Не е нужен преводач, за да се разбере какво искат тия изчадия. Те си знаят сами едно — среднощни убийства и злини.

— Шшт, миличка! Моля ти се, бъди предпазлива! — извика Луси.

— Добре, добре, ще внимавам — каза мис Прос, — но нека тука да си кажа, че се надявам по улиците да няма разни вонящи на лук и тютюн прегръщаници и млясканици. А сега, Птичке, да не си мръднала от

тази камина, докато не се върна! Погрижи се за милия си мъж, който се върна при тебе, и не си вдигай хубавата главичка от рамото му. Стой ей така, докато пак се видим! Мога ли да попитам нещо, доктор Манет, преди да тръгна?

— Мисля, че може да си позволите тази свобода — отговори усмихнат докторът.

— За бога, не говорете за свобода. Достатъчно си патихме от нея — каза мис Прос.

— Шшт, мила. Пак ли започваш? — упрекна я Луси.

— Добре де, миличко — каза мис Прос, като кимна енергично с глава, — с две думи, аз съм поданица на негово най-благородно величество крал Джордж Трети. — Мис Прос се поклони, когато произнесе името му. — По силата на това моят принцип е: „Разстройвай политиката им, проваляй подлите им планове.“ На него възлагаме ний надежда. Бог да пази краля!

В пристъп на верноподаничество мистър

Крънчър повтори с ръмжене думите на мис Прос, като че беше в църква.

— Радвам се, че сте такъв добър англичанин, макар че ми се иска да не бяхте толкова прегракнали от тази настинка — каза одобрително мис Прос. — Но на въпроса, доктор Манет. Има ли някакви изгледи — това беше начинът, по който добрата жена се преструваше, че просто иска да се осведоми за нещо, което беше голяма грижа за всички, а тя споменаваше за него по най-бегъл начин, — има ли някакви изгледи да се измъкнем от това място?

— Страхувам се, че още не. Още е опасно за Чарлс.

— Брей, тц, тц, тц! — изговори мис Прос, като бодро подтисна въздишката си и погледна към милата златиста коса, осветена от огъня. — Значи, трябва да имаме търпение и да чакаме, това е всичко. Трябва да си държим горе главите, а долу да действваме, както брат ми Соломон казваше. Хайде, мис-

тър Крънчър, Да не си мръднала, Птиченце!

Те излязоха и оставиха Луси, съпруга ѝ, баща ѝ и детето край яркия огън. Очакваха мистър Лори да се върне скоро от банковата къща. Мис Прос беше запалила лампата, но я бе преместила настрана в един ъгъл, за да могат спокойно да се насладят на светлината на огъня. Малката Луси стоеше до дядо си и ръцете ѝ се бяха вкопчили в рамото му. С глас, който не надвишаваше шепот, той започна да ѝ разказва приказка за някаква прекрасна и силна фея, която отворила стените на затвора и пуसнала оттам един пленник, който някога бил помогнал на феята. Всичко беше тихо и спокойно и Луси се чувствуваше по-добре.

— Какво е това? — изведнъж извика тя.

— Мила моя — каза баща ѝ, като спря да разказва и докосна ръката ѝ. — Овладей се! Колко си се изнервила! От най-малкото нещо — от нищо — се стряскаш! Ти си дъщеря на баща си!

— Стори ми се, татко — измънка извинително Луси с преbledняло лице, — че чужди странни стъпки по стълбите.

— Любов моя, стълбите са тихи като самата смърт.

Докато изричаше тия думи, на вратата силно се потропа.

— О, татко, татко! Какво може да е това? Скрий Чарлс! Спаси го!

— Дете мое — каза докторът, като стана и сложи ръка на рамото ѝ, — аз го спасих. Каква е тази слабост, скъпа моя! Чакай да отида на вратата.

Взе лампата в ръцете си, прекоси двете междинни стаи и отвори. Чу се грубо хлопване на крака и четирима космати мъже с червени калпаци, въоръжени със саби и пещови, нахълтаха в стаята.

— Гражданинът Евремонд, наречен Дарней — каза първият.

— Кой го търси? — отвърна Дарней.

— Аз. Ние го търсим. Познавам те, Евре-

монд. Видях те пред съда днес. Ти отново си затворник на Републиката.

Четиримата го заобиколиха там, където стоеше с жена си и притисналото се до него дете.

— Кажете ми: как така и защо пак съм затворник?

— Засега ще те върнем в „Консиержери“ и ще узнаеш утре. Призован си утре на съд.

Доктор Манет се бе вкаменил от неочакваното посещение и стоеше с лампа в ръка, сякаш беше някаква статуя, направена специално за да я държи. След тия думи той се раздвижи, остави лампата и се обърна към говорещия, като леко го хвана за предницата на широката червена вълнена риза. После каза:

— Казваш, че го познаваш. А мене познаваш ли?

— Да, познавам те, гражданино доктор.

— Всички те знаем, гражданино доктор
— каза и другият.

Той погледна разсеяно единия, после другия и след малка пауза рече с по-тих глас:

— Сега ще ми отговорите ли на въпроса му? Как стана така?

— Гражданино доктор — каза неохотно първият, — има донесение срещу него от комитета в Сен Антоан. Този гражданин — посочвайки втория посетител — е от Сен Антоан.

Посоченият гражданин кимна с глава и добави:

— Той е обвинен от Сен Антоан.

— В какво? — попита докторът.

— Гражданино доктор — каза първият с предишната неохота, — не питай повече. Ако Републиката поиска жертви от теб, ти, като добър патриот, сигурно с радост ще ги направиш. Републиката пред всичко остана-ло. Народът е върховен господар. Евремонд, бърза ме.

— Една дума — помоли докторът. — Ще ми кажете ли кой го обвинява?

— Това е забранено — каза първият. —
Но можеш да попиташ този от Сен Антоан.

Докторът обърна очи към него. Той смутено задвижи крака, потри брадата си и накрая каза:

— Наистина, забранено е. Но са го обвинили, и то в нещо много сериозно, гражданинът и гражданката Дефарж. И един друг.

— Какъв друг?

— Питаш ли, докторе?

— Да.

— Тогава. — каза онзи от Сен Антоан със странен поглед — ще ти отговорят утре. А сега млъквам!

Глава VIII

ИГРА НА КАРТИ

В щастливо неведение за новата беда в къщи, мис Прос се промъкваше през тесните улички и прекоси реката по моста Пон-

Ньоф, като пресмяташе наум броя на покупките, които трябва да направи. До нея с кошницата вървеше мистър Крънчър. И двамата надничаха в магазините отляво и отдясно, предпазливо оглеждаха всяко по-голямо сблище от хора и се отбиваха от пътя си, за да избягнат по-възбудените групи разговарящи. Вечерта беше хладна и мъгливата река, замъглена от пламтящи светлини и заглушена от резки шумове, се виждаше при закотвените шлепове, в които ковачи правеха оръжия за армията на Републиката. Горко томува, който дръзнеше да се подиграе с тази армия или да получи незаслужено повишение в нея! По-добре да не му е израствала брадата, защото националният бръснач гладко го избръсваше.

Като купи някои продукти и малко масло за лампата, мис Прос се сети за виното, което бяха поискали. След като надникна в няколко кръчми, тя се спря пред емблемата на „Добрият републиканец Брут от

древността“, недалеч от Народния дворец, по-рано (два пъти) Тюйлери, където имаше интересни неща. Кръчмата изглеждаше по-спокойна от други подобни места, край които бяха минали, и макар почервеняла от патриотични калпаци, все пак не беше толкова червена. Като се посъветва с мистър Крънчър и установи, че той е на същото мнение, мис Прос, придружена от кавалера си, прибегна до услугите на „Добрият републиканец Брут от древността“.

Бегло поглеждайки опушената лампа, хората с лули, които играеха със смачкани карти и жълти домина, един гол до кръста работник, целият в сажди, който четеше вестник на глас, околните, които го слушаха; оръжията, едни в ръка, други оставени подръка встрани; двама-трима посетители, които, заспали с изпружени напред тела и с рошавите си черни жакети с високи рамене, тогава много на мода, приличаха в тая поза на задрямали мечки или кучета, бегло

поглеждайки към всичко това, двамата посетители с вид на чужденци приближиха до тезгяха и посочиха онова, което искаха да купят.

Докато сипваха виното им, един мъж се отдели от друг в един ъгъл и стана, за да си тръгне. На излизане той трябваше да мине покрай мис Прос. В момента, когато лицата им се срещнаха, мис Прос изкрещя и плесна с ръце.

В миг цялата кръчма беше на крака. Най-често някой убиваше друг заради някакво разногласие. Всички се огледаха в очакване да зърнат падащо тяло, но видяха само един мъж и една жена, които втренчено се гледаха. Мъжът външно изглеждаше като абсолютен французин и републиканец. Жената очевидно беше англичанка.

Онова, което се каза при тази разочароваша развързка от сподвижниците на добрия републиканец Брут от древността, освен че беше нещо много шумно и многословно, се

стори на мис Прос и нейния покровител като реч на староеврейски или халдейски, въпреки че и двамата бяха напрегнали слух. Но те не можеха да чуят нищо в изненадата си. Защото, трябва да се отбележи, не само мис Прос изгуби ума и дума от почуда и вълнение, но и мистър Крънчър — макар и по свой начин — изпадна в състояние на най-голямо удивление.

— Какво става? — каза човекът, който беше предизвикал писъка на мис Прос. Говореше на английски с раздразнен, рязък глас (макар и тихо).

— О, Соломон, скъпи Соломон — извика мис Прос, като отново плесна с ръце. — Да те намеря тук, след като не съм те виждала, нито чувала толкова дълго време!

— Не ме наричай Соломон. Искаш ли да ме убият? — каза мъжът смутено и уплашено.

— Братко, братко — извика мис Прос и избухна в плач. — Толкова ли съм била лоша

с теб, та да ме питаш такова нещо?

— Тогава дръж си бърбария език — каза Соломон — и излез навън, ако искаш да ми кажеш нещо. Плати си виното и излизай. Кой е този човек?

Мис Прос поклати любещата си и обезсърчена глава към не дотам любезния ѝ брат и каза през сълзи:

— Мистър Крънчър.

— Нека и той да излезе — каза Соломон.
— Той за таласъм ли ме мисли?

Очевидно мистър Крънчър мислеше именно така, ако се съди по изражението му. Не каза нито дума, обаче мис Прос потършува из дъното на чантичката си, обляна в сълзи, и плати виното. След това Соломон се обърна на френски към последователите на добрия републиканец Брут, при което те се върнаха към масите и заниманията си.

— А сега — каза Соломон, като спря на тъмния уличен ъгъл — казвай какво искаш!

— Каква ужасна нелюбезност от брат,

когото винаги съм обичала — извика мис Прос, — да ме поздравява така студено, без никакво чувство.

— Добре де, дявол да го вземе! Ето! — каза Соломон, като млясна мис Прос по устата. — Сега доволна ли си?

Мис Прос само поклати глава и мълчаливо заплака.

— Ако очакваш да съм изненадан — каза брат ѝ Соломон, — не съм. Знам, че си тука. Знам за повечето хора, които са тук. Ако наистина не искаш да ми навлечеш неприятности — в което не съм напълно сигурен, — веднага изчезвай и ме остави на мира. Зает съм. Аз съм служебно лице.

— Моят брат англичанин Соломон — изстена мис Прос, като вдигна насълзените си очи, — който със способностите си можеше да стане велик и благороден човек в собствената си страна... Служител на чужденци, и то какви чужденци! Да бях по-добре те видяла в...

— Нали ти казах! — прекъсна я брат ѝ.
— Знаех си аз. Искаш да ме съсипеш. Ще ме обявят за подозрителен заради собствената ми сестра. Точно сега, когато се оправям

— Да ме опази милостивият господ! — извика мис Прос. — По-скоро няма никога повече да те видя, мили Соломон, макар че винаги съм те обичала искрено и ще продължа да те обичам. Кажи ми само една мила дума, кажи ми, че не сме сърдити и че пак сме си обични един на друг, и повече няма да те задържам.

Добрата мис Прос! Като че ли отчуждението между тях беше настъпило по нейна вина. Та нали още преди години в онзи тих ъгъл в Сохо мистър Лори знаеше, че скъпоценният ѝ брат бе прахосал парите ѝ и я беше оставил!

Той произнесе милата дума с много по-неохотно снизхождение и покровителственост, отколкото ако достойнствата и положенията им бяха разменени, както става винаги

и навсякъде в този свят, при което мистър Крънчър го докосна по рамото и неочаквано се намеси с прегракналия си глас, като му зададе много странен въпрос:

— Ей, мога ли аз да те помоля за една услуга? Името ти Джон Соломон ли е или Соломон Джон?

Служителят рязко се обърна към него с недоверие. Досега този човек не си беше отворил устата.

— Кажи де! — каза мистър Крънчър. — Кажи си, кажи ясно! (Между другото това беше нещо, което самият той не можеше да направи.) Джон Соломон или Соломон Джон? Тя ти казва Соломон и сигурно знае, нали ти е сестра. Аз пък знам, че си Джон. Кое е първото? И това друго име Прос. Не се казваше така в Англия.

— Какво искате да кажете?

— Абе не знам, защото не мога да се сетя как ти беше името там, у нас.

— Не можеш, нали?

— Не. Но кълна се, че беше някакво име от две срички.

— Така ли?

— Да. Другото беше от една сричка. Аз те знам. Ти беше свидетел и шпионин в Бейли. Как се казваше тогава бе, в името на царя на лъжите, казвай, защото ти си му син!

— Барсад — намеси се друг глас.

— Това беше името, залагам хиляда лири, ако не беше! — извика Джери.

Гласът, който се намеси, принадлежеше на Сидни Картън. Той беше пъхнал ръце зад полите на палтото си и стоеше небрежно до лакътя на мистър Крънчър, сякаш беше в самия Олд Бейли.

— Не се плашете, скъпа Прос. Вчера пристигнах при мистър Лори, за голяма негова изненада. Разбрахме се да не се показвам никъде, докато нещата не се оправят или ако не потрябвам за нещо. Сега се представям на брат ви, защото ще го помоля за един малък разговор. Искаше ми се вашият брат

да има по-достойна професия от тази на мистър Барсад. Заради вас ми се иска мистър Барсад да не беше черна затворническа овца.

На жаргона на тъмничарите „овца“ значеше шпионин. Бледото лице на шпионина сега побледня още по-силно и го попита как смее...

— Ще ви кажа — каза Сидни. — Видях ви, мистър Барсад, когато излизахте от затвора „Консиержери“, а аз гледах по стените — преди повече от час. Лицето ви се запомня лесно, а аз по начало помня лица. Понеже се учудих, като ви видях да излизате оттам, и понеже имам причина, която ви е известна, да ви свържа с нещастията на един приятел, който е в голяма беда сега, тръгнах след вас. Влязох в оная кръчма, по петите ви, и седнах наблизо. Лесно разбрах от откритите ви приказки и от слуховете, които свободно се разпространяват от вашите почитатели, с какво точно се занимавате. И така, постепенно

това, което извърших случайно, се превърна в цел, мистър Барсад.

— Каква цел? — попита шпионинът.

— Опасно е да ви обяснявам тук, на улицата. Ще ми отделите ли няколко минути насаме — например в банката „Телсън“.

— Това заплаха ли е?

— А, нима така се изразих?

— Защо тогава трябва да ходя там?

— Наистина, мистър Барсад, не мога да ви кажа, щом не можете да се сетите.

— Искате да кажете, че няма да ми обясните, сър? — запита шпионинът нерешително.

— Разбирате ме много добре, Барсад. Няма да ви кажа.

Небрежната решителност на Картън помогна извънредно много на умението и бързината, с които се налагаше да действа в работата, която тайно си бе наумил, както и да се справи с човек като този. Набитото му око забеляза това и максимално се възползу-

ва от него.

— Вижте какво, предупреждавам ви — каза шпионинът и погледна с упрек сестра си, — ако стане нещо, грешката си е ваша.

— Хайде, хайде, Барсад — възкликна Сидни. — Не бъдете неблагодарен. Ако не уважавах сестра ви, нямаше да ви направя такова любезно предложение, от което ще бъдем взаимно удовлетворени. Идвате ли с мен в банката?

— Искам да чуя какво имате да ми казвате. Добре, идвам.

— Предлагам най-напред да отведем сестра ви до ъгъла на нейната улица. Дайте да ви хвана под ръка, мис Прос. С такива като този не е хубаво да ходите навън без придружител. И понеже вашият придружител познава мистър Барсад, аз ще го поканя да дойде с нас при мистър Лори. Готови ли сме? Хайде тогава!

Скоро след това мис Прос си спомни — и не го забрави цял живот, — че когато хвана

Сидни подръка и вдигна поглед към лицето му, умолявайки го да не прави нищо лошо на Соломон, почувствува у него една енергична устременост, едно вдъхновение в очите му, което не само че странно противоречеше на нехайния му маниер, но и някак го променяше и извисяваше. Но тогава тя бе прекалено обзета от страхове за брат си, който не заслужаваше обичта ѝ, и особено внимателно слушаше дружелюбните уверения на Сидни, за да обърне внимание на това, което забеляза.

Оставиха я на ъгъла на улицата и Картън тръгна напред към мистър Лори, който живееше на няколко минути оттам. Джон Барсад или Соломон Прос вървеше редом с него.

Мистър Лори тъкмо беше свършил вечерята си и седеше пред няколко весело прашящи цепеници — сигурно виждаше сред пламъците образа на един по-млад, макар и вече застаряващ господин от банката „Телсън“, който се беше взирал в червените въ-

глени в хотела „Крал Джордж“ в Дувър преди толкова години. Той обърна глава, когато влязоха, и по лицето му се изписа изненада, като че виждаше непознат.

— Братът на мис Прос, сър — каза Сидни. — Мистър Барсад.

— Барсад — повтори старият джентълмен. — Барсад? Това име нещо ми говори — и лицето също.

— Нали ви казах, че имате запомнящо се лице, мистър Барсад — отбеляза хладно Картън. — Моля ви, седнете.

Той сам взе стол и подпомогна паметта на мистър Лори, като намръщено каза:

— Беше свидетел по онова дело.

Мистър Лори мигновено си спомни и погледна новодошлия с нескрито отвращение.

— Мистър Барсад е бил разпознат от мис Прос като любещия ѝ брат, за когото сте чували — каза Сидни, — и той призна връзката. Минавам към по-лошите новини. Дарней е бил арестуван отново.

Поразен, старият джентълмен възкликна:

— Какво говорите! Преди два часа го оставих свободен и в безопасност и даже мислех да се върна при него!

— Въпреки това е арестуван. Кога е станало това, мистър Барсад?

— Ей сега, ако изобщо е станало.

— Мистър Барсад е най-достоверният източник, сър — каза Сидни. — Научих от един разговор на чаша вино между мистър Барсад и негов приятел и събрат — шпионин, че арестът е извършен. Той е довел вестителите до вратата и е видял как портиерът ги е пуснал. Няма никакво съмнение, че пак са го отвели.

Деловият поглед на мистър Лори прочете по лицето на Сидни, че няма смисъл да се губи време в мъдрувания. Смутен, но с ясното съзнание, че нещата може да зависят от самообладанието му, той се овладя и продължи да слуша внимателно в мълчание.

— Според мен — каза Сидни — името

и влиянието на доктор Манет могат да му послужат утре. Нали казахте, че той пак ще бъде изправен пред Трибунала утре, мистър Барсад?

— Да, така мисля.

— Или дори днес. Но може и да се лъжа. Признавам, мистър Лори, аз съм много разтревожен, че доктор Манет не е могъл да предотврати този арест.

— Може да не е знаел предварително за него — каза мистър Лори.

— Но това обстоятелство би било още по-тревожно, като се има пред вид колко е свързан със зет си.

— Така е — призна мистър Лори, подпирайки брадичка с разтревожената си ръка, а очите му гледаха тревожно Картън.

— Накратко — каза Сидни, — това е едно отчаяно време, когато се играят отчаяни игри с отчаяни залози. Нека докторът да спечели. Аз ще загубя. Животът на никого тук не струва нищо. Днес народът те носи

на ръце до в къщи, утре те осъжда на смърт. Аз пък съм решил да заложа, ако се случи най-лошото, на един приятел в „Консиержерри“. Приятелят, когото съм решил да спечеля, е мистър Барсад.

— Трябва да имате доста добри карти, сър — каза шпионинът. — Сега ще видя. Ще видя с какво разполагам. Мистър Лори, нали знаете какво животно съм. Ще ми дадете ли мъничко бренди?

Бутилката беше поставена пред него и той изпи една чаша, после друга и умислен, премести шишето настрана.

— Мистър Барсад — продължи той с тон на човек, който наистина си гледа картите. — Затворническа овца, емисар на републиканските комитети, ту тъмничар, ту затворник, но винаги шпионин и таен доносник, още по-ценен тук, защото е англичанин, понеже един англичанин на тия длъжности по-трудно може да бъде заподозрян в подкупничество, отколкото един французин.

Така той се представя на своите работодатели под фалшиво име. Това е много добра карта. Мистър Барсад, понастоящем на служба при републиканското правителство на Франция, по-рано е служил на аристократическото правителство на Англия, враг на Франция и на Свободата. Това е превъзходна карта. В тази страна на подозрителност изводът, поясен от бял ден, е, че мистър Барсад все още е на заплата при аристократическото правителство на Англия, че е шпионин на Пит³⁸, че е коварен враг на Франция, който се крие в пазвите ѝ, английски предател и агент на злото, за което толкова много се говори и толкова трудно се открива. Тази карта трудно може да се бие. Следите ли картите ми, мистър Барсад?

— Не разбирам играта ви — отговори неспокойно шпионинът.

³⁸Уилям Пит Младши (1759–1806) — министър-председател на Англия и един от организаторите на „европейската коалиция“ срещу Франция — б. р.

— Играя най-силния си коз. Предаване на мистър Барсад на най-близкия комитет. Погледнете си картите, мистър Барсад, и вижте с какво разполагате. Не бързайте.

Сидни Картън привлече бутилката, сипа си още една чаша бренди и я изпи. Той видя, че шпионинът се страхува да не би да пийне повече и в това състояние бързо да го предаде. Затова си наля пак и изпи нова чаша.

— Вижте внимателно картите си, мистър Барсад. Не бързайте.

Картите бяха дори по-слаби, отколкото подозираше. Мистър Барсад видя сред тях няколко губещи карти, за които Сидни Картън не знаеше нищо. Изхвърлен бе от почтената си работа в Англия поради прекалено много и неуспешни лъжесвидетелства, а не защото там не беше необходим; ние, англичаните, доста отскоро имаме основание да се гордеем, че стоим над шпионите и тайните служби. Той знаеше, че бе прекосил Ламанша и се бе съгласил да работи

във Франция: най-напред като провокатор и подслушвач сред сънародниците си, после като провокатор и подслушвач сред французите. Добре знаеше, че е бил шпионин при сваленото правителство в квартала Сен Антоан и в кръчмата на Дефарж, че е получавал от бдителната полиция сведения за доктор Манет в затвора, за освобождаването му и целия му живот, за да може да влезе в интимен разговор с Дефарж и жена му. Той беше опитал с мадам Дефарж и се бе провалил напълно. Винаги си спомняше с тръпнещ страх как онази ужасна жена плетеше, когато ѝ говореше, как злокобно го гледаше, докато пръстите ѝ се движеха. Оттогава я беше виждал много пъти в комитета на Сен Антоан как изважда списъците и предава хора на гилотината. Той знаеше, както всички други с неговата професия, че никога не може да бъде в безопасност. Че беше невъзможно да избяга. Че здраво е привързан към сянката на топора. Че независимо от всевъзможни-

те му лавирания и коварства в служба на терора, една дума бе достатъчна, за да обърне терора срещу самия него. Ако го обвинят в тежките провинения, които сега изплуваха в ума му, той знаеше, че онази ужасна жена, за чийто безмилостен характер имаше толкова доказателства, щеше да извади срещу него онзи злокобен списък и щеше да смаже последния му шанс за живот. Освен че всички тайни агенти бързо изпадат в страх, тук наистина имаше карти от една и съща черна боя, които даваха пълно основание на играча да побледнее като смъртник.

— Май не ви харесват картите — каза Сидни с най-спокоен тон. — Ще играете ли?

— Мисля, сър — каза шпионинът угоднически, обръщайки се към мистър Лори, — че мога да апелирам към един джентълмен на вашата възраст и с вашето благородство да убедите този джентълмен, толкова по-млад от вас, да не играе при никакви обстоятелства коза, за който спомена. Признавам, че

съм шпионин и че това е позорно занятие, но нали все пак някой трябва да го върши. А този господин не е шпионин и защо трябва да пада толкова низко и сам да става такъв?

— След няколко минути, мистър Барсад — каза Картън, все едно, че говореха на него, и погледна часовника си, — ще изиграя този коз без всякакви угризения.

— Все се надявах, господа — каза шпионинът и непрекъснато се опитваше да въвлече мистър Лори в разговора, — че вашето уважение към сестра ми...

— Не бих могъл да засвидетелствувам уважението си към сестра ви по-добре, освен като окончателно я отърва от нейния брат — каза Картън.

— Все пак не размислихте ли, сър?

Угодническият тон на шпионина странно контрастираше с очебийно грубите му дрехи и обичайното му държание, но невъзмутимостта на Картън така го пресече (впрочем за много по-честни и мъдри люде от него са-

мия Картън представляваше една загадка), че той се запъна и спря. Докато се чудеше какво да направи, Картън каза, отново заемайки позата на човек, който разглежда карти:

— Сега си мисля, че може би имам и една друга карта, която още не съм споменал. Онзи приятел и също така овца като тебе, който каза, че пасе в провинциалните затвори, кой беше той?

— Французин е. Не го познавате — каза бързо шпионинът.

— Французин, значи — повтори Картън и се замисли и въпреки че повтори думата, изглеждаше, като че изобщо не го забелязва. — Хм, може и да е.

— Е, уверявам ви — каза шпионинът, — макар че това не е важно.

— Макар че това не е важно — повтори Картън по същия механичен начин, — макар че не е важно. Не, не е важно. Не. И все пак аз познавам това лице.

— Мисля, че не. Сигурен съм, че не го познавате. Не може да бъде — каза шпионинът.

— Не-може-да-бъде — измърмори Сидни Картън като ехо и пак напълни чашата си (слава богу, беше малка). — Не може да бъде. Говореше добре френски. И все пак като чужденец.

— Като провинциалист — каза шпионинът.

— Не. Като чужденец — извика Картън и удари с разтворената си ръка по масата, защото нещо в ума му просветна. — Клай! Маскиран, но същият. Този човек също е бил в Олд Бейли.

— Не бързайте, сър — каза Барсад с усмивка, която още повече изкриви на една страна гърбавия му нос. — Тук вече ми дават преимущество. Клай (който, признавам след толкова години, наистина ми беше партньор) почина преди няколко години. Бях при него, когато беше болен. Погребяха го в Лондон в църквата „Свети Панкрас“. Не-

говата непопулярност сред мошениците ми попречи да изпратя останките му, но помогнах да го сложат в ковчега.

В този момент мистър Лори забеляза от мястото си някаква призрачна сянка върху стената. Търсейки източника ѝ, той откри, че тя се получаваше от внезапно и необикновено повдигане и щръкване на вдигнатата и щръкнала коса на мистър Крънчър.

— Нека да бъдем разумни — каза шпионинът — и нека бъдем справедливи. За да ви покажа, че грешите и колко несъстоятелно е вашето твърдение, ще ви покажа удостоверение за погребението на Клай, което случайно нося в бележника си. — Той бързо го извади и отвори. — От тогава е. Ето го. Моля ви, погледнете го, погледнете го! Може да го вземете. Не е подправено.

В този момент мистър Лори забеляза как отражението върху стената се удължи и мистър Крънчър стана и пристъпи напред. Косата му беше неимоверно щръкнала, като че

ли кравата със счупен рог го беше разрошила в къщата на Джек.

Мистър Крънчър стоеше до шпионина, който не го виждаше, и го докосна по рамото като някакъв призрачен разсилен.

— Значи, така станало с Роджър Клай, господинчо — каза мистър Крънчър с непроницаемо и желязно изражение. — Значи, ти си го турил в ковчега, а?

— Да, аз.

— А кой го извади от него?

Барсад се облегна назад в стола си и изпелтечи:

— Какво искате да кажете?

— Искам да кажа — каза мистър Крънчър, — че той никога не е бил там. Не! Не, не е бил! Да ми отрежат главата, ако някога е бил вътре.

Шпионинът погледна двамата джентълмени. Те гледаха Джери с неизразимо удивление.

— Аз пък ти казвам — продължи Джери,

— че онзи ковчег го напълнихте с павета и пръст. Няма кво да ми разправяш, че сте погребали Клай. Това беше измама. Аз и още двама знаеме това.

— Откъде знаете?

— Какво ти влиза в работата! Лъжец! — изръмжа мистър Крънчър. — А аз отдавна ти имам зъб, с твоите гадни клевети срещу хората от занаята. Ще те хвана за гърлото и ще те удуша за половин гвинея.

Сидни Картън, който заедно с мистър Лори беше изпаднал в пълно изумление при неочаквания обрат, сега помоли мистър Крънчър да се успокои и да обясни работата.

— Друг път, сър — отговори уклончиво той, — сега не е време да се обясняваме. Това, което ви казвам, е, че той си знае, дето Клай никога не е бил в онзи ковчег. Ако пак каже, че е бил, една думичка само да каже, и аз ще го хвана за гърлото и ще го удуша за половин гвинея. — Мистър Крънчър го казваше, като че това бе доста щедро пред-

ложение. — Иначе веднага ще отида да го предам.

— Хм! Виждам нещо — каза Картън. — Имам още една карта, мистър Барсад. Невъзможно е тук, в развилнелия се Париж, където въздухът е пълен с подозрение, да се отървете от обвинение, защото вие поддържате връзка с друг един шпионин на аристократите със същата като вашата биография, още повече, че около него има някаква мистерия — преструвал се е на умрял и после е възкръснал! Заговор в затворите: чужденецът срещу Републиката. Силна карта — карта за гилотината. Ще играете ли?

— Не — отвърна шпионинът. — Предавам се. Признавам, че бяхме толкова омразни на ужасната тълпа, че аз се измъкнах от Англия с риск да ме претрепят; и Клай го търсеха навсякъде и никога нямаше да се измъкне, ако не беше тази измама. Но как този човек тук знае за нея, е чудо на чудесата за мен.

— Недейте мислете за този човек — отвърна сърдито заядливиият мистър Крънчър. — Достатъчно ще си имате главоболия, че сте помогнали на онзи господин. И вижте какво! Още един път ви казвам! — Никой не може да удържи мистър Крънчър още един път да демонстрира своята щедрост: — Ще те хвана за гърлото и ще те удуша за половин гвинея,

Затворническата овца се извърна от него и каза с по-голяма решителност на Сидни Картън:

— Трябва да приключваме. Скоро отивам на пост и не мога да закъснявам. Казахте ми, че имате предложение. Какво е то? Няма смисъл да искате много от мен. Ако ме накарате да направя нещо, свързано със службата ми, и да се изложя на допълнителна опасност, по-скоро бих се изложил на риска да откажа, отколкото на риска да се съглася. С две думи, ще избира първото. Говорите за отчаяние. Ние тук всички сме отчаяни.

Запомнете! Мога да ви предам, ако реша, и мога с разни клетви да се измъкна от каменните стени, както мнозина могат. А сега какво искате от мен?

— Не много. Вие сте тъмничар в „Консиержери“, нали?

— Казвам ви веднъж за винаги, не е възможно никакво бягство — каза твърдо шпионинът.

— Защо ми говорите за това, което не съм поискал от вас. Вие сте тъмничар в „Консиержери“, нали?

— Понякога съм.

— Но можете да бъдете, когато поискате, нали?

— Мога да влизам и да излизам, когато поискам.

Сидни Картън си сипа още една чаша и бавно я изля върху камината, като наблюдаваше как се изтича. Като свърши, той стана и каза:

— Дотук говорихме пред тези двама

мъже, защото беше по-добре достойнствата на картите ми да се знаят и от други. Елате в тъмната стая там да си кажем една последна дума.

Глава IX

ИГРАТА ЗАПОЧВА

Докато Сидни Картън и затворническата овца бяха в тъмната стая и говореха тъй тихо, че нищо не се чуваше, мистър Лори погледна Джери със значително недоверие и подозрение. Начинът, по който човекът на честния занаят посрещна погледа му, не вдъхваше вяра. Той сменяше крака, на който стоеше толкова често, сякаш имаше петдесет крайника и един по един ги опитваше. Освен това разглеждаше ноктите си с подозрителна съсредоточеност и всеки път, когато очите на мистър Лори срещаха неговите, Крънчър започваше странно да кашля и да

слага ръка пред устата си, което рядко е проява на открит характер.

— Джери — каза мистър Лори. — Елатук.

Мистър Крънчър пристъпи с едното рамо по-напред от другото.

— Ти освен куриер какво друго си работил?

След известни размишления, съпроводени с внимателен поглед към покровителя си, мистър Крънчър бе озарен със следния отговор:

— Занимавал съм се със земеделска работа.

— Имам лошо предчувствие — каза мистър Лори, като сърдито му се закани с пръст, — че си използвал почтената къща „Телсън“ като прикритие и че си се занимавал с разни незаконни и безчестни дейности. Ако наистина е така, не очаквай от мен да ти бъда приятел, когато се върнем в Англия. Ако наистина е така, не очаквай, че ще запа-

зя своята тайна. Къщата „Телсън“ не може да се мами така.

— Надявам се, сър — замоли сконфузеният мистър Крънчър, — че джентълмен като вас, за когото имах честта да поработвам туй-онуй чак докато ми побеля главата, няма току-тъй да ми направи зло, даже ако е така — не казвам, че е така, но даже ако е така. И нека да се има пред вид, че даже ако беше така, то си има и друга страна. То си има две страни. Ами ония доктори, които ей така изкарват гвинеите, когато човек на честния занаят не може да изкара фартинг — не, не фартинг, ами половин, даже четвърт фартинг не може да изкара, — и ги трупат в „Телсън“ и попоглеждат от каретите си с докторските си очи човека на честния занаят и само се качват и слизат от каретите си — също като дим, даже още повече. Ами те не използват ли „Телсън“? Значи, за едни може, а за други не може. А ето ви сега и мисис Крънчър — плъосва се на земята или поне се плъосваше,

като бях в Англия, и ако даде господ, утре пак ще се плъосне на земята, за да ми вреди на занаята, и то до такава степен, че просто ме съсипва. Ама жените на докторите не се плъоснат да се молят — не можете ги хвана в такава работа! Или ако се плъоснат, молят за повече пациенти, а как може едното без другото. Ами погребалните агенти, ами енорийските свещеници и клисарите, ами частните детективи (алчни и какви ли не). Даже и да е така, човек не може да изкара кой знае колко. Каквото и да вземе, няма да забогатее от него, мистър Лори. Няма никога да прокопса. През цялото време ще иска да се откопчи, но един път като е вътре — даже ако е истина...

— Пфу — извика мистър Лори, макар че поомекна, — Не мога да те гледам.

— Сега искам нещо да ви предложи, сър — продължи мистър Крънчър, — даже ако е така, макар да не казвам, че е така.

— Стига си извъртал — каза мистър Лори.

— Добре, няма, сър — отговори мистър Крънчър, сякаш нищо не му беше по-чуждо от това. — Не казвам, че е така, но ето какво скромно предложение ще ви направя. На онази пейка, сър, на онзи същия Бар стои моето момче, което вече е пораснало и е станало мъж, и ако искате, то ще ви изпълнява поръчките, ще ви бъде куриер и ще ви върши разни дребни работи, докато, дето се казва, вирнете крака. Ако наистина е така, не казвам, че е било така (няма да извъртам, сър), нека това момче да вземе мястото на баща си и да се погрижи за майка си. Недейте да съсипвате баща му — не го правете, сър — и оставете баща му да закопае злото си минало с честен труд и да се покае за това, дето е направил. Ако наистина е така — да закопае сам каквото е разровил и да го направи от желание и убеждение. Оставете го на мира. Това е, мистър Лори — каза мистър Крънчър, като отри челото си с ръка в знак, че е свършил речта си, — което искам скромно

да ви предложи. Не виждате ли какви ужасии стават тук, господи боже, хора без глави, толкова много перушина хвърчи, че цената им падна до цената на превоза, и хич никой не го е грижа. Затуй и аз ви моля, ако е така, да го имате пред вид това, дето ви казах; за добро го казах, макар че можех и да не го казвам.

— Това поне е вярно — каза мистър Лори. — Достатъчно засега. Може и да остана твой приятел, ако го заслужиш и се покаеш с дела — не с думи. Повече думи не искам.

Мистър Крънчър натисна с пръсти челото си, а в това време Сидни Картън и шпионинът излязоха от тъмната стая.

— Довиждане, мистър Барсад — каза Картън. — С вас се разбрахме и повече няма какво да се боите от мен.

Той седна до камината срещу мистър Лори. Когато останаха сами, мистър Лори го попита какво е свършил.

— Не много. Ако работата тръгне на зле

със затворника, осигурих достъп до него — еднократно.

Лицето на мистър Лори помръкна.

— Това е всичко, което можах да направя — каза Картън. — Ако бях поискал повече, това щеше да означава да пратя този човек на топора и както той самият каза, същото ще се случи с него, ако го предам. Очевидно сме в слаба позиция. Няма как да я променим.

— Но ако работата тръгне зле в съда — каза мистър Лори, — достъпът до него няма да го спаси.

— Не съм казвал, че ще го спаси.

Очите на мистър Лори бавно потърсиха огъня. Обичта му към Луси и тежкото разочарование след втория арест постепенно ги бяха отслабили. Той беше вече един стар човек, обременен с многото тревоги напоследък, и сълзите му потекоха.

— Вие сте добър човек и верен приятел — каза Картън с променен глас. — Извинете ме, че забелязах вълнението ви. Едно време

не можех да понасям как баща ми плаче и аз седя до него безучастен. Уважавам мъката ви повече, отколкото ако ми бяхте баща. Слава богу, че поне тази беда не ви сполетя.

Макар последните му думи да бяха произнесени с обичайния му тон, в тях се съдържаше искрено чувство и уважение и мистър Лори, който никога не го бе виждал откъм добрата му страна, силно се смути. Той му подаде ръката си и Картън леко я стисна.

— Да се върнем към бедния Дарней сега — каза Картън. — Не ѝ казвайте за нашия разговор, нито за уговорката. Тя няма да може да го види. Ще помисли, че сме го направили, за да можем в случай на най-лошото да го подготвим за присъдата.

Мистър Лори не се беше замислил за това и бързо погледна Картън, за да разбере дали и той има пред вид това. Изглежда, да. Картън отвърна на погледа му и беше ясно, че го разбра.

— Може да си помисли хиляди неща —

каза Картън — и всяко едно от тях ще увеличи тревогата ѝ. Не ѝ казвайте за мен. Както ви казах първия път, когато се видяхме, по-добре да не я срещам. Мога да свърша някоя работа за нея, ако има каква, и без това. Надявам се, че ще отидете при нея? Сигурно ще бъде много разстроена тази вечер.

— Отивам веднага.

— Радвам се. Тя е толкова привързана и толкова разчита на вас. Как изглежда сега?

— Угрижена и нещастна, но много красива.

— Ех!

Това беше дълъг и печален звук, като въздишка — почти като вопъл. Мистър Лори обърна поглед към лицето на Картън, което гледаше огъня. Някаква светлина или сянка (стариият господин не можеше точно да прецени) пробяга бързо през него като върху някой хълм през ветровит и ясен ден. Той повдигна крак, за да бутне навътре едно малко горящо дръвце, което се бе изтърко-

лило напред. Носеше бяло пътно палто и високи ботуши, които тогава бяха на мода, и на светлината на огъня, която докосваше повърхността им, изглеждаше много бледен; косата му, дълга, кестенява и невчесана, се спускаше свободно върху раменете му. Той не забелязваше огъня и мистър Лори му направи забележка; ботушът му още стоеше върху горящите въглени, превит от тежестта на крака.

— Съвсем забравих — каза той.

Погледът на мистър Лори отново беше привлечен от лицето му. Забеляза изсивялата коса, която замрежваше хубавите черти, и изведнъж пред него изплува пресният спомен за израженията на затворническите лица.

— Вашите задължения тук приключват вече, сър, нали? — каза Картън, обръщайки се към него.

— Да. Както снощи ви казах, когато Луси неочаквано дойде, аз най-последно свърших

всичко, което можах да направя. Надявах се, че ще ги оставя в пълна безопасност и после ще напусна Париж. Имам разрешение да замина. Бях готов да тръгна.

И двамата замълчаха.

— Дълго сте живели, сър, и има какво да си спомняте — каза Картън с тъга.

— Аз съм на седемдесет и осем години.

— През целия си живот сте принасяли полза. Непрекъснато и системно сте работили. Уважавали са ви, имали са ви доверие, възхищавали са се от вас.

— Бил съм бизнесмен, откакто се помня. Даже мога да кажа, че съм бил бизнесмен още от момче.

— А вижте какво място заемате сега, на седемдесет и осем години. Колко много хора ще скърбят, когато то остане празно.

— Самотен ерген — отговори мистър Лори, като поклати глава. — Никой няма да плаче за мен.

— Как може да говорите така? Нима тя

няма да плаче за вас? Ами детето ѝ?

— Да, да, слава богу. Не исках точно това да кажа.

— Това е нещо, за което трябва да се благодари на бога. Нали?

— Разбира се, разбира се.

— Ако тази вечер можете искрено да кажете на самотното си сърце: „Аз не спечелих любовта и обичта, благодарността или уважението на никое човешко същество, не намерих място в ничие сърце, не направих нищо добро или полезно, с което да ме запомнят“ — вашите седемдесет и осем години ще бъдат като седемдесет и осем проклетия, не е ли така?

— Право казвате — каза мистър Лори. — Така е.

Сидни отново обърна очи към огъня и след няколко минути мълчание каза:

— Искам да ви попитам: много далеч ли ви изглежда детството ви? Много отдавна ли ви се струват дните, когато сте седели на коленете на майка си?

Мистър Лори отвърна със същата разнеженост:

— Преди двайсет години — да. Сега обаче, на тия години — не. Защото колкото повече се приближавам до края, започвам да се движа в кръг, все по-близо и по-близо до началото. Това сигурно е част от постепените приготовления за дългия път. Сърцето ми сега се размеква от много спомени, които отдавна бяха заспали, спомени за хубавата ми млада майка (а аз съм толкова остарял) и най-различни асоциации за ония дни, когато това, което днес наричаме свят, не беше толкова реално за мен и когато още не бях осъзнал недостатъците си.

— Разбирам това чувство — възкликна Картън, силно развълнуван. — То помага ли ви?

— Надявам се.

Тук Картън прекрати разговора, като стана, за да му помогне да облече палтото си.

— Но вие — каза мистър Лори, връщайки

се пак на темата, — вие сте млад.

— Да — каза Картън, — не съм стар, но моята младост не ме доведе до зрелост. Да не говорим за мен.

— И за мен също. Отивате ли си?

— Ще ви изпратя до вратата ѝ. Нали знаете моите скитнически навици. Ако походя из улиците повечко, не се тревожете. Ще дойда пак сутринта. Утре ще ходите в съда, нали?

— Да, за съжаление.

— Аз също ще бъда там, но просто като зрител от тълпата. Моят шпионин ще ме вкара. Хванете ме под ръка, сър.

Мистър Лори го хвана и двамата слязоха по стълбите, а после излязоха навън. След няколко минути пристигнаха на мястото, за където беше тръгнал мистър Лори. Картън го остави, но за малко се повъртя и когато вратата се затвори, той се обърна към нея пак и я докосна. Беше чул, че тя ходи в затвора всеки ден. „Сигурно излиза оттук — каза си той, като се огледа. — После се обръща и

вероятно върви по тези камъни. Ще тръгна по стъпките ѝ.“

Беше десет часът вечерта, когато той застана пред затвора „Ла Форс“, където тя беше заставала стотици пъти. Някакъв дърворезач пушеше лула пред вратата на затворената си работилница.

— Добър вечер, гражданино — каза Сидни Картън, като поспря край него. Мъжът го гледаше изпитателно.

— Добър вечер, гражданино.

— Как върви Републиката?

— Искаш да кажеш Гилотината? Не е зле. Днеска шейсет и три. Скоро ще стигнем сто-така. Самсон и неговите хора понякога се оплакват, че са се уморили. Ха, ха, ха. Толкова е смешен този Самсон. Такъв бръснар!

— Често ли ходите да го гледате?

— Как бръсне ли? Винаги. Всеки ден. Какъв бръснар! Виждал ли си как работи?

— Никога.

— Върви и погледай, когато има кала-

балък. Представи си само, гражданино. Днеска обръсна шейсет и трима за по-малко от две лули време. По-малко от две лули. Честна дума ти казвам!

Когато дребното ухилено човече протегна лулата си, за да покаже как е работил палачът, Картън почувствува толкова силно желание да го цапардоса и да го пребие, че обърна глава настрани.

— Ама ти не си англичанин — каза дърворезачът, — макар да носиш английски дрехи.

— Англичанин съм — каза Картън, като спря и му отговори през рамо.

— Говориш като французин.

— Уча тук от много време.

— Аха, станал си истински французин! Довиждане, англичанино.

— Довиждане, гражданино.

— Отиди и виж това смешно куче — настоя дребното човече, като подвижна след него — и си вземи лула!

Сидни още не се беше изгубил от погледа му, когато внезапно спря в средата на улицата под една мъждукаща лампа и написа нещо с молив върху парче хартия. После с уверената крачка на човек, който добре знае пътя, прекоси няколко тъмни и мръсни улици — много по-мръсни от обикновено, тъй като и най-хубавите булеварди изобщо не се чистеха в това време на терор. Спря пред една аптека, която собственикът ѝ тъкмо затваряше. Беше малко, тъмно и сбутано магазинче на една криволичеща и стръмна улица и собственикът му също беше дребен, мрачен и уродлив.

Картън каза „добър вечер“ и на този гражданин, като се изправи пред щанда и сложи пред него парчето хартия.

— Фюу — тихичко подсвирна аптекарят, докато го прочиташе. — Хи, хи, хи.

Сидни Картън не му обърна внимание и аптекарят каза:

— За тебе ли е, гражданино?

— За мене.

— Трябва да внимаваш да не ги смесиш, гражданино! Нали знаеш какво ще стане, ако ги смесиш?

— Отлично.

Той направи някакви пакетчета и му ги даде. Сидни Картън ги сложи едно по едно във вътрешния джоб на сакото си, наброи парите на аптекаря и внимателно излезе от магазина.

— За днес свърших работата си — си каза той, поглеждайки нагоре към луната, — до утре. Не мога да спя.

В начина, по който изрече тия думи под забързаните облаци, нямаше безразсъдство: те изразяваха едновременно нехайност и предизвикателство. Каза ги спокойно, с тона на уморен човек, който бе скитал, борил се и се бе загубил, но който накрая си бе намерил пътя и бе видял края му.

Много отдавна, когато сред най-ранните си съперници беше известен като многоо-

бещаващ млад човек, Картън беше погребал баща си. Майка му бе починала много по-рано. Докато вървеше из тъмните улици, сред мрачните сенки, а луната и облаците плуваха високо над него, изведнъж в ума му изникнаха тържествените думи, които някой бе прочел на гроба на баща му: „Аз съм възкресението и животът — каза бог. — Този, който вярва в мен, макар и да умре, ще оживее. И който е жив и вярва в мен, той никога не ще умре.“³⁹ Сам посред нощ в този град, под властта на гилотината, обзет от мъка за онези шестдесет и трима, които бяха убити този ден, и за другите обречени по затворите, на които утре или в други ден, или по-късно предстоеше същата съдба, Картън естествено си спомни онези силни думи и връзката с тях беше като ръждясала котва на кораб, извадена от дълбините. Той не се замисли за

³⁹Думи на Христос (Йоан, II; 25, 26), част от англиканската погребална служба — б. р.

нея, но повтори думите и продължи пътя си.

Вглеждаше се сериозно в осветените прозорци, зад които хората си почиваха, забравили през няколкото спокойни часа ужасите, които ги заобикаляха, камбанариите на църквите, където вече не се четяха молитви, защото отвращението на масите беше достигнало дори тази степен на самоунищожение заради многото църковни служители мошеници, грабители и негодници, които години наред бяха виждали; в далечните гробища, където, както пишеше на вратите им, беше място за вечен сън; в многобройните затвори; в улиците, по които онези шестдесет бяха минали, за да отидат при смъртта, станала толкова обикновена и реална, че сред хората не се разпространи нито една жална история за бродещия дух на някоя от жертвите на гилотината; взираше се със сериозно внимание в целия живот и смърт на града, който потъваше в кратък нощен покой след яростното настървение. Сидни Картън

премина Сена отново, за да стигне до по-осветени улици.

Навън имаше малко карети, защото пътниците лесно можеха да бъдат заподозрени, и благородниците предпочитаха да крият главите си под червени нощни шапчици и да се влачат пеша с тежки обувци. Театрите обаче бяха пълни и хората излизаха от тях във весело настроение и се връщаха в къщи, увлечени в разговори. На вратата на един театър стоеше малко момченце с майка си, която търсеше място през калта, за да пресе-че улицата. Картън пренесе детето и преди плахата ръчичка да се освободи от врата му, той го помоли да го целуне.

„Аз съм възкресението и животът — рече бог. — Който вярва в мен, макар и да умре, ще оживее; който е жив и вярва в мен, никога не ще умре.“

Улиците вече бяха утихнали, нощта минаваше и тези думи отекваха в стъпките му и се носеха във въздуха. Напълно спокоен

и уверен, той понякога си ги повтаряше. Те звучаха непрестанно в него.

Нощта преваля и когато Картън застана на моста, заслушан в плясъка на водата о каменните брегове на Сите, където живописно скупчените къщи и катедралата светеха ярко на лунната светлина, утрото настъпи, мъртвешки студено. Нощта заедно с луната и звездите побледня и умря и за известно време изглеждаше, сякаш целият свят бе преминал в селенията на смъртта.

Но ето, величественото слънце се издигна и с дългите си ярки лъчи заби топлината на тези думи, които бяха бремене през нощта, право в сърцето му. Картън го гледаше, благоговейно прикрил очи, и изведнъж зърна един мост светлина, който затрептя във въздуха между него и слънцето, а реката отдолу заблестя в искри.

В утринния покой силната река, бърза, дълбока и уверена, беше като добър приятел. Картън закрачи покрай нея, далеч от къ-

щите, и топлото и ярко слънце го приспа на брега. Когато се събуди и стана, той се позастоя още малко, загледай в един водовъртеж, който безцелно се мятеше, докато накрая течението го погълна и го отнесе към морето: „Като мен.“

После изплува някаква търговска лодка, чието платно имаше цвят на увехнал лист; премина покрай него и изчезна. Когато безшумната ѝ следа се стопи във водата, молитвата, която бе бликнала от сърцето му за милостива прошка на всичките му жалки заблуждения и грешки, свърши с думите: „Аз съм възкресението и животът.“

Когато се върна, мистър Лори беше излязъл и не беше лесно да се отгатне къде може да е отишъл добрият старец. Сидни Картън пийна малко кафе с парче хляб и след като се изми и преоблече, за да се освежи, тръгна към съда.

Съдебната зала оживено шумеше, когато черната овца — от която мнозина отвърнаха

изплашено глава — го избута в един тъмен ъгъл сред тълпата. Мистър Лори беше там и доктор Манет беше там. Тя също беше там, седнала до баща си.

Когато въведоха мъжа ѝ, тя го погледна така окуражаващо, така твърдо, пълна с любов, възхищение, състрадателна нежност и същевременно смелост, че лицето му доби здравия си цвят, очите му просветнаха и сърцето му се оживи. Ако в този момент някой видеше въздействието на нейния поглед и върху Сидни Картън, щеше да забележи същия ефект.

В този несправедлив съд нямаше никакъв ред и никой не изслушваше спокойно обвиняемите. Сигурно тази революция нямаше да избухне, ако всички закони, правила и церемонии не бяха така чудовищно потъпкани, преди самоубийственото отмъщение на Революцията да ги направи на пух и прах.

Всички погледи бяха обърнати към съдебните заседатели. Същите решителни па-

триоти и добри републиканци от вчера, от оня ден, от утре и от в други ден. Сред тях се открояваше един енергичен мъж с ненаситно лице, чиито пръсти непрекъснато се движеха около устните му и чийто вид беше голямо недоволство сред зрителите. Това беше Жак Трети от Сен Антоан — кръвожаден, жесток, подобен на човекоядец. Заседателите като някакви кучета се бяха събрали, за да осъдят хванатия елен.

След това всички се обърнаха към петте съдии и обществения обвинител. В тази част на залата днес нямаше никакви благоприятни изгледи. Само безпощадна, безкомпромисна, убийствена деловитост. После всички очи потърсиха нечий друг поглед в тълпата и одобрително засвяткаха, щом го зърнаха. Главите си кимнаха една на друга и после се наведоха напред в напрегнато внимание.

Шарл Евремонд, наречен Дарней. Освободен вчера. Отново обвинен и арестуван

днес. Снощи му е бил връчен обвинителен акт. Заподозрян и разобличен като враг на Републиката, аристократ, издънка на тирански род и съсловие, обявено извън закона, защото е използвало отнетите си привилегии за безчестно подтисничество на народа. Шарл Евремонд, наречен Дарней, по силата на това обвинение, напълно мъртъв за закона.

С тия няколко думи започна прокурорът. Председателят попита дали обвиняемият е тайно или явно обвинен.

— Явно, председателю.

— От кого?

— Три гласа. Ернест Дефарж, продавач на вино в Сен Антоан.

— Добре.

— Терез Дефарж, негова съпруга.

— Добре.

— Александър Манет, лекар.

Залата зарева и сред шума доктор Манет седеше бледен и разтреперан на мястото си.

— Председателю, възмутено заявявам, че това е лъжа и измама. Знаете, че обвиняемият е съпруг на дъщеря ми. Моята дъщеря и нейните близки са ми по-скъпи от собствения ми живот. Кой и къде е този подъл конспиратор, който твърди, че аз съм предал съпруга на своето дете?

— Спокойно, гражданино Манет. Всяко неподчинение на Трибунала е наказуемо от закона. Що се отнася до нещата, които са ви по-скъпи от живота, нищо не може да бъде по-скъпо за добрия гражданин от Републиката.

Забележката беше посрещната с шумни възгласи. Председателят разклати звънеца и продължи разпалено:

— Ако Републиката поиска от вас да пожертвувате детето си, вие сте задължен да го пожертвувате. А сега слушайте по-нататък. И мълчете!

Отново се надигнаха лудешки викове. Доктор Манет седна, очите му шареха нао-

коло, устните му трепереха. Дъщеря му се притисна до него. Заседателят с ненаситното лице потри ръце и отново сложи ръка на устните си.

Когато залата се успокои, извикаха Дефарж, който бързо разправи как докторът бил в затвора, как като момче бил прислужник на доктора, как са го освободили и какво е било състоянието на затворника, когато е бил освободен и предаден на него. Последва кратък разпит, тъй като съдът процедираше бързо.

— Вие сте участвували активно в превземането на Бастилията, нали, гражданино?

— Мисля, че да.

В този момент една развълнувана жена от тълпата се разкрещя:

— Той беше един от най-добрите патриоти там. Защо не кажеш? Ти беше артилерист този ден и между първите, които влязоха в оная проклета крепост, когато падна. Патриоти, говоря истината!

Това беше Отмъщението, която помагаше на заседанието сред разпалените възгласи на публиката. Председателят позвъни. Но Отмъщението, което още повече се разпалваше, изписка: „Хич не ме стряска този звънец!“, за което също получи одобрителни възклицания.

— Гражданино, осведомете Трибунала какво направихте през онзи ден в Бастилията!

— Знаех — каза Дефарж, като погледна надолу към жена си, която седеше в долната част на стълбите и втренчено го гледаше. — Знаех, че затворникът, за когото говоря, е в килия сто и пет, Северната кула. Той ми беше казал. Когато правеше обувки под моите грижи, сам се наричаше така — сто и пет, Северната кула. И понеже бях артилерист този ден, решавам, че когато крепостта падне, ще отида да видя тая килия. Затворът падна. Качвам се в килията с един съгражданин, който сега е съдебен заседател, заедно с

един тъмничар. Преглеждам килията много внимателно. В една дупка в комина, където имаше изваждан камък, намерих изписани листове хартия. Това е хартията. Постарах се да разуча почерка на доктор Манет от други неща, писани от него. Това е почеркът на доктор Манет. Предавам тези листа с почерка на доктор Манет в ръцете на председателя.

— Нека се прочете.

Сред мъртва тишина и неподвижност обвиняемият гледаше с обич жена си, жена му отместваше поглед от него само за да погледне загрижено баща си, доктор Манет беше вперил поглед в четеца, мадам Дефарж не откъсваше поглед от затворника, Дефарж не откъсваше поглед от жена си, която очевидно изпитваше голяма наслада, а всички други очи следяха зорко доктора, който не виждаше никого — документът беше прочетен.

СЯНКАТА ДОБИВА ПЛЪТ

„Аз, Александър Манет, нещастен лекар, родом от Бове и след това живущ в Париж, пиша тези тъжни редове в печалната си килия в Бастилията през последния месец на 1767 г. Пиша ги в откраднати минути при много трудни условия. Възнамерявам да ги скрия в стената на комина, където бавно и трудно направих малко скривалище. Някоя милостива ръка може да ги открие там, когато аз и моите мъки станат прах.

Тези думи пиша в десетата година на моя затвор с едно ръждясало желязно острие, с което стържа сажди и въглени от комина, смесени с кръв. В гърдите ми не остана никаква надежда. Знам от някои ужасни признаци, които усещам в себе си, че разумът ми няма за дълго да се запази, но тържествено заявявам, че в момента умът ми е наред, паметта ми е точна и подробна и че пиша ис-

тината и нося отговорност за тези свои последни написани думи, независимо дали някога се прочетат от хората пред Вечния съд.

Една облачна, но лунна нощ в третата седмица на декември 1757 г. (мисля, че беше двайсет и второ число на месеца) бях излязъл да подишам чист въздух и се разхождах по самотния кей на Сена на около един час път от къщата, в която живеех на улица «Медицинска академия», когато ме застигна карета, която се движеше много бързо. Аз се отстраних, за да ѝ направя път, защото се страхувах, че може да ме прегази, и тогава от прозореца се подаде глава, а един глас викна на кочияша да спре.

Каретата спря, когато кочияшът дръпна юздите на конете и ги овладя, и същият глас ме повика по име. Аз отговорих. Каретата беше отишла толкова напред, че двамата господа имаха време да отворят вратата и да слязат, докато аз се изравних с тях. Забелязах, че и двамата носеха наметала и, из-

глежда, се криеха. Когато застанаха един до друг до вратата на колата, аз също така забелязах, че бяха почти на моите години или даже по-млади и че много си приличаха — по стойка, маниер, глас и (доколкото можех да видя) по лице.

— Вие сте доктор Манет, нали? — каза единият.

— Да.

— Доктор Манет от Бове — каза другият. — Младият лекар, отначало способен хирург, който в последните една-две години направи блестяща кариера в Париж.

— Господа — отвърнах аз, — аз съм този доктор Манет, за когото говорите тъй ласкателно.

— Бяхме у вас — каза първият — и понеже нямахме щастието да ви намерим там, но разбрахме, че може би се разхождате в тази посока, тръгнахме насам с надежда да ви настигнем. Бихте ли се качили в каретата?

И двамата се държаха заповеднически и

след тези думи се раздвижиха, за да ми направят място при вратата на каретата. Бяха въоръжени. Аз не.

— Господа — казах аз, — моля да ме извините, но аз обикновено питам кой ми е направил честта да потърси помощта ми и какъв е случаят, за който съм повикан.

Отговори мъжът, който беше проговорил втори:

— Докторе, вашите клиенти са високопоставени хора. Колкото до случая, доверието ни във вашата опитност и умение ни кара да мислим, че вие сам ще го установите по-добре, отколкото сме в състояние да ви го опишем. Достатъчно засега. Бихте ли се качили в каретата?

Не можех да направя нищо друго, освен да се съглася, и мълчаливо влязох вътре. Двамата се качиха след мене — вторият скочи, след като прибра стълбичката. Каретата се обърна и потегли с предишната бързина.

Предадох разговора дословно. Нямам ни-

какво съмнение, че беше точно така. Описвам всичко точно както се случи и се старая да не се отклонявам от целта си. Навсякъде, където правя тези нищожни знаци, това значи, че за момента спирам да пиша и слагам листата в скривалището.

Каретата премина през улиците, после през северната бариера и излезе на междуселски път. На по-малко от една левга от бариерата — тогава не пресметнах разстоянието, а после, когато го преминах пак — тя се отклони от главния път и скоро спря пред самотна къща. Ние тримата слязохме и тръгнахме по влажна и мека пътека през една градина, където някога беше бликал фонтан, и стигнахме до вратата на къщата. Не отвориха веднага на звънеца и един от моите придружители удари с тежката си ездаческа ръкавица лицето на човека, който отвори.

Нищо в това действие не привлече особено вниманието ми, защото често бях виждал да удрят обикновените хора като кучета. Но

другият, който също беше ядосан, удари по същия начин човека с ръка. Външността и държането на братята беше толкова еднакво, че тогава за пръв път разбрах, че са близнаци.

От момента, когато слязохме при външната врата (тя беше заключена и един от братята я отвори, за да влезем, и после пак я заключи), аз дочух викове, които идваха от някаква стая на горния етаж. Заведоха ме право там и когато се качвахме по стълбите, виковете станаха по-силни. После видях жена, която лежеше със силна мозъчна треска.

Болната беше млада и много красива, определено на не повече от двайсет години. Косата ѝ беше разпиляна, а ръцете бяха вързани до тялото ѝ с платнени колани и носни кърпи. Забелязах, че превръзките бяха част от облеклото на благородник. На една от тях, шал с ресни за специални случаи, видях благороднически герб и буквата Е.

Видях това в първата минута на срещата ми с болната, понеже в неспокойните си движения тя се бе обърнала по очи, лежеше на ръба на леглото и беше налапала единия край на шала. Имаше опасност да се задуши. Първата ми работа бе да протегна ръка и да облекча дишането ѝ. Когато отместих шала, зърнах бродерията в ъгълчето.

Обърнах я леко, сложих ръце върху гърдите ѝ, за да я успокоя, и погледнах лицето ѝ. Очите ѝ се бяха разширили и гледаха безумно и тя постоянно издаваше пронизителни писъци, като повтаряше думите: «Мъжът ми, баща ми, брат ми!», после броеше до дванадесет и казваше: «Шшшт!» Спираше само за миг, заслушваше се и после пак викаше: «Мъжът ми, баща ми, брат ми!», изброяваше до дванадесет и казваше: «Шшшт!» Правеше го по един и същи начин, без никаква промяна в реда или тона. Тези звуци се повтаряха непрекъснато заедно с моментната пауза.

— Колко време продължава това? — попитах аз.

За да различавам братята, ще ги наричам по-големия и по-малкия. По-големият е този, който се държеше по-властно. Отговори ми по-големият:

— Горедолу снощи по това време.

— Тя има ли мъж, баща и брат?

— Има брат.

— Вие ли сте братът?

Той процеди много презрително:

— Не.

— Има ли някаква скорошна асоциация с числото дванадесет?

По-младият брат нетърпеливо възкликна:

— С дванадесет часа ли?

— Вижте какво, господа — казах аз, с ръце още върху гърдите ѝ. — Аз не мога да направя нищо така. Ако знаех за какво идвам, щях да си взема някои неща. А така си губя времето. В това самотно място не могат да се намерят никакви лекарства.

По-големият брат погледна към по-малкия, който високомерно каза:

— Тук има кутия с лекарства. — Той я извади от някакъв шкаф и я сложи на масата.

Отворих някои от шишенцата, помирисих ги и долепих тапата до устните си. Ако не исках да използвавам наркотици, които сами по себе си са отрова, не трябваше да прилагам нито едно от тези лекарства.

— Съмнява ли ви нещо? — каза по-малкият брат.

— Виждате, мосю, че възнамерявам да ги използвам — отговорих и повече не казах нито дума.

С мъка накарах болната да ги глътне и след дълги усилия тя прие дозата, която исках да вземе. Понеже исках да я повторя след известно време и понеже беше необходимо да наблюдавам ефекта, седнах до леглото ѝ. Прислужваше една плаха и съдържана жена (съпруга на онзи мъж долу), която се бе свила в ъгъла. Къщата беше влажна, по-

рутена и много скромно обзаведена — очевидно беше отскоро обитавана и се използваше временно. По прозорците бяха наковани дебели стари пердета, за да заглушават писъците. Те продължиха в същия порядък: «Мъжът ми, баща ми, брат ми!» с броенето до дванадесет и «шшшт!». Пристъпът беше толкова силен, че аз не отвързах ръцете, а само проверих дали не са болезнено стегнати. Единствената искрица надежда в случая беше, че ръката ми върху гърдите на болната имаше доста успокоително въздействие и понякога цели минути тялото ѝ се успокояваше. Но не помагаше на виковете — те се повтаряха с ритмичността на махало.

Поради въздействието на ръката ми (предполагам) седях така на леглото половин час, а двамата братя гледаха отстрани. После по-големият каза:

— Има още един пациент.

Аз се стреснах и попитах:

— Спешен ли е случаят?

— По-добре вижте сам — небрежно отвърна той и взе свещ.

Другият пациент лежеше в една задна стая при второто стълбище, която беше нещо като плевник над конюшната. Над част от нея имаше нисък измазан таван. Останалото пространство беше открито към билото на керемиден покрив, където се виждаха напречните греди. В тази част на стаята беше струпано сено и слама, съчки за горене и една купчина ябълки и пясък. Трябваше да мина през тази част, за да отида в другата. Паметта ми е добра и си спомням много подробности. Пробвам я с тези подробности и всичките ги виждам тук, в килията си в Бастилията, близо до края на десетата ми годишна затвор, тъй живо, както ги видях в онази нощ.

Върху малък куп сено на земята с възглавница под главата лежеше хубаво селянче — момче най-много на седемнадесет години. Лежеше по гръб със стиснати зъби, а дяс-

ната му ръка беше свита на гърдите. Очите му горяха и гледаха право нагоре. Не видях къде му е раната, когато коленичих до него. Разбрах обаче, че умира от рана, нанесена с острие.

— Аз съм лекар, бедно момче — казах аз.
— Нека да видя.

Беше под ръката му и аз най-напред го поуспокоих, за да ми позволи да я отместя. Раната беше от намушкване с шпага от преди двайсет-двайсет и четири часа, но нищо нямаше да може да го спаси дори ако веднага се бяха положили грижи. Той издъхваше бързо. Когато обърнах очи към по-големия брат, видях го да гледа хубавото момче, чийто живот си отиваше, сякаш беше ранена птица или заек, но в никакъв случай не човешко същество,

— Как се е случило това, мосю? — попитах аз.

— Едно полудяло младо псе! Крепостен! Предизвика брат ми да го прониже и падна

от шпагата му — като благородник.

В този отговор нямаше ни сянка съжаление, мъка или човешко съчувствие. Този, който изрече думите, изглежда, признаваше, че е твърде досадно едно същество от съвсем различен разред да умира там и би било по-добре, ако той си бе умрял по обикновен невзрачен начин, присъщ на жалките му себеподобни. Беше абсолютно неспособен на каквато и да било състрадателност към момчето и неговата съдба.

Очите на момчето бавно се извърнаха към него, докато той говореше, и после бавно се обърнаха към мен:

— Докторе, те са много горди, тия благородници. Но ние, обикновените псета, също понякога сме горди. Те ни грабят, обиждат ни, бият ни, убиват ни. Но понякога у нас остава мъничко гордост. Тя — видяхте ли я, докторе?

Письците и виковете се чуваха и там, макар приглушени от разстоянието. Той заго-

вори за тях, сякаш тя лежеше при него.

Отговорих:

— Да, видях я.

— Тя ми е сестра, докторе. Тези благородници от много години безсрамно разполагат със скромността и добродетелта на нашите сестри, но ние имаме добри момичета. Знам го, чул съм го от баща си. Тя беше добро момиче. Беше сгодена за един добър младеж — негов арендатор. Ние всички му бяхме арендатори — на този тука, дето стои. Другият му е брат, най-лошият от това проклето племе.

Момчето с мъка събираше телесни сили да говори, но духът му говореше с поразяваща енергия.

— Този човек тук така ни грабеше, както висшите същества грабят нас, долните кучета — облагаше ни с данъци без милост, караше ни да му работим без пари, караше ни да мелим житото си в неговата мелница, караше ни да храним десетки от неговите

домашни птици от бедната си реколта, забраняваше ни да държим домашни птици, грабеше и вземаше от нас толкова много, че когато случайно докопвахме малко месо, го ядохме със страх, със залостени врати и затворени прозорци, да не би хората му да ни видят и да ни го вземат. Казвам ви, така ни грабежа и гонеха и толкова обедняхме, че баща ми казваше, че най-ужасното нещо е да родиш дете на този свят и че трябва да се молим най-много за това жените ни да са безплодни и клетото ни племе да изчезне!

Никога преди това не бях виждал чувството на подтиснатост да избухва с такава сила, като огън. Предполагах, че хората го таят някъде, но никога не го бях виждал да избликва така, както у това умиращо момче.

— Въпреки това, докторе, сестра ми се омъжи. По това време приятелят ѝ, горкият човек, боледуваше и тя се омъжи за него, за да му помага и да се грижи за него в нашата къща — в кучешката ни колиба, както ще я

нарече този човек. Беше омъжена от няколко седмици, когато братът на този човек я видя и я хареса и поиска от мъжа ѝ да му я даде — та какво значат съпрузите при нас! Той имаше голям мерак, но сестра ми беше добра и добродетелна и намрази брат му тъй силно, както и аз го мразех. Какво направиха тогава двамата, за да убедят съпруга ѝ да ѝ повлияе и да я склони?

Очите на момчето, които бяха вперени в мене, бавно се обърнаха към другия и по лицата на двамата разбрах, че всичко, което той казваше, е вярно. Двата противоположни вида гордост се сблъскаха — това го виждам даже тук, в Бастилията: пренебрежителното безразличие на благородника и потъпканите чувства на селяка, страстната му жажда за мъст.

— Та, значи, докторе, едно от правата на тия благородници е да ни впрягат като псета в каруца и да ни карат. Така го впрегнаха и него и го подкараха. Знаете ли, че едно

от правата им е да ни държат в именията си цяла нощ, за да плашим жабите — да не смуцават благородния им сън. Нощем те го държаха навън в лошата мъгла, а денем го връщаха във впряга. Но той не склони. Не! Един ден на обяд го разпрегнаха, за да се нахрани — ако намери храна, — той изхлипа дванадесет пъти, един път за всеки удар на камбаната, и умря на гърдите ѝ.

Никаква човешка сила не можеше да поддържа живота в това момче, освен решимостта да изкаже всичките си мъки. Той отблъскваше сгъстяващите се сенки на смъртта и се мъчеше да държи ръката си свита, за да скрива раната.

— После с разрешение на този човек, даже с негова помощ, брат му я взе. Въпреки онова, което знам, че сигурно е казала на брат му — какво му е казала, скоро ще разберете, докторе, защото това за него е забавно. Брат му я взе. Видях я да минава покрай мен на пътя. Когато занесох новина-

та в къщи, сърцето на баща ми се пръсна от мъка. Не каза нито една от думите, които го изпълваха. Заведох малката си сестра (имах още една сестра) на едно място, където този мъж нямаше да може да я намери и където поне тя никога нямаше, да стане негова подчинена. После проследих брата дотук и снощи се изкатерих — долно псе, но с шпага в ръка. Къде е прозорецът на плевника? Беше някъде там.

Стаята тъмнееше пред очите му. Светът се стесняваше около него. Огледах се и видях, че сеното и сламата бяха измачкани на пода, сякаш е имало някаква борба.

— Тя ме чу и се втурна вътре. Казах ѝ да не се приближава, докато не го убия. Той влезе и най-напред ми подхвърли няколко монети. После посегна към мен с камшик. Но аз, макар и долно псе, така замагнах към него, че той изтегли шпагата си. Нека счупи шпагата, която оцапа с долната ми кръв, на колкото си иска парчета. Той я извади, за

да се защити — насочи удара си към мен с най-голямото си умение, защото бранеше живота си.

Няколко мига преди това погледът ми беше паднал върху парчетата счупена шпага, които лежаха върху сеното. Това беше оръжие на благородник. На едно друго място лежеше стара шпага, която изглеждаше войнишка.

— А сега ме вдигнете, докторе. Вдигнете ме. Къде е?

— Не е тук — казах аз, като хванах момчето, мислейки, че пита за брата.

— Хм! Колкото и да са горди тия благородници, той се страхува да ме види. Къде е човекът, който беше тук? Обърнете ми лицето към него.

— Маркизе — каза момчето, обърна се към него с разширени очи и вдигната дясна ръка, — когато дойде време да отговаряте за тия неща, аз призовавам вас и всичките от вашето зло племе да отговаряте за тях. Сла-

гам този кървав кръст върху вас като знак, че ще го направя. Когато дойде време да отговаряте за тия неща, аз призовавам брат ви, най-лошия от лошото ви племе, отделно да отговаря за тях. Правя този кървав кръст върху него като залог, че ще го направя.

Два пъти той сложи ръка в раната си и с показалеца начерта кръст във въздуха. За момент остана така с вдигнат показалец и когато пръстът му увисна, тялото му също увисна с него и аз го положих мъртъв на земята.

Когато се върнах при леглото на младата жена, тя бълнуваше по съвсем същия начин. Знаех, че това може да трае с часове и най-вероятно ще завърши в безмълвието на гроба.

Повторих лекарствата, които ѝ бях дал, и останах край леглото до късна нощ. Пронизващите писъци не намаляха, нито за момент не се промени яснотата на думите ѝ и порядъкът, в който ги изговаряше: «Мъжът ми,

баща ми, брат ми! Едно, две, три, четири, пет, шест, седем, осем, девет, десет, единайсет, дванайсет. Шшшт!»

Това трая двадесет и шест часа от момента, когато за първи път я видях. Бях дошъл и си отишъл два пъти и пак седях до нея, когато започна да се запъва. Направих малкото, което можех, за да се възползувам от промяната, и постепенно тя се отпусна в някаква летаргия и лежеше като мъртва.

Сякаш вятърът и дъждът се бяха найсетне успокоили след дълга и страшна буря. Освободих ръцете ѝ и повиках жената да ми помогне да оправим тялото и дрехите ѝ. Едва тогава разбрах, че очаква дете. Тогава загубих и последната си надежда за нея.

— Умря ли? — попита маркизът, когото ще продължа да наричам по-големия брат, като влезе в стаята с ботуши, току-що слязъл от коня си.

— Не е умряла — казах аз, — но вероятно ще умре.

— Каква сила има в тия груби тела — каза той, като гледаше надолу към нея с известно любопитство.

— Има огромна сила — му отговорих — в мъката и отчаянието.

Най-напред той се изсмя над думите ми, после се намръщи. Приблужи с крак един стол близо до моя, заповяда на жената да си отиде и каза с приглушен глас:

— Вижте какво, докторе, като видях, че брат ми се е забъркал с тия селяндури, аз му препоръчах да ви извикаме. Вашата репутация е висока и като млад човек, който тепърва ще прави състояние, вие сигурно си знаете интересите. Нещата, които виждате тук, са неща за гледане, но не и за говорене.

Слушах дишането на болната и избягвах да отговарям.

— Мога ли да разчитам на дискретността ви, докторе?

— Мосю — казах аз, — в моята професия оплакванията на пациентите се пазят винаги

в тайна. — Отговорих предпазливо, защото вътрешно бях смутен от онова, което бях чул и видял,

Дишането ѝ беше толкова слабо, че аз внимателно преслушах сърцето и пулса ѝ. Беше жива, но нищо повече. Когато отново седнах на мястото си, аз се огледах и видях, че братята ме наблюдават изпитателно.

Много ми е трудно да пиша, защото тук е студено и ме е страх, че ще ме хванат и ще ме преместят в подземна килия в пълен мрак. Затова ще съкратя разказа си. Паметта ми не е объркана и е запазила всичко. Мога да си спомня всичко, всяка дума, която си разменихме с братята.

Тя живя така още седмица. Към края можех да разбирам само отделни срички, които изричаше, като долепах ухо до устните ѝ. Попита ме къде се намира и аз ѝ казах. Казах ѝ също кой съм. Напрасно я питах за фамилията ѝ име. Тя слабо поклати глава върху възглавницата и го запази в тайна, както на-

прави и момчето.

Не можех да ѝ задам никакъв въпрос и накрая казах на братята, че започва бързо да гасне и няма да издържи до следващия ден. До този момент, макар че никой освен жената и аз не се появявахме пред очите ѝ, единият или другият непрекъснато бдяха, седнали зад завесата при леглото, когато и аз бях там. Но когато краят наближи, те като че ли престанаха да се интересуват какво ще си говоря с нея — сякаш, мина ми през ум, и аз умирах заедно с нея.

Бях забелязал, че гордостта им беше много засегната; задето по-малкият брат (както аз го наричам) е кръстосал шпага със селянин, и то с момче. Единственото нещо, което, изглежда, ги интересуваше, беше, че това е голям позор за семейството и могат да станат за посмешище. Колкото пъти очите ми срещаха погледа на по-малкия брат, изражението му ми подсказваше, че той дълбоко ме мрази, понеже знам онова, което научих от

момчето. Иначе беше по-мек и по-учтив от по-големия. Въпреки това го чувствувах. Забелязах също, че бях станал бреме в ума на по-големия.

Болната умря два часа преди полунощ — точно по времето, когато за първи път я видях. Бях сам с нея, когато самотната ѝ млада глава леко се отпусна на една страна и всичките ѝ земни мъки и неволи свършиха.

Братята стояха в една стая долу и нетърпеливо чакаха да си тръгнат. Чух ги как тупаха ботушите си с камшици и крачеха напред-назад.

— Най-последно е мъртва, нали? — каза по-големият, когато влязох.

— Мъртва е — казах аз.

— Поздравявам те, братко — бяха думите му, когато се извърна.

И преди ми беше предложил пари, които не взех веднага. Сега той ми даде една издута кесия със злато. Взех я от ръката му, но я оставих на масата. Бях обмислил въпроса и

бях решил да не приемам нищо.

— Моля за извинение — казах аз, — но при създадените обстоятелства — не.

Те си размениха погледи, но ми се поклониха, както и аз им се поклоних, и после се разделихме без нито една дума повече.

Аз съм уморен, уморен, уморен — съсипан от мъка. Не мога да прочета какво съм написал с тази съсухрена ръка.

Рано сутринта кесията със злато беше оставена пред вратата ми в малка кутия, на която беше изписано името ми. Отначало тревожно мислех как да постъпя. Същия ден реших да пиша лично до министъра и да опиша случаите, за които бях повикан, както и мястото, където бях заведен. С други думи, всичко. Знаех какво значи влияние в двореца и какви бяха свободите на благородниците и очаквах, че работата ще се потули. Исках обаче да облекча съвестта си. Пазех случката в дълбока тайна дори от жена си. Това също реших да пиша в писмото. Не мислех,

че се излагам на истинска опасност. Но се опасявах, че други може да се изложат на опасност, ако научат онова, което аз знаех.

Този ден бях много зает и не можах да завърша писмото вечерта. Станах много по-рано от обикновено, за да го допиша. Беше последният ден от годината. Писмото лежеше пред мен току-що привършено, когато ми казаха, че някаква дама чака отвън и желае да ме види.

Все по-трудно ми се удава да се справям със задачата си. Толкова е студено, сетивата ми са притъпени и наоколо ме обгръща ужасна тъмнина.

Дамата беше млада, приятна и хубава, но едва ли щеше да живее дълго. Беше извънредно развълнувана. Представи ми се като съпруга на маркиз Сен Евремонд. Свързах титлата с обръщението на момчето към по-големия брат и инициалите, избродирани върху шала, и лесно стигнах до заключението, че съвсем наскоро се бях срещал с този благородник.

Паметта ми е все още точна, но не мога да възпроизведа думите на нашия разговор. Подозирам, че ме наблюдават по-зорко от преди, а и не знам кога точно ме наблюдават.

Тя отчасти подозираше, отчасти беше узнала основните факти на жестоката случка и дела на съпруга ѝ в нея и как съм бил поканен и аз. Не знаеше, че момичето е починало. Надеждата ѝ, каза тя с голяма тревога, е тайно да може да прояви женското си съчувствие към нея. Надеждата ѝ била да умилостиви божия гняв, легнал над къщата, която от много време била омразна на многобройните страдащи.

Имала основания да смята, че имало още една по-малка жива сестра, и най-голямото ѝ желание било да ѝ помогне. Не можех нищо да ѝ кажа, освен че такава сестра наистина съществува. Това, което я накарало да дойде при мен, разчитайки на моята дискретност, било надеждата, че ще мога да ѝ кажа името и адреса ѝ. Но до този нещастен момент аз

не знам нито едното, нито другото.

Нямам повече хартия. Един от листовете ми беше взет вчера с предупреждение. Днес трябва да свърша писанията си.

Беше добра и милостива жена, нещастна в брака си. И как можеше да бъде щастлива! Братът я мразеше и ѝ нямаше доверие и използваше цялото си влияние срещу нея. Тя се страхуваше от него, страхуваше се и от съпруга си. Когато я изпратих до вратата, в каретата ѝ видях едно дете, хубаво момченце на две-три години.

— Заради него, докторе — каза тя, посочвайки го разплакана, — ще направя всичко, което мога, за да изкупя поне малко прегрешенията. Иначе той никога няма да бъде щастлив с такова наследство. Имам лошото предчувствие, ако не се изкупи това, което се случи, че някой ден той ще отговаря за него. Това, което е останало лично на мен — не повече от няколко бижута, — ще дам като залог за живота му, заедно с милосърдието

и мъката на умрялата му майка, на това наранено семейство, стига да открия сестрата.

Тя целуна момчето и каза, като го погали:

— Правя го заради тебе, момчето ми. Нали ще бъдеш добър, Шарл?

Детето ѝ отговори уверено:

— Да.

Целунах ѝ ръка и тя го взе в прегръдките си и си отиде, като продължаваше да го гали. Повече не я видях,

Макар че каза името на съпруга си, смятайки, че го знам, аз не го споменах в писмото. Запечатах го и понеже не се доверявах на ничии други ръце, сам го занесох същия ден.

Същата вечер, последната вечер на годината, към девет часа един мъж в черни дрехи позвъни на вратата, поиска да ме види и тихо последва прислужника ми Ернест Дефарж, един младеж. Когато прислужникът ми влезе в стаята, където седях със съпругата си — о, моята съпруга, моята любима, хубавата ми млада съпруга англичанка! —

тогава видяхме човека, който беше позвънил на вратата, а сега стоеше мълчалив зад него.

— Спешен случай на улица «Сен Оноре» — каза той. Нямало да изгубя много време, бил дошъл с кола, която чакала отвън.

Тя ме доведе тук, доведе ме в гроба ми. Когато излязох от къщата, през устата ми стегнаха черен шал, а ръцете ми бяха привързани към тялото. Двамата братя прекосиха улицата от някакъв тъмен ъгъл и ме разпознаха с един-единствен жест. Маркизът извади от джоба си писмото, което бях написал, показва ми го, изгори го на пламъка на фенера, който му държаха, и стъпка пепелта с крак. Не каза нито дума. Доведоха ме тук, доведоха ме в живия ми гроб.

Ако е било угодно на БОГ да внуши в каменните сърца на двамата братя да ми пратят някакво известие за моята любима съпруга през всичките тия ужасни години, само да ми кажат една дума — дали е жива или мъртва, щях да вярвам, че Той не ги е напус-

нал съвсем. Но сега си мисля, че кървавият кръст е бил гибелен за тях и че Той няма да има милост за тях. Тях и техните потомци, до последния от племето им, аз, Александър Манет, нещастен затворник, в тази последна нощ на 1767 година в непоносимите си страдания предавам на времето, когато за всички тези неща ще се потърси сметка. Предавам ги на небесния и на земния съд.“

Когато четенето свърши, в залата се надигна ужасен рев. Рев на настървение и страст, в който нямаше нищо друго освен кръв. Разказът събуди най-страшна мъст и нямаше глава, която можеше да оцелее пред нея.

Няма защо да обясняваме, при наличието на такъв съд и такава публика, защо семейство Дефарж не бяха предали този документ преди, заедно с другите паметници от Бастилията, които се изнесоха в тържествената процесия, защо го бяха пазили, чакайки удобен момент. Излишно е да описваме как

омразното име на този род отдавна бе анатемосано от Сен Антоан и бе вписано във фаталния регистър. Нямаше човек, чиито добродетели и заслуги можеха да го спасят в този ден и на това място.

Още по-зле за обречения, че обвинителят беше добре известен гражданин, негов сърдечен приятел, баща на неговата съпруга. Едно от безумните желания на тълпата беше да подражава на съмнителните граждански добродетели на древността и тя обичаше саможертвите пред олтара на народа. Затуй, когато председателят (иначе собствената му глава щеше да се разклати върху раменете му) каза, че добрият лекар на Републиката ще заслужи още повече пред нея, като изкорени един мръсен аристократичен род, и положително ще изпита свещена радост и озарение, като направи дъщеря си вдовица, детето ѝ сираче, залата изпадна в буйно оживление и патриотична възбуда, без капка човешко състрадание.

— Този доктор има голямо влияние, види се! — измърмори мадам Дефарж, като се усмихна на Отмъщението. — Ха сега го спаси, бре докторе, спаси го де!

При всеки глас на съдебните заседатели тълпата ревеше. Още веднъж и още веднъж. Рев след рев.

Единодушно гласуване. По произход и по убеждение аристократ, враг на Републиката, добре известен подтисник на Народа. Обратно в „Консиержери“ и смърт след двадесет и четири часа.

Глава XI

СУМРАК

Клетата съпруга на невинния човек, обречен да загине, се строполи, като чу присъдата, сякаш я покоси смъртоносен удар. Но не издаде нито звук. Толкова силен беше гласът вътре в нея, че единствено тя в целия свят

трябва сега да го поддържа в мъката му, а не да я усилва, че тя скоро се съвзе от шока.

Съдът отложи заседанията си, защото съдиите трябваше да вземат участие в някаква публична демонстрация. Шумът от бързото раздвижване на тълпата, която излизаше от многото коридори, още не бе стихнал, когато Луси протегна ръка към съпруга си и по лицето ѝ нямаше нищо друго освен любов и утеха.

— Нека да го докосна! Нека поне един път да го прегърна! О, добри граждани, имайте поне тази милост към нас!

Беше останал само един тъмничар заедно с двама от четиримата мъже, които го бяха арестували предната вечер, и Барсад. Всички хора бяха излезли навън, за да зяпат зрелището по улиците. Барсад предложи на останалите:

— Нека да го прегърне. Само за момент.

Съгласиха се мълчаливо и я заведоха през седалките на залата до едно издигнато мяс-

то, където той, облягайки се на подсъдимата скамейка, можеше да я прегърне.

— Сбогом, моя скъпа любов на душата ми. Благославям любовта си на раздяла. Ще се срещнем отново, където измъчените намират покой.

Това бяха думите на съпруга ѝ, когато я притисна до гърдите си.

— Ще го понеса, скъпи Чарлс. Бог ме крепи. Не страдай за мене. Благослови детето ни на раздяла.

— Изпращам ѝ благословията си чрез теб. Целувам я чрез теб. Казвам ѝ „сбогом“ чрез теб.

— Съпруже мой! Един миг още! — Той се отдръпваше от нея. — Няма да сме разделени за дълго. Чувствавам, че това постепенно ще разбие сърцето ми. Но докато мога, ще изпълнявам дълга си и когато я оставя, бог ще ѝ изпрати приятели, както изпрати на мене.

Баща ѝ я беше последвал и щеше да падне

на колене и пред двамата, но Дарней протегна ръка, хвана го и извика:

— Не, не! Какво сте направили, какво сте направили, че да падате на колене пред нас! Сега вече разбрахме с какво е трябвало да се борите. Сега вече знаем какво сте преживели, когато сте се досещали за моя произход и когато сте го узнали. Сега вече знаем как сте се борили с естествената омраза у себе си и как заради нея я победихте. Благодарим ви с цялото си сърце, с цялата си любов и дълг. Бог да е с вас!

Вместо отговор бащата прекара ръце през бялата си коса и ги закърши със скръбен вик.

— Не можеше да стане другояче — каза затворникът. — Всички неща, които се бяха разпаднали, отново се събраха и заработиха. Непрекъснато и напразно се опитвах да оправдая доверието на бедната си майка и това доведе в живота ви фаталното ми присъствие. Добро никога не можеше да излезе от това зло, не можеше да има по-добър край

от това нещастно начало. Успокойте се и ми простете. Бог да ви благослови.

Дръпнаха го настрани, жена му го пусна. Тя гледаше след него с ръце, долепени за молитва, а очите ѝ сияеха и на лицето ѝ бе изписана дори утешителна усмивка. Когато той излезе през вратата за затворниците, тя се обърна, склони с любов глава върху гърдите на баща си, опита се да му каже нещо и се строполи в краката му.

Тогава из някакъв тъмен ъгъл, където бе седял неподвижно през цялото време, излезе Сидни Картън и я вдигна. С нея бяха само баща ѝ и мистър Лори. Когато я подхващаше, ръцете му трепереха. Той подпря главата ѝ. Въпреки всичко видът му не издаваше само съчувствие — в него имаше и някаква гордост.

— Да я занеса ли в колата? Тя е съвсем лека.

Той леко я понесе към вратата и нежно я положи в каретата. Баща ѝ и старият им при-

ятел се качиха в нея, а той седна до кочияша.

Когато пристигнаха пред входа, където той бе спрял в мрака само преди няколко часа и си представяше по кои камъни бяха стъпвали нозете ѝ, Картън отново я взе и я занесе по стълбите към горните стаи. Там я сложи върху една кушетка, а детето и мис Прос плачеха над нея.

— Не се опитвайте да я съвземете — каза тихо той. — Така е по-добре. Не се опитвайте да я доведете в съзнание, защото пак ще припадне.

— О, Картън, Картън, мили Картън! — извика малката Луси, като скочи и развълнувано го прегърна в изблик на мъка. — Щом си тук, сигурно ще помогнеш на мама, ще направиш нещо да спасиш татко. О, погледни я, мили Картън! Можеш ли като човек, който я обича, да понесеш това!

Той се наведе над детето и долепи розовата му буза до лицето си. После нежно я отмести от себе си и погледна майката, която

лежеше в безсъзнание.

— Преди да си ида — каза той и спря, — мога ли да я целуна?

После разправяха, че когато се бе навел над нея и бе докоснал лицето ѝ с устни, той бил промърморил някакви думи. Детето, което стоеше най-близко до него, ги каза по-късно, каза ги и на внуците си, когато беше станало хубава стара жена, че го е чула да казва: „Животът на човек, когото обичате.“

Когато отиде в другата стая, той внезапно се обърна към мистър Лори и баща ѝ, които го бяха последвали, и каза на последния:

— Вие имахте такова голямо влияние, доктор Манет, и то до вчера. Поне го опитайте. Тия съдии и всичките хора на власт се държат дружелюбно с вас и оценяват вашите заслуги. Нали така?

— Нищо, свързано с Чарлс, не беше скрито от мен. Имах най-големи уверения, че ще мога да го спася, и го спасих — отговори

той много смутено и много бавно.

— Опитайте пак. Има малко време от сега до утре следобед, но все пак опитайте!

— Смятам да опитам. Няма да се спра нито минутка.

— Това е добре. Виждал съм преди енергия като вашата да върши големи неща. Но никога — добави той едновременно с усмивка и въздишка — толкова големи. Все пак опитайте! Въпреки че животът струва малко, когато го похабим, все пак заслужава това усилие. Дори и да не заслужава, не е кой знае какво да се жертвува.

— Ще отида — каза доктор Манет — направо при прокурора и председателя и при други, които е по-добро да не споменавам. Ще им напиша и писмо, но чакайте, има някакво чествуване на улицата и няма да мога да намеря никого, докато не се мръкне.

— Вярно. Е, в най-добрия случай има някаква отчаяна надежда и тя няма да стане по-отчаяна, ако почакаме да се мръкне.

И все пак ми се иска да побързате! Макар че, вижте какво, аз не очаквам нищо. Кога се надявате да видите тия тъмни сили, доктор Манет?

— Веднага щом се мръкне, надявам се. След час-два.

— След четири часа се мръква скоро. Нека да е повече от час-два. Ако отида в девет у мистър Лори, ще мога ли от приятеля ви или от самия вас да науча какво сте направили?

— Да.

— Дано успеете.

Мистър Лори последва Сидни до външната врата и като го докосна по рамото, го накара да се обърне на тръгване.

— Нямам надежда — каза мистър Лори с тих и тъжен шепот.

— Нито пък аз.

— Може някой от ония мъже или всички те да са имали желание да го пощадят — което е само предположение. Та какво е

за тях животът му и животът на който и да било! След онази демонстрация в съда едва ли ще се осмелят да го спасят.

— И аз така мисля. В онзи рев просто чух как пада ножът.

Мистър Лори се облегна на вратата и наведе глава към нея.

— Не унивайте — каза меко Картън, — не скърбете. Аз внуших тази идея на доктор Манет, защото смятах, че един ден това ще е утеха за нея. Иначе тя може да си мисли, че животът му е отишъл ей тъй, безсмислено, или е бил похабен. Това ще я мъчи.

— Да, да, да — отвърна мистър Лори, бършейки очи. — Прав сте. Но той ще загине, няма истинска надежда.

— Да. Той ще загине, няма истинска надежда — повтори като ехо Картън. И си отиде с твърда стъпка надолу по стълбите.

Сидни Картън се спря на улицата, колебаейки се къде да отиде. „В девет часа при «Телсън» — си каза той с умислено лице. — Май няма да е зле през това време да им се представя. Да. Най-добре тия хора да знаят, че има такъв човек като мене. Ще е добра предпазна мярка и необходимо приготвление. Но внимателно, внимателно! Трябва добре да го измисля!“

Той забави крачките си, които вече го отнасяха към една цел, и направи няколко завоя в тъмнеещата улица, като проследи мисълта си до евентуалните ѝ последствия. Първоначалното му впечатление се потвърди. „Най-добре е — каза си той, окончателно решил — тия хора да знаят, че има такъв човек като мен.“ После се запъти към Сен Антоан.

Този ден Дефарж се бе представил като съдържател на кръчма в предградието Сен

Антоан. Не беше трудно за човек, който познава добре града, да намери къщата му, без да пита никого. Щом установи местонахождението ѝ, Картън излезе отново от малките улички и вечеря в някаква гостилница, след което потъна в дълбок сън. За първи път от толкова години не пи нищо силно. Предишната вечер, откогато не бешепил нищо освен малко слабо вино, той бе излял брeндитo в камината на мистър Лори като човек, който се отказва от пиенето.

Беше вече седем часът, когато се събуди ободрен, и отново излезе по улицата. По пътя към Сен Антоан се спря пред една витрина, в която имаше огледало, и леко пооправи широката си хлабава вратовръзка, яката на палтото си и разчорлената си коса. След това тръгна право към Дефарж и влезе в кръчмата.

Вътре нямаше посетители освен Жак Трети с неспокойните пръсти и грачещия глас. Този човек, когото беше видял сред

съдебните заседатели, сега стоеше край тесния тезгях и говореше с Дефарж и жена му. Отмъщението пригласяше в разговора като редовен член на заведението.

Когато Картън влезе, седна и поиска (на доста лош френски) малка чаша вино, мадам Дефарж отначало му хвърли небрежен поглед, после по-внимателен и по-внимателен и накрая се приближи до него и го попита какво е поръчал.

Той повтори това, което беше казал.

— Англичанин? — попита мадам Дефарж, като въпросително повдигна тъмните си вежди.

След като я изгледа, сякаш звукът дори на една-единствена френска дума го затрудняваше, той отговори с предишния силен акцент:

— Да, мадам. Англичанин съм.

Мадам Дефарж се върна при тезгяха да вземе виното и когато Картън разгърна някакъв якобински вестник и се престори, че

го чете и се мъчи да разбере написаното, той я чу да казва:

— Кълна ти се, досущ като Евремонд!

Дефарж му донесе виното и му каза „добър вечер“.

— Какво?

— Добър вечер.

— А, добър вечер, гражданино. — И напълни чашата си. — А, хубаво вино. Пия за Републиката.

Дефарж се върна при тезгяха и каза:

— Да, прилича малко.

Мадам отговори строго:

— Ще ти кажа, че доста.

Жак Трети помирително отбеляза:

— Той ти е май много в главата, мадам.

Милото Отмъщение добави със смях:

— Да, душо моя! Ти с нетърпение чакаш удоволствието да го видиш пак утре!

Картън следеше редовете и думите във вестника с бавни движения на показалеца си и с внимателно и съсредоточено изражение.

Те бяха облегли ръце върху тезгяха, много близо един до друг, и тихо разговаряха. След няколко минути мълчание, през което го наблюдаваха, без да смущават привидната му съсредоточеност в якобинската статия, заговориха отново.

— Право казва, мадам — отбеляза Жак Трети. — Защо да спираме? В това има голяма сила. Защо да спираме?

— Хм, хм — разсъждаваше Дефарж, — човек все някъде трябва да спре. Но въпросът е: къде?

— Когато ги унищожим — каза мадам.

— Чудесно! — изграчи Жак Трети. Отмъщението също изрази силно одобрение.

— Унищожението е добра идея, жено — каза Дефарж, малко загрижен. — По принцип нямам нищо против него. Но този доктор изстрада много. Нали го видяхте днес. Видяхте лицето му, когато четяха документа.

— Видях го — повтори мадам със сърдито презрение. — Да. Видях лицето му. Ви-

дях лицето му и то не беше лице на истински приятел на Републиката. Да си пази лицето!

— Ти, жено — каза Дефарж с неодобрение, — видя и мъката на дъщеря му. Трябва да ѝ е много тежко за него.

— Видях дъщеря му — повтори мадам. — Да, видях я няколко пъти. Видях я и днес, виждала съм я и преди. Видях я в съда, видях я и на улицата при затвора. Само да си вдигна пръста...

Тя май го вдигна (слушаният не вдигаше очи от вестника) и после го свали с трясък върху дъската, сякаш падна брадва.

— Гражданката е чудесна! — изграчи Жак.

— Тя е ангел — каза Отмъщението и я прегърна.

— А пък ти — продължи мадам безпощадно, като се обърна към мъжа си, — ако зависеше от тебе — слава богу, че не зависи, — ти щеше да го спасиш даже сега.

— Не — запротестира Дефарж. — Дори

ако можеше само с едно вдигане на тази чаша. Но с него щях да спра. Смятам, че трябва да се спре.

— Виждаш ли, значи, Жак — каза гневно мадам Дефарж, — виждаш ли, мое малко Отмъщение? Вижте и двамата! Чуйте! Заради други престъпления отдавна съм записала в моята книга това племе от тирани и подтисници и съм го обрекла на унищожение. Попитайте мъжа ми не е ли така.

— Така е — отговори Дефарж, без да го питат.

— В началото на великите дни, когато падна Бастилията, той намери ония листа и ги донесе в къщи посред нощ, когато тук няма никой и е затворено, и ги прочетохме ей тук, на това място, на тая лампа. Питайте го не беше ли така.

— Така беше — съгласи се Дефарж.

— Оная нощ, когато прочетохме листата и лампата изгасна и денят изгря над тия прозорци и железни решетки, аз му казвам, че

имам да му съобщя една тайна. Питайте го не беше ли така.

— Така беше — пак се съгласи Дефарж.

— Съобщавам му тогава тайната и го удрям по гърдите с тия две ръце, както ги блъскам сега, и му казвам: „Дефарж, аз от-раснах при рибарите на морския бряг и оно-ва селско семейство, толкова пострадало от двамата братя Евремонд, както пише в тия листа от Бастилията, е моето семейство. Дефарж, оная сестра на смъртно раненото момче на пода е моята сестра, онзи съпруг беше съпругът на сестра ми, онова нероде-но дете беше тяхното дете, онзи брат беше моят брат, онзи баща беше моят баща, онези мъртви са мои мъртви и този призив да се поиска сметка от тях е към мене.“ Питайте го не беше ли така.

— Така беше — каза пак Дефарж.

— Тогава кажи на вятъра и на огъня къде да спрат — отвърна мадам. — Но на мен не го казвай.

И двамата слушатели изпаднаха в дива наслада от ужасния ѝ гняв. Слушаният усети как е пребледняла, без да я гледа. И двамата силно го одобриха. Дефарж, останал в малцинство, вмъкна няколко думи за милосърдната съпруга на маркиза, но само предизвика жена си да повтори последните си думи: „Кажете на вятъра и на огъня къде да спрат.“

Влязоха посетители и групата се разпръсна. Англичанинът плати каквото беше поръчал, смутено преброи рестото и попита като чужденец как да стигне до Националния дворец. Мадам Дефарж го изведе до вратата, сложи ръка върху неговата и му посочи пътя. Тогава английският гост си помисли, че няма да е лошо да хване тази ръка, да я повдигне и да нанесе под нея един силен и дълбок удар.

Но си тръгна по пътя и скоро беше погълнат от сенките на затворническата стена. В уречения час се измъкна от тях и се появи в

стаята на мистър Лори, където старият господин крачеше напред-назад в нервно безпокойство. Той каза, че до преди малко е бил с Луси и я е оставил само за няколко минути, за да дойде на уговорената среща. Баща ѝ още не се бил върнал, откакто напуснал банковата къща към четири часа. Тя хранела някакви надежди, че неговата намеса може да спаси Чарлс, но те били много слаби. Нямало го вече повече от пет часа. Къде ли можел да бъде?

Мистър Лори чака до десет. Но тъй като доктор Манет не се върна и той не искаше да оставя Луси толкова време сама, уговориха се той да се върне при нея и към полунощ да дойде отново в банковата къща. Междувременно Картън щеше сам да чака при камината завръщането на доктора.

Той чакаше и чакаше, часовникът удари дванадесет, но доктор Манет не се връщаше. Мистър Лори се върна, но нито намери, нито донесе някакви известия. Къде ли можеше да бъде той?

Обсъждаха този въпрос и дори бяха започнали да градят слаба надежда заради дългото му отсъствие, когато го чуха да се качва по стълбите. В момента, когато той влезе в стаята, стана ясно, че всичко е загубено.

Дали изобщо е бил при някого, дали през цялото това време не бе обикалял улиците, не можа да се разбере. Той стоеше и втренчено ги гледаше, но те не го питаха нищо, защото лицето му им каза всичко.

— Не мога да го намеря — каза той, — а ми трябва. Къде ли е?

Беше гологлав, около врата си нямаше шал и докато говореше с безпомощен вид, си съблече палтото и то падна на земята.

— Къде ми е столчето? Навсякъде търся столчето и не мога да го намеря. Какво са направили с работата ми? Нямам време. Трябва да свърша тия обувки.

Те се спогледаха и сърцата им замряха.

— Хайде, хайде — каза той с жалък и

хленчещ глас. — Нека да почна да си работя.
Дайте ми работата.

Като не получи отговор, той почна да си къса косата, да тропа с крака като обезумяло дете.

— Не мъчете един нещастен и самотен клетник — умоляваше ги той с ужасен вик. — Дайте ми работата! Какво ще стане с нас, ако тези обувки не се свършат тази вечер?

Загубен, напълно загубен!

Беше толкова ясно, че е безнадеждно да се говори разумно с него или да се правят опити да го извадят от състоянието му, че сякаш по взаимно споразумение и двамата сложиха ръце на рамото му и го накараха да седне пред камината, като му обещаха, че скоро ще получи работата си. Той се отпусна на стола, загледа се блуждаещо във въглени-те и заплака. Сякаш всичко онова, което се бе случило след времето в мансардата, беше някакъв мимолетен сън, фантазия. Мистър Лори видя как той се сви и придоби точно

същата фигура, за която се бе грижил Де-фарж.

Макар че бяха поразени и ужасени от тази гледка на разруха, не беше време да се поддават на такива емоции. Самотната му дъщеря, лишена от последната си надежда и опора, ги зовеше силно. Отново като по някакво споразумение те се спогледаха и по лицата им се четеше една-единствена мисъл. Картън проговори пръв:

— Изчезна и последната възможност. Тя и без това не беше голяма. Да. По-добре да го заведем при нея. Но преди да отидете, бихте ли ме изслушали? Не питайте защо правя тия уговорки и не искайте обещанието, което аз ще поискам от вас. Имам причина — сериозна причина.

— Не се съмнявам — отговори мистър Лори. — Казвайте.

Фигурата на стола между тях непрекъснато и монотонно се люлееше напред-назад и стенеше. Говореха с глас, като че ли бдяха до

леглото на някой болен в нощта.

Картън се наведе, за да вдигне палтото, което се беше почти омотало в краката му. Докато правеше това, на пода изпадна малка чанта, в която докторът имаше навик да носи бележка със списък на ежедневните си задължения. Картън я взе и в нея имаше сгънат лист хартия.

— Трябва да видим това — каза той.

Мистър Лори кимна утвърдително. Той го отвори и възкликна:

— Слава богу!

— Какво е това? — попита нетърпеливо мистър Лори.

— Момент. Нека първо да ви обясня. Най-напред — той бръкна с ръка в палтото си и оттам извади друг лист хартия — това е документ, с който мога да замина от този град. Погледнете го. Виждате, нали? Сидни Картън, англичанин.

Мистър Лори го подържа в ръката си, като сериозно го гледаше.

— Дръжте го у вас до утре. Аз ще го видя утре, нали си спомняте, и по-добре да не го внасям в затвора.

— Но защо?

— Не зная. Предпочитам да не го вземам със себе си. А сега дръжте и този документ, който беше у доктор Манет. Той е подобен на моя и с него той, дъщеря му и детето ѝ ще могат по всяко време да преминат бариерата и границата. Нали разбирате?

— Да!

— Сигурно го е взел вчера като последна и крайна мярка срещу евентуални неприятности. Откога е датата? Няма значение, няма какво да гледате. Приберете го внимателно заедно с моя и вашия. А сега забележете! До преди тия няколко часа изобщо не се съмнявах, че той притежава или може да притежава такъв документ. Това е добре, докато не го вземат. Но може скоро да му го вземат и аз имам основания да мисля, че ще го вземат.

— Те в опасност ли са?

— В голяма опасност. Има опасност мадам Дефарж да ги предаде на съд. Научих това от собствената ѝ уста. Чух я да говори тази вечер и разбрах, че те са в голяма опасност. Веднага пристъпих към действие и се видях с шпионина. Той го потвърди. Той знае, че някакъв дърворезач, който живее до стените на затвора, е в ръцете на семейство Дефарж и е казал на мадам Дефарж, че я е видял — не е споменал името на Луси — как прави някакви знаци на затворниците. Лесно може да се предвиди, че обвинението ще бъде както обикновено заговор в затвора и това ще застраши живота ѝ — може би и на детето — дори на бащата, защото и двамата са били видени с нея на това място. Не се плашете чак толкова. Вие ще ги спасите.

— Дано бог да даде да ги спася, Картън! Но как?

— Сега ще ви кажа. Ще зависи от вас и вие ще сте най-подходящият човек за това. Ново обвинение едва ли ще бъде предяве-

но утре. Може би след два-три дни. Може би даже след седмица. Знаете, че е тежко престъпление да страдате за или да съчувствувате на жертва на гилотината. Тя и баща ѝ непременно ще бъдат уличени в това престъпление и тази жена (тя толкова упорито преследва целта си) ще изчака, за да добави и това утежняващо обстоятелство към случая и да се подсигури двойно. Слушате ли ме?

— Тъй внимателно и с такова доверие в това, което казвате, че за момент забравих — той докосна гърба на стола, където седеше докторът — дори неговата трагедия.

— Вие имате пари и можете да осигурите пътуването до морето веднага. Вие отдавна сте се приготвили да заминете за Англия. Пригответе конете си утре заран, за да може да тръгнат в два часа следобед.

— Ще го направя.

Картън беше така възбуден и увличащ, че мистър Лори се запали от неговия огън и се

разбърза като момче.

— Имате благородно сърце. Нали ви казах, че няма друг по-подходящ човек, на когото сега може да се разчита. Кажете ѝ тази вечер каква опасност я заплашва — нея, детето и баща ѝ. Обяснете ѝ добре, защото тя е готова с радост да сложи хубавата си глава до тази на мъжа си. — Той се запъна за момент. После продължи както преди: — Заради детето и баща ѝ я убедете в необходимостта да напусне Париж с вас в този час. Кажете ѝ, че така е поръчал мъжът ѝ. Кажете ѝ, че от това зависят повече неща, отколкото тя може да си представи или на които може да се надява. Не мислите ли, че дори в това печално състояние баща ѝ ще ѝ се подчини? Нали?

— Сигурен съм, че да.

— Така си мислех и аз. Всичките тези неща са трезво и твърдо обмислени тук в този двор, даже и това как вие ще заемете място в каретата. В момента, когато аз дойда

при вас, вие ме качвате и тръгвате.

— Разбирам, че трябва да ви чакам при всички обстоятелства.

— Вземате моя документ заедно с другите и ми запазете място. Чакате, докато мястото ми се заеме, и тогава право към Англия!

— Значи — каза мистър Лори, като сграбчи развълнуваната му, но твърда и уверена ръка, — няма всичко да зависи от един старец; ще имам до себе си един млад и пламенен човек.

— С божия помощ ще имате! Обещайте ми тържествено, че нищо няма да ви повлияе да промените плана, за който си дадохме дума!

— Нищо, Картън.

— Спомнете си тези думи утре; ако промените плана или се забавите — по каквато и да било причина, — ничий живот няма да може да се спаси и животът на мнозина ще трябва неизбежно да се пожертвува.

— Ще ги запомня. Надявам се, че ще из-

пълня своята задача точно.

— И аз се надявам да изпълня своята. А сега довиждане!

Въпреки че каза тези думи със сериозна усмивка и въпреки че дори долепи ръката на стареца до устните си, Картън още не се сбогува с него. Помогна му да разбуди люлеещия се пред гаснещите въглени човек, колкото да му наметне палто, да му сложи шапка и да го накара да стане и потърси столчето и работата, които продължаваше да иска със стенания. Мина от другата му страна и му помогна да отиде в двора на къщата, където нараненото ѝ сърце — тъй щастливо в паметното време, когато ѝ бе разкрил собственото си опечалено сърце — беше бдяло през тази ужасна нощ. Влезе в двора и остана сам за няколко минути, като се вглеждаше в светлината на прозореца на нейната стая. Преди да си отиде, той ѝ изпрати благословия и изрече тихо нещо за сбогом.

ПЕТДЕСЕТ И ДВАМА

В черния затвор „Консиержери“ обречените очакваха съдбата си. На брой бяха колкото седмиците в годината. Този следобед вълните на живота на града щяха да ги понесат в безкрайното и вечно море. Още ненапуснали килиите си, новите им обитатели бяха набелязани; преди кръвта им да се влеше в кръвта, пролята предишния ден, кръвта, която щеше да се смеси с тяхната утре, вече беше заделена.

Определени бяха петдесет и двама души. От земевладелеца на седемдесет години, чиито богатства не можаха да откупят живота му, до двадесетгодишната шивачка, чиято бедност и невзрачност също не бяха могли да я спасят. Болести, породени от пороците в мизерията, бяха обхванали жертвите от всички съсловия; ужасният морален хаос, настъпил от неизразимите страдания, от не-

поносимия гнет и безсърдечната безчувственост, поразяваше всекиго без разлика.

Сам в килията си, Чарлс Дарней не се заблуждаваше с никакви илюзии, след като се върна от Трибунала. Във всеки ред от написаното, което бе чул, звучеше неговата присъда. Беше му съвсем ясно, че никакво лично влияние не можеше вече да го спаси, че в края на краищата той е осъден от милионите и че отделните хора не могат да направят нищо.

Въпреки това беше трудно да успокои ума си и да го подготви за онова, което му предстоеше, когато ликът на любимата жена стоеше като жив пред него. Той още се държеше здраво за живота и му беше много, много трудно да се пусне от него. Постепенно се опитваше да се откопчи от едната страна, но от другата се вкопчваше още по-здраво. Напрегна сили, за да отхлаби ръката си, и тя поддаде, но само след миг пак се вкопчи. Мислите му работеха бързо, сърцето му

горещо и упорито се бореше срещу примирението. Ако за момент чувствуваше примирение, жена му и детето му, които трябваше да живеят след него, като че ли започваха да протестираат и да го обвиняват в егоизъм.

Всичко това беше в началото. Не след дълго мисълта, че съдбата му не е позорна и че стотици несправедливо понасяха същата участ и твърдо се отправяха към нея всеки ден, му вдъхна сила. После си помисли, че спокойствието на близките му зависи много от неговото спокойствие и сили. Така лека-полека се поуспокои, извиси мислите си и намери утеха.

Преди да се стъмни и да настъпи последната му нощ, Чарлс Дарней измина този последен път в мислите си. Беше му разрешено да си купи нещо за писане и свещ и той седна и започна да пише, докато угаснат затворническите лампи.

Написа дълго писмо на Луси и ѝ обясни, че не е знаел нищо за затворничеството на

баща ѝ, преди тя да му каже, и че до момента, когато бе прочетен онзи документ, като нея не е знаел за участието на баща си и чичо си в онова нещастие. Вече ѝ беше казал, че е крил името, от което се бе отказал, защото на годежа им баща ѝ му бе поставил това единствено условие — сега напълно разбираемо — и бе поискал обещание от него, за което настоя и в деня на сватбата им. Той я молеше заради баща ѝ никога да не го пита дали е забравил за съществуването на тези листа, или дали си е спомнил за тях (само за момента или завинаги) от разказа за Тауър в онази неделя под милия чинар в градината. Ако изобщо си е спомнял за тях, сигурно си е мислел, че са се загубили при разрушаването на Бастилията, щом като не е станало дума за тях, когато тълпата намерила следи от затворниците, а не че са станали известни на цялата общественост. Той я молеше — макар, добави, да знаеше, че е безполезно — да утеши баща си, като най-деликатно

му внуши, че наистина той не е извършил нищо, за което може да се упреква, и че, на-против, просто е бил забравил себе си за-ради тях двамата. Нека да запази неговата благодарност, любов и благословия, да пре-одолее мъката си и да се посвети на милото им дете, заклеваше я той, защото те щяха да се срещнат на небето, и да успокои баща си.

Написа подобни думи и до баща ѝ. Но му каза, че поверява жена си и детето си на гри-жите му. Написа това с твърди думи, с на-дежда да го изтръгне от мъката или опасното връщане към миналото, което предвиждаше, че може да се случи.

На мистър Лори поверяваше всички и обясняваше деловите си работи. Като завър-ши с много думи за благодарно приятелство и гореща привързаност, той приключи. Не помисли за Картън. Умът му беше тъй из-пълнен с другите, че нито за момент не се сети за него.

Написа писмата, преди да изгасят лампи-

те. Когато легна на сламеника, си помисли, че е приключил със земния свят.

Но този свят го върна при себе си в съня му и се разкри в блестящи видения. Свободен и щастлив, в старата къща в Сохо (макар по нищо да не приличаше на истинската им къща), необяснимо облекчен и с безгрижно сърце, той беше пак с Луси и тя му каза, че всичко това е сън и че той никога не си е отивал. Момент на забрава, в който той е страдал, но после се е върнал при нея, мъртъв, но спокоен и непроменен. Още един момент на забрава и той се събуди в зловещата утрин, не съзнавайки къде се намира и какво се е случило, докато изведнъж в ума му проблесна мисълта: „Днес е денят на моята смърт!“

Така той стигна до деня, когато щяха да паднат петдесет и две глави. Сега, когато се беше успокоил и смяташе, че ще срещне края си със спокоен героизъм, мислите му заработиха и той не можеше да ги овладее.

Никога не бе виждал инструмента, който

щеше да прекрати живота му. Колко ли е висок от земята, колко ли стъпала има, къде ще го поставят, как ще го докоснат, дали ръцете, които ще го пипнат, ще бъдат окървавени, накъде ще гледат очите му, дали ще бъде първи или последен? Тези и други въпроси, неконтролирани от волята му, се натрапваха в ума му безброй пъти. Не бяха свързани със страх. По-скоро идваха от едно странно обземащо го желание да знае какво да прави, като настъпи моментът; желание, което беше гигантски несъизмеримо с кратките и бързи моменти, за които се отнасяше; почуда, която като че ли идваше от някакъв друг дух вътре в неговия.

Часовете минаваха, той крачеше напред-назад и часовниците невъзвратимо биеха. Девет отлетя завинаги, десет отлетя завинаги, единадесет отлетя завинаги, приближаваше дванадесет, за да отлети завинаги. След трудна схватка със странните мисли, които го смущаваха, той се овладя. Ходеше

нагоре-надолу и тихо повтаряше числата. Най-лошото от битката свърши. Можеше да ходи нагоре-надолу, освободен от подлудяващите фантазии, и да се моли за себе си и за тях.

Дванадесет отлетя завинаги.

Знаеше, че последният час е три и че ще го повикат по-рано, тъй като двуколките на смъртта се клатушкаха бавно по улиците. Затова реши да чака часа и така да се овладее през останалото време, че да може да даде кураж и на другите.

Вървеше равномерно напред-назад със скръстени на гърдите ръце, един различен човек от затворника, който бе крачил напред-назад в „Ла Форс“. Не беше изненадан, когато удари един. Звънът прозвуча като предишните. Набожно благодарен към небето за възврътането, си самообладание, той си помисли: „Остана още един.“. И отново се обърна и закричи.

Стъпки в каменния коридор пред вратата. Той спря.

В ключалката се пъхна и завъртя ключ. Преди вратата да се отвори или когато се отвори, някакъв мъж каза тихо на английски:

— Той никога не ме е виждал тук. Гледах да не му се мяркам пред очите. Вие влезте там. Аз ще чакам наблизко. Не губете време!

Вратата бързо се отвори и затвори и пред него застана, лице с лице, спокоен, съсредоточен, с лека усмивка и предупредителен пръст на устните, Сидни Картън.

Лицето му така забележително сияеше, че в първия момент затворникът реши, че е негово собствено видение. Но той проговори и това беше неговият глас. Картън взе ръката на затворника и наистина я стисна.

— Нали най-малко очаквахте да видите мен тук? — каза той.

— Не вярвах, че сте вие. Още не мога да повярвам. Вие не сте — за момент изпита това опасение — затворник, нали?

— Не. Случайно имам власт над един от тъмничарите и по силата на това сега стоя

пред вас. Идвам от нея — от жена ви, скъпи Дарней.

Затворникът стисна силно ръката му.

— Нося една нейна молба към вас.

— Каква е тя?

— Една много настойчива, неотложна и категорична молба, която бе отправена към вас с най-страстни нотки в гласа, тъй скъп за вас, който вие добре си спомняте.

Затворникът обърна част от лицето си на страна.

— Нямате време да ме разпитвате защо я нося и какво означава тя. Нямам време да ви обяснявам. Трябва да я приемете. Събуйте ботушите си и сложете моите.

До стената на килията, зад затворника, имаше стол. Картън го бутна напред и с мълниеносна бързина го постави на стола и застана над него, бос.

— Сложете тия ботуши. Бързо. Действайте с волята си. Бързо!

— Картън, от това място не може да се

избяга. Невъзможно е. Само ще загинете и вие с мен. Това е лудост.

— Щеше да бъде лудост, ако ви карах да бягате. Но аз не ви карам. Когато ви накарам да се втурнете през тази врата, кажете ми, че е лудост, и останете тук. Сменете си връзката с моята, сложете и палтото ми. Докато го правите, дайте да махна тази панделка от косата ви и да ви поразроша косата като моята.

С учудваща бързина и сила на волята и действията, която изглеждаше почти свръхестествена, той го принуди да извърши всички тия промени. В ръцете му затворникът изглеждаше като малко дете.

— Картън, скъпи Картън! Това е лудост. Не може да стане, никога не може да стане. И други са се опитвали, но никога не са успявали. Умолявам ви, недейте да прибавяте и собствената си смърт към горчивото страдание заради моята.

— Но аз карам ли ви, скъпи ми Дарней, да излизате през вратата? Когато ви нака-

рам, тогава откажете. На тази маса има перо и мастило. Ръката ви стабилна ли е, може ли да пише?

— Все още беше, когато влязохте.

— Стегнете я пак и пишете това, което ще ви продиктувам. Бързо, приятелю, бързо!

Дарней притисна с ръка обърканата си глава и седна на масата. Картън стоеше плътно до него, сложил дясната си ръка на гърдите.

— Пишете точно каквото ви казвам.

— До кого да го адресирам?

— До никого. — Картън още стоеше с ръка на гърдите.

— Да слагам ли дата?

— Не.

При всеки въпрос затворникът вдигаше очи към него. Картън се бе надвесил над него и гледаше надолу, а ръката му стоеше на гърдите.

— „Ако си спомняте — каза Картън, диктувайки — думите, които си разменихме

много отдавна, ще разберете веднага щом го видите. Знам, че си ги спомняте добре. Не сте човек, който лесно ще ги забрави.“

Той вдигаше ръка от гърдите си. Когато затворникът случайно погледна нагоре в почуда и притеснение, ръката спря, за да покрие нещо.

— Написахте ли „ги забрави“? — попита Картън.

— Да. Това оръжие ли е в ръката ви?

— Не. Не съм въоръжен.

— Какво държите в ръката си?

— Скоро ще узнаете. Пишете. Има още няколко думи.

Той продължи да диктува: „Благодарен съм, че дойде време, когато мога да ги докажа. Мое действие не трябва да буди съжаление или мъка.“ Като каза тези думи с поглед, втрепен в пишещия, ръката му бавно и тихо се свлече към неговото лице.

Перото падна от ръката на Дарней върху масата и той се огледа с блуждаещ поглед наоколо.

— Какъв е този дим? — попита той.

— Дим ли?

— Нещо вдишвах.

— Нищо не усещам. Нищо няма. Вземете перото и довършете бележката. Бързо, бързо!

Сякаш паметта му се замъгли и разумът му се обърка, но затворникът направи усилие да съсредоточи вниманието си. Той погледна Картън с помътнели очи и дишането му също се промени. Картън — пак с ръка на гърдите — го погледна втренчено:

— Бързо, бързо!

Затворникът се наведе над хартията още веднъж.

„Ако беше другояче — ръката на Картън пак леко и предпазливо се плъзваше надолу, — нямаше да използвам по-дългата възможност. Ако беше другояче — ръката беше до лицето на затворника, — щях да нося много по-голяма отговорност. Ако беше другояче...“ Картън погледна перото и видя, че

то изписва неразбираеми знаци.

Картън не сложи повече ръката си на гърдите. Затворникът скочи с укорителен поглед, но дясната ръка на Картън силно и твърдо го стисна за ноздрите, а лявата го хвана през кръста. Няколко секунди той се побори с човека, който беше дошъл да заложил живота си за него. След една-две минути лежеше в безсъзнание на земята.

Бързо, но със сигурността на целта и чувствата си, Картън облече дрехите на затворника, които лежах настрана, приглади косите си и ги върза с панделката, която носеше Дарней. После тихо извика:

— Идвайте! Влезте!

Шпионинът се появи.

— Виждате ли? — каза Картън, поглеждайки нагоре, докато беше коленичил до безжизненото тяло, и сложи хартията в пазвата си. — Вашият риск не е чак толкова голям!

— Мистър Картън — отговори шпионинът, като ловко щракна с пръсти, — моят

риск няма да е толкова голям, ако удържите докрай уговорката.

— Не се страхувайте. Ще бъда верен до смърт.

— Трябва да бъдете, мистър Картън, за да излезе сметката с петдесет и двамата. Ако излезе с вас в тия дрехи, аз няма от какво да се страхувам.

— Не се страхувайте! Скоро ще бъда съвсем безвреден за вас, а останалите ще бъдат далеч отгук, ако даде господ. А сега изви-кайте някой да ви помогне и ме заведете в колата.

— Вас? — попита нервно шпионинът.

— Него бе, човек, с когото се разменихме. Вие ще излезете през вратата, през която ме вкарахте, нали?

— Разбира се.

— Бил съм слаб и отмалял, когато сте ме вкарали, а сега, когато ме извеждате навън, съм отмалял още повече. Раздялата ме е разстроила. Такива неща са се случвали много

често тук. Животът ви е в собствените ви ръце. Бързо! Извикайте някой!

— Закълнете се, че няма да ме издадете!
— каза треперещият шпионин, като спря за последен път.

— Хей, човече! — извика Картън, като тропна с крак. — Не положих ли най-тържествена клетва, че ще се подложа на всичко това, а ти губиш ценно време? Заведи го сам в двора, който знаеш, сложи го сам в каретата, покажи го само на мистър Лори, кажи му сам да не му дава никакво лекарство, а само чист въздух, и помни думите ми от снощи, неговото обещание от снощи и карай напред!

Шпионинът се оттегли и Картън седна на масата, подпрял чело с ръце. Шпионинът се върна веднага с двама мъже.

— Значи, така, а? — каза единият, като гледаше строполеното тяло. — Разстроил се, понеже приятелят му е изтеглил печеливш билет от лотарията на света Гилотина?

— Един добър патриот — каза другият —

щеше да се разстрои повече, ако аристократът не беше спечелил.

Те повдигнаха безжизненото тяло, сложиха го върху носилка, която бяха докарали до вратата, и се наведоха да я вдигнат.

— Не остана време, Евремонд — каза шпионинът с предупредителен глас.

— Знам прекрасно — отговори Картън. — Бъдете внимателен с приятеля ми, моля ви, и ме оставете на мира.

— Хайде тогава, дечица — каза Барсад. — Дигнете го и тръгвайте.

Вратата се затвори и Картън остана сам. Той напрегна целия си слух, за да долови някой шум, който би означавал подозрение или тревога. Щракнаха ключове, хлопнаха се врати, в далечни коридори трополяха стъпки. Не се чува никакви викове, не настана никаква паника. След малко дишането му се успокои, той седна на масата и отново се заслуша, докато часовникът удари два.

После долови звуци, от които не се пла-

шеше, защото знаеше какво означават. Отвори се последователно няколко врати, накрая и неговата. Един тъмничар със списък в ръка надникна и каза само: „Тръгвай след мене, Евремонд!“ И той тръгна след него и след малко се озова в голяма тъмна стая. Беше мрачен зимен ден и от сенките вън и от сенките вътре едва можеше да различи другите, които бяха доведени, за да им вържат ръцете. Някои стояха прави, други седяха. Едни ридаеха и се движеха неспокойно, но те бяха малцина. Мнозинството бяха спокойни и мълчаливи и гледаха втренчено в земята.

Той стоеше до стената в тъмен ъгъл, докато въвеждаха някои от групата на петдесет и двамата. Един мъж, който мина покрай него, се спря, за да го прегърне, защото явно го позна. Той се изплаши много, че ще бъде разкрит. Но мъжът отмина. Веднага след това една млада жена с фигура на момиче и дребно приятно лице, в което нямаше капка

цвят, и големи, широко отворени и кротки очи стана от мястото си, където я бе видял, че седи, приближи се до него и го заговори.

— Гражданино Евремонд — каза тя, като го докосна със студена ръка. — Аз съм една нещастна шивачка и бях с вас в „Ла Форс“.

Той измърмори нещо като отговор:

— Да, вярно. Забравих в какво ви обвинявах.

— В заговори. Макар че справедливият бог знае, че съм невинна. Възможно ли е това? Кой ще седне да заговорничи с такова клето създание като мен?

Безнадеждната усмивка, с която каза тия думи, така го трогна, че той се разплака.

— Не се страхувам да умра, гражданино Евремонд, но не съм извършила нищо. Аз искам да умра, ако Републиката, която толкова ще ни облекчи нас, бедните, ще спечели от смъртта ми. И все пак не знам как е възможно това, гражданино Евремонд. Такова клето създание като мен!

Тя беше последното нещо, което сърцето му можеше да сгрее и да смекчи и то се изпълни с топлина към нещастното момиче.

— Чух, че са ви освободили, гражданино Евремонд. Надявах се, че е истина.

— Беше. Но отново ме арестуваха и осъдиха.

— Ако тръгна с вас, гражданино Евремонд, може ли да ви държа за ръка? Не се страхувам, но съм слаба и това ще ми даде сили.

Когато кротките очи погледнаха към него, той изведнъж прочете някакво съмнение в тях и после почуда. Стисна студените ѝ измършавели от глад пръсти и долепи ръката ѝ до устните си.

— За него ли ще умрете? — прошепна тя.

— За него, за жена му и детето му. Шшт! Да!

— О, нали ще ми позволите да хвана смелата ви ръка, чужденецо?

— Шшт! Да, бедна моя сестро. До последния миг.

Същите сенки, които падат рано следобед върху затвора, падат през същото това време и върху бариерата и тълпата при нея, когато една карета от Париж спира наблизко за проверка.

— Кой сте вие? Кой е вътре? Документите!

Документите се подават и прочитат.

— Александър Манет, лекар. Французин. Кой е той?

Ето го: този безпомощен, неразбираемо мърморещ, блуждаещ стар човек.

— Очевидно гражданинът доктор не е с ума си. Революционната треска май много му е дошла?

— Прекалено много.

— Хм! Мнозина страдат от нея. Луси. Дъщеря му. Французойка. Коя е тя?

— Това е тя.

— Очевидно това е тя. Луси, съпруга на Евремонд, нали?

— Да.

— Хм! Евремонд пътува за другаде. Луси, нейно дете. Англичанка. Това ли е тя?

— Тя и само тя.

— Целуни ме, дете на Евремонд. Сега си целунала един добър републиканец. Нещо ново в твоето семейство. Запомни го! Сидни Картън. Адвокат. Англичанин. Кой е той?

Той лежи там, в ъгъла на каретата. Също е посочен.

— Очевидно английският адвокат има припадък?

Изразяват се надежди, че ще се оправи на свежия въздух. Обяснява се, че той не е добре със здравето и е понесъл тежко раздялата с един приятел, който е в немилост пред Републиката.

— Това всички ли са? Не сте много. Мнозина са в немилост пред Републиката и трябва да погледнат през онова прозорче. Джарвис Лори. Банкер. Англичанин. Кой е той?

— Аз съм. Естествено, щом съм последен.

Това е Джарвис Лори, който е отговорил

на всичките зададени въпроси. Това е Джарвис Лори, който е слязъл и стои, с една ръка опрян за каретата, и отговаря на група чиновници. Те бавно обикалят около колата и бавно се качват в купето, за да прегледат малкото багаж на покрива. Наоколо се въртят местни хора, приближават се плътно до вратата и с алчно любопитство зяпат вътре: едно малко дете, носено от майка си, протяга късата си ръчичка, за да пипне съпругата на един аристократ, който е отишъл на гилотината.

— Ето ви документите, гражданино!

— Може ли да тръгваме, гражданино?

— Може. Напред, кочияши! Добър път!

— Довиждане, граждани.

Първата опасност мина. Това пак са думи на Джарвис Лори и той стиска ръце и поглежда нагоре. Дилижансът е изпълнен със страх, плач и тежкото дишане на безжизнения пътник.

— Не вървим ли много бавно? Не можем

ли да ги накараме да се движат по-бързо? — пита Луси и се притиска до стареца.

— Ще изглежда като бягство, мила моя. Не трябва много да ги пришпорваме. Може да възбуди подозрение.

— Обърнете се, обърнете се назад и вижте дали не ни преследват.

— Пътят е чист, скъпа моя. Досега никой не ни преследва.

Отминават къщи, на групи по две или три, самотни чифлици, порутени сгради, бояджийници, кожарски работилници и други подобни, открити поля и редици оголени дървета. Под нас е твърдият и неравен път, а от двете ни страни мека и дълбока кал. Понякога навлизаме в ограждащата ни кал, за да избегнем камъните, които тропат и ни разтърсват. Някъде се движим в коловози, другаде в мочурища. Тогава агонията на нетърпението ни е толкова силна, че в безумната си тревога и бързане искаме да слезем и да побегнем — да се скрием, да направим всичко, но не и да спираме.

Отново сме в открита местност, после пак сред порутени сгради, самотни чифлици, бояджийници, кожарски работилници и други подобни, къщи по две, по три, редици от оголели дървета. Дали онези хора не са ни измамили и не са ни върнали обратно по някой друг път? Това не беше ли същото място, през което вече минахме? Слава богу, не. Село. Погледнете назад, погледнете назад и вижте дали не ни преследват! Шшшт! Сменната станция.

Разпрягат конете ни съвсем бавно. Дилижансът е спрял на малката уличка, без да бърза: без коне и като че ли никога няма да тръгне отново. Без да бързат, се появяват новите ни коне, един по един. Без да бързат, новите кочияши ги следват, смучейки и извивайки камшиците си. Без да бързат, предишните кочияши броят парите си, правят грешки в събирането и стигат до незадоволителни резултати. През цялото време изпълнените ни сърца бият с такава бързина,

която сигурно би надминала най-бързия галоп на най-бързите коне, които някога са се раждали.

Най-сетне новите кочияши са на седлата си, а предишните са си отишли. Минаваме през селото, нагоре по хълма, надолу по хълма, после по ниските влажни поля. Изведнъж кочияшите започват да говорят нещо с оживени жестове, конете рязко спират, почти изправени на задните си крака. Преследват ли ни?

— Ей, вие вътре там. Я отговорете!

— Какво има? — пита мистър Лори и подава глава от прозореца.

— Колко казаха?

— Не ви разбирам.

— Там, на станцията. Колко отиват на гилотината днеска?

— Петдесет и двама.

— Нали ти казах! Добра цифра! Тука хората разправяха четиридесет и двама. Не е лошо още десет глави. Добре работи гилоти-

ната. Много хубаво. Хайде, дий!

Спуска се нощен мрак. Той се раздвижва. Започва да се съживява и да говори неразбираемо. Мисли, че още са заедно. Пита го по име какво държи в ръката си. О, боже, пощади ни и ни помогни! Обърнете се, обърнете се назад и вижте дали не ни преследват!

Вятърът ни гони, облаците летят след нас, луната се спуска върху ни и цялата бурна нощ ни преследва. Но досега нищо друго не ни преследва.

КРАЙ НА ПЛЕТЕНЕТО

По същото това време, когато петдесет и двамата очакваха своя край, мадам Дефарж водеше зловец разговор с Отмъщението и Жак Трети от Революционния съд. Тя разговаряше със служителите на Републиката не в кръчмата, а в бараката на дърворезача, който едно време поправяше пътища. Самият той не участвуваше в съвещанието, а стоеше настрана като някакъв подчинен, на когото не беше разрешено да говори, освен ако не го питат за нещо, нито да изразява някакво мнение, освен ако не беше необходимо.

— Ама нашата Дефарж — каза Жак Трети — е наистина добра републиканка, а?

— Няма по-добра в цяла Франция — заяви с пискливия си глас словоохотливото Отмъщение.

— Хайде, тихо, Отмъщенице — каза мадам Дефарж, като малко намръщено долепи

ръка, върху устните на своя лейтенант. — Чуйте какво ще ви кажа. Моят мъж и наш съгражданин е добър републиканец и смел човек. Той има заслуги пред Републиката и тя му има доверие. Но той си има слабости и едната му слабост е, че иска да пожали този доктор.

— Много жалко — изграчи Жак Трети, като заклати подозрително глава и долепи безжалостните си пръсти до изгладнялата си уста. — Това не подобава на добър гражданин. Жалко е наистина.

— Вижте какво — каза мадам, — хич не ме е грижа за тоя доктор. Може да си запази или да си изгуби главата, хич не ме интересува. Но хората на Евремонд трябва да се ликвидират и жената и детето трябва да последват съпруга и бащата.

— Главата ѝ много става за тая работа — изграчи Жак Трети. — Виждал съм сини очи и златиста коса там и те изглеждат много хубавички, когато Самсон ги показва. — Ма-

кар да беше човекоядец, сега говореше като епикуреец.

Мадам Дефарж наведе очи и помисли малко.

— Детето също — отбеляза Жак Трети със замечтана наслада в гласа — има златиста коса и сини очи. А там деца имаме рядко. Ще бъде хубава гледка.

— С една дума — каза мадам Дефарж, като излезе от унеса си, — аз не мога да разчитам на мъжа си за тая работа. От снощи нито искам, нито смея да му доверя своя план. Но пък си мисля, че ако отлагам, има опасност той да ги предупреди и те ще избягат.

— Това не трябва да става — изграчи Жак Трети. — Никой не трябва да се измъкне. И без друго нямаме много работа. Трябват ни поне осемдесет на ден.

— С една дума — продължи мадам Дефарж, — мъжът ми няма моите основания да унищожи докрай това семейство, нито пък

аз имам неговите основания да имам милост към тоя доктор. Затова трябва да действам сама. Ела тук, гражданино дребосък.

Дърворезачът, който се отнасяше с уважение към нея и ѝ се подчиняваше, защото изпитваше смъртен страх, приближи, с ръка на червения си калпак.

— Относно онези сигнали, гражданино дребосък — каза строго Дефарж, — които тя е давала на затворниците. Можеш ли да свидетелствуваш за тях още днес?

— Да, да, защо не — извика дърворезачът. — Всеки ден, във всякакво време между два и четири, даваше някакви сигнали — някой път с малкото, някой път сама. Знам какво знам. С очите си го видях.

Той правеше разни жестове, докато говореше, сякаш имитираше някои от различните сигнали, които никога не беше виждал.

— Явно заговор — каза Жак Трети. — Съвсем ясна работа.

— Съдът няма съмнения, нали? — попи-

та мадам Дефарж, като обърна очи към него с мрачна усмивка.

— Разчитай на патриотичния съд, драга гражданко. Говоря от името на моите събратя — съдебни заседатели.

— Чакай да видим сега — каза мадам Дефарж и пак се замисли. — Чакай да видя още веднъж! Да пожела ли тоя доктор заради мъжа си? Все ми е едно. Мога ли да го спася?

— Ще се брой за една глава — отбеляза Жак Трети тихо, — наистина нямаме достатъчно глави. Но според мене ще бъде жалко.

— Но той даваше сигнали заедно с нея, когато я видях — упорствуваше мадам Дефарж. — Не мога да говоря за едното, без да спомена другото. Не мога да мълча и да оставя целия случай на този дребосък тук. Мен също ме бива за свидетелка.

Отмъщението и Жак Трети се надпреварваха в разпалени изявления, че тя е най-възхитителната и прекрасна свидетелка. Дреб-

ничкият гражданин, за да не остане по-назад, я обяви за небесен свидетел.

— Той трябва да поеме риска — каза мадам Дефарж. — Не, не мога да го спася. Вие сте заети в три часа. Трябва да гледате екзекуциите. А ти?

Въпросът беше отправен към дърворезача, който бързо отговори утвърдително. Той се възползува от случая и заяви, че е пламенен републиканец и ще бъде най-нешащният републиканец, ако нещо му попречи на удовлетворението да изпуши следобедната си лула, наблюдавайки смешния народен бръснач. Той така жестикулираше, че човек можеше с подозрение да си помисли (тъмните очи на мадам Дефарж го гледаха с презрение), че по цял ден трепери от страх за собствената си кожа.

— Аз също — каза мадам — ще бъда там за тая работа. След като свърши, да речем, в осем вечерта, ти ще дойдеш при мене в Сент Антоан и заедно ще дадем сведения срещу

тези хора в моя район.

Дърворезачът отговори, че ще бъде горд и поласкан да придружи гражданката. Тя го погледна, той се смути, отбягна погледа ѝ като малко кученце и се върна при дървата си, където скри смущението си върху дръжката на триона.

Мадам Дефарж направи знак на председателя и Отмъщението да се приближат до вратата и им обясни плана си по-нататък:

— Тя сега ще си е в къщи и ще очаква момента на неговата смърт. Ще страда и ще го оплаква. Състоянието ѝ ще бъде противозаконно. Ще изпитва съчувствие към враговете на Републиката. Ще отида при нея.

— Каква възхитителна жена. Каква прекрасна жена! — възкликна Жак Трети в екстаз.

— Ах, скъпа моя! — извика Отмъщението и я прегърна.

— Вземи ми плетката — каза мадам Дефарж, като я подаде в ръцете на своя лейте-

нант — и я остави на мойто място. Запази ми стола. А сега отивай право там, защото днес сигурно ще има повече хора от обикновено.

— С готовност ще се подчиня на заповедите на моя началник — каза Отмъщението охотно и я целуна по бузата. — Нали няма да се бавиш?

— Ще бъда там, преди да започнат.

— И преди да дойдат каруците. Гледай да си там, преди да дойдат каруците, душице моя — каза Отмъщението, като извика след нея, тъй като тя вече беше излязла на улицата.

Мадам Дефарж леко махна с ръка, за да покаже, че е чула и че ще се върне навреме, и закрачи в калта, като заобиколи ъгъла на затвора. Отмъщението и съдебният заседател гледаха след нея и се възхищаваха на хубавата ѝ фигура и превъзходните ѝ морални качества.

Тогава имаше много жени, които времето беше жестоко деформирало. Но нямаше

по-безжалостна жена, която будеше такъв страх, от онази, която сега вървеше по улицата. Със силен и безстрашен характер, с бърз и проницателен ум, с голяма решителност, с онази красота, която не само придава на притежателя ѝ твърдост и омраза към другите, но и инстинктивно им внушава тези качества. При всички обстоятелства тя щеше да изплува в тия смутни времена. От ранно детство закърмена с остро чувство за несправедливост и закоравяла омраза към едно съсловие, събитията я бяха превърнали в тигрица. У нея нямаше капка милост. Ако някога е имала някаква добродетел, тя отдавна беше изчезнала у нея.

За нея не значеше нищо, че някакъв невинен човек трябваше да умре заради греховете на своите деди. Тя не виждаше него, а тях. За нея не значеше нищо, че съпругата му ще остане вдовица, а дъщеря му — сираче. Това не беше достатъчно наказание, защото те бяха естествените ѝ врагове и плячка и като

такива нямаха право да живеят. Безнадеждно беше да ѝ се молят, защото у нея нямаше никаква милост дори към самата себе си. Ако я убиеха по улиците по време на някоя схватка, в каквито често участвуваше, тя нямаше да изпита съжаление към себе си. Ако утре я изпратеха под брадвата, тя нямаше да иде със сломено сърце, а по-скоро със свирепото желание да си смени мястото с човека, който я е изпратил.

Такова сърце носеше мадам Дефарж под грубата си рокля. Небрежно нахлузена, тя въпреки това странно ѝ отиваше, а тъмната ѝ коса изглеждаше буйна под червения калпак. В пазвата ѝ се криеше зареден пищов. На кръста ѝ висеше скрит кинжал. В това снаряжение, с подобаваща увереност в походката и със свободната гъвкавост на жена, която още от момиче е ходила боса и с голи крака по кафеникавия морски пясък, мадам Дефарж вървеше из улиците.

Когато предишната вечер се правеше

план за отпътуването на дилижанса, който в момента чакаше останалата част от товара си, мистър Лори се чудеше по какъв начин да вземе Прос. Не само че беше желателно да не се претоварва колата, но беше също от извънредна важност да се намали максимално времето за проверка на пътниците и колата. Тяхното бягство зависеше от спестяването даже на секунди. Накрая, след угрижен размисъл, той предложи мис Прос и Джери, които свободно можеха да напуснат града, да тръгнат в три часа с най-бързото превозно средство, известно по това време. Понеже нямаха багаж, те щяха бързо да настигнат дилижанса, а ако го надминат, можеха предварително да поръчват конете му на следващите станции, като по този начин щяха много да улеснят пътуването през ценните часове на нощта, когато забавянето беше най-опасно.

Мис Прос посрещна този план с радост, защото в него виждаше възможност да по-

могне с нещо в това критично положение. Тя и Джери бяха видели как колата потегля и знаейки кого е довел Соломон, бяха прекарали няколко минути в мъчително напрежение. Сега довършваха приготовленията си за път.

В това време мадам Дефарж, която вървеше по улиците, все повече и повече се приближаваше към опразненото жилище, където те разговаряха.

— Какво мислите, мистър Крънчър? — каза мис Прос, чиято възбуда бе толкова голяма, че едва можеше да говори, да стои, да се движи или да живее. — Не е ли по-добре да не тръгваме през този двор? Ако още една кола потегли оттук в един ден, това може да се стори подозрително.

— Моето мнение, мис — отвърна мистър Крънчър, — е, че сте права. Макар че даже и да не сте права, аз пак ще се съглася с вас.

— Така съм полудяла от страх за нашите скъпи същества — каза мис Прос, като неу-

държимо плачеше, — че не съм в състояние да обмисля никакъв ход. Можете ли да обмислите някакъв ход, скъпи мой, добричък мистър Крънчър?

— Що се отнася до бъдещето, мис — отговори мистър Крънчър, — надявам се, че мога. Но що се отнася до това сега да се използва тази моя стара глава, мисля, че не. Ще ми направите ли една услуга, мис, като обърнете внимание на две обещания и клетви, които искам да произнеса тук в тая бъркотия?

— Боже мой — извика мис Прос, като все още неудържимо плачеше. — Кажете ги веднага и ги махнете от главата си като един добър човек.

— Първо — каза мистър Крънчър, който целият трепереше и говореше с пепеляво и тържествено изражение, — ако горките хорица се отърват от всичко това, никога повече няма да го правя, никога повече.

— Сигурна съм, мистър Крънчър — от-

говори мис Прос, — че никога повече няма да правите това, каквото и да е то, и ви моля да не смятате за необходимо да ми казвате конкретно какво е то.

— Няма, мис — отговори Джери. — Няма да ви го казвам. Второ, ако горките хорица се отърват, никога повече няма да се бъркам на мисис Крънчър, когато се плъосва на земята.

— Каквото и да значи този семеен жаргон — каза мис Прос, опитвайки се да подсуши очите си и да се успокои, — няма съмнение, че е най-добре мисис Крънчър сама да си се грижи за това. Горките ми, миличките ми.

— Стигам дори дотам, мис — продължи мистър Крънчър с една застрашителна тенденция да произнесе проповед, — и нека думите ми да се запишат и да се предадат чрез вас на мисис Крънчър, че моето мнение по въпроса за плъосването се е променило и сега се надявам с цялата си душа мисис Крънчър да се е плъоснала пак.

— Да, да, да. Надявам се, че е така, мили

човече — извика обезумялата мис Прос, — надявам се, че тя ще бъде доволна.

— Дано — продължи мистър Крънчър с допълнителна тържественост, допълнителна бавност и допълнителна склонност да проповядва и да продължава, — дано нищо, което съм казал или направил, да не падне върху искрените ми пожелания към нещастните хорица. Дано да не трябва всички да се плъоснем (ако трябва, ще го направим), за да ги отървем от този страшен риск. Дано, мис! Казвам ви дано! — Така приключи мистър Крънчър, след като дълго и напразно се опитваше да намери друг завършек на речта си.

Мадам Дефарж вървеше по улиците и все повече се приближаваше към тях.

— Ако някога се приберем в родната си земя — каза мис Прос, — може да разчитате, че аз ще кажа на мисис Крънчър всичко, което запомних и разбрах от вашите забележителни думи. Във всеки случай можете да

бъдете сигурен, че ще свидетелствувам, че вие сте се държали много достойно в този ужасен момент. А сега, моля ви, хайде да помислим! Мой уважавани мистър Крънчър, да помислим!

Мадам Дефарж се движеше по улицата и приближаваше към тях.

— Вие да тръгнете пръв — каза мис Прос — и да спрете колата и конете да не идват тук, а да почакаат някъде другаде. Така не е ли най-добре? Къде можете да ме почакате? — попита мис Прос.

Мистър Крънчър беше толкова объркан, че не можеше да си спомни никакво място освен Темпъл Бар. Уви! Темпъл Бар бе на стотици мили от тях, а мадам Дефарж съвсем наближи.

— До вратата на катедралата — каза мис Прос. — Нали няма да е много далеч да ме вземете оттам? До вратата на катедралата, между двете кули.

— Не, мис — отговори мистър Крънчър.

— Тогава като най-добрите хора — каза мис Прос — отидете в станцията и направете тази промяна.

— Не съм сигурен — каза мистър Крънчър, като се поколеба и поклати глава — дали трябва да ви оставям сама. Не знаем какво може да се случи.

— Господи, не знаем ами! — отговори мис Прос. — Но не се страхувайте за мен. Елате да ме вземете при тази катедрала в три часа или около три и аз съм сигурна, че е по-добре да тръгнем оттам. Сигурна съм! Хайде! Бог да ви благослови, мистър Крънчър! Мислете не за мене, а за живота на хората, който може да зависи от нас.

Това встъпление плюс двете ръце на мис Прос, които силно и умолително стискаха ръцете на мистър Крънчър, постигнаха неговото съгласие. След едно-две окуражителни кимвания той изхвъркна навън, за да промени уговорката, и я остави сама, както тя беше предложила.

Мисълта, че нейният план е вече в действие, донесе голямо облекчение на мис Прос. Необходимостта да придобие спокоен вид, за да не предизвиква внимание по улиците, също беше някакво облекчение. Тя погледна часовника си: беше два и десет. Нямаше време за губене, трябваше веднага да започне да се приготвя.

В това състояние на голяма тревога мис Прос изпита страх при вида на празните стаи и започнаха да ѝ се привиждат различни лица, които надничаха в тях. Затова тя взе един леген със студена вода и започна да си мие очите, които бяха подути и червени. Преследвана от трескавите си опасения, тя не допускаше очите ѝ да се замъглят нито за миг от водата и непрекъснато спираше и се оглеждаше да не би някой отнякъде да я наблюдава. През една от тези паузи тя се дръпна и извика, защото видя някаква фигура в стаята.

Легенът падна на земята и се счупи и во-

дата потече към краката на мадам Дефарж. По някаква неумолима необходимост водата срещна тези нозе, изцапани с толкова кръв.

Мадам Дефарж я погледна студено и каза:
— Жената на Евремонд. Къде е тя?

Изведнъж мис Прос се сети, че всичките врати бяха отворени и това можеше да издаде бягството. Първата ѝ работа беше да ги затвори. Стаята имаше четири врати и тя затвори всичките. После застана до вратата на стаята, където беше живяла Луси.

Тъмните очи на мадам Дефарж проследиха бързите ѝ движения и спряха върху нея, когато тя престана да се движи. Мис Прос не беше красива: годините не бяха укротили или омекотили неприветливия ѝ вид. Но тя също беше решителна жена и измери мадам Дефарж с внимателен поглед, който не пропусна нищо.

— Като те гледам, можеш да бъдеш жена и на Луцифер — каза мис Прос, като дишаше ускорено. — Въпреки това няма да ме

надвиеш. Аз съм англичанка.

Мадам Дефарж я погледна с презрение, но и с нещо друго според мис Прос, което казваше, че и двете се намираха в трудно положение. Тя видя една изпъната, упорита, жилава жена, тъй както преди години мистър Лори бе видял в нея човек с твърда ръка. Знаеше прекрасно, че мис Прос е предан приятел на семейството. Мис Прос знаеше прекрасно, че мадам Дефарж е зъл враг на семейството.

— Минавах отгук — каза мадам Дефарж и с леко движение на ръката посочи към фаталното място — на път за там. Запазили са ми стола и плетивото. Дойдох да я поздравя. Искам да я видя.

— Знам, че намеренията ти са лоши — каза мис Прос, — и трябва да ти кажа, че и моите не са по-добри.

Всяка говореше на собствения си език. Нито едната, нито другата си разбираха. И двете бяха много напрегнати и се мъчеха от

изражение и маниери да разберат какво означават неразбираемите им думи.

— Нищо няма да спечели, ако се крие от мене — каза мадам Дефарж. — Добрите патриоти знаят какво значи това. Нека да я видя. Отиди и ѝ кажи, че искам да я видя. Чуваш ли?

— Очите ти да бяха кранове, а аз английски креват с балдахин, пак нямаше да можеш да ме мръднеш оттук. Не, зла французойке. Ще си премерим силите.

Мадам Дефарж едва ли можеше да разбере значението на този израз и подробности. Но това, което успя да разбере, беше, че тази жена нямаше да се спре пред нищо.

— Свиня и идиотка — каза намръщено мадам Дефарж. — Не искам да те слушам. Искам да я видя. Или ѝ кажи, че искам да я видя, или се махни от вратата и ме пусни да вляза при нея.

При тези думи тя ядно посочи с дясната си ръка.

— Не съм подозирала — каза мис Прос, — че ще ми се наложи да разбирам този глу-пашки език. Бих дала всичко, освен дрехите на гърба си, за да разбере дали тя подозира истината или частица от нея.

И двете стояха с втренчени една в друга очи. Мадам Дефарж не беше помръднала от мястото, където застана, когато мис Прос за първи път я забеляза. Сега обаче пристъпи една крачка напред.

— Аз съм британка — каза мис Прос. — Аз съм отчаяна и изобщо не ме интересува какво ще стане с мен. Знам, че колкото по-дълго те задържа тук, толкова по-голяма е надеждата за моето Птиченце. Ако ме пипнеш с пръст, ще оскубя всеки косъм от черната ти грива.

Така говореше мис Прос и поклащаше глава, а очите ѝ святкаха при всяко бързо изречение, след което бързо поемаше дъх. Така говореше мис Прос, която през живота си не бе ударила никого.

Но смелостта ѝ беше съпроводена с прилив на чувства, които неудържимо напълниха очите ѝ със сълзи. Това беше смелост, която мадам Дефарж погрешно взе за слабост.

— Ха-ха! — изсмя се тя. — Нещастница такава! За нищо не те бива. Сега ще извикам на доктора. — Тя повиши глас и извика: — Гражданино доктор! Съпругата на Евремонд! Детето на Евремонд! Всички вие, освен тази нещастна глупачка, отговорете на гражданката Дефарж!

Може би последвалата тишина, може би някаква неясна промяна в изражението на мис Прос, може би някакво внезапно предчувствие прошепна на мадам Дефарж, че те може да са избягали. Тя бързо отвори три от вратите и погледна вътре.

— Тия стаи са в безпорядък, тука някой бързо е опаковал багаж, има разни дреболии по пода. Има ли някой в тая стая зад теб? Дай да видя.

— Никога! — каза мис Прос, която пре-

красно разбра молбата ѝ точно както и мадам Дефарж разбра отговора ѝ.

„Ако те не са в тази стая, значи, са избягали и трябва да се догонят и да се доведат обратно“ — каза си мадам Дефарж.

„Докато още не си видяла дали са в тази стая, ти няма да знаеш какво да правиш — каза си мис Прос — и ти няма да узнаеш, ако аз ти попреча. Дали ще узнаеш, или няма да узнаеш, оттук няма да си отидеш, докато мога да те задържа.“

— Още от началото съм по улиците и нищо не ме спря. Ще те разкъсам на парчета, но ще те махна от тази врата! — каза мадам Дефарж.

— Ние сме сами на върха на една висока къща в един пуст двор. Едва ли някой ще ни чуе и аз се моля на бога да ми даде сила, за да те задържа, защото всяка минута, през която стоиш, струва стотици хиляди гвинеи за моето миличко — каза мис Прос.

Мадам Дефарж се отправи към вратата. С

мигновен инстинкт мис Прос я хвана през кръста с двете си ръце и я стисна здраво. Напразно мадам Дефарж се мъчеше да я удари и да се откопчи. С упоритата сила на любовта, винаги много по-силна от омразата, тя я сграбчи здраво и в боричкането дори я повдигна от земята. Ръцете на мадам Дефарж удряха и деряха лицето ѝ. Но мис Прос, с наведена глава, я държеше през кръста и я стискаше като удавница.

Скоро ръцете на мадам Дефарж престанаха да удрят и затърсиха нещо на кръста, обхванат от ръцете на мис Прос.

— Под мишницата ми е — каза задавено мис Прос. — Няма да можеш да го изкараш, аз съм по-силна от теб, да благодаря на господ. Ще те държа така, докато някоя от нас припадне или умре.

Ръцете на мадам Дефарж бяха на гърдите ѝ. Мис Прос погледна нагоре, видя го и замахна към него: нещо блесна, чу се трясък и тя остана сама — заслепена от дима.

Всичко това стана за секунда. После настана ужасна тишина, димът се разсея и се смеси с въздуха, като че ли отнасяше душата на тази побесняла жена, чието тяло лежеше бездиханно на пода.

В първия момент на страх и ужас мис Прос премести тялото колкото се може по-надалеч и изтърча по стълбите, за да търси безсмислена помощ. За щастие навреме осъзна последиците на своето действие, спря се и се върна. Беше ужасно да се приближи пак до онази врата. Но все пак тя влезе и даже доближи, за да си вземе бонето и други неща. Остави ги на стълбите, като преди това затвори и заключи вратата и взе ключа. После седна за няколко минути на стълбите, за да си поеме дъх и да поплаче, стана и бързо излезе навън.

За щастие бонето ѝ беше с воалетка, иначе сигурно щяха да я спрат на улицата. За щастие физиономията и беше така особена, че не придоби неузнаваем вид. И двете неща

й бяха необходими, защото по лицето ѝ имаше дълбоки следи от пръсти, косата ѝ беше разчорлена, а роклята ѝ (набързо нахлузена с треперещи ръце) беше развлечена и раздърпана по хиляди начини.

Като мина по моста, тя хвърли ключа в реката. Пристигна при катедралата няколко минути по-рано от своя придружител и докато го чакаше, си помисли какво би станало, ако ключът вече е попаднал в нечия мрежа, ако са го познали, ако са отворили вратата и са намерили трупа, ако я спрат на входа и я изпратят в затвора и я обвинят в убийство. Докато мислеше тъй развълнувано, придружителят се появи, качи я и я отнесе.

— Има ли някакъв шум по улиците? — го попита тя.

— Обикновените шумове — отговори мистър Крънчър, като я погледна изненадано заради въпроса и вида ѝ.

— Не ви чувам — каза мис Прос. — Какво казахте?

Напразно мистър Крънчър се опитваше да повтори онова, което бе казал, Мис Прос не можеше да го чуе. „Тогава ще поклатя глава — помисли си изумен мистър Крънчър. — Поне ще ме види.“

Тя го видя.

— А сега има ли някакъв шум по улиците? — скоро пак попита мис Прос.

Отново мистър Крънчър поклати глава.

— Не чувам нищо.

— За един час е оглушала — каза умислено мистър Крънчър и се разтревожи много. — Какво ли ѝ се е случило?

— Чувствувам — каза мис Прос, — като че ли нещо блесна и изтреця, и този трясък е последният звук, който чух в живота си.

— Проклет да съм, май нещо ѝ е станало — каза мистър Крънчър, още по-смутен. — Какво ли е взела за кураж? Чуйте! Ония страшни двуколки трополят. Това чувате, нали, мис?

— Нищо не чувам — отговори мис Прос,

понеже видя, че той ѝ говори нещо. — О, добри човече, най-напред имаше силен трясък, после дълбока тишина и тази тишина още стои и не се променя и никога няма да се промени, докато съм жива.

— Щом не може да чуе как трополят тия страшни двуколки, които вече са много близо до края на пътя — си каза мистър Крънчър, като погледна през рамо, — значи, никога няма да чуе нищо на тоя свят.

И наистина тя никога нищо повече не чу.

Глава XV

СТЪПКИТЕ ЗАГЛЪХВАТ ЗАВИНАГИ

По парижките улици трополят колите на смъртта — глухо и дрезгаво. Шест двуколки пренасят дневната дажба вино на Гилотината. Всички кръвожадни и ненаситни чудовища, които човешкото въображение е родило от момента, когато се е появило, сега

са се слели в едно произведение — Гилотината. И все пак в цяла Франция при цялото разнообразие от почви и климат нито една тревичка, нито един лист, нито един корен, нито една клонка или семка пипер няма да израснат при по-добри условия от тия, които предизвикаха този ужас,

Потъпчете човечността още веднъж, със същите чувства, и тя ще се изкриви в същите измъчени форми. Посейте същото семе на алчна разюзданост и подтисничество още веднъж и то положително ще даде същия плод.

Шест каруци трополят по улиците. Направи ги пак каквито бяха, о, всесилни магьоснико Време, и те ще станат карети на абсолютни монарси и екипажи на феодали-благородници; отново ще има тоалети на бляскави куртизанки, църкви, които не са „домове на отца ми“, а бърлоги на крадци и колиби на милиони гладуващи селяци. Не. Великият чародеец, който величествено

гради предначертания порядък на Създателя, никога не се връща назад. „Ако се преобразиш по волята божия — казват мъдрците на омагьосаните в арабските приказки, — запази образа си! Но ако си приел този лик чрез обикновена и нетрайна магия, стани пак такъв, какъвто беше!“ Неизменни и безнадеждни, каруците трополят напред.

Мрачните колелета на шестте коли се въртят, сякаш орат по някаква дълга крива бразда, която минава през тълпите по улицата. Купчини от човешки лица се отхвърлят ту на една, ту на друга страна и плуговете вървят напред. Постоянните обитатели на къщите са тъй свикнали с гледката, че ръцете продължават да работят, докато очите оглеждат лицата на жертвите. Тук-там са дошли гости, за да присъствуват на зрелището. Със самодоволството на музейни уредници или професионални тълкуватели домакините сочат с пръст към някоя кола и обясняват кой е минал вчера или онзи ден.

Някои от пътниците в каруците гледат тия неща, както и всичко останало в това последно пътуване с невъзмутим поглед; други с любопитство наблюдават живота на хората. Трети седят с клюмнали глави в безмълвно отчаяние. Има и такива, които съзнателно си придават твърд вид и хвърлят към тълпата погледи, каквито са гледали по театрите или на картина. Неколцина затварят очи и мислят или се мъчат да съберат блуждаещите си мисли. Само един клетник с безумен вид изглежда тъй разсипан и пиян от ужас, че пее и се опитва да танцува. Но нито един не може с поглед или жест да възбуди съжаление у хората.

Редом с колите язди охрана от най-различни конници и често към тях се обръщат и им задават по някой въпрос. Изглежда, въпросът е винаги един и същ, защото веднага хората се скупчват при третата каруца. Конниците, които яздат редом с нея, често посочват с шпагите си към един човек. Ос-

новното любопитство е да се разбере кой измежду многото е той. А той стои най-отзад в колата, главата му е наведена и разговаря с едно момиче, седнало отстрани, и му държи ръката. Той не се интересува от това, което става наоколо, и непрестанно говори на момичето. Тук-таме по дългата улица Сент Оноре се чуват викове към него. Те изобщо не му действуват, той просто спокойно се усмихва и тръсва косите си, които се разпливяват около лицето му. Трудно му е да пипне лицето си, защото ръцете му са вързани.

На стълбите на една църква, в очакване на приближаващите се каруци, стои шпионинът, затворническата овца. Поглежда в първата: няма го там. Поглежда във втората: и там не е. Вече се пита: „Дали ме е пожертвувал?“ Но изведнъж лицето му се прояснява, когато поглежда към третата.

— Кой е Евремонд? — пита някакъв човек зад гърба му.

— Онзи. Там, на края.

— Който държи ръката на момичето ли?

— Да.

Мъжът извиква:

— Долу Евремонд! Всички аристократи на гилотината! Долу Евремонд!

— Шш! Шшт! — плахо го умолява шпионинът.

— Защо пък не, гражданино?

— Той ще си плати. Още пет минути. Остави го на мира.

Но мъжът продължава с възклицанието:

— Долу Евремонд!

Лицето на Евремонд за момент се обръща към него. После вижда шпионина, поглежда го внимателно и продължава по пътя си.

Часовниците удрят три часа и браздата, изорана сред тълпата, се извива към мястото на екзекуцията и на края. Купчините, отхвърляни ту на едната, ту на другата страна, се раздробяват и се сбират зад последния плуг, който се придвижва напред към гилотината. Пред нея жени седят на столове и

усърдно плетат като на публично увеселение. На един от най-предните столове седи Отмъщението и се оглежда за приятелката си.

— Терез! — вика пискливо тя. — Някой видял ли я е? Терез Дефарж!

— Никога не е пропускала — казва една плетяща жена от групата.

— Не! И този път няма да пропусне — вика раздражена Отмъщението. — Терез!

— Викай по-силно — съветва я жената.

Да, по-силно, Отмъщение, още по-силно, но тя едва ли ще те чуе. Още по-силно, Отмъщение, може и с ругатни, но и това няма да я върне. Изпрати жени да я потърсят, може някъде да се е застояла.

И все пак, макар пратениците да са извършили какви ли не ужасни дела, съмнително е дали доброволно ще отидат по-далеч, за да я намерят.

— Лош късмет! — вика Отмъщението, като се качва на стола. — Ето ги двуколките.

След минутка ще свършат с Евремонд, а тя не е тук! Ето тук в мене ѝ е плетивото и празният ѝ стол я чака. Плаче ми се от яд, язък!

Когато Отмъщението слиза от стола, за да заплаче, каруците започват да се разтоварват. Служителите на гилотината са облечени и готови. Храс! Една глава се размахва и плетящите жени, които почти не бяха вдигнали глави, за да я видят преди минута, когато още можеше да мисли и да говори, броят: „Една.“

Втората кола се изпразва и се отдалечава. Идва третата. Храс! И плетящите жени, които нито за миг не спират работата си, броят: „Две.“

Предполагаемият Евремонд слиза и зад него качват шивачката. Той продължава да държи ръката ѝ, както е обещал, и след като са слезли от каруцата. Нежно я слага с гръб към трещящата машина, която непрекъснато бръмчи и пада, и тя гледа в него и му благодари.

— Ако не бяхте вие, чужденецо, нямаше да се чувствавам тъй спокойна, защото по природа съм страхлива и слаба. Нямаше да мога и да издигна мислите си към Него, който е бил осъден на смърт, за да имаме надежда и утеха днес тук. Мисля, че небето ви изпрати при мен.

— Или вас при мен — казва Сидни Картън. — Гледайте ме, клето дете, и не обръщайте внимание на нищо друго.

— Не обръщам внимание на нищо, докато държа ръката ви. Няма да обръщам внимание на нищо, когато я пусна, ако свършат бързо.

— Ще свършат. Не се страхувайте!

Двамата стоят сред бързо редеещата група жертви, но си говорят, сякаш са сами. Очи в очи, глас към глас, ръка в ръка, сърце в сърце, тези две чада на Всеобщата майка, иначе тъй далечни и тъй различни, са се събрали на тъмния праг, за да тръгнат заедно към своя дом и да отдъхнат на гърдите ѝ.

— Смели и благородни приятелю, ще ми позволите ли да ви задам един последен въпрос? Аз съм много невежа и малко се безпокоя — само малко.

— Кажете ми какъв е той.

— Имам една братовчедка, една-единствена роднина и сираче като мен, която много обичам. Тя е пет години по-млада и живее в една селска къща на юг. Бедността ни раздели и тя не знае нищо за моята съдба — аз не знам да пиша, но дори и да знаех, как можех да ѝ кажа такава нещo! Така е по-добре.

— Да, да. Така е по-добре.

— Мислех си на път за тук и още си мисля, като гледам доброто ви и силно лице, което ми дава такава опора сега, че ако Републиката наистина върши добри дела за бедните и те ще станат по-сити и във всяко отношение ще страдат по-малко, тя може да живее дълго. Може даже да остарее.

— И какво от това, мила сестрице?

— Мислите ли — кротките очи, в които има толкова търпение, се пълнят със сълзи, устните малко се раздалечават и потреперват, — че ще мине много дълго време, докато аз я чакам в по-добрата земя, където, вярвам, и вие, и аз ще бъдем по-милостиво приютени?

— Не, детето ми. Там няма време и няма мъки.

— Така ме утешихте! Толкова съм невежа. Да ви целуна ли сега? Дойде ли моментът?

— Да.

Тя целува устните му. Той целува нейните. Тържествено се благославят един друг. Освободената ѝ ръка не трепери, когато той я пуска. На търпеливото лице е изписано само благо и сияещо постоянство. Тя отива преди него. Край. Плетящите жени броят: „Двайсет и две.“

„Аз съм възкресението и животът — рече бог. — Който вярва в мен, и да умре, ще оживее, и всеки, който е жив и вярва в мен, той

никога не ще умре.“

Шум от много гласове, много обърнати лица, много забързани стъпки и тълпата се придвижва напред в плътна маса като огромна вълна. Всичко светва ѝ угасва. Двайсет и три.

* * *

Тази нощ в града разправяха, че не са виждали човек с по-спокойно лице. Мнозина добавяха, че изглеждал сублимен и устремен като пророк.

Една от най-забележителните жертви на бравата, една жена⁴⁰, бе поискала, малко преди да положи глава на гилотината, да запише мислите, които са я вдъхновявали. Ако в този момент той беше изрекъл собствените си мисли, които бяха пророчески, те щяха да бъдат следните:

⁴⁰Манон Жана Ролан (1754–1793) — съпруга на Ролан дьо Платие, един от жирондистките водачи, Игра на значителна роля сред жирондистките среди; гилотинирана от якобинците — б. п.

„Виждам Барсад и Клай, Дефарж, Отмъщението, заседателите, съдията, дългите редици нови подтисници, които се издигнаха, за да разрушат старото, и загинаха от същия инструмент за наказание, преди той да престане да се използва за тези цели. Виждам един красив град и блестящи хора, които се издигат от тази бездна, и в техните борби за истинска свобода, в техните победи и поражения след много, много години аз виждам как злото на това време и на предишното време, на което то е естествена рожба, се изкупва и отшумява.

Виждам живота на онези, за които жертвувах своя: спокоен, полезен, щастлив и доволен, в онази Англия, която няма никога повече да видя. Виждам Нея с дете на гърдите, което носи името ми. Виждам баща ѝ, остарял и приведен, но оздравял и верен на всички хора в благородната си професия на лечител. Той е намерил покой. Виждам добрия стар човек, толкова години техен при-

ятел, който след десет години ги възнаграждава с всичко, което има, и спокойно преминава към вечната си награда. Виждам, че в сърцата си имат свещено кътче за мене, те и техните потомци, и поколенията след тях. Виждам я като стара жена, която плаче за мене на годишнината на този ден. Виждам Нея и нейния съпруг как лежат един до друг на последното си земно ложе и зная, че в душите си и двамата ме почитат не по-малко, отколкото се уважават един друг.

Виждам това дете, което лежеше на гърдите ѝ и което носеше името ми, да става мъж и да напредва по пътя, който едно време беше и мой. Виждам как той напредва толкова добре, че и моето име става известно чрез неговото. Виждам, че петната, които аз хвърлих върху него, са избледнели. Виждам го, пръв сред справедливи съдии и уважавани люде, с едно момче, което носи моето име и има чело и златиста коса, които познавам. Те са дошли на това място — тогава то е стана-

ло красиво и няма и следа от днешната грозота. Чувам го как разказва на детето моята история с нежен и пресекващ глас.

Това е най-най-хубавото нещо, което съм извършил. Това е най-блаженият покой, който някога съм намирал.“

ЗА АВТОРА

Чарлз Дикенс е роден на 7 февруари 1812 г., син на Джон и Елизабет Дикенс. Джон Дикенс е чиновник в *Военноморската служба* за заплащане. Той има лошо отношение към финансите и през 1824 г. се озовава в затвора заради дългове. Съпругата и децата му, с изключение на Чарлз, който е бил освободен да работи във фабрика за вакса в Уорън се присъединяват към него в затвора *Маршълсий*. Когато семейните финанси, макар и частично, се подобряват и баща му е бил освободен, дванадесетгодишния Дикенс – вече с психически белези от случилото се – е бил допълнително тормозен от настояването на майка си да продължи работата си в фабриката.

Баща му го спасява от тази съдба и между 1824 и 1827 Дикенс е сред учениците в едно лондонско училище.

На петнадесет, той си намира работа в офис като момче за всичко в една адвокатска кантора, като едновременно работи и учи стенография през нощта.

Краткият му престой в фабриката го преследва през целия му живот – той говори за него само на жена си и на най-близкия си приятел, Джон Фостър. Тази тъмна тайна обаче сякаш „отключва“ творческата му енергия и определя творческият му избор: предимно теми за отчуждението, предателството, бедността, надеждите за неизвестното бъдеще – най-вече в *Дейвид Копърфийлд* и *Големите надежди*.

През 1829 г. той е репортер-фрилансър, в граждански съд и през 1830 г. се среща и влюбва в Мария Беднел, дъщеря

ря на banker. Става много добър в стенограмите и започва работа като репортер на вестника към съда.

През 1833 г. отношенията му с Мария Беднел приключва, вероятно защото родителите ѝ не го мислят за добра партия (тази не много ласкателна версия за него ще се появи години по-късно в *Малката Дорит*). През същата година се появява първият му публикуван разказ и е последван от редица други.

През 1834 г., все още репортер, той приема псевдонима Боз. Неговият беден баща (който е оригиналът на г-н Микамбър в *Дейвид Копрфийлд*) отново е арестуван за дългове и Чарлз е принуден му помага. По-късно, след смъртта и двамата родители, братята му са често са го преследвали, за да им помага финансово. През 1835 г. той се среща Катрин Хогарт и се сгодява за нея.

Първата серия на *Скици от Боз* е публикувана през 1836 г., а през същата година Дикенс е бил нает да пише кратки текстове, които да придружават поредица от хумористични илюстрации от Робърт Сеймур, популярен английски художник-илустратор. Сеймур се самоубива след второто издание и при тези специфични обстоятелства Дикенс променя първоначалната концепция на *Пикуик* като го превръща в роман (илюстриран от Хабълд К. Браун). Месечните издания жънат невероятен успех.

Дикенс се жени за Катрин Хогарт на 2 април 1836 г. и през същата година той става главен редактор на сборника *Бентли*, където се среща с Джон Фостър, който ще стане най-близкия му приятел и довереник (както и първият му биограф).

След успеха на *Пикуик*, Дикенс впуска в кариерата на пълно работно време като романист. Твори с невероятна скорост, въпреки че продължава журналистическата и редакторската си дейност.

Оливър Туист е започнат през 1837 г. и продължава месечно да се издава на части до края на април 1839 г.

През 1842 той посещава Канада и Съединените щати, където се застъпва за международното авторско право¹, както и за премахването на робството. В неговите Американски бележки, които създават фурор в Америка (той критикува например просташкото поведение на американците, пристрастени към долния навик да дъвчат тютюн и да плюят сока му където и да се намират). Издадена е и *Коледна приказка* – първата от изключително успешните книги на Дикенс – през декември 1843.

Няколко години Дикенс и неговото семейство обикалят Италия Швейцария и Франция. През 1847 г. в Швейцария, Дикенс започва *Домби и син*, а през 1849 се ражда *Дейвид Копърфийлд*.

Семейството Дикенс прекарва лятото на 1857 в реновираното имение Гадсхил, закупено неотдавна – конкретен имот на който Дикенс е мечтал да притежава като дете. Ханс Кристиан Андерсън, на чиито приказки Дикенс възхищавал много, ги посещава там, но бързо им доскучава.

Театралната труппа на Дикенс се попълва от една млада актриса. Очарователната млада красавица Елън Търнън, кара впечатления Дикенс да се влюби в нея.

¹В същото това време безскрупулните американски издатели пиратстват творбите му — б. р.

През 1858 г. в Лондон, Дикенс предприема първите си публични четения срещу заплащане и се скарва със стария си приятел и съперник, великия писател Текъри. В същата година, след дълъг период на трудности, той разделя и с жена си. Оказва се че те са били много години „темпераментно неподходящи“ един към друг. Мадам Дикенс, освен че е била очарователна и блестяща, също така е била и емоционално нестабилна, правеща живота на живеещите с нея повече от труден.

През 1859 г. продължават лондонските му четения и той започва да издава нов седмичник. Първата част от *Повест за два града* се появява в първия брой и романа продължава да се печата до ноември.

Дикенс умира в Лондон през 1870 г. на 8 юни в имението на детските си мечти Гадсхил. Погребан е в Уестминстърското абатство на 14 юни.

Чарлз Дикенс
ПОВЕСТ ЗА ДВА ГРАДА

Английска
Превод, Димитър Стефанов
Художествено оформление, *dbook*

Формат PDF

Дисплей 7 инчов (препоръчително)

*Това беше най-хубавото време,
това беше най-лошото време,
това беше векът на мъдростта,
това беше векът на глупостта,
епоха на вяра, епоха на безверие,
години на светлина,
години на мрак,
пролетта на надеждата
и зимата на отчаянието...*